

ISSN: 2602-4969

ISOREJ

Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Eğitim Dergisi
The Journal of International Social Research and Education

Editör
Dr. Serdar BULUT

www.isoredj.com

ISOREJ

Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi
The Journal of International Social Research and National Education

ISOREJ dergisi yılda 4 kere (Mart-Haziran-Eylül-Aralık) yayın yapan ulusal/uluslararası hakemli bir dergidir.

ISOREJ dergisinde yayınlanan yazıların bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.isorej.com'a aittir. ISOREJ'de yayınlanan yazılar dergi yayın kurulunun haberi olmaksızın çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayınlamamakta serbesttir. Gönderilen yazılar iade edilmez.

The Journal of International Social Research and Education (Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi), Ulusal/Uluslararası hakemli ve indeksli bir dergidir.

Tarandığımız İndeksler

SOBİAD, ASOS, TEİ (Türk Eğitim İndeksi), Research Bible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, Scientific Indexing Services, Akademik Keys, S journals Index, ESJI (Eurasian Scientific Journal Index)

Editor
Prof. Dr. Serdar BULUT

e-ISSN: 2602-4969 / p-ISSN: 2602-4969
Alanya Alaaddin Keykubat University Faculty of Education
Alanya/Antalya-TURKEY
31 / 12 / 2024

Year: 8 - Number: 8 - Winter 2024

The Journal of International Social Research and National Education
Year: 8 - Number: 8 - Winter 2024

Alan Editörleri / Field Editors

Prof. Dr. Abdullah Şengül
Prof. Dr. Abdurrahman Güzel
Prof. Dr. Ali Temizel
Prof. Dr. Bülent Cercis Tanrıtanır
Prof. Dr. Faruk Kaya
Prof. Dr. Hamdi Alper Güngörmüş
Prof. Dr. İlknur Meşe
Prof. Dr. Mehmet Çeribaş
Prof. Dr. Mustafa Oral
Prof. Dr. Sare Şengül
Prof. Dr. Soyalp Tamçelik
Prof. Dr. Şafak Ünüvar
Prof. Dr. Şuayip Özdemir
Prof. Dr. Yusuf Genç
Prof. Dr. Yusuf Şahin
Asoc. Prof. Dr. Mustafa Aça
Assoc. Prof. Dr. Ahmet Şahin
Assoc. Prof. Dr. Ali Murat Kırık
Assoc. Prof. Dr. Ceyhun Ersan
Assoc. Prof. Dr. Gamze Öksüz
Assoc. Prof. Dr. İzzet Yücetoker
Assoc. Prof. Dr. Merve Güven Özkerim
Assoc. Prof. Dr. Sibel Sönmez
Assoc. Prof. Dr. Tarana Khalilova
Assoc. Prof. Dr. Tolga Özşen
Assoc. Prof. Dr. Hüsne Hilal Şahin
Asst. Prof. Dr. Rasim Bayraktar

Turkish Language and Literature
Turkish Education
Persian Language and Literature
English Language and Literature
Geography
Sports Science
Sociology
Contemporary Turkish Dialects
History
Math Education
International Relations
Tourism
Theology
Social Service
Linguistics / Language Teaching
Turkish Folk Science
Educational Sciences
Radio Television-Cinema
Pre-School Education
World Languages and Literatures
Fine Arts Education / Music
Fine Arts Education / Picture
Child Development
Language and Literature
Japanase Language and Literature
Indology
Sociology of Religion

N. H. Bektaş Veli University
Başkent University
Selçuk University
Yüzüncü Yıl University
Ağrı İbrahim Çeçen University
Alanya Alaaddin Keyubat University
Giresun University
N. H. Bektaş Veli University
Giresun University
Marmara University
Gazi University
Selçuk University
Amasya University
Sakarya University
Giresun University
Izmir Demokrasi University
Alanya Alaaddin Keyubat Univ.
Marmara University
Alanya Alaaddin Keyubat University
Ankara Hacı Bayram Veli University
Marmara University
Giresun University
Ege University
Azerbaycan Devlet İktisat Univ.
Ç. Onsekiz Mart University
Giresun University
Giresun University

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdullatif Tüzer
Prof. Dr. Ali Çelik
Prof. Dr. Ayşe Özcan
Prof. Dr. Beşir Mustafayev
Prof. Dr. Emine Eratay
Prof. Dr. Fatma Koç
Prof. Dr. Funda Toprak
Prof. Dr. Gürer Gülsevin
Prof. Dr. Hayrettin Gümtüşdağ
Prof. Dr. İsmayıl Muharrem oğlu Musa
Prof. Dr. Leyla Karahan
Prof. Dr. Mirjana Teodiseviç
Prof. Dr. Mustafa Altun
Prof. Dr. Mustafa Taşlıyan
Prof. Dr. Orhan Küçük
Prof. Dr. Peter Golden
Prof. Dr. Tofiq Abdülhasanlı
Prof. Dr. Yavuz Kartalhoğlu
Assoc. Prof. Dr. Ebru Onurlubaş

Muş Alparslan University
Karadeniz Teknik University (Retired Instructor)
Giresun University
Siirt University
Abant İzzet Baysal University
Gazi University
Ankara Yıldırım Beyazıt University
Ege University (President of TDK)
Bozok University
Bakü Devlet University / Azerbaijan
Gazi University
Belgrad University / Serbia
Sakarya University
Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Kastamonu University
Rutgers University (Retired Instructor) / New Jersey
Azerbaycan Devlet İktisat University / Azerbaijan
Gazi University
Trakya University

Yayın Kurulu / Publication Board

Prof. Dr. Kürşad Yılmaz
Prof. Dr. Salim Küçük
Prof. Dr. Serkan Güzel
Assoc. Prof. Dr. Burak Telli
Assoc. Prof. Dr. Mihalis Kuyucu
Assoc. Prof. Dr. Sevda Rafiğ İmanova
Assoc. Prof. Dr. Sima Pouya
Assoc. Prof. Dr. Türker Barış Bulduk
Asst. Prof. Dr. Merve Karaçay Türkal

Kyrgyzstan –Turkey Manas University
Ordu University
Pamukkale University
Kahramanmaraş Sutcu İmam University
Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi
Azerbaijan University of Language
Inonu University
Adiyaman University
Gümüşhane University

İndeks Sorumlusu / Indexing Responsible

Assoc. Prof. Dr. Burak Telli

Kahramanmaraş Sutcu Imam University

Hukuk Danışmanı / Legal Advisor

Av. / Lawyer Rahman Güdük

Bar Association of Giresun-Registry Number: 609

Yabancı Dil Uzmanları/Editörleri / Foreign Language Experts/Editors

Prof. Dr. Gülhanım nsal

Marmara University (French Language)

Assoc. Prof. Dr. Gamze ksz

Ankara Hacı Bayram Veli University (Russian Language)

Assoc. Prof. Dr. Bahar İřigüzel

Nevsehir Hacı Bektas Veli University (German Language)

Assoc. Prof. Dr. Hany I. M. Ramadan

Giresun University (Arabic Language)

Asst. Prof. Dr. İnönü Korkmaz

Trakya University (English Language)

Asst. Prof. Dr. Turgay Şafak

Istanbul Medeniyet University (Persian Language)

Asst. Prof. Dr. Ozan Deniz Yalçınkaya

Dicle University (English Language)

Lect. Mehmet Kılınç

Siirt University (English Language)

Teacher / Öđrt. Hazal Kangalgil Kara

Özel Ordu Doğa Koleji (English Language)

Türk Dili Uzmanları/Editörleri / Turkish Language Experts/Editors

Prof. Dr. Nadir İlhan

Kırsehir Ahi Evran University

Prof. Dr. Nezir Temur

Gazi University

Assoc. Prof. Dr. Türker Barış Bulduk

Adiyaman University

Redaktrler / Redactors

Dr. Osman Albayrak

Giresun University

Grafikerler / Graphic Designer

Lect. / Öğr. Gör. Ferhat Bykkalkan

Giresun University

Lect. / Öğr. Gör. Cihat Bıçakcı

Giresun University

Student / đr. Kader Çavdar

Giresun University

Dış Temsilciler Koordinatr / General Coordinator of Foreign Editors

Assoc. Prof. Dr. Samet Azap

Kastamonu University

Sosyal Paylaşım Ağları Sorumlusu / Social Media Responsible

Asst. Prof. Dr. / Dr. đr. yesi Mehmet Akif Kara

Giresun University

ISOREF

YEAR: 8 - NUMBER: 8 – WINTER 2024

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

FİLOLOJİ / PHILOLOGY

Ahmed Aldyab

Kur'an-ı Kerim Kıraatlerinde Hazf ve İsbât Yoluyla Anlamın Genişlemesi - Expansion of Meaning Through Addition and Omission in Quranic Readings 1-6

GÜZEL SANATLAR / FINE ARTS

Ekin Toprak, Ayça Tufan

Çocuk Edebiyatında Toplumsal Cinsiyet: Pippi Uzunçorap'ın Özgür Ruhu - Gender in Children's Literature: The Free Spirit of Pippi Longstocking 7-18

Günay Tuzkaya

Maurice Ravel'in Menuet Sur Le Nom d'Haydn Adlı Eserinin Teknik ve Müzikal Açından İncelenmesi - A Technical and Musical Analysis of Maurice Ravel's Menuet sur le Nom d'Haydn 19-30

Ali Alizade

İlyas Mirzayev'in Ney ve Orkestra İçin Konçerto Adlı Eserinin Teknik Analizi - The Technical Analysis of Ilyas Mirzayev's Concerto for Ney and Orchestra 31-44

İLAHİYAT / THEOLOGY

Cengiz İder

Kabul ve Ret Açısından Kıraatler ve Kısımları - Qirs and Parts Thereof in Terms of Acceptance and Rejection 45-56

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER /
SOCIAL, HUMAN AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Ali Ekber Gülersoy, Gazanfer Kaya, Aziz Şeker, Özlem Gülersoy

Yaşanılabilir Dünyanın Ne Tadı Ne Tuzu Kaldı: Sürdürülebilir ve Bütüncül Ekolojik Bir Dünya Toplumunu/Yaşamı İçin Tartışma ve Öneriler - The Habitable World Has No Flavour or Salt Left: Discussion and Suggestions for a Sustainable and Holistic Ecological World Society/Life 57-92

Osman Akandere

İkinci Balkan Konferansı Sırasında (20-26 Ekim 1931) Türkiye'ye Gelen Yunan ve Bulgar Gazetecilerinin İstanbul ve Ankara'daki Temasları - El-Ensari's Commentary Method in Tuhfetü'l-Bârî Bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî 93-108

Şafak Öztürk

Pandemi Sürecinde Uzaktan Yürütülen Yaratıcı Drama Dersinin Etkililiğine İlişkin Öğrenci Deneyimleri ve Görüşlerinin İncelenmesi - Creative Drama Lesson in Distance Education During the Pandemic Process Examining Student Experiences and Opinions Regarding Its Effectiveness 109-118

Eda Akbulut, Meryem Karaaziz

Toplumsal Kaygı Bozukluğu ve Mindfulness Üzerine Sistemik Derleme - Systematic Review on Social Anxiety Disorder and Mindfulness 119-130

Ahmet Sarnıç

Çalışan Memnuniyeti Perspektifinden En İyi İşverenlerin İçerik Analizi: Forbes 2024 En İyi İşveren Restoran İşletmeleri Örneği - Content Analysis of the Best Employers from the Perspective of Employee Satisfaction: The Case of Forbes 2024 Best Employer Restaurant Businesses 131-148

Editörden;

Merhaba;

İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education), dergisinin 2024 yılı son sayısı (Yıl: 8 / Number: 8) ile karşınızda olmanın mutluluğunu yaşadığımızı bilmenizi isteriz. Dergimizin yayın süreci hem doçentlik şartlarına hem ULAKBİM TR DİZİN kriterlerine uygun şekilde devam ediyor. Kış döneminde de dergimize yoğun makale başvurusu olmasına rağmen, yayın süreçlerini çok uzatmadan yayın hayatımıza devam etmek için uğraşıyoruz. Dergimize gelen makalelerin ön incelemelerini yapıp, hakem sürecine alınmaya layık görülmeyen makaleleri yayın sürecine dâhil etmiyoruz. Hakem sürecine dâhil ettiğimiz makalelerde hakem süreçlerini titizlikle takip ediyoruz. Yayına aldığımız makalelerin de son okumalarını yaparak hem akademik anlamda hem de şekilsel anlamda kaliteli yayınlar yapmaya özen gösteriyoruz.

Bu sayımızda 10 çalışmanın yayınına gerçekleştirdik. Makalelerin yayın alanlarına bakacak olursak, 1 adedi Filoloji, 3 adedi Güzel Sanatlar, 1 adedi İlahiyat ve diğer 5 adedi de Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler temel alanlarına aittir.

Yayınlanan makalelerin öğrenme ve öğretim sürecinde başta akademisyenlere, öğrencilere ve tüm okurlara faydalı olmasını umuyoruz. Derginin hem elektronik hem de basılı ortamda yayınlanması sürecinde katkı sağlayan, yol gösteren, bakış açısı kazandıran herkese teşekkür ediyorum.

Yeni bir sayıda görüşmek dileğiyle...

Prof. Dr. Serdar Bulut
İSOREJ Dergisi Editörü

From the Editor;

Hello;

We would like you to know that we are happy to be here with the 2024 last issue (Year: 8 / Number: 8) of *ISOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*. The publication process of our journal continues in accordance with both the conditions of associate professorship and the criteria of ULAKBIM TR INDEX. Although there are heavy applications for articles in our journal in the winter term, we are trying to continue our publication life without prolonging the publication process. We do preliminary reviews of the articles submitted to our journal and do not include the articles that are not deemed worthy of being included in the referee process in the publication process. We follow the referee processes meticulously in the articles we include in the referee process. We take care to make quality publications both academically and formally by making final readings of the articles we publish.

In this issue, we published 10 studies. If we look at the publication areas of the articles, 1 of them are Philology, 3 of them are Fine Arts, 1 of them are Theology and the other 5 are Social, Human and Administrative Sciences.

We hope that the published articles will be useful to academicians, students and all readers in the learning and teaching process. I would like to thank everyone who contributed to the publication of the magazine in both electronic and print media, guiding and providing perspective.

Hope to see you in a new issue...

Prof. Dr. Serdar Bulut
Editor of ISOREJ

YAYIM VE YAZIM KURALLARI

Genel İlkeler

1. *İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*, ulusal/uluslararası hakemli bir dergi olup yayın yeri Antalya-Türkiye'dir. Yılda 4 (dört) sayı olarak yayımlanır. Gerekli durumlarda bu sayıların dışında özel sayılar ve ek sayılar yayımlayabilir.

2. *İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*, Eğitim Bilimlerinin tüm alanları, İlahiyat, İktisadi ve İdari Bilimler Alanı, Resim, Müzik, Beden Eğitimi, Tarih, Sanat Tarihi, Coğrafya, Dilbilim, Edebiyat gibi sosyal bilimlerin tüm alanlarıyla ilgili bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazıları vb. çalışmaları yayınlayan akademik bir dergidir.

3. Bilimsel makaleler, röportajlar, çeviriler, tanıtım yazılarının dergi sistemine eklenmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazı hakem sürecine gönderilir.

4. *İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*,) gönderilen yazıların bütün telif hakları dergiye ait olup, *İSOREJ* dergisinden izin alınmaksızın başka bir yerde yayınlanamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Ayrıca yazılardan doğabilecek herhangi bir yasal sorumluluk yazarlarına aittir. Editöryel ekip yazı üzerinde istediği değişikliği yapma hakkına sahiptir.

5. *İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*, yayın dili Fransızca, Türkçe, İngilizce, Rusça ve Almancadır. Ancak gerektiği takdirde diğer dillerde de yazı kabul edilebilir.

6. Makalenin başında en az 150 - 250 arası kelimedenden oluşan Türkçe (özet) ve karşılığı İngilizce (Abstract), 3- 5 kelime Türkçe (Anahtar Kelimeler) ve karşılığı İngilizce (Key Words); Türkçe (14 punto) ve İngilizce (12 punto) başlığa yer verilmelidir. Bu şartları yerine getirmeyen yazılar hakem sürecini tamamlasalar bile yayımlanmazlar.

7. *İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*, gönderilen yazılar hakem sürecine gireceği için, sisteme eklenen yazıların içine isim veya yazarın kimliğini deşifre edici bilgiler konulmamalıdır. Makalenin hakem süreci tamamlandıktan sonra yazar veya yazarlar ile ilgili bilgiler makaleye editör tarafından eklenecektir.

8. *İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*, makale sisteme yazar tarafından yüklendikten sonra aşağıdaki süreçler gerçekleşmektedir. Yüklenen makale editör/editör yardımcıları tarafından yayım ve yazım kurallarına uygunluk kontrolü yapılmaktadır. Editör onayı tamamlandıktan sonra yazı hakemlere yönlendirilmektedir. Editör onayından geçen her makale için dört hakem atanmaktadır. Bu hakemlerden biri yabancı dil özet hakemi, biri yazım ve kaynakça kontrol hakemi iken diğer iki hakem ise ilgili anabilim dalında uzman akademisyenlerden oluşmaktadır. Yazar kendi ana sayfasından makalesinin hakem sürecini takip etmelidir.

9. *İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*, makaleler, e-posta adresi ve parolayla girilen kişisel sayfadan gönderildikten sonra, aynı sistemden makalelerin hakem süreci takip edilebilir. Bu aşamadan sonra, düzeltmelerin yapılması için, bütün hakemlerden (1 yabancı dil, 1 yazım ve kaynakça kontrol ve 2 alan hakemi) raporların

gelmesi beklenmelidir. Çünkü yazarlar, sisteme bir kez düzeltme ekleyebilmektedirler. Bir hakemin istediği düzeltmeyi yapıp yazı sisteme eklendiğinde, sonraki aşamada ikinci bir hakemin de düzeltme istemesi durumunda istenen düzeltmeler yapılamayacaktır.

10. Dergi sistemine eklenen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmış olmamalıdır. Sempozyum bildirimleri ise, durumun makale içinde belirtilmesiyle yayımlanabilir.

11. Metnin başında **GİRİŞ** başlığı altında numaralandırma yapılmadan metne ait giriş yer almalıdır.

12. Metnin sonunda **KAYNAKÇA** başlığı altında atıf yapılan eserler, yazar soyadı sırasına göre düzenlenmelidir.

13. *İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*, yazar veya hakem olarak üye olunurken istenilen bütün bilgiler eksiksiz olarak doldurulmalıdır. Özgeçmiş başlığında yazarın/hakemin çalışma ve ilgi alanları sıralanmalıdır. Anabilim dalı başlığında ise önce anabilim dalı sonra da bilim dalı yazılmalıdır. Örn: İşletme/Yönetim ve Organizasyon; Türk Dili ve Edebiyatı/Yeni Türk Dili.

14. *İSOREJ (The Journal of International Social Research and National Education)*, % 15'in üzerinde intihal oranına sahip olan makaleleri yazarlarına iade etmektedir.

15. Yazılar, dergi sistemine eklenirken aşağıdaki ölçülere göre düzenlenmelidir:

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa yapıları aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	4 cm
Alt Kenar Boşluk	3 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	3 cm
Yazı Tipi/ Yazı Stili	Palatino Linotype
Makale Sayfa Sayısı (En çok)	25
Yazı Boyutu (ana metin)	10
Yazı Boyutu (dipnot metni)	8
Paragraf Aralığı	Önce 0 nk - Sonra 0 nk
Paragraf Girintisi	1,25 cm
Satır Aralığı	Tek (1)

2. Microsoft Word programında olmayan özel bir yazı tipi (font) kullanılmış yazılarda, kullanılan yazı tipi, makale sisteme eklenirken font dosyası da eklenmelidir.

3. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

4. İmla ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu olduğu durumlar dışında Türk Dil Kurumu imla kılavuzu esas alınmalıdır.

5. Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece tek bir formata bağlı kalınmalıdır. Her makalenin sonunda mutlaka Türkçe makalelerde (**KAYNAKÇA**) biçiminde kaynakça bulunmak zorundadır. Kaynakçanın düzenli ve formata uygun olması dergimizin öncelikleri arasındadır.

6. Bölüm başlıklandırmada özellikle Eğitim Bilimleri makalelerinde numaralı şekilde başlıklar kullanılabilirken Sosyal Bilimler makalelerinde numaralı şekilde yazımlara izin verilecektir.

Yazım ve Yayın İlkeleri ile İlgili Açıklama

Başlık: İçerikle uyumlu, onu en iyi ifade eden bir başlık olmalıdır. Makalenin ana başlığı 14 punto ve koyu harfli yazılmalı, İngilizce başlığı ise 12 punto ve italik yazılmalıdır.

Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir ve gerektiği takdirde başlıklar numaralandırılabilir.

Özet: Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden 150-250 kelime arasından oluşan Türkçe ve karşılığı İngilizce özet (Abstract) bulunmalıdır. Özeti altında, 3-5-7 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmelidir. Özet ve abstract kısmı 9 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Ana Metin: A4 boyutunda (29.7×21 cm.) kâğıtlara, dikey olarak, MS Word programında, Times New Roman yazı karakteri ile 10 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Sayfa düzeni belirtildiği gibi olmalıdır.

Dipnot: Dipnotta yer alan bütün bilgiler 8 punto, 1 satır aralığıyla yazılmalıdır.

Tablolar ve Şekiller: Tabloların numarası ve başlığı bulunmalıdır. Tablolar metin içinde bulunması gereken yerlerde olmalıdır. Şekil numaraları ve adları şeklin hemen altına veya üstüne ortalı şekilde düz olarak yazılmalıdır.

Resimler: Yüksek çözünürlüklü, baskı kalitesinde taranmış halde metin içerisindeki yerlerinde verilmelidir. Resim adlandırmalarında, şekil ve çizelgelerdeki kurallara uyulmalıdır.

Makalelerde yapılan atıf sistemlerinde sadece aşağıdaki format uygulanmalıdır. Sadece **tarih** ve **ilahiyat** makalelerinde açıklamalar fazla olabileceği için sayfanın altında **satır altı dipnot** sistemine izin verilmektedir. Diğer makalelerde metin içi göndermeler ve Kaynakça aşağıdaki örneklerde belirtildiği gibi olmalıdır:

Örnek Kaynak Gösterme:

Kitap (Tek yazarlı):

Kara, M. A. (2016). *İnşaatta Göçmen Olmak*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Gönderme: (Kara, 2016: 78)

Kitap (İki yazarlı):

Çağdaş, A. & Şahin, Z. S. (2002). *Çocuk ve Ergenlerde Sosyal ve Ahlak Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Gönderme: (Çağdaş & Şahin, 2002: 46)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde de ilgili bağlaç yerine & işareti kullanılmalıdır.

Kitap (Üç yazarlı):

Işın, M. A., Tatlıcan, İ. & Işın, M. (1989). *Sinop*. Ankara: Sinop Müzesi Yayınları

Gönderme: (Işın, Tatlıcan & Işın, 1989: 17)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde de ilgili bağlaç yerine & işareti kullanılmalıdır.

Kitap (Üçten fazla yazarlı):

Erdem, M. D., Yavuz, S., Gürlek, M. & Dost, A. (2013). *Tarihî Türk Lehçeleri-Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Gönderme: (Erdem, Yavuz, Gürlek & Dost, 2013: 28)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki kitaplarda “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır.

Kitap (Aynı yazarın birinci yazar olduğu aynı yıla ait üçten fazla yazarlı):

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş., Çakan, M., Tan, Ş. & Atar, H. Y. (2014). *TIMSS 2011 8. Sınıflar Türkiye Raporu*. Ankara: YEGİTEK Yayınları.

Gönderme-1: (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2012: 28)

Gönderme-2: (Büyüköztürk, Çakan, Tan & Atar, 2012: 33)

Derleme Kitaptan Makale:

Mc Nally, D. (1997). Language, History and Class Struggle. (Derleyen: E. M. Wood & J. B. Foster). *Defense of History: Marxism and the Postmodern Agenda* içinde (s. 21-33). New York: Montly Review.

Gönderme: (Mc Nally, 1997: 35)

Çeviri Kitap:

Bolman, L. & Deal, T. (2008). *Organizasyonları Yeniden Yapılandırma*, (Çeviren: A. Aypay & A. Tanrıöğen). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gönderme: (Bolman & Deal, 2008: 16)

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde de ilgili bağlaç yerine & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale / Elektronik Makale (Tek yazarlı):

Abou-el-Haj, R. A. (1982). The Social Uses for the Past: Recent Arab Historiography of Ottoman Rule. *International Journal of Middle Eastern Studies*, 14(2), 185-201.

Gönderme: (Abou-el-Haj, 1982: 187).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde de ilgili bağlaç yerine & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale / Elektronik Makale (İki yazarlı):

Yalman, A. & Güdekli, İ. A. (2018). Türkiye'nin Uluslararası Marka Reklam Stratejilerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İşleniş: Vestel Reklam Örneği. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, 2(6), 19-30.

Gönderme: (Yalman & Güdekli, 2018: 22).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde de ilgili bağlaç yerine & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale / Elektronik Makale (Üç yazarlı):

Tarman, B., Acun, İ. & Yüksel, Z. (2010). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Tezlerin Değerlendirilmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 725-746.

Gönderme: (Tarman, Acun & Yüksel, 2010: 728).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde de ilgili bağlaç yerine & işareti kullanılmalıdır.

Dergiden Makale / Elektronik Makale (Üçten fazla yazarlı):

Kırık, A. M., Altıntaş Var, S. S., Özkoçak, V. & Darıcı, S. (2020). Pandemi Dönemlerinde İletişim ve Algı Yönetimi: Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(104), 36-57.

Gönderme: (Kırık vd., 2020: 55).

NOT: İngilizce veya başka dillerdeki makalelerde “vd.” yerine makale dilindeki ek kullanılmalıdır. İngilizce makalelerde “et al.” kullanılmalıdır.

Kurum Tarafında Hazırlanmış Bir Rapor:

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (1994). *Temel Kadın Göstergeleri, 1978-1993*. Ankara: DİE.

Gönderme: (DİE, 1994: 11).

İki ya da Daha Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar:

Moran, B. (1995). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, (3. Cilt)*. İstanbul: İletişim.

Gönderme: (Moran, 1995: 103).

Yazarı Belirsiz Kitaplar:

The 1995 NEA Almanac of Higher Education (1995). Washington DC: National Education Association.

Gönderme: (The 1995 NEA Almanac, 1995: 78).

Web Sayfasından Elektronik Makale:

Erdem, M. D. (2008). Anadolu Ağzlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine. *Turkish Studies*, 3(3), 502-562.

http://www.turkishstudies.net/Makaleler/565930511_Turkish_Studies_Volume_3.3_Spring_2008_p.502-562.pdf (Erişim Tarihi: 02.10.2017)

Gönderme: (Erdem, 2008: 5).

Yazarın Aynı Yıla Ait Birden Fazla Çalışmasının Kaynakçada Gösterilmesi:

Uysal, İ. N. (2018a). Sözlükler Tanıklarla Daha Zengin, Daha İşlevsel: Türkçe Sözlük'e Tanıklar. *Türk Dili Dergisi*, CXIV(793), 39-46.

Uysal, İ. N. (2018b). Sözlük Biliminde Tanıklama ve Salâh Birsel'in Türkçe Sözlüğe Tanık Olarak Katkıları. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 109-118.

Gönderme 1: (Uysal, 2018a: 41).

Gönderme 2: (Uysal, 2018b: 121).

Alıntılanan veya Aktaran Kaynak:

Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır, ama aksaklıklar nedeniyle asıl kaynağa ulaşamamışsa, dipnotta alıntılanan ya da aktarılan kaynak belirtilir. Kaynakçada alıntılanan ya da aktarılan kaynak bilgilerine yer vermeye gerek yoktur.

Gönderme: (Yavuz, 2012: 8; Akt. Bulut, 2016: 5).

Lisansüstü Tez:

Yeşilçiçek, V. (2010). Ayşe Kulin'in 'Hayatı, Sanatı, Eserleri'. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). (Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mesut Tekşan). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gönderme: (Yeşilçiçek, 2010: 34).

Bildiri:

Telli, B., Bulut, S. & Bulduk, T. B. (2014). Adıyaman Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar, Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu - I Bildiriler Kitabı 03- 04 Nisan 2014 (s.119-130). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Gönderme: (Telli, Bulut & Bulduk, 2014: 122).

Ansiklopediler:

Akün, Ö. F. (1992). Divan Edebiyatı. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* İçinde (s. 398-422). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Gönderme: (Akün, 1992: 401).

Sözlük:

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gönderme: (TDK, 2005: 255).

Web Sayfası:

UNESCO (2013). World HeritageList. <http://whc.unesco.org/en/list> adresinden 14.04.2015 tarihinde erişildi.

Gönderme: (UNESCO, 2013).

Yabancı Dildeki Makalelerde: Ishii, V. K. (1933). The Permanent Bases of Japanese Foreign Policy. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/1933-01-01/permanent-bases-japanese-foreign-policy> (Accessed: 31.08.2020).

Editörlü Kitapta Bölüm:

Bulut, S. (2016). Bilge Kağan. (Ed. S. Maden). *Geçmişten Günümüze Türkçeye Hizmet Edenler 1* içinde (s. 3-12). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Gönderme: (Bulut, 2016: 10).

Web Sayfasından Tarihi Belirsiz Çalışma:

Etimoloji Türkçe (tarihsiz). <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/medium> (Erişim Tarihi: 03.07.2017).

Gönderme: (Etimoloji Türkçe, tarihsiz).

NOT: “Tarihsiz” için “tsz.” kısaltması kullanılabilir.

Kur'an-ı Kerim Kıraatlerinde Hazf ve İsbât Yoluyla Anlamın Genişlemesi*

Doç. Dr. Ahmed Aldyab

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9497-9197>

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, Ankara-TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 19.11.2024

Kabul: 25.12.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

Arapça

Anlam

Kıraatler

Hazf ve İsbât

Kuran

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79378>

Öz

Muhakkak ki Allah Kur'an-ı Kerimi kullarına rahmet olarak indirmiştir ve âlemlere bir müjdeleyici ve uyarıcı olsun diye onu peygamberimizin kalbine vahyetmiştir. Bu yüce kitap, şüphesiz ki, ihsan sahibi olanın kullarına verebileceği en büyük nimet, insanların bu dünyada okuyabileceği en değerli kitap, ayrıca ağızlarından çıkabilecek en hayırlı sözdür. Kur'an, âlemlerin rabbi olan Allah'ın kelimidir, onun ayetlerindeki belagata hiçbir belagatçı yetişemez ve hiçbir insan onunla boy ölçüşemez. Ayrıca hiçbir zihin onun üslubunun güzelliğine tam olarak akıl erdiremez. Yüce Allah Kur'an'ı, muarızlarına karşı bir mucize olması için farklı kıraatlerle indirmiştir. Onun belagatlı anlamlarını ihata etmek mümkün olmadığı gibi, üslubunu da başka bir üslup ile karşılaştırmak mümkün değildir. Onu dostlarından önce düşmanları bile tasdik etmiştir. Kur'anın farklı Kıraat biçimleri, insanlara rahmet ve kolaylık sağlamak, ümmetin üzerindeki zorluğu hafifletmek olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra, Kur'an'ın farklı kıraat biçimleri, araştırmacıların ve eğitimcilerin bu kitabı anlaması yolunda faydalandığı farklı yönler de sunmuştur. Bunun yanında Arapların kendi dillerini anlama konusunda ve onun geniş kapsamlarına derinlemesine dalmaları konusunda bir destekleyici olmuştur. Bu kıraatler, Arapçanın bazı belagat yönlerini ortaya koymuş, anlam-beyan üslupları ile anlamların farklı belagat tarzlarında nasıl kullanıldığını belirtmiştir. Kur'an, içerisinde beyan sırları bulunan bir kitaptır bu yüzden âlimler, onun tefsirini yapma, hükümlerini ortaya çıkarma, anlamlarını ve mucize oluşunu insanlara gösterme konusunda bir yarış içerisinde olmuşlardır. Bu çalışma, kıraatlerdeki hazf ve isbât yönlerinin, anlam genişlemesi üzerindeki etkisini incelemiştir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Aldyab, A. (2024). Kur'an-ı Kerim Kıraatlerinde Hazf ve İsbât Yoluyla Anlamın Genişlemesi. *ISOREJ-Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 1-6.

Expansion of Meaning Through Addition and Omission in Quranic Readings*

Assoc. Prof. Dr. Ahmed Aldyab

Ankara Yildirim Beyazit University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Arabic Translation and Interpretation, Antalya-TÜRKİYE

Article History

Submitted: 19.11.2024

Accepted: 25.12.2024

Published Online: 31.12.2024

KeywordsArabic
Meaning
Recitations
Omission
Quran**Research Article**

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79378>**Abstract**

Indeed, Allah revealed the Quran as a mercy to His servants, and He sent it down to the heart of our Prophet as a bearer of glad tidings and a warner to the worlds. This sacred book is undoubtedly the greatest blessing that the Bestower can give to His servants and the most valuable book that humans can read in this world, as well as the best speech that can be uttered. The Quran is the speech of Allah, the Lord of the worlds, and within its verses, the eloquence of the rhetoricians is manifested, with no human able to match it. Furthermore, no mind can fully grasp the beauty of its style. Allah, the Azzawajal, revealed this book in many different recitations to serve as a miracle for those who oppose it. It is neither possible to fully understand its meanings nor to compare its style with any other. Even its adversaries have attested to it before its friends. The different recitations of the Quran are considered to provide mercy and ease to people and to alleviate the difficulty for the Ummah. Additionally, these recitations offer various aspects that researchers and educators benefit from in understanding the book. Moreover, they have supported the in-depth exploration of the Arabic language and its extensive scope. These recitations have highlighted some rhetorical aspects of Arabic, demonstrating how meanings are utilized through different rhetorical styles in expression. The Quran, being a book of rhetorical secrets, has led scholars to compete in explaining its interpretation, clarifying its rulings, unveiling its signs, and demonstrating its meanings and miraculous nature. This study addresses the expansion of meaning through addition and omission in words read in various recitations as a detailed aspect of the topic of recitations.

اتساع المعنى من خلال الحذف والإثبات في القراءات القرآنية**الملخص:**

إن الله أنزل القرآن رحمة للعباد وأنزله على قلب نبينا ليكون للعالمين بشيراً ونذيراً، فكان هذا القرآن بحق أفضل نعمة يُنعم بها المنعم على عباده وأهدى كتاب يمكن أن يقرأه البشر على هذه الدنيا وخير كلام يمكن أن تنطق به الأفواه، فهو كلام رب العالمين تفوح من ثناياه بلاغة البلغاء لا يجاريه بشر في بلاغته ولا يمكن أن يحيط بجمال أسلوبه عقل. وإن الله عز وجل أنزل هذا الكتاب بوجوه عديدة من القراءات ليكون رحمة وتسهيلاً على العباد، وإن بلاغة القرآن هي البلاغة الأرفع، فمعانيه لا يمكن الإحاطة بها وأسلوبه لا يمكن أن يجاريه أسلوب، فشهد له العدو قبل الصديق. وكان تعدد وجوه القراءات رحمة وتيسيراً للناس ورفع الحرج عن الأمة في قراءة هذا الكتاب العظيم. إلى جانب ذلك، فقد أبرزت القراءات القرآنية جوانب أخرى يستفيد منها الباحثون والدارسون في فهم هذا الكتاب، ليس هذا فحسب، وإنما كانت القراءات القرآنية معيّنات للعرب على فهم لغتهم والغوص في أركانها الواسعة، فقد أظهرت هذه القراءات بعض النواحي البلاغية في اللغة العربية وبيّنت الأساليب البيانية وأساليب المعنى وكيفية استخدام المعاني بأساليب وأشكال مختلفة من البلاغة. وقد كان القرآن كتاباً وُضعت فيه أسرار البيان، فتسابق أهل العلم إلى تفسيره وبيان أحكامه والكشف عن دلالاته وإظهار معانيه وإعجازه للناس. وقد جاء هذا البحث ليشير إلى جزئية في موضوع القراءات وهي اتساع المعنى من خلال الحذف والإثبات في الكلمات التي قرئت بوجوه متعددة.

الكلمات المفتاحية: اللغة العربية، المعنى، القراءات، الحذف، القرآن.

المقدمة:

إن أعظم ما نطق به اللسان وانصرفت إليه الأذهان والعقول هو كلام الله العزيز الرحيم. وإن المشتغل به ليجد حلوة وطلاوة لا يجدها في علم آخر، فبركته تعم كل من يشتغل ويعمل به، وبلاغته تطغى على كل بلاغة وأسلوبه لا يجاريه أسلوب. وقد تنوعت علوم القرآن واختلفت مناهج دراسته ووجد كثير من الباحثين ضالتهم وفتح لهم القرآن طرقاً للبحث والنهل من درره ومجوهراته،

ومن هنا كان القرآن هو الكتاب الأول والأوحد الذي نال من الدراسات والأبحاث ما لم ينله كتاب من قبل. ولا تزال الأبحاث والدراسات تغرف منه فهو يفيض بالكرم والعتاء، فالتحوي يحتج به ويستدل على ما في يديه منه، والمشتغل بعلم التفسير ينهل من القرآن، فالمفسر ينظر فيه ويحاول أن يستخرج المعاني الممكنة، والفقهاء يمعن التأمل والنظر ليبين أحكامه فهو يجد في القرآن ما يُشبع نهمه وتعطشه لما يمتلكه من أفكار، والمتكلمون يستفيضون في مذاهبيهم وتفتتح طرائقهم الكلامية من خلال التبخر في هذا الكتاب العظيم، فالقرآن وسع مداركهم وعمق أفكارهم. ولا يجب أن ننسى الذي يعمل في العربية وبلاغتها، فإن القرآن يوفر له كل أساليب البلاغة وفونهمان ولا يفوتنا هنا ن نخرج على موضوع القراءات الذي يُعد وصلة بين عدة علوم في القرآن، فعلم القراءات هو ذروة الدراسات القرآنية، فعلم القراءات حفظ القرآن من المشككين والمتربصين به ومن أهل الضلال.

وقد كان لموضوع القراءات القرآنية أهمية في درس القرآن وتدارسه، فهي وضحت أساليب بلاغة الكلمة وفتحت أبواباً جديدة لاكتشاف المعنى وبذلك أعطى نفساً جديداً في تفسير كتاب الله.

وقد جاء هذا البحث مثلاً على استخدام القراءات في فهم وتوضيح بعض المسائل التي قد لا ينظر إليها البعض بأهمية، ولكنها يمكن أن تتعاقد وتتكاثر وتساند مسائل أخرى فقوي الحجة والدليل في فهم بعض الآيات أو في التفسير بشكل عام.

1. اتساع المعنى من خلال الحذف والإثبات

لاشك أن القراءات القرآنية كانت غزيرة بموادها المختلفة، فقد تنوعت موضوعات القراءات بين الأفعال والأسماء والأحرف والحذف والإثبات والحركات وحتى التعبير الدلالي للكلمة، وقد كان لهذا التنوع أثر كبير في إضافة معاني ودلالات على الآية والتفسير بشكل عام. ولاشك أن موضوع الحذف في القراءات جاء متفرقاً ومبتوئاً في مواضيع مختلفة من خلال كتب القراءات، وهذا مما يلفت الانتباه، فهو موضوع مرتبط بالقرآن وقراءاته من جهة ومرتبطة بالبلاغة العربية من جهة أخرى، ومن هنا كانت الفائدة عظيمة ومزدوجة لدارسي القرآن ودارسي العربية. وقد تراوح الحذف بين الحرف والأداة والتنوين وغيرها.

2. حذف التنوين وإثباته في القراءات

جاء في قوله تعالى في سورة البقرة {أهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمْ} البقرة:61. وقد قرئت كلمة "مِصْرًا" على قراءتين، القراءة الأولى بالتنوين والثانية بدون تنوين.

قراءة التنوين تعني مِصْرًا من الأمصار التي هي عكس البادية، وهنا لا يقصد مكاناً بعينه وإنما أي مصر، لأن الذي طلبوه لا يوجد في البادية. ومن قرأ بدون تنوين فالقصد يكون راجعاً إلى البلد مصر المعروفة (الطبري، 1984، 352). ولا شك أننا عن طريق حذف التنوين وإثباته استطعنا أن نعرف شيئاً عن المكان الذي يحترق فيه كثير من المفسرين ويعطينا إشارة إلى البقعة المرادة والوجهة الحقيقية التي سلكتها بنو إسرائيل.

3. حذف الواو وإثباتها في القراءات

ومثال ذلك قوله تعالى {وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ} آل عمران:133.

قرأ ابن عمر ونافع "سارِعوا" بدون الواو. وقرأ الباقون "وسارِعوا" بالواو. (مكي، 356).
قراءة الكلمة بدون الواو تكون على الاستئناف والقطع ولا يكون العطف جارياً بين الفعل (وأطيعوا) و (وسارِعوا) وتكون بمثابة بدل البيان أو الاشتمال، وهذا ما أورده ابن عاشور عندما قال "تنزل جملة (وسارِعوا) منزلة بدل البيان أو بدل الاشتمال لجملة (وأطيعوا) لأن طاعة الله والرسول مسارة إلى المغفرة والجنة فلذلك اتصلت" (ابن عاشور، 1984، 88) وكان في حذف الواو مسارة أكثر إلى المغفرة والتقوى، فكما هو معروف أن هذه الآية جاءت بعد آية الربا، والمؤمن الحقيقي يتوجب عليه ترك الربا والمسارعة في ذلك على أتم الوجه. ويؤكد ذلك هذه القراءة.
من الأمثلة الأخرى على حذف الواو قوله تعالى {فَلَمَّا جَاءَهُ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرَى وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأُولِينَ} (36) وقال موسى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَى مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ} القصص:37.
قرأ ابن كثير قوله تعالى (وقال موسى ربي أعلم) بدون الواو.
وقرأها الآخرون بالواو. (ابن الجزري، 2014، 432).

قراءة ابن كثير كما قال بعض المفسرين هي قراءة حسنة، لأن الحال هنا حال السؤال وبحث الإجابة التي أجابهم بها سيدنا موسى عليه السلام عند النظر في الآيات القاطعة التي جاءهم بها، وذلك لأنهم سموها ونعتوها بالسحر المفترى، وإنما كان قول سيدنا موسى ليضع المتمعن في القولين ويقارن بينهما على سبيل إظهار الخطأ والفساد بين قول جماعة فرعون وبين صحة وحقيقة ما قد قاله وجاء به سيدنا موسى، فقراءة ابن كثير بدون الواو أعطت للناظر والسامع التباين، وكما يُقال من خلال التباين والاختلاف تتوضح الأمور والأحوال والحقائق. (الزمخشري، 1997، 504). ومن هنا يظهر لنا حرص سيدنا موسى بالدفاع عن الحق وسرعة بديهته وعدم رضائه عما قاله هؤلاء عن آيات سيدنا

موسى، وأن هذه الآيات بفضل إيمانه القوي بها وبالإيمان الراسخ بالله تعالى جعلت سيدنا موسى لا ينتظر بالرد على قوم فرعون وإنما بدافع الثبات والرسوخ في الإيمان الذي انتصر في نهاية الأمر وجعل صنائيد الكفر والسحر يتقون بسيدنا موسى وبالتالي الإيمان به. (القرطبي، 1964، 265)

4. حذف الحرف الأخير في الاسم المنادى في القراءات

قوله تعالى {وَنَادُوا يَا مَلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَائِكُونَ} الزخرف:77.

قرأ الأعمش وابن مسعود وعلي بن أبي طالب الاسم (مالك) بحذف الكاف على النحو التالي (مال)، وهذا ما يسمى في العربية بالترخيم. وللترخيم أسبابه، وقد استخدم العرب الترخيم في كلامهم، إما عن طريق التحبب والتقرب أو عن طريق إظهار الشدة وإبراز الحالة الصعبة التي يعيشها المتكلم وهو ما

للعرب من شر قد اقترب، فتح من ردم يأجوج ومأجوج مثل هذه "وخلق بأصبعيه الإبهام والتي تليها، فقلت: يا رسول الله، أنهلك وفينا الصالحون؟ قال: نعم، إذا كثر الخبث) متفق عليه. (مسلم، 3346) ويؤكد هذا المعنى أيضاً آية سورة الأنبياء قوله تعالى {حتى إذا فتحت يأجوج ومأجوج وهم من كل حدب ينسلون} الأنبياء:69. فالالتقاء بين طرفي السد سيكون عن طريق الفتح والنقب وليس عن طريق التسلق والصعود. تأتي إلى قراءة الأعمش وحزمة والتي تنتج لنا معنى ثالثاً، فعندما زادت التاء في الكلمة زاد الثقل وزادت صعوبة التسلق والصعود، وكما ذكرت أن بناء السد كان من الحديد والنحاس الذي لا يمكن لإنسان الإمساك بحرافه عند التسلق. ولرب سائل يسأل إذا كانت زيادة التاء في قراءة حمزة والأعمش تؤدي إلى استحالة الصعود وتسلق هذا السد، فلماذا لم نقل نفس الكلام في الكلمة الثانية التي هي أصلاً بالتاء؟ الجواب: على الرغم من أنه يوجد صعوبة في الفعلين، الصعود والنقب إلا أنه يبقى النقب من الناحية الشكلية أسهل بحسب تفكير هؤلاء القوم، فالنقب عند توسيعه وكبره يوفر لهم الدخول بجماعات وهذا على عكس التسلق، فتسلق وصعود السد يعتمد على قوة ومهارة المتسلق، وهذا بالتأكيد لا يمتلكه كل الناس، أما الدخول من خلال ثقب في السد يستطيعه كل إنسان، ناهيك عن المشقة عند صعود السد، فكان هذا الأمر لا يمكن من أول مرة ولا يتم إلا بعد محاولات كثيرة (ابن عاشور 1984، 131).

9. حذف الياء في القراءات

يقول الله تعالى {وَأذْكَرُ عِبَادًا إِزْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ} ص:45. قرأ الحسن وعيسى والأعمش - بخلاف عنه - (أولي الأيدي) بغير ياء. (ابن جني، 1986، 131). ويرر أبو الفتح ذلك باحتمال أمرين، أحدهما: أنه أراد (بالأيدي): (بالأيدي) على قراءة العامة، إلا أنه حذف الياء تخفيفاً كما قال: {يوم يدع الداع إلى شيء نكر} الفم:6. وغير ذلك مما حذف في الياء تخفيفاً. والآخر أن يكون أراد (بالأيدي) القوة، أي القوة في طاعة الله تعالى والعمل بما يرضيه، وعلى ذلك تكون (الأيدي) هنا إنما هي جمع اليد التي هي القوة، لا التي هي الجارحة ولا النعمة، كقولك: له يد في الطاعة، وقدم في المتابعة. فالمعنيان إذاً واحد، وهو البصيرة والنهضة في طاعة الله. (ابن جني، 1986، 233)، وقول لبيد من هذا القبيل: (الزوزني، 111) حتى إذا ألقيت يداً في كافر وأجرت عورات الشعوب ظلامها وتكون المعاني التي أنتجت من خلال زيادة الياء وحذفها؛ المعنى الأول: أن الأيدي جمع اليد أي: العضو والجارحة وهي هنا كناية عن كثرة الأعمال، لأن معظم الأعمال إنما تُفعل وتؤدي باليد. المعنى الثاني: القوة والقدرة وهذا ما دار الحديث عليه في نسبة اليد لله تعالى (يد الله) أي قدرة الله. المعنى الثالث: الأيدي جمع يد، وهي النعمة أي: هم أصحاب النعم الذين أنعم الله عليهم أو هم أصحاب النعم لأنهم أنعموا على الناس وأحسنوا إليهم ونصروهم وقدموا الخير لهم. (الطبري، 1984، 315). قراءة الكلمة بدون الياء تثبت معنى القوة، القوة في العبادة والقوة في التفكير والقوة في طاعة الله تعالى. وقد جاء في لسان العرب على لسان أبي زيد قوله (أد - يئيد - يبدأ) إذا قوي واشتد (ابن منظور، 2004، 71). وتستخدم هذه الكلمة في زماننا بمعنى القوة والمساندة فنقول: أيد فلان فلاناً، إذا ساندته وقوى فكرته ورأيه.

الخاتمة:

توصل هذا البحث إلى النتائج والمقترحات التالية:
لا يزال موضوع القراءات القرآنية موضوعاً خصباً يمكن من خلاله الولوج والدخول إلى موضوعات البلاغة العربية.
موضوع الحذف هو موضوع بلاغي بحث، فمن خلاله يمكن أن تظهر معاني كثيرة وهذا بدوره صب في إظهار دلالات متنوعة ولها علاقة بالتفسير مباشرة.

أدى الحذف في بعض الحروف والأدوات إلى ظهور أكثر من معنى، وكانت هذه المعاني تقوي بعضها بعضاً.

كانت المعاني التي تظهر من خلال الحذف مرة مرتبطة بالأصل اللغوي ومرة مختلفة بالأصل اللغوي.

كانت الزيادة في بعض الحروف تزيد المعنى أحياناً وكانت أحياناً تقوي المعنى الأول وتؤكد.

أدى موضوع الحذف في بعض الحروف والأدوات إلى التأكيد على معنى موجود في آيات مختلفة في سور مختلفة.

أدى موضوع الحذف والإثبات إلى التأكيد على موضوع ما ربما يكون موجوداً في قصة من قصص القرآن أو في موضوع من مواضع القرآن.

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	

<i>The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

- Ebû Hayyân el-Endelûsî, Muhammed b. Yusuf, (1420). *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Ed-Dimyâtî, Ahmet b. Muhammed (tsz). *İthâfu Fudalâi'l-Beşer bi'l-Kirâati'l-Erbaate Aşer*. Beyrut: Dâr-u İhyâ-u't-Turâs,.
- El-Begavî, el-Hüseyin b. Mesut, (1420). *Meâlimu't-Tenzîl. Thk: Abdurrezzak el-Mehdî*. Beyrut: Dâr-u İhyâ-u't-Turâsî'l-Arabî.
- El-Beyzâvî, Abdullah b. Ömer, (1418). *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. Beyrut: Dâr-u İhyâ-u't-Turâs,.
- El-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, (1964). *el-Câmî'lî Ahkâmî'l-Kurân*. Kahire: Daru'l- Kütübi'l-Mısriyye,.
- Er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, (2017). *Mefâtilu'l-Ğayb-et-Tefsîru'l-Kebîr*. Beyrut: Dâr-u İhyâ-u't-Turâsî'l-Arabî.
- Fârisî, Hasen b. Ahmed b. Abdülğaffâr. (1993). *El-Hüccce li'l-kurrâi's-seb'a*. (nşr. Bedreddîn Kahvecî-Beşir Cüveycâtî). (2. Baskı). Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs,.
- İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Mufaddal Râgıb (1970). *Müfredâtü fi ğarîbi'l-Kur'ân*, (nşr. Muhammed Ahmed Halefella). Mektebetü'l Encl'o'l-Mısriyye,.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir (1984). *et-Tahrir ve't-Tenvir*. Tunus,.
- İbn Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed B. Ali (2014). *En-Neşr Fi'l-Kıraati'l-Aşr*. Beytur: Daru'l-Fikr.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân. (1986). *el-muhteseb fi teybîni vücûhi şevâzî'l-kirâât ve'lizâhi minhâ*, (tah: Ali Necdî Nâsîf, Abdulhâlim Neccâr, Abdulfettâh İsmâil Şelebî). İstanbul: Sezgin Neşriyat.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlu'd-Dîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî El-Ensârî (2004). *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dâru Sâdır.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed (2000). *en-Neşr fi'l-kirâati'l-aşr*. (Thk. Ali Muhammed Dabbâ'), (2 Cilt). Beyrut: İlmiyye.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (1966). *el-Câmî'u li ahkâmî'l-Kur'ân*. Mısır.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekkî Hammûş b. Muhammed b. Muhtâr el-Kay elKayravânî el-Endelûsî. *El-İbâne 'an me'ânî el-kirâât*. (nşr. Abdulfettâh İsmâil Şelebî). Mısır: Dâru Nahda Mısır li't-Tibâa ve'n-Neşr.
- Müslim b. el-Haccâc (tsz). *Sâhîhu Müslim*. (Thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed (1981). *Mefâtilu'l-ğayb (et-Tefsîru'l-kebîr)*. Beyrut: Dâru'l-Fikr,.
- Taberî, Ebu Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid (1984). *Camîu'l-Beyan An Te'vili Âyi'l- Kur'an*, Beyrut.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Carullah Mahmûd b. Ömer (1997). *El-Keşşâf 'An Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl Fi Vucûhi't-Te'vîl*. Beyrut: Daru'l-İhya.

Çocuk Edebiyatında Toplumsal Cinsiyet: Pippi Uzunçorap'ın Özgür Ruhunu*

Ekin Toprak

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2047-3537>

Yüksek Lisans Öğrencisi / Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, İstanbul-TÜRKİYE

Doç. Dr. Ayça Tufan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5249-9726>

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü, Bileşik Sanatlar Anasanat Dalı, İstanbul-TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 15.10.2024

Kabul: 05.12.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

Çocuk Edebiyatı
Toplumsal Cinsiyet
Pippi Uzunçorap

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.78843>

Öz

Bu makale, çocuk edebiyatında toplumsal cinsiyet kavramını Astrid Lindgren'in Pippi Uzunçorap karakteri üzerinden incelemektedir. Çocuk edebiyatı, çocukların sosyal, duygusal ve bilişsel gelişiminde kritik bir rol oynar ve bu edebi türde sunulan karakterler, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesinde ve şekillenmesinde önemli bir etkidir. Geleneksel çocuk edebiyatında, kız ve erkek karakterler genellikle belirli cinsiyet normlarına uygun şekilde tasvir edilirken, Pippi Uzunçorap bu kalıpların dışına çıkarak okuyuculara farklı bir perspektif sunar. Pippi Uzunçorap, geleneksel cinsiyet rollerine meydan okuyan güçlü, bağımsız ve özgün bir karakter olarak öne çıkar. Pippi'nin maceraları, çocuk okuyuculara cinsiyet eşitliği ve bireysel özgürlüğün önemini vurgularken, aynı zamanda toplumsal normların dışında kalan bir yaşamın ne denli zengin ve tatmin edici olabileceğini gösterir. Makale, Pippi'nin karakter özellikleri ve davranışları üzerinden, çocuklara sunulan alternatif cinsiyet rolleri ve bu rollerin toplumsal etkilerini analiz eder. Ayrıca, Pippi Uzunçorap'ın çağdaş çocuk edebiyatındaki yeri ve önemi de değerlendirilerek, bu tür eserlerin çocukların toplumsal cinsiyet algısı üzerindeki potansiyel etkilerini tartışmaya açar.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Toprak, E. & Tufan, A. (2024). Çocuk Edebiyatında Toplumsal Cinsiyet: Pippi Uzunçorap'ın Özgür Ruhunu. *ISOREJ- Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 7-18.

*Gender in Children's Literature: The Free Spirit of Pippi Longstocking**

Ekin Toprak

Master Student / Yildiz Technical University, Institute of Social Sciences, Department of Art and Design,
İstanbul-TÜRKİYE

Doç. Dr. Ayça Tufan

Yildiz Technical University, Faculty of of Art and Design, Department of Art, İstanbul-TÜRKİYE

Article History

Submitted: 15.10.2024

Accepted: 05.12.2024

Published Online: 31.12.2024

Keywords

Children's Literature

Gender

Pippi Longstocking

Research Article

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.78843>

Abstract

This article discusses the concept of gender in children's literature through Astrid Lindgren's character Pippi Longstocking. Children's literature plays a critical role in children's social, emotional and cognitive development, and the characters presented in this literary genre are an important factor in the reproduction and shaping of gender roles. In traditional children's literature, male and female characters are often portrayed in accordance with certain gender norms, while Pippi Longstocking breaks these molds and offers readers a different perspective. Pippi Longstocking stands out as a strong, independent and original character who challenges traditional gender roles. Pippi's adventures emphasize to child readers the importance of gender equality and individual freedom, while at the same time showing how rich and fulfilling a life outside of social norms can be. Through Pippi's character traits and behavior, the article analyzes the alternative gender roles presented to children and their social implications. This study evaluates the place and importance of Pippi Longstocking in contemporary children's literature and discuss the potential effects of such works on children's perception of gender.

GİRİŞ

Çocuk edebiyatı metinleri, çoğu zaman insanoğlunun kolektif bilinci üzerinde derin izler bırakan, olağan dışı ya da gerçeküstü hikayeler anlatan zamanın ötesindeki anlatılardan oluşabilir. Bu metinler çocukların zihninde, iyilik ile kötülük, güzellik ile çirkinlik, cesaret ile korkaklık, adalet ile haksızlık gibi temel kavramları öğreten ve şekillendiren önemli bir araçtır. Bu metinler sadece efsaneleri anlatma işlevini yerine getirmekle kalmaz; aynı zamanda cinsiyet rollerini, toplumsal normları ve idealleri şekillendirme potansiyeline de sahiptir. Özellikle patriyarkal söylemler içeren metinler, nesiller arasında cinsiyet rollerini pekiştirerek, kadının sınırlarını tarifleyerek, değerlendirme yetisine ket vuran ve genellikle erkek egemen bir dünya modeli sunan birer araç haline alır.

Çocuk edebiyatı, küçük okurlarına sadece eğlenceli hikayeler sunmanın ötesinde, toplumsal değerleri ve normları şekillendirmede de önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu bağlamda, klasik masallar ve çocuk kitapları, genç zihinlere belirli cinsiyet rollerini tanıtmak, güç dinamiklerini oluşturmak ve toplumsal normları aktarmak konusunda etkili bir rol oynamaktadır. Ancak, bazı eserler, geleneksel cinsiyet normlarına meydan okuyarak, çocuklara farklı perspektifler sunma cesareti gösterir. Astrid Lindgren'in yaratıcılığıyla hayat bulan Pippi Uzunçorap karakteri, bu bağlamda dikkat çekici bir örnektir. Pippi Uzunçorap'ın özgür ruhu ve cesur duruşu, çocuk edebiyatındaki toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuma potansiyeli taşıyan bir anlatı sunmaktadır. Bu karakter, genç okurlara, cinsiyetin belirli davranış biçimleri ve toplum tarafından belirlenen tanımlarla sınırlı olmadığını gösterir. Pippi Uzunçorap gibi karakterler, çocukların düşünce dünyalarını zenginleştirirken toplumsal cinsiyet algısını da dönüştürebilir. Dolayısıyla, çocuk edebiyatı yazarlarının ve yayıncılarının, çeşitliliği ve eşitliği teşvik eden metinler üretmeye ve yayınlamaya devam etmeleri önem taşımaktadır. Böylelikle, gelecek nesillerin daha eşitlikçi bir dünya görüşüne sahip olmalarına yardımcı olunabilir.

Pippi Uzunçorap karakteri, çocuk edebiyatında önemli bir figür olarak kabul edilir ve onun hikayeleri, genç okurlara toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuma ve kendi kimliklerini özgürce ifade etme cesareti verir. Bu makale, Pippi Uzunçorap'ın çocuk edebiyatındaki etkisini inceleyerek, masalların

toplumsal cinsiyet algısının şekillenmesindeki önemli rolünü vurgulamayı amaçlamaktadır.

TOPLUMSAL CİNSİYET KAVRAMI

Bireyin anatomik ve fizyolojik özelliklerini temel alan biyolojik cinsiyet/ atanmış cinsiyet/ verili cinsiyet tanımının yanı sıra toplumsal cinsiyet; cinsiyeti, verili olandan çekip çıkaran ve onu sosyal inşacı perspektiften, kümülatif bir kültürel yapı bünyesinde ele alarak cinsiyetin toplum içindeki rol ve beklentilerini içermesine işaret etmektedir. Bu tanım, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımı vurgulamakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal cinsiyetin sosyal bağlam içinde nasıl değişebileceği konusunda düşündürücü bir perspektif sunmaktadır. Bireylerin yaşadığı toplumun normlarına ve kültürel dinamiklerine bağlı olarak toplumsal cinsiyetin şekillendiği anlatım, cinsiyetin karmaşıklığı ve çeşitliliğinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet toplum ve kültür tarafından yüklenen anlam ve beklentileri ifade etmektedir. Cinsiyet değişmeyen ve doğal olandır; ancak toplumsal cinsiyet zamana, kültüre, aileye göre değişebilir. Dolayısıyla cinsiyet terimi biyolojik; toplumsal cinsiyet terimi ise kültürel bir yapıya karşılık gelmektedir. (Dökmen, 2012). Dökmen'in bu tanımı, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki temel ayrımı vurgulayarak, bu kavramların biyolojik ve kültürel boyutlarına dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet bir toplumda kadınlar ve erkekler için kültür, gelenekler, eğitim, din ve diğer kurumlar tarafından uygun görülen toplumsal roller ve sorumluluklar, davranışlar, konumlar, beklentiler, güç ve ayrıcalıklar, hak ve

fırsatlardır. Bunların toplum tarafından kadınlar ve erkeklere yüklenmesine toplumsal inşa denilmiştir. Toplumsal cinsiyet, iki cinsiyet üzerine yüklenen ve dayatılan toplumsallaşma yolu ile öğrenilen cinsiyet kimliğini anlatan bir kavram olarak tanımlanabilir. (Oakley, 1972) Toplumsal cinsiyet, birey-toplum ilişkileri zemininde kadın ve erkeğe iliştilen ve toplumsallaşma sürecinin bir yönünü oluşturan her türlü toplumsal rol, beklenti, tutum ve davranışla ilgilidir. Kültürel ve sosyal dinamiklerin belirleyiciliğinde şekillenir ve toplumsal yaşamda kadın erkek ilişkilerine güç, iktidar, eşitlik/eşitsizlik, roller, statü vb. kavramların alanına etki eder. Toplumsal cinsiyetin çalışma alanı başka bir deyişle toplumun ve kültürün biyolojik cinsiyetten ne anladığını araştırmak ve bununla ilgili sosyal politikalar üretmektir. Her toplumun muhatap öznesi üzerine geliştirdiği bir “makbul” tanımı vardır. Pedersahi iktidar modelinin makbul erkek/makbul kadın tanımından hareketle patriyarkal bir refleksle toplumsal cinsiyet rolü biçimlenir. Erkeğin iktidarını onayan ve bunu salt biyolojik cinsiyetine dayandıran sosyal iktidar modeli olan ataerki kendi tanımını kendi yapar. Diğer bir deyişle, patriyarka, pedersahi sistem etimolojik açılımlarla kendini tanımlar. Bir baba kültü üzerinden erkeği iktidar sahibi aktif, kadını iktidarın ortağı dahi olamayacak derecede edilgen, “erkeklik” özelliği göstermediği sürece iktidar paydaşı olamayacak erkeği pasif vatandaş yapan bir düzendir. Fransız Psikanalist Jacques Lacan’a göre ‘babaya’ dair olan dil her zaman iktidarla ilişkilidir. İkili cinsiyet sistemini, makbul düzen çıktısı olarak yorumlayan biyolojik cinsiyete, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden baktığımızda bireyin biyolojik cinsiyete bağlı olarak ona biçilmiş bir hayatı olduğu görülmektedir. Birey henüz bir rahimden çıkmadan cinsiyet kutlama partisi anlamına gelen gender party ile cinsiyetiyle ilk temasını yaşar ve cinsiyeti üzerine bir politikos 2 kurulur. Renkler, giysiler, oyuncaklar, eşyalar üzerinden net bir ayırım yapılır. Bu ayırım çizgisi pembemavi, kadın-erkek, kız çocuğu-oğlan çocuğu gibi basit ayırımların çok ötesine geçer. Bunlar ‘Hayatta neler yapabilir-yapamaz’a dair yapılan ilk ayırımlardır. Kız ve oğlan çocuğu oyuncaklarına baktığımızda kız çocukları için hane içi sorumlulukları almayı öğütleyen, tek tip, analitik olmayan, normatif güzellik algısını norm kabul ettiren stereotiplere sahip bebekler ve oyuncaklarken; oğlan çocuğu oyuncaklarında dış dünyanın oğlan çocuğu için kurguladığı, mesleklerin daha çeşitli olduğunu, parkur tamamlamak gibi analitik beceri gerektiren ya da kendiliğinden iktidar kurmaya meyyal şiddet içeren tasarıma sahip oyuncakların olduğu görülür. Yeni bir ayırım da hane ve dış dünya arasındaki ayırım olmasıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadına biçilen rol doğduğu andan itibaren; hane içinde çalışan, ilgi alanları yalnızca güzellik/moda/makyaj ile sınırlı, aktif birey olma özelliğine sahip olmayan ve toplumun sosyal devinimine katılmayan bir rol tanımlar. Yalnızca oyuncaklarla değil hikaye kitapları ve çizgi filmler üzerinden de ataerki düzen desteklenmiş olur. Öyle ki, toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyeti içinde bulunan toplumdaki bağımsız ele almaz. Görsel fenomenler üzerinden merakı ehlileştirilen çocuk, öğrenilmiş bir çaresizlik ya da öğrenilmiş kurulu iktidarın parçası olur.

ÇOCUK EDEBİYATINDA TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİ İLE GELENEKLERİ YENİDEN YAZMAK

Toplumsal cinsiyet, bir toplumun belirli bir zamanda ve kültürel bağlamda kadınlar ve erkekler arasındaki rolleri, beklentileri, davranışları ve güç ilişkilerini kapsayan sosyal bir kavramdır. Bu kavram, biyolojik cinsiyet ile birbirinden ayrı olarak ele alınır ve kültürel, sosyal, ekonomik, politik faktörlerin bir araya gelerek cinsiyet rollerini şekillendirdiği bir perspektifi içerir. Çocuk edebiyatı ürünleri, çoğunlukla fantastik ve olağanüstü öğelerle örülü hikayelerdir. Bu hikayeler genellikle çocuklara temel değerleri öğretmek, hayal güçlerini geliştirmek ve toplumsal normları aktarmak amacıyla kullanılır. Ancak aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarını pekiştirebilecek, cinsiyet rollerini yansıtabilecek ve belirli cinsiyet gruplarına yönelik stereotipleri güçlendirebilecek potansiyele sahiptir. Artık çocuk edebiyatı metinlerinde toplumsal cinsiyet

rollerinde eşitliği örnekleyen bir dolu metin var. Bunlar çok kıymetli ancak kurgunun evreninde hiçbir sorgulama, kavga gürlüğü yaşanmadan doğaldan edinilmiş hak gibi iliştilmiş bir eşitlik algısı var. Eşitlik birdenbire olmuyor, eşitlik gökten zembille inmiyor. Bir mücadele sürdü bir yerlerde, sürüyor ve sürmeye de devam edecek. Özellikle kurgu dışı metinlerde çok güzel örnekler var bu mücadeleyi anlatan. Bunları öne çıkarmak mühim çünkü haklar meselesinde mücadele olmadan bir kazanım olmayacağını anlatmanın başka yolu yok. (Ünver, 2023) Ünver'in belirttiği gibi, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çocuk edebiyatında yapılan ilerlemeler önemli olsa da, bu eşitliğin sunulmuş biçimi gerçek dünyadaki mücadeleyi yansıtmıyor olabilir. Eşitliğin doğal bir şekilde var olduğu gibi sunulması, gerçek yaşamda karşılaşılan zorlukları ve mücadeleyi görmezden gelmek anlamına gelebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliği için yapılan mücadelenin zorlukları ve başarıları, çocuk edebiyatında da yer almalıdır. Bu sayede çocuklar, gerçek yaşamda karşılaşılabilecekleri zorluklar konusunda bilinçlenir ve bu meselede haklarına ilişkin bir farkındalık edinirler. Farkındalık ve bilgi olmadan kazanımın olmayacağını anlaması önem taşır. Çocukların, farkındalıklarının bilgiyle desteklenmesinin, gelecekteki toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine katkıda bulunacağı unutulmamalıdır. Masal, okuyucuyu veya dinleyiciyi kurguladığı renkli dünyanın içine alırken bir yandan onun hiçbir şeyi sorgulamamasını sağlar. Okurken ya da dinlerken kişiyi bir çeşit düş dünyasına götüren masallar bizi bir nevi "uyuturlar". Çünkü bu masalın sunduğu hayal edil dilin kurmuş olduğu ve görmek istediği türden hayallerdir. O nedenledir ki masaldaki kadın kahraman erkeğin olmasını istediği her şeye bürünür. İster tüm iyiliği üzerinde toplayan ancak erkeğe muhtaç dünyalar güzeli bir genç kız olsun, ister kötülüklerin sembolü bir üvey anne veya cadı olsun masaldaki tüm kadın imgeleri erkeğin kurduğu türden dişil portrelerdir. (Kaygan, 2019) Bunun yanında masalların yaratıcılığı tetikleyen bir etkisi olduğu da göz ardı edilmemeli ve yok sayılmamalıdır. Zira, toplumsal cinsiyet ve masallar arasındaki ilişki, çocuk edebiyatının içindeki cinsiyetçi kalıpları sorgulamak, alternatif perspektifler sunmak ve çocuklara daha geniş bir dünya görüşü kazandırmak adına önemli bir alanı kapsar. Yaratıcı eserlerin içindeki cinsiyet rollerini anlamak ve bu konuda farkındalık yaratmak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaleti için önemli bir adımdır. Masalların içinde bulunan karakterler, genellikle belirli cinsiyet normlarına uygun davranışlar sergilerler. Kadın karakterler genellikle domine edilen prensesler, erkek karakterler ise dominant prensler olarak karşımıza çıkar. Toplumsal cinsiyet sosyokültürel bir süreçtir; bu sürecin devamlılığını ve yeniden üretilmesini sağlayanlar da anne, baba, öğretmen, arkadaş çevresi, basın-yayın organları, çocuk kitapları gibi ilişki örüntüleridir. Gazete, dergi, televizyon programları ve çocuk kitapları çoğu zaman gelenekselleşmiş cinsiyet rollerine yönelik durum ve karakterlere yer vermeyi sürdürürken; yaşamın sürekli değişmesi ve yeni ihtiyaç, beklenti, eylem ve durumların ortaya çıkması ile birlikte toplumsal cinsiyet rollerine yönelik farklı bakış açılarının ürünü olarak yaratılmış kadın ve erkek karakterleri de sunmaktadır (Roberts vd., 1993'ten akt. Ünelöz, 2017: 3). Görünüşte basit gibi görünen ancak oldukça derin bir etki yaratan toplumsal cinsiyet rolleri, bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde çevresi tarafından sürekli olarak şekillendirilir. Aile, eğitim kurumları, arkadaş çevresi ve medya gibi faktörler, genç bireyin cinsiyet kimliği ve rolü üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Ancak, bu etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan geleneksel cinsiyet normlarına karşı, yaşamın karmaşıklığına, değişen ihtiyaçlara ve farklı bakış açılarına uygun yeni karakterlerin yaratılması önemli bir adımdır. Gazete, dergi, televizyon programları ve çocuk kitapları gibi medya araçları, bir taraftan mevcut normları pekiştirirken diğer taraftan da evrensel ve çeşitli yaşam hikayeleri sunarak cinsiyet rollerine yönelik farklı bir bakış açısının oluşmasına katkıda bulunabilir. Ancak, bu süreçte çeşitliliğe ve eşit temsil ilkesine daha fazla vurgu yapılması, toplumsal cinsiyetin daha adil ve eşitlikçi bir zemine ele alınması da önem taşır. Turner-Bowker'ın ödüllü çocuk edebiyatı öykülerindeki kadın ve erkek

karakterleri incelediği araştırmasında (aktaran Fine, 2020, s. 246), kadınların “güzel, tatlı, zarif, zayıf, değerli, ürkek” diye betimlendiği; erkek karakterlerin ise “büyük, korkunç, öfkeli, cesur, mağrur” olarak nitelendirildiği; kadın karakterlerin genellikle maceranın ve resimlerin dışında bırakıldıkları; kitaplarda cinsiyet temsiliyeti olmaksızın sunulan kurmaca karakterlerin (hayvanlar, nesnelere, ağaçlar vb.) kitabı okuyan kişiler tarafından erkek olarak etiketlendiği görülmüştür. Fine’a (2020, s. 246) göre gerçek yaşamda kadınlar eril iş yaşamına girmeye, erkeklerin ev yaşamına dönmelerine oranla daha hazırdır. Benzer durumun çocuk edebiyatı kitaplarında da görüldüğünü; bu kitaplarda toplumsal cinsiyet sınırlarını aşmaya çalışan ya da aşan karakterlerin genellikle kadın karakterler olduğunu belirtmiştir. Fine’ın vurguladığı gibi, kadın karakterler genellikle güzellik, zarafet ve değerlilik gibi özelliklerle sınırlanırken, erkek karakterler daha çok güç, öfke ve cesaretle ilişkilendirilmektedir. Bu tür temsiller çocuklara cinsiyet rolleri konusunda dar bir bakış açısı sunabilir. Öte yandan, kitaplarda cinsiyet temsiliyeti olmaksızın sunulan kurmaca karakterlerin bile çoğu zaman erkek olarak algılandığı göz önüne alındığında, cinsiyet algısının ne kadar derinlemesine kök saldığı ve bu kalıpların ne kadar otomatikleştiği konusunda düşündürücü bir tablo ortaya çıkmaktadır. Gerçek yaşamda kadınların iş dünyasına daha hazır olduğu, ancak çocuk edebiyatında bu durumun tersine döndüğü gözleminin altını çizmek önemlidir. Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının çocukluk döneminden itibaren başlayarak şekillendiğini ve çocuk edebiyatının, bu normları güçlendiren veya zayıflatan bir platform olma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, çocuk edebiyatının toplumsal cinsiyet konusunda daha bilinçli ve çeşitliliği destekleyen bir yaklaşıma ihtiyaç duyduğu söylenebilir. Eşitlikçi çocuk edebiyatı, yazınsal bir kalıba sokulmuş politik didaktik tavırdan vazgeçip, çocukların ilk bakışta basit görünen sıkıntılarıyla ve dertleriyle dolu olan günlük yaşamlarını konu alan metinlere yönelmiştir. Böylece bu alan, çocukların gerçek yaşam koşullarını araştıran yetkin bir konuma yükselmiş; buna koşut olarak da yazarlar, politik kuram ve propagandayı merkeze almaktan vazgeçip, yansız ve insani vicdani öne çıkartan sosyal gözlemciler olmaya başlamışlardır. Bu gözlemler, çocukların günlük yaşamını etkileyen dış etkenler, onu belirleyen koşullar, çocukların haklarını kısıtlayan, onların gelişimini engelleyen, çocuğun gerçekliğini görmezden gelip onları yanlış anlayan ve anlatan yetişkinler dünyasına yönelmiş ve onları anlatmaya başlamışlardır.

Oysa o güne dek yapılanlar çocukları gözleme dayanmamış, aksine, yazarların düşledikleri figüre göre biçimlenmişlerdir. Bu figür, saygılı, akıllı, iyilik ve sadakat dolu olarak tanımlanan bir figürdür. Çocuğun yaşam gerçekliği, psikolojisi, onu etkileyen ve biçimlendiren faktörler görmezden gelinmiştir. (Neydim, 2021) Önceki dönemlerdeki çocuk edebiyatının genellikle idealize edilmiş bir çocuk figürü üzerine odaklandığı düşünülürse, eşitlikçi çocuk edebiyatının çocukları gerçekçi bir perspektiften ele alması ve onların yaşam gerçekliğini ön plana çıkarması önemli bir ilerleme olarak değerlendirilmektedir.

ÇOCUK EDEBİYATINDA TOPLUMSAL CİNSİYET: PİPPİ UZUNÇORAP'IN ÖZGÜR RUHU

Astrid Lindgren’in Pippi Uzunçorap serisindeki karakteri, özellikle çocuk edebiyatındaki eşitsizlikle mücadelede benzersiz bir rol model olarak öne çıkar .

Pippi, geleneksel cinsiyet normlarına karşı çıkararak ve toplumsal beklentilere meydan okuyarak, çocuklara güçlü bir figür sunmaktadır. Bu özellikleriyle, çocuk edebiyatının eşitlik mücadelesine değerli bir katkı sağlamaktadır. Astrid Anna Emilia Ericsson Lindgren, Pippi Uzunçorap'ın yer aldığı çocuk kitapları serisiyle tanınan İsveçli bir kurgu ve senaryo yazarıdır. Besleyici ebeveynleri tarafından masallar ve hikaye anlatıcılığı ile yetiştirilen Astrid, hayal gücünü ve yaratıcılığını edebiyat dünyasında nasıl kullanacağını öğrendi. Kızı Karin yedi yaşındayken ve zatürreden iyileşirken, annesinden kendisine "Pippi Uzunçorap" hakkında bir hikaye anlatmasını istedi. Bu kıvılcımdan, Astrid Lindgren'in hayatını sonsuza dek değiştirecek bir edebi yıldız doğdu. Bayan Lindgren 1983 yılında The New Yorker'a verdiği demeçte, "Ona Pippi Uzunçorap'ın kim olduğunu sormadım. "Sadece hikayeye başladım ve garip bir isim olduğu için garip bir kız olduğu da ortaya çıktı." (Edmund, 2018) Yarattığı bu karakterle Lindgren geleneksel kız çocuğu kalıbını da yıkıp geçerken pek çok ödül ve uluslararası üne sahip olur. Kızı Karin'in isteği üzerine anlattığı hikaye, Pippi Uzunçorap'ın doğuşuna ilham verir böylelikle Lindgren'in sözleri, bir çocuğun hayal gücü ve yaratıcılığının ne kadar güçlü bir etki yaratabileceğini göstermiş olur. Lindgren'in gençlerin güç fantezilerini zekice özetlemesi, Pippi'nin maceralarını "çirkin", "ahlaksız" ve "dengesiz" olarak tanımlayan bazı eleştirmenler, öğretmenler ve ebeveynler tarafından pek hoş karşılanmamıştır. (Carey, 2018) Bu çatışmaların ortasında, Pippi Uzunçorap karakteri, çocuk edebiyatında bir dönüm noktası olarak kalıcı bir iz bırakarak Lindgren'in cesareti, eleştirilere rağmen toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyan bu güçlü karakteri yaratmasında belirleyici olur. Pippi'nin yaşam tarzı ve kişiliği, sıradan bir çocuğunkinden oldukça farklıdır. Sarı uzun saçlı, masum ve itaatkar bakışlı kız çocuğu modeli aksine Pippi, Kızıl renkli ve kocaman dalgalarla süslenmiş saçlarıyla dikkat çeken bir karakterdir. (Bilindiği üzere sadece saçlı kızın olması sebebiyle Ortaçağ Avrupa'sında pek çok kadın cadı olarak kabul edilmiş ve yakılmıştır.) Saçları genellikle savruk bir şekilde yana doğru yayılır, yüzünde ise sürekli neşeli ve kurnaz bir ifade bulunur. Pippi'nin gözleri, tıpkı yaramaz bir erkek çocuğunda olduğu gibi bir kedi kadar uyanık ve maceraperest bakar. Boynunda ise, kız çocuklarının saçında kullanılan düzgün tek renk kurdelenin aksine renkli ve çeşitli desenlere sahip devasa bir kurdele vardır. Kıyafetleri, ütülü ve küçük kadın modelinin aksine genellikle renkli ve çiçekli desenlere sahip, çocuksu ve rahat bir tarzı yansıtır. En dikkat çekici özelliklerinden biri ise daha önce hiçbir kız çocuğu tasvirinde karşılaşılmayan komik uzun çoraplarıdır. Pippi, her iki bacağına farklı renkteki uzun çoraplarıyla, geleneksel kız çocuğu imajının dışına çıkarak benzersiz ve biraz pasaklı olmaktan korkmayan, bir tarza sahiptir. Bu dış görünüş özellikleri, Pippi'nin karakterinin özgün ve unutulmaz bir figür olmasına katkıda bulunur. Hikayelerde genellikle iki yakın arkadaşı olan Tommy ve Annika ile birlikte yaşadığı fantastik olaylara şahitlik ederiz. Pippi'nin babası denizde kaybolmuştur ve o, kendine ait devasa bir ev olan Villa Villekulla'da tek başına yaşamaktadır. Pippi, olağanüstü gücüyle dikkat çeker; yetişkinlerin taşıyamayacağı ağırlıkları kolaylıkla kaldırabilir ve bu gücü sayesinde komik durumlar yaratır. Pippi'nin hayali arkadaşları olan Mr. Nilsson adlı bir

maymun onun maceralarına eşlik eder. Pippi'nin yaşam tarzı, geleneksel cinsiyet rollerini umursamaz aksine meydan okur. Kendi kurallarını koyar, özgür ruhlu bir bağımsızlık ve cesaret örneği sergiler. Okuldan ve diğer toplumsal beklentilerden bağımsız olarak yaşayan Pippi, dünyayı kendi benzersiz bakış açısıyla keşfeder. Adalet duygusu oldukça kuvvetlidir ve zayıfların haklarını savunma konusunda kararlıdır. Pippi'ye ve çılgın maceralarına kayıtsız kalmak mümkün değil. Pippi Keloğlan gibi, Nasreddin Hoca gibi, Ezop masallarındaki tilki, Yunan efsanelerinde insanları vaatlerle kandıran

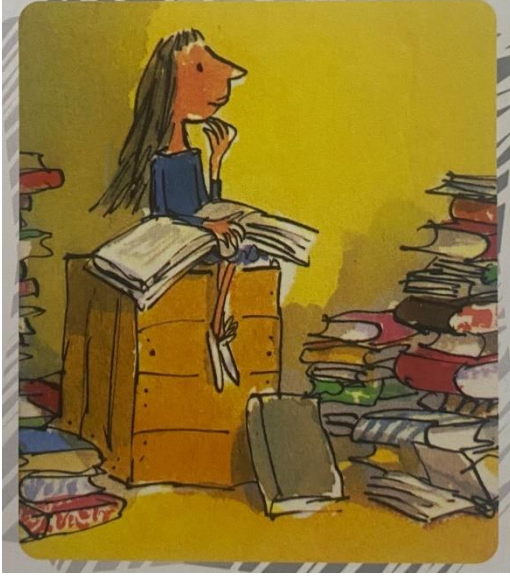
mitik varlıklar gibi dinlerde, efsanelerde ve halk hikayelerinde hilebaz diye nitelendirilen bir arketipin örneği. Toplumsal kuralların, nezaketin, düzenin, hatta ahlakın dışında, üstünde oluyor hilebazlar. Yıkıcılar ama onlara çekiliyoruz çünkü hepimizin bir yanı düzenin yılmaz bekçiliğini yapmaya çalışırken, diğer bir yanımız da, ondan boğuluyor, onun tamamen yıkılmasını değil belki ama biraz yaldızının dökülmesini, foyasının

ortaya çıkmasını, ruhumuza geçirdiği pençelerini gevşetmesini, daha amiyane bir tabirle, rezil olmasını istiyor. Onlar bizim kendimizi teslim ettiğimiz her şeyden intikamımız. (Kölemen, 2019) Pippi'nin asi ruhu, çocukların hayal güçlerini körükleyen, aynı zamanda yetişkinlere de yıllar içinde kaybettikleri o özgür ruhu hatırlatan bir cazibe taşır. Ancak, bu hilebaz figürlerin bize çekici gelmesi, sadece toplumsal normlara karşı bir başkaldırı olmanın ötesindedir. Aynı zamanda, içsel bir çatışmanın ve karmaşıklığın yankılarıdır. Hepimiz, içsel bir çatışma yaşarız; düzeni koruma arzusu ile düzensizliğe, nezaketi

Lindgren A. Pippi Uzunçorap. Pegasus Yayınları, Ocak 2021

sürdürme isteği ile asi ruhu tatmin etme arasında gidip geliriz. Pippi Uzunçorap, bu çatışmanın yankılarını da temsil eder. Uzunçorap Pippi'nin yazıldığı 45'li yıllar, savaş sonrasında Avrupa'sıdır. Bombaların yağdığı anda evlerin bodrumlarına sığınan, günlerini yarı aç geçiren, eğitimden mahrum kalan, ebeveynlerini savaşta kaybeden çocukların dünyasında 'Uzunçorap Pippi karakteri inanılmaz bir etki yapar. Astrid Lindgren'in varmak istediği yer aslında "Herkes tarafından kabul edilen geleneksel rollere ve mevcut toplumsal koşullara şüpheyle için mümkün olduğunca abartmak." Bu

aynı zamanda toplumsal bir eleştiridir. "Kara pedagoji" diye bilinen çocuğa yönelik şiddetin en makul eğitim aracı görüldüğü bir toplumsal yapıda 'Uzunçorap Pippi' karakteri bir abartıdır. Ancak bu aynı zamanda, çocukları yetişkinlerin uzantısı ve prestij aracı olarak kabul eden anlayışın eleştirilerek reddedilmesidir. (Yentür, 2020) Uzunçorap Pippi karakteri, sadece çocuk edebiyatında değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde çocuk yetiştirme anlayışını eleştirerek reddeder. Lindgren, "kara pedagoji" olarak bilinen çocuğa yönelik 3 şiddeti bir eğitim aracı olarak normalleştiren bir toplum eleştirisiyle, çocukları sadece prestij aracı olarak gören anlayışa meydan okur. Böylece, Lindgren'in eserleri, okuyucularına geleneksel normlara, toplumsal koşullara ve eğitim anlayışına şüpheyle bakmayı öğretir. 'Uzunçorap Pippi', yalnızca masal kahramanı değil, aynı zamanda toplumun yapı

15

taşlarına dair derin bir eleştiri sunan güçlü bir semboldür. Pippi Uzunçorap ile benzerlik gösteren bir diğer karakter de Roald Dahl'ın geleneksel cinsiyet rollerine meydan okuyan, güçlü ve unutulmaz karakteri Matilda'dır. Zeki, kitapları seven ve kendine güvenen Matilda, geleneksel olarak erkek egemen kabul edilen bilgi ve zeka alanlarında başarılı olur. O, zeka ve cesaret sayesinde zorbalıklarla ve adaletsizlikle mücadele eder. Matilda'nın hikayesi, genç kızların güçlü olabileceği ve yeteneklerini kullanarak hayatlarını değiştirebileceği mesajını verir. Bu iki karakter, genç okuyuculara geleneksel normları sorgulama ve kendi potansiyellerini keşfetme fırsatı sunar. Pippi Uzunçorap'ın cesareti ve Matilda'nın zekası, onları çocukların hayal gücünde ve gerçek yaşamlarında ilham kaynağı yapar. Bu

Lindgren A. Pippi Uzunçorap. Pegasus Yayınları, Ocak 2021

karakterler, kız çocuklarına "kız olmanın" belirli normlara sıkışıp kalmak zorunda olmadığını, kendi yol ve kimliklerini keşfetmeleri gerektiğini öğretir. Bunların yanı sıra edebiyat dünyasında da geleneksel cinsiyet rollerine uyumlu veya onlara daha yakın olan karakterler vardır. Bunlardan biri Fransız yazar Gilbert Delahaye tarafından yaratılan ve çizer Marcel Marlier tarafından resimlenen bir dizi çocuk kitabının baş karakteri olan Martine'dir. Ayşegül serisi olarak Türkiye'de de tanınan bu karakter, geleneksel cinsiyet rollerini yansımasıyla dikkat çeker. Martine, genellikle kırsal bir çevrede yaşayan, sevimli ve nazik bir kız çocuğu olarak betimlenir. Pippi Uzunçorap gibi cesur ve asi değil, daha çok geleneksel ideal kız çocuğu rolünü temsil eder. O, Kız çocuklarından ileriki hayatlarında yapmaları beklenen işlerle ilgilenir. genellikle aile içi günlük yaşamda karşılaştığı olaylar ve maceraları konu eder. Kitaplarında çoğunlukla aile değerleri, arkadaşlık, doğa sevgisi gibi temalar işlenir ve Martine bu değerleri öğrenir veya deneyimler. Dolayısıyla, Martine karakteri, beklentilere uyumlu bir karakterdir ve Pippi Uzunçorap karakterini tanımlar. Bu durum, edebiyatta cinsiyet rollerinin nasıl işlendiği ve çocuk kitaplarının çocukların cinsiyet algısını nasıl şekillendirdiği konusunda önemli bir örnektir. Edebiyat dünyasında cinsiyet rollerini yansıtan bir diğer önemli karakter Lewis Carroll'ın ünlü eseri Alice Harikalar Diyarında'nın baş karakteri Alice'tir. Alice, meraklı bir karakter olmasına rağmen, genellikle daha geleneksel bir yaklaşımla hareket eder. Harikalar Diyarı'nda karşılaştığı olağanüstü durumlar karşısında şaşkınlık ve korku yaşar, cesurca meydan okuma içgüdüleriyle değil, daha sakin ve mantıklı bir şekilde tepki verir. Pippi Uzunçorap gibi cesur bir karakter değil, ancak bu özelliğiyle de okuyuculara farklı bir perspektif sunar. Alice'in hikayesi, genellikle fantastik ve absürt olaylarla dolu olsa da, karakterin betimlenişi cinsiyet rollerine uyumlu olmasıyla dikkat çeker. Bunların yanı sıra Alice'in hikayesi, yazıldığı dönem göz önüne alındığında çocuğa verilen değeri gözler önüne serer. Alice, sorgulayan bir çocuk olarak tasvir edilir

Dahl, Roald. Mathilda. Can Yayınları, Eylül 2008

ve zenginleşen hayal dünyasıyla okuyucunun zihninde yerini alır. Hikayesi, kendin olma ve kendini bulma temalarını işler. Bu durum, edebiyatta cinsiyet temsillerinin ve karakterlerin çeşitliliğinin önemli bir örneğidir, çünkü Alice'in hikayesi genç okuyuculara farklı şekillerde kahramanlık ve cesaret anlayışı sunar. Martine, Alice ve Pippi Uzunçorap gibi ünlü çocuk kitaplarındaki karakterler, farklı yönleriyle toplumsal cinsiyet rollerini sorgularlar. Martine, genellikle daha geleneksel bir kız rolüyle tanımlanır; nazik, yardımsever ve sorumlu bir karakterdir. Diğer yandan Alice, geleneksel kız çocuğu giysileri içinde betimlenmesine rağmen meraklı ve sorgulayan bir çocuk olarak karşımıza çıkar. Genellikle olağanüstü durumlar karşısında mantıklı ve sakin bir tavır sergiler. Mathilda, zeki ve kitapları seven bir kızdır, yetişkinlerin dünyasına karşı bilge ve kararlı bir yol izler. Pippi ise tamamen farklı bir karakterdir; özgür ruhlu, cesur ve sıradışı bir yaşam tarzını benimser. Martine, toplumun beklentilerine daha uyumlu bir şekilde davranırken, Alice toplumsal normlara meydan okur, Mathilda zekasıyla öne çıkar. Pippi karakteri ise sisteme dair tüm normları tamamen reddeden bir karakter sunar.

SONUÇ

Çocuk edebiyatı metinleri, genellikle toplumsal bilincin şekillenmesinde derin izler bırakan, gerçeküstü hikayeler anlatır; zamanın ötesinden anlatılar barındırır. Bu metinler, çocukların zihinsel gelişimine katkı sağlayarak temel kavramları

Carroll, Lewis. Alice Harikalar Diyarında. İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2019

öğrenmelerine yardımcı olur. Ayrıca, biyolojik cinsiyete sosyal inşa ile yüklenen anlam ve beklentileri ifade eden toplumsal cinsiyet kavramına dair algısını şekillendirme potansiyeline sahiptirler. Çocuk edebiyatındaki metinler, cinsiyet rollerini, toplumsal normları ve idealleri pekiştirme ve/veya sorgulama konusunda etkili olur. Cinsiyet rolleri, çocuk edebiyatı metinlerinde sıklıkla yer alır ve karakterlerin davranışları, beklentileri, toplum içindeki rolleri aracılığıyla görünür hale gelir. Geleneksel sınırları aşan çağdaş çocuk edebiyatı, eşitliği vurgulayan ve destekleyen metinler üretir. Bu metinlerde, kadın karakterler güçlü ve bağımsız olabilirken, erkek karakterler duygularını ifade etmekten çekinmeyen ve ev işlerine katkıda bulunan bireyler olarak tasvir edilir. Astrid Lindgren'in Pippi Uzunçorap karakteri, toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyan özgür ruhu ve cesur duruşuyla dikkat çeken bir karakterdir. Geleneksel normlara ve eğitim anlayışına meydan okuyarak, çocuklara özgürlük ve kendi yolunu bulma cesareti aşılar. Bunun yanında Mathilda, zekası ve kararlılığıyla, özellikle erkek egemen bilgi alanlarında başarısını kanıtlayarak, genç kızlara güçlü ve bağımsız olabileceklerini gösterir. Alice Harikalar Diyarında'nın baş karakteri Alice, meraklı ve sorgulayıcı yapısıyla, geleneksel kız çocuğu rollerine farklı bir perspektif sunar. Martine ise, saydığımız karakterlerden ayrılarak daha geleneksel cinsiyet rollerini yansıtarak, toplumun beklentilerine uyum sağlayan ideal kız çocuğunu temsil eder. Üstelik, Pippi ile benzer zamanlarda üretilmiş olmasına rağmen, önemli farklılıklar gösterir. Martine, geleneksel hikayelerdeki kız çocukları gibi elbiseler giyip süslenirken, tatillere giderken ve toplumsal normlara uygun davranırken, Pippi karakteri bu normlara meydan okur. Pippi, sıra dışı giysiler giyer, maceradan maceraya atılır ve kendine özgü, bağımsız bir yaşam sürer. Bu iki karakter, aynı dönemde yaratılmış olmalarına rağmen, kız çocuklarına dair beklentiler konusunda zıt uçlarda yer alır ve bu durum, çocuk edebiyatındaki çeşitliliği ve cinsiyet rollerine dair farklı yaklaşımları gözler önüne serer, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarını sorgulama ve yeniden tanımlama fırsatı sunar. Çocuk edebiyatı içerisinde eşitsizlikle mücadele noktasında benzersiz bir rol model olarak öne çıkar. Bu rol modelleri içeren kitaplar, çocukların adalet duygusunu geliştirmelerine ve eşitlik için mücadele etmelerine ilham verir. Bu nedenle, çocuk edebiyatı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaleti için önemli bir araç olarak görülmelidir.

<i>"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:</i>	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Katkı Oranı Beyanı:	1. yazar: %50 – 2. yazar: %50
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Sorumlu Yazar:	Ekin Toprak
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	
<i>The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":</i>	

Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Author Contributions:	1 st : %50 – 2 st : %50
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Corresponding Author:	Ekin Toprak
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

- Carey, A. (2018). Astrid Lindgren: The Woman Behind Pippi Longstocking review. <https://www.irishtimes.com/culture/books/astrid-lindgren-the-woman-behind-pippi-longstocking-review-1.3456925> (Erişim Tarihi: 21.06.2024).
- Dökmen, Z. (2012). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. Remzi Kitabevi
- Edmund, A. (2018). Astrid Lindgren, Author of Pippi Longstocking. <https://www.literaryladiesguide.com/author-biography/astrid-lindgren/> (Erişim Tarihi: 21.06.2024).
- Kaygan, M. (2019). Siyah Pelerinli Kız'dan Kara Peçeli Cadı'ya: Feminist Masal İncelemesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 375-395.
- Kölemen, A. (2019). Pippi Uzunçorap ve Trump: Hilebazdan Bir Sonra, Kurtarıcıdan Bir Önce. <https://artigercek.com/makale/pippi-uzuncorap-ve-trump-hilebazdan-bir-sonrakurtaricidan-bir-once-114163> (Erişim Tarihi: 21.06.2024).
- Neydim, N. (2021). *Pippi Uzunçorap Romanına Çocuk Gerçekliği ve Cinsiyet Eşitliği Açısından Bakış*. <https://www.sozelti.com/astrid-lindgrenin-pippi-uzuncorapromanina-cocuk-gercekligi-vecinsiyet-esitligi-acisindan-bakis/> (Erişim Tarihi: 21.06.2024).
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. New York: Harper and Row.
- Özbaşı, S. (2020). *Türk Çocuk Edebiyatında Sevim Ak Romanları ve Toplumsal Cinsiyet Algısı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Fine, C. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması*, (Çev.: K. Tanrıyar). İstanbul: Sel.
- Ünver, N. (2023). Pippi Uzunçorap Gibi Uçarı, Mumiş Gibi Duyarlı. *Yeni e Dergisi*, 0(77).
- Yentür, Z. (2020). *Uzunçorap Pippi' 75 Yaşında*. <https://ekmekvegul.net/kultur-sanat/uzuncorap-pippi-75-yasinda> (21.06.2024).

Maurice Ravel'in Menuet Sur Le Nom d'Haydn Adlı Eserinin Teknik ve Müzikal Açından İncelenmesi*

Doç. Günay Tuzkaya

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9120-5364>

Şırnak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, Şırnak-TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 13.11.2024

Kabul: 23.12.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

Maurice Ravel

Menuet

Müzikal Analiz

Teknik İnceleme

Neo-Klasisizm

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79262>

Öz

Bu araştırma, Maurice Ravel'in Menuet sur le Nom d'Haydn adlı eserinin teknik ve müzikal yönlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak, eserin form yapısı, armonik özellikleri, tematik gelişimi ve stilistik unsurları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ravel'in, Alman nota sistemine göre Haydn ismindeki harflerin müzikal karşılıklarını kullanarak oluşturduğu motif, eserin tematik temelinin oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu motif eserin farklı bölümlerinde transpozisyon, ters çevrim ve geriye çalma teknikleriyle zenginleştirilmiştir. Eserin bulguları, geleneksel menuet formunun modern armonik ve melodik yaklaşımlarla başarılı bir şekilde harmanlandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, eserde Ravel'in neo-klasik eğilimleri ve empresyonist stilini nasıl birleştirdiği gözlemlenmiştir.

Eserin icra zorlukları, dokuzlu akorlar, paralel beşliler ve pedal noktalarının dengeli bir şekilde uygulanması gerekliliğiyle öne çıkmaktadır. Modülasyonların akıcı bir şekilde icra edilmesi, özellikle B kesitindeki geçişlerin teknik olarak temiz aktarımı önemlidir. İcra önerileri arasında artikülasyon ve dinamik kontrolün hassasiyeti ile pedal kullanımında dikkatli bir yaklaşım öne çıkar. Sonuç olarak, Menuet sur le Nom d'Haydn eseri, Ravel'in geçmişe saygısını ve müzikal kriptografi yoluyla klasik formu modern unsurlarla birleştirme arzusunu yansıtan bir yapıdadır. Bu analiz, piyanistlere ve müzikologlara eserin yorumu ve icrası konusunda rehberlik sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, müzik eğitimi ile performans pratiğine katkıda bulunacağı değerlendirilmektedir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Tuzkaya, G. (2024). Maurice Ravel'in Menuet Sur Le Nom d'Haydn Adlı Eserinin Teknik ve Müzikal Açından İncelenmesi. *ISOREJ-Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 19-30.

*A Technical and Musical Analysis of Maurice Ravel's Menuet sur le Nom d'Haydn**

Assoc. Prof. Günay Tuzkaya

Şirnak University, Faculty of Fine Arts, Department of Music, Şirnak-TÜRKİYE

Article History

Submitted: 13.11.2024

Accepted: 23.12.2024

Published Online: 31.12.2024

Keywords

Maurice Ravel

Menuet

Musical Analysis

Technical Examination

Neo-Classicism

Research Article

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79262>

Abstract

This research aims to analyze the technical and musical aspects of Maurice Ravel's Menuet sur le Nom d'Haydn. Using descriptive analysis and content analysis methods, the research thoroughly examines the piece's form, harmonic features, thematic development, and stylistic elements. The motif created by Ravel, based on the musical equivalents of the letters in Haydn's name according to the German notation system, forms the thematic foundation of the work. This motif is enriched with transposition, inversion, and retrograde techniques across different sections of the piece. The findings highlight the successful fusion of the traditional minuet form with modern harmonic and melodic approaches. Additionally, Ravel's blending of neo-classical tendencies with his Impressionist style is observed within the piece.

The performance challenges of the piece are marked by the need for a balanced execution of ninth chords, parallel fifths, and pedal points. Smooth modulation, especially the clear technical execution of transitions in the B section, is essential. Among the performance suggestions, careful articulation, dynamic control, and a meticulous approach to pedal usage are emphasized. In conclusion, Menuet sur le Nom d'Haydn reflects Ravel's respect for the past and his intent to merge classical form with modern elements through musical cryptography. This research aims to guide pianists and musicologists in the interpretation and performance of the piece and is expected to contribute to music education and performance practice.

GİRİŞ

20. yüzyıl, teknolojik yeniliklerin toplumları dönüştürdüğü, aynı zamanda ideolojik çatışmaların derin izler bıraktığı bir çağ olarak öne çıkmıştır. 20. yüzyılın getirdiği köklü değişimler, müzik dünyasında da güçlü bir yansıma bulmuştur. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, sanatçılara yeni ifade biçimlerini deneme isteği vermiştir (Macmillan, 2014: 77)

20. yüzyıl müziği, geleneksel sınırları zorlayarak teknik, ifade, biçim ve stil açısından yeni bir dönemi simgelemiş ve "modernizm" olarak anılmıştır. Bu süreçte besteciler, Alman-Avusturya romantizmine tepki göstererek, müzikte sınırları aşan deneysel bir yaklaşımı benimsemişlerdir (İlyasoğlu, 2001). Özellikle radyo ve fonograf gibi teknolojik gelişmeler, müziğin yayılmasını hızlandırmış ve erişim olanaklarını artırmıştır. Bu dönemde çok sayıda farklı müzik akımı ortaya çıkmış ve her biri özgün bir ifade biçimi geliştirmiştir (Antmen, 2022).

20. yüzyıl müziğinde geleneksel kalıpları zorlayan birçok farklı akım ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, romantik dönemin duygusal yoğunluğunu sürdüren yaklaşımlar kadar, doğadan ve izlenimlerden esinlenen yeni estetik anlayışlar da müziğe yön vermiştir. Özellikle, içsel duyguları ve insan ruhunun karmaşık yönlerini vurgulayan akımlar, müziği alışılmadık armoniler ve atonal yapılarla zenginleştirmiştir. Öte yandan, modern tekniklerle klasik form ve sadeliği bir araya getirmeye çalışan yaklaşımlar da öne çıkmıştır. Bu çeşitlilik içinde, belirli akımlar 20. yüzyıl müziğinde yapısal ve biçimsel olarak klasik döneme yeniden yönelmiş, modern tekniklerin getirdiği yenilikleri geleneksel formlarla harmanlayarak özgün bir ifade biçimi geliştirmiştir. Bu çerçevede, neoklasik akım, geçmişin yapısal sadeliğini modern müziğin yenilikçi unsurlarıyla bir araya getirerek 20. yüzyıl müziğinde önemli bir yer edinmiştir (Antmen, 2022).

20. yüzyılın başlangıcı, toplumsal ve sanatsal alanlarda hızlı değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde birçok besteci, geçmişe olan bağlılık ile modernite arayışını birleştirerek yeni ifade biçimlerine yönelmiştir. Maurice Ravel bu arayışın önemli temsilcilerinden biri olarak, müziğinde Empresyonist özellikleri korurken, klasik dönem formlarına olan ilgisini neoklasik bir yaklaşımla harmanlamıştır. Neoklasizm, Ravel'in eserlerinde, özellikle düzen ve sadelik arayışı ile kendini göstermiştir; klasik dönemin biçimsel netliğini çağdaş armonilerle birleştirerek, müziğine özgün bir estetik kazandırmıştır. Ravel'in neoklasik tutumu, geçmişin klasik formlarını modern tekniklerle birleştirip yeniden yorumlayarak, 20. yüzyıl müziğinde güçlü bir etki bırakmıştır (Antmen, 2022).

Maurice Ravel (1875–1937), 20. yüzyılın başlarında Fransız müziğinin önemli bir figürü olarak kabul edilir ve genellikle Empresyonist hareketle ilişkilendirilir, ancak kendisi bu sınıflandırmaya karşı çıkmıştır. 7 Mart 1875'te Fransa'nın Ciboure kentinde doğan Ravel, kültürel açıdan zengin bir aile ortamında büyümüştür. Babası Joseph Ravel, birçok patenti bulunan İsviçre doğumlu bir mühendis ve mucit olup, müziğe olan derin ilgisini oğluna aktarmıştır. Ravel, 1882'de piyano derslerine başlamış ve daha sonra Charles-René ve Émile Descombes gibi öğretmenlerden armoni ve kompozisyon eğitimi alarak, Grieg ve Schumann'ın temaları üzerine varyasyonlar gibi erken dönem bestelerini sergilemiştir (Orenstein, 1990).

1889'da Paris Konservatuvarı'na giren Ravel, Bériot ve Pessard gibi önde gelen hocalardan eğitim almıştır. Yeteneğine rağmen, konservatuvarın katı sisteminde zorlanmış ve ödül kazanamadığı için 1895'te okuldan ayrılmıştır. 1898'de Gabriel Fauré ile kompozisyon çalışmak üzere geri dönmüş ve bu dönemde Keman Sonatı ve "Shéhérazade" uvertürü gibi önemli eserler bestelemiştir (Kelly, 2000). Prestijli Prix de Rome'u kazanma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış ve 1905'te "Ravel Olayı" olarak bilinen, kurum içi önyargıları ortaya çıkaran bir skandala yol açmıştır (Nectoux, 2004). Kariyeri boyunca "Les Apaches" gibi sanatsal çevrelerde yer almış ve Claude Debussy gibi çağdaşlarıyla karmaşık ilişkiler yaşamıştır. Sağlık sorunları ve Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerine rağmen, "Le tombeau de Couperin" ve "La Valse" gibi etkileyici eserler üretmeye devam etmiş ve 28 Aralık 1937'de

hayatını kaybedene dek klasik müzik dünyasında kalıcı bir miras bırakmıştır (Zank, 2005).

Maurice Ravel'in müzikal yaklaşımı, detaylı işçilikle işlenmiş formları ve yenilikçi armoni yapısıyla dikkat çekmektedir. Eserlerinde küçük müzikal blokları bir araya getirerek zengin ve çok katmanlı yapılar oluşturmuş, böylece müziğine akıcı bir nitelik kazandırmıştır. Özellikle Bali adasının Gamelan müziği gibi egzotik unsurlardan ve Uzak Doğu'nun renkli tınlarından etkilenecek, müziğini daha renkli ve özgün kılmıştır. "Jeux d'eau" adlı eserinde suyun parlak yansımalarını müzikle ifade ederek, Debussy'nin "Reflets dans l'eau" eserine referansta bulunmuştur. Bu eserdeki teknik yenilikler, Ravel'in piyanistik anlamda sınırları zorlayan yaratıcı bir besteci olarak tanınmasına katkı sağlamıştır (Nichols, 2011).

Ravel, belirli bir stil veya teknik sisteme bağlı kalmak yerine, her eserinde farklı bir düşünce ve duygu dünyasını yansıtmayı tercih etmiştir. Bu yaklaşımıyla, eserlerinin belirli stil dönemlerine ayrılması güçleşse de dinleyicilere yenilikçi deneyimler sunmuştur. Piyano ve orkestra düzenlemelerindeki ustalığı dikkat çekicidir; örneğin, Mussorgsky'nin "Bir Sergiden Tablolar" eserini orkestra için yeniden düzenleyerek esere yeni bir boyut kazandırmıştır. Piyano müziğinde, klasik unsurlarla modern teknikleri birleştiren karakteristik bir üsluba sahiptir. Bazı eserlerinde armonik dili, geleneksel tonal yazım kurallarına uymayan paralel dördüncü ve beşinci aralıklar gibi kullanımlarla zenginleştirmiştir. Ravel'in genellikle post-empresyonist veya empresyonist olarak değerlendirilmesine rağmen, bazı eserlerinde "neo-klasik" terimi de üslubunu tanımlamak için kullanılmaktadır (Orenstein, 1990).

Maurice Ravel'in piyano eserleri, klasik unsurlarla modern teknikleri harmanlayan özgün bir üsluba sahiptir. Öğrencisi ve yakın arkadaşı Manuel Rosenthal, Ravel'in eskizlerini incelerken, bestelerinin Bach veya Mozart'ın kompozisyonlarına benzer şekilde melodik bir çizgi ve çözülmüş bir bas hattı içerdiğini belirtmiştir (Mawer, 2000). Bu gözlem, Ravel'in armonik dilinin temelinde fonksiyonel tonalitenin yattığını desteklemektedir. Genellikle post-empresyonist veya empresyonist olarak değerlendirilen Ravel, bazı eserlerinde "neo-klasik" terimiyle de tanımlanmaktadır (Orenstein, 1990).

Özellikle 1901'de bestelediği "Jeux d'eau", Ravel'in geleneksel tonal yazım kurallarına uymayan paralel dördüncü ve beşinci aralıklar gibi armonik kullanımlarıyla dikkat çeker. Genişletilmiş dokuzlu ve on birli akorlar gibi zenginleştirilmiş akorlarla eserlerine ses rengi açısından derinlik katmıştır (Park, 2012). Ayrıca, çözülmeyen ve tamamlanmayan akorlar kullanarak müziğine empresyonist bir yorum eklemiştir. Christopher Palmer'a göre, Ravel'in temaları, empresyonist bir dokuda gizli olsa da aslında gerçek melodiler olup yalnızca motifik parçalardan oluşmamaktadır (Palmer, 1973: 113).

Ravel'in erken dönem eserlerinde sonat ve menuet formlarına bağlılık görülür; bu formların ötesine geçme ihtiyacı hissetmemiştir. Bununla birlikte, egzotik tatlara sahip karakter parçaları ve "Jeux d'eau" (1901), "Habanera" (1895) gibi suitler, "Miroirs" (1904) ve "Valse nobles et sentimentales" (1911) gibi eserler bestelemiştir. Neo-klasik türler ise "Menuet antique" (1895), "Sonatine" (1903-05) ve "Le tombeau de Couperin" (1914) gibi eserlerinde belirginleşir. Orkestra eserlerinin piyano uyarlamaları olan "La valse" (1920) ve iki piyano, dört el için yazdığı "Bolero" (1929) da bu tarzın örneklerindedir (Nichols, 2011).

Ravel, geçmiş dönem bestecilerine saygı niteliğinde bazı eserlerde yazmıştır. "Menuet sur le nom d'Haydn" adlı eseriyle Joseph Haydn'a atıfta bulunurken, "À la manière de Borodine" ile de Alexander Borodin'e göndermede bulunmuştur. Bu eserler, Ravel'in klasik bestecilere duyduğu hayranlığı ve onların müzikal mirasını kendi üslubuyla yorumlama isteğini yansıtmaktadır.

Bu araştırmanın ana konusunu oluşturan "Menuet sur le nom d'Haydn" adlı eserini Maurice Ravel, 1909 yılında bestelemiştir. Bu eser, Klasik dönem Avusturyalı besteci Joseph Haydn'ın (1732-1809) ölümünün 100. yılı anısına hazırlanmıştır. Ravel, eserinde Haydn'ın ismindeki harflerden oluşan

bir motif kullanmaktadır. Bu yöntem, her notanın alfabedeki harflerden türetildiği müzikal kriptografi olarak bilinir. Burada, Alman müzik notasyonunda "H" harfi "si natürel"i temsil ederken, "Y" ve "N" harfleri sırasıyla "re" ve "sol" notalarına atanmıştır. Bach, Schumann ve Şostakoviç gibi besteciler de benzer şekilde kendi isimlerinden motifler oluşturmuşlardır (Sams, 1979).

Ravel, bu eseri hayatında çeşitli zorluklar yaşadığı bir dönemde bestelemiştir. İlk olarak, 1908'de babası Joseph Ravel'in ölümü onu derinden etkilemiştir (Larner, 1996). Bu üzüntülü durumdan kurtulması zaman almıştır. İkinci olarak, 1909'da Serge Diaghilev tarafından "Daphnis ve Chloé" adlı antik Yunan mitine dayanan bir bale bestelemesi için görevlendirilmiştir. Ravel, bu bale müziğini bestelerken yaratıcı zorluklar yaşamış ve koreograf Mikhail Fokin ile hikâye üzerinde yoğun bir şekilde çalışmıştır. Daha sonra, zihnini biraz boşaltması gerektiğini düşünerek bestelemeye devam edebilmiştir (Larner, 1996). "Menuet sur le nom d'Haydn", Eylül 1909'da Joseph Haydn'in ölümünün 100. yılına adanmış özel bir "Revue musicale" dergisi sayısı için biçimlendirilmiştir (Larner, 1996).

Bu araştırmanın ana problem cümlesi, "Maurice Ravel'in Menuet sur le nom d'Haydn adlı eserinin teknik ve müzikal analizi nasıldır?" olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında şu alt problemler ele alınacaktır: Eserin form, armoni ve tematik yapısı nasıldır? Eserin piyano icra teknikleri bakımından değerlendirilmesi nasıldır?

Bu araştırmanın amacı, Maurice Ravel'in Menuet sur le nom d'Haydn adlı eserinin teknik ve müzikal yapısını derinlemesine incelemektir. Eserin neo-klasik özellikleri, armonik dili ve tematik işlenişini analiz edilerek Ravel'in bestecilik yaklaşımı ortaya konulacaktır. Ayrıca, eserde kullanılan müzikal kriptografi yöntemiyle Haydn'in ismine yapılan atıfların incelenmesi ve piyano icra teknikleri bakımından değerlendirilmesi yapılacaktır.

Araştırmanın önemi bağlamında, bu çalışmanın Menuet sur le nom d'Haydn eserinin teknik ve müzikal analizine katkı sunarak hem piyanistlere hem de müzikologlara eserin yorumu ve pedagojik uygulamaları için rehberlik edeceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, araştırmanın 20. yüzyıl başı Fransız müziğinin neo-klasik eğilimlerini ve Ravel'in bestecilik üslubunu daha kapsamlı bir şekilde anlamak açısından değerli bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

Maurice Ravel'in piyano eserleri ve Menuet sur le nom d'Haydn adlı eseri üzerine yapılan literatür incelendiğinde, bestecinin birçok piyano eseri hakkında çalışma yapılmış olduğu görülmektedir. Literatürde öne çıkan çalışmalara: Chou (2004) Classical Elements in Ravel's Sonatine başlıklı yüksek lisans tezi; Yuan (2016) Appreciation of the Piano Work Sonatine by Maurice Ravel makalesi; Belen (2022) Maurice Ravel'in Piyano Müziği ve Sol Majör Piyano Konçertosunun Yorum Açısından İncelenmesi başlıklı yüksek lisans tezi; Evruk (2021) Maurice Ravel'in Müzikal Yaratıcılığı ve Sol Majör Piyano Konçertosu'nun İncelenmesi başlıklı çalışması; Tuncay (2023) Maurice Ravel Sonatine'in Piyano Tekniği Açısından İncelenmesi başlıklı makalesi; Yılmaz (2021), Maurice Ravel'in Piyano Müziğine Genel bir Bakış ve "Miroirs" Albümünün Teknik ve Müzikal Analizi başlıklı yüksek lisans tezi; Hendekli (2008) Ravel ve Solo Piyano Eserlerindeki Müzik-Dışı Çağrışımlar başlıklı doktora tezi; Cin (2021) Maurice Ravel ve İzlenimcilik Akımı: "Pavane for a Dead Princess" Adlı Eser Örneği başlıklı tez çalışması; Han (2020) Maurice Ravel'in Jeux D'eau Adlı Eserinin Yorum Olarak İncelenmesi ve Piyano Tekniği Açısından Öneriler başlıklı araştırma makalesi; Özyazıcı (2023) Claude Debussy ve Maurice Ravel'in Piyano Eserlerindeki Tekniklerin Karşılaştırması başlıklı çalışması; Runghiran (2022) Maurice Ravel's Life and Piano Works: Sonatine başlıklı makalesi örnek olarak gösterilebilir.

Bu çalışmalardan farklı olarak, bu araştırma, Maurice Ravel'in Menuet sur le nom d'Haydn eserini teknik ve müzikal analiz yönünden ele alarak eserin form yapısını, tematik işleyişini ve armonik özelliklerini detaylandırmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, Maurice Ravel'in *Menuet sur le nom d'Haydn* adlı eserinin teknik ve müzikal özellikleri betimsel araştırma yöntemi ile incelenmiştir. Betimsel araştırma, bir olgunun ya da eserin mevcut durumunu nesnel bir şekilde ortaya koymayı ve eserin detaylarını anlamayı amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlanır (Karasar, 2012). Çalışma sürecinde, eserin form yapısı, tematik gelişimi, armonik özellikleri ve stilistik unsurları detaylı olarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz ile eserin belirli bölümleri ayrıntılı olarak incelenmiş, her bir bölümün temel yapı taşları ve aralarındaki ilişkiler detaylandırılmıştır. Bu bağlamda, eserin klasik döneme özgü menuet formunu modern armonik dokularla nasıl birleştirdiği ortaya konmuştur.

Araştırmada ayrıca içerik analizi yöntemi kullanılarak eserin içeriğindeki temalar, motifler ve yapısal öğeler sistematik bir şekilde kategorilere ayrılmıştır. İçerik analizi, eserin temel yapı taşlarının analiz edilmesini sağlayarak daha küçük birimlerin nasıl işlendiğini ve anlam kazandığını derinlemesine incelemeye imkan tanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu yöntem sayesinde, Ravel'in Haydn'a ithafen oluşturduğu motiflerin armonik ve melodik olarak eserde nasıl yer bulduğu ve müzikal kriptografi tekniği ile eserdeki ifade gücünü nasıl artırdığı detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, Maurice Ravel'in *Menuet sur le nom d'Haydn* adlı eserinin müzikal analizine ve icraya yönelik önerilere ilişkin elde edilen bulgular sunulmaktadır. Eserin ayrıntılı incelenmesi sonucu elde edilen veriler, bu bölümde alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Menuet Sur Le Nom d'Haydn Eserinin Müzikal Analizi

Bu eser, Klasik dönem Avusturyalı besteci Joseph Haydn'ın (1732-1809) ölümünün 100. yılı anısına 1909 yılında bestelenmiştir. 1909 yılında Haydn'ın ölümünün 100. yılını anmak amacıyla, Société Internationale de Musique'in aylık yayını olan *Revue musicale* tarafından Ravel, Debussy, d'Indy, Dukas, Hahn ve Widor gibi altı seçkin besteciye bir komisyon sunulmuştur. Bu bestecilerden, Haydn'ın müzikal olarak kodlanmış ismini tema olarak kullanan bir piyano parçası bestelemeleri talep edilmiştir (Larner, 1996).

Menuet, Haydn'ın döneminde popüler olan üç zamanlı, ağırbaşlı bir Fransız dansıdır. Eser Sol majör tonundadır ve formu (rounded binary form) tekrarlı ikili formdur (AB, A teması B bölümünün ortasında yeniden ortaya çıkar). Tablo 1'de *Menuet Sur Le Nom d'Haydn* eserinin yapısal özellikleri gösterilmektedir.

Tablo 1. Menuet sur le Nom d'Haydn Eserinin Yapısal Özellikleri

Form	Ölçü aralığı	Tonalite
A	1-7	Sol majör→Re majör
	8-15	Sol majör
B	16-23	Sol majör→Sol lidyen→Mi minör
	24-41	Çeşitli tonlara modülasyonlar
A'	42-53	Sol majör

Ravel, Haydn'ın tarzını taklit etmeye çalışmaz; bunun yerine, Haydn'ın adındaki harflere dayanan bir motif kullanır. Bach, Schumann ve Şostakoviç gibi besteciler de kendi adlarındaki harflerin bazılarını veya tamamını müzikal bir motif oluşturmak için kullanmışlardır.

Harf notalama sisteminin anlaşılabilmesi için Tablo 2'de alfabadeki harfler ve notasyon sistemi

gösterilmektedir.

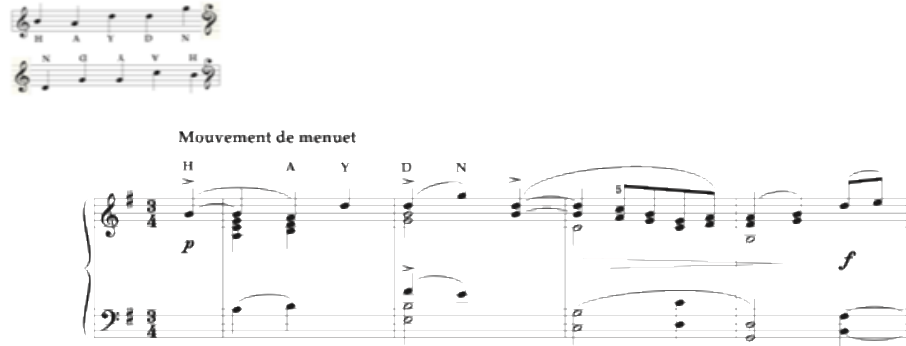
Tablo 2. Harf Notalama Sistemi

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
A	B	C	D	E	F	G	A	B	C	D	E	F	G	A	B	C	D	E	F	G	A	B	C	D	E
La	Si	Do	Re	Mi	Fa	Sol	La	Si	Do	Re	Mi	Fa	Sol	La	Si	Do	Re	Mi	Fa	Sol	La	Si	Do	Re	Mi

Tablo 2’de, müzikte kriptografi amacıyla kullanılan sistemin hangi harfin hangi nota ile eşleştiği gösterilmektedir. İlk satırda alfabe harfleri, ikinci satırda "harf notalama sistemi"nde kullanılan harfler ve üçüncü satırda "ses dizgesi"ne göre karşılıkları yer almaktadır. Bu bağlamda, "H-A-Y-D-N" harflerinin notalara denk geldiği durum incelendiğinde, bu harflerin sırasıyla "La-La-Re-Re-Sol" notalarını temsil ettiği görülmektedir. Fakat Ravel "H" harfini, "Si" notasını temsil ettiği Alman notalama sisteminden almıştır. Haydn ismi için oluşturulan 5 notalık küçük motif bu şekilde Si-La-Re-Re-Sol olur ve nota dokümanlarının başlangıcında gösterilir. Bu sistem, bestecinin ismine dayalı motifler oluşturmasına olanak tanımaktadır.

Ravel, müzikal motifi ters çevrim, transpozisyon ve geriye doğru çalma teknikleri ile yaratıcı bir biçimde yeniden ele almıştır; çarpıcı modülasyonlar ve zengin akor ilerlemeleri kullanılarak işlenen bu eser, Ravel’in doğaçlama becerisine dair güçlü bir örnek teşkil etmektedir. Bu araştırmada Piano Practical Editions tarafından 2017 yılında yayımlanan nota dokümanı kullanılmaktadır. Bu bağlamda, ilgili eserin farklı edisyonlarında da belirtildiği gibi sol üst köşede Haydn motifinin referans notaları ve başlangıç motifi Şekil 1’de gösterilmektedir.

Menuet sur le Nom d'Haydn

Şekil 1. Menuet sur le Nom d'Haydn eserinin 1-4. ölçüleri arası.

Eser, yalın ve yumuşak bir dokuya sahip olup, beş notadan oluşan motifin tekrarları üzerine inşa edilmiştir; motif bazen geriye doğru ve bazen de ters çevrilmiş biçimde kullanılmıştır. Şekil 2’de bu farklı 4 kullanım türü (16 ve 17. ölçüler, 18 ve 19. ölçüler, 24 ve 25. ölçüler, 41-43. ölçüler arası aynı görselde gösterilmektedir.

Şekil 2. Menuet sur le Nom d'Haydn Eserinin 16-19., 24-28. ve 41-43. Ölçüleri Arası

Eserin A kesiti 1-15. ölçüler arasındadır. İlk sekiz ölçüsü sol majörde başlamakta olup, soprano sesinde HAYDN motifi belirgin şekilde duyulmaktadır. Yaklaşık beşinci ölçüde Re majöre (dominant) geçiş yapılmakta ve yedinci ve sekizinci ölçülerde Re majörde mükemmel bir kadansla bölüm sona ermektedir. Eserin armonik yapısında, ilk dört ölçüde yer alan akorların dokuzlu olması dikkat çekicidir; ayrıca bas hattında beşli aralıklar sıklıkla görülmekte ve zaman zaman paralel hareketler gözlemlenmektedir. Eserin formuna odaklandığımızda, başlangıçta bir 'öncül' ve 'ardıl' olarak iki kısma ayrılmış 8 ölçülük bir cümle yapısı görülmektedir. Bu yapının klasik döneme özgü olduğunu düşündüğümüzde, Ravel'in bu 8 ölçülük cümlelerle Haydn'ın klasik dönemine bir gönderme yapmış olabileceği değerlendirilmektedir.

8-15. ölçülerde ise, önceki sekiz ölçünün tekrarı yapılmakta, ancak küçük değişikliklerle zenginleştirilmektedir. Bu tekrarda, eserin tematik ve armonik yapısının çeşitlenerek geliştirilmesi, bestecinin yaratıcı yaklaşımını ortaya koymaktadır. Şekil 3'te 8-15. ölçüler arasındaki bu tekrar gösterilmektedir.

Şekil 3. Menuet sur le Nom d'Haydn Eserinin 8-15. Ölçüleri Arası

B kesiti 16-41. ölçüler arasındadır. Sol majörde başlar ve HAYDN motifi bu kez bas sesinde yer alır. 18. ölçüde sol lidyen moduna (4. derecesi yarım ses tizleştirilmiş, yani do diyezine sahip majör bir dizi) modülasyon yapar ve HAYDN motifi ters çevrilmiş olarak duyulur. 21 ve 22. ölçülerde mi minöre (ilgili minör tonalite geçiş yapılır; burada do diyezler, doryen modunu (6. derecesi yarım ses tizleştirilmiş minör bir dizi) oluşturur. Şekil 4'te ters çevrilmiş HAYDN motifi gösterilmektedir.

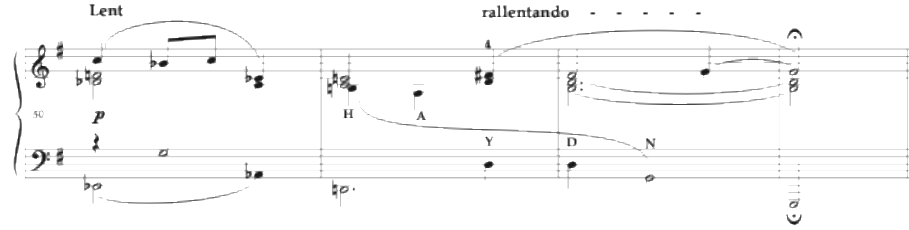
Şekil 4. Menuet sur le Nom d'Haydn Eserinin 18 ve 19. Ölçüleri

24-41. ölçüler arasındaki bölümde HAYDN motifi, alto sesinde ters çevrilmiş ve geriye doğru bir biçimde duyulmakta, ardından geriye doğru transpoze edilmiş şekliyle tekrar edilmektedir (26, 28, 30 ve 32. ölçülerde). Bas sesinde ise, pesleşen beşlilerle ilerleyen bir pedal noktası dizisi bulunmaktadır (26. ölçüde do diyez, 32. ölçüde fa diyez, 37. ölçüde si). 37-41. ölçülerde gelen diziyle eserin sol majöre ve açılış temasına dönüşü önceden işaret edilmektedir. Şekil 5'te 24 ve 25 ölçülerde geriye doğru ve ters çevrilmiş HAYDN motifi gösterilmektedir.

Şekil 5. Menuet sur le Nom d'Haydn Eserinin 24 ve 25. Ölçüleri

A' kesiti, 42-53. ölçüler arasında yer almakta olup, eserin açılış temasının sol majörde geri dönüşü ile başlar. Bu kesitte, tema genişletilerek önce do majöre (46-47. ölçüler), ardından la minöre (48-49. ölçüler) ve la bemol majöre (50. ölçü) modülasyon olur. Son olarak, tema sol majöre dönerek HAYDN motifinin nihai ifadesiyle birleşir ve 51-53. ölçülerde kadans ile kapanır. Şekil 6'da kadans gösterilmektedir. Bu kesit (A') eserin genel yapısındaki tonal merkez değişimlerini ve Ravel'in armonik çeşitlilik içeren geçişlerini yansıtan belirgin bir örnektir.

Şekil 6. Menuet sur le Nom d'Haydn Eserinin 50-53. Ölçüleri Arası

Menuet Sur Le Nom d'Haydn Eserinin İcrasına Yönelik Değerlendirmeler

Eser içerisinde üç terim dikkat çekmektedir. Mouvement de menuet "Menuet temposunda" anlamına gelirken, retenu "yavaşlayarak" ve lent "yavaşça" demektir. Bu terimler, eserin temposunun değişimlerini ifade etmektedir ve eserin genel atmosferini destekleyen önemli müzikal işaretlerdir.

Eserin "empresyonist" özellikleri arasında hafif, narin dokular, sıkça kullanılan dokuzlu akorlar, paralel beşliler ve pedal noktaları ile modal diziler ve armoniler bulunmaktadır. Bu unsurlar, Ravel'in karakteristik armonik ve melodik dilini yansıtarak esere özgün bir renk kazandırmaktadır.

Eserin icrasında karşılaşılabilecek zorluklar ve icra pratiğine katkı sunabilecek öneriler, eserin teknik gereklilikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir. İlk olarak, A kesitinin (1-15. ölçüler) akıcı bir şekilde çalınabilmesi için her bir ölçüde yer alan dokuzlu akorların armonik dengesi ve paralel hareket eden beşlilerin temiz icra edilmesi önemlidir. Bu bölümde, HAYDN motifinin soprano sesinde belirgin olarak duyulması, icracının ses dengesine özellikle dikkat etmesini gerektirmektedir. Ayrıca, her iki elin uyum içinde ilerlemesi ve kadansın kusursuz bir biçimde sonuçlandırılması, eserin bütünlüğünü koruma açısından önem arz etmektedir.

Eserin B kesiti (16-41. ölçüler), farklı tonalitelere modülasyonlarla ilerlediğinden, bu bölümde ton değişikliklerinin keskinliğini ve motifin ifade gücünü korumak için parmak pozisyonlarına özen gösterilmesi önerilmektedir. Bu kesitte, HAYDN motifinin ters çevrilmiş ve geriye doğru uygulanmış halleri yer aldığından, el koordinasyonunu sağlamak açısından yavaş çalışma yöntemi önerilmektedir.

A' kesiti (42-53. ölçüler), eserin açılış temasının genişletilmiş bir tekrarını içermekte olup, burada Do majör, La minör ve La bemol majör gibi tonalitelere geçişlerde tonal dengenin korunarak icra edilmesi gerekmektedir. Lent işaretinin bulunduğu son dört ölçüde, eserin temposunun yavaşlatılarak dramatik bir kapanış yapılması ve kadansın güçlü bir şekilde vurgulanması önemlidir. Rallentando işaretinin bulunduğu son iki ölçüde ise, ritmik yavaşlamayı abartısız bir şekilde uygulamak, eserin durağan atmosferini koruyarak sonlandırılmasını sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Genel olarak, eserin icrasında pedal kullanımına dikkat edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle pedal noktalarının bulunduğu ölçülerde, dinleyicinin dikkatini çekmek için her pedala hafif bir vurgu yapılması önerilmektedir. Bu çalışma, piyanistlere hem klasik hem de empresyonist stilin birleşimini yansıtacak teknik ve müzikal bir denge sağlamaları konusunda rehberlik edeceği değerlendirilmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Maurice Ravel'in *Menuet sur le Nom d'Haydn* adlı eseri, klasik dönemin form ve temalarını empresyonist ve neo-klasik bir çerçevede yeniden yorumlama isteğinin bir ürünü olarak öne çıkmaktadır.

Araştırma, eserin teknik ve müzikal yapısını analiz ederek, Ravel'in Haydn'a duyduğu saygıyı, armonik yeniliklerle harmanlanmış bir menuet formunda nasıl ifade ettiğini göstermiştir. Eserin yapısal analizi, geleneksel menuet formunu, modern armonik geçişlerle ve müzikal kriptografi unsurlarıyla zenginleştirdiğini ortaya koymaktadır. Ravel, Haydn'ın adından türettiği temayı ters çevirme, transpozisyon ve geriye çalma teknikleriyle yeniden işlemiş; böylece eserin içinde farklı anlam katmanları oluşturmuştur. Bu müzikal kriptografi, esere entelektüel bir derinlik katarken, aynı zamanda dinleyicilere klasik bir forma modernist bir dokunuşla yaklaşma imkânı sunmaktadır.

Eserin icrasına yönelik değerlendirmeler, teknik anlamda belirli zorlukları içerdiğini göstermektedir. Dokuzlu akorlar, paralel beşliler ve pedal noktaları, eserin armonik zenginliğini desteklemekle birlikte, icracının bu elementleri dengeli ve uyum içinde aktarmasını gerektirmektedir. Ayrıca, eserin bölümleri arasında gerçekleşen modülasyonlar ve bu geçişlerin teknik icrası, özellikle B kesitinde karşılaşılan zorluklar arasındadır. A' kesitinde son bölümde yer alan lent ve rallentando işaretleri, icracının dinamik ve ritmik kontrolünü titizlikle sağlamasını gerektirir. Bu tür zorluklar, eserin yapısal dengesi ve müzikal ifadeyi koruma açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, eserle ilgili olarak ortaya konan bulgular, piyanistlere bu teknik zorlukların üstesinden gelmeleri için stratejik öneriler sunmaktadır. Pedal kullanımında dengeli bir yaklaşım, ton ve artikülasyonda hassasiyet, Ravel'in kompozisyonunun empresyonist stiline ve klasik forma saygılı bir şekilde yansımaları sağlayacaktır. Ravel'in bu eserinde klasik döneme özgü ritmik ve biçimsel unsurları empresyonist bir bakış açısıyla yeniden yorumlama yaklaşımı, müzik eğitiminde ve performans pratiğinde anlamlı bir katkı sunmakta olup, piyanistlerin teknik ve yorumlama becerilerini zenginleştirmeye yöneliktir.

<i>"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:</i>	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	
<i>The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

Antmen, A. (2022). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Belen, A. (2022). Maurice Ravel'in Piyano Müziği ve Sol Majör Piyano Konçertosunun Yorum Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Danışman: Doç. Emre Elivar). Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Chou, L. S. (2004). Classical Elements In Ravel's Sonatine. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Danışman: Dr. Shun-Lin Chou). Long Beach: California State University.
- Cin, O. O. (2021). Maurice Ravel ve İzlenimcilik Akımı: "Pavane For A Dead Princess" Adlı Eser Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Danışman: Prof. Ayşe Sezer). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Evrük, H. (2021). Maurice Ravel'in Müzikal Yaratıcılığı ve Sol Majör Piyano Konçertosu'nun İncelenmesi. *Eurasian Journal of Music and Dance*, 1(19), 58-75.
- Han, B. (2020). Maurice Ravel'in *Jeux D'eau* Adlı Eserinin Yorum Olarak İncelenmesi ve Piyano Tekniği Açısından Öneriler. *Eurasian Journal of Music and Dance*, 1(16), 281-290.
- Hendekli, Z. M. (2008). Ravel And His Extra-Musical Associations In Solo Piano Works (Yayımlanmamış doktora tezi). (Danışman: Prof. Dr. Cihat Aşkın). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlyasoğlu, E. (2001). *Zaman İçinde Müzik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kelly, B. (2000). History and Homage. (Ed. D. Mawer). *The Cambridge Companion to Ravel* içinde (s. 7-27). Cambridge: Cambridge University Press.
- Larner, G. (1996). *Maurice Ravel*. London: Phaidon Press Limited.
- Macmillan, M. (2014). *The War That Ended Peace: The Road to 1914*. USA: Random House Trade Paperbacks.
- Mawer, D. (2000). *The Cambridge Companion to Ravel*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nectoux, J. M. (2004). *Gabriel Fauré: A Musical Life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nichols, R. (2011). *Ravel*. New Haven: Yale University Press.
- Orenstein, A. (1990). *A Ravel Reader: Correspondence, Articles, Interviews*. New York: Columbia University Press.
- Özyazıcı, F. (2023). Empresyonist Bestecilerden Claude Debussy ve Maurice Ravel'in Piyano Eserlerindeki Tekniklerin Karşılaştırması ve İraçılara Yönelik Öneriler. *The Journal of Academic Social Science*, 1(146), 142-153.
- Palmer, C. (1973). *Impressionism in Music*. London: Hutchinson & CO
- Park, S. H. (2012). Elements of Impressionism evoked in Debussy and Ravel's "Reflets dans l'eau" and "Jeux d'eau": The theme of water. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). (Danışman: Professor Robin McCabe). Seattle: University of Washington School of Music.
- Runghiran, M. (2022). Maurice Ravel's Life And Piano Works: Sonatine. *Ban Somdej Journal of Music*, 4(2), 139-154.
- Sams, E. (1979). Musical Cryptography. *Cryptologia*, 3(4), 193-201.
- Tuncay, A. (2023). Maurice Ravel Sonatine'in Piyano Tekniği Açısından İncelenmesi. *Kesit Akademi*, 9(37), 488-498.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, S. B. (2021). Maurice Ravel'in Piyano Müziğine Genel Bir Bakış ve "Miroirs" Albümünün Teknik ve Müzikal Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Danışman: Doç. Aslı Gedikli). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Yuan, B. X. (2016). Appreciation of the piano work *Sonatine* by Maurice Ravel, 5th International Conference on Social Science-Education and Humanities Research 4-5 July 2016 (s. 1521-1525). Amsterdam: Atlantis Press.
- Zank, S. (2005). *Maurice Ravel: A Guide to Research*. New York: Routledge.

İlyas Mirzayev'in Ney ve Orkestra İçin Konçerto Adlı Eserinin Teknik Analizi*

Dr. Öğr. Üyesi Ali Alizade

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8171-757X>

Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Bestecilik Bölümü, Ankara-TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 09.11.2024

Kabul: 29.12.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

İlyas Mirzayev

Konçerto

Ney

Teknik Analiz

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79111>

Öz

Bu çalışmada, İlyas Mirzayev'in "Ney ve Orkestra İçin Konçerto" adlı eserinin teknik analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamında, betimsel araştırma yöntemi ve içerik analizi kullanılarak eserin form yapısı, orkestrasyonu ve armonik özellikleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Temalar, motifler ve yapısal öğeler değerlendirilerek bestecinin müzikal yaklaşımı ortaya konmuştur. İlyas Mirzayev, Moskova Konservatuvarı'nda Alfred Schnittke ve Edison Denisov gibi önemli bestecilerle çalışmış, doğu ve batı sanat müziğini harmanlayan özgün bir üslup geliştirmiştir. Eserleri dünya çapında önemli orkestralar tarafından seslendirilmiş ve geleneksel çalgıları modern müzik formlarıyla birleştirmiştir.

"Ney ve Orkestra İçin Konçerto", Türk müziğinde ney ve orkestra için bestelenen ilk konçerto olma özelliğini taşımaktadır. Üç bölümden oluşan eser, her bir bölümünde geleneksel melodiler ve formlar kullanarak doğu ile batı sanat müziği arasında bir köprü kurmaktadır. İlk bölümde Dede Efendi'nin "Ferahfeza" dizisi üzerine kurulu tema, ikinci bölümde "Naz Barı" türküsü ve üçüncü bölümde Azerbaycan halk dansı "Elma" temel alınmıştır. Eserde, ney enstrümanının orkestrayla uyumlu bir şekilde bütünleştirilmesi müzikal çeşitliliği ve kültürel zenginliği artırmıştır. Analiz sonucunda, bestecinin geleneksel Türk ve Azerbaycan müziği öğelerini batı müziğinin armoni ve formuyla başarılı bir şekilde kaynaştırdığı tespit edilmiştir. Bu eser, geleneksel müziğin modern müzik formlarıyla uyum içinde kullanılabilmesine dair önemli bir örnek sunmaktadır. Sonuç olarak, İlyas Mirzayev'in konçertosu, doğu ve batı sanat müziğinin estetik değerlerini bir araya getiren yenilikçi yaklaşımıyla müzik literatürüne önemli bir katkı sağlamaktadır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Alizade, A. (2024). İlyas Mirzayev'in Ney ve Orkestra İçin Konçerto Adlı Eserinin Teknik Analizi. *ISOREJ-Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 31-44.

*The Technical Analysis of Ilyas Mirzayev's Concerto for Ney and Orchestra**

Asst. Prof. Dr. Ali Alizade

Ankara Music and Fine Arts University, Faculty of Music and Performing Arts, Department of Composition, Ankara-TÜRKİYE

Article History

Submitted: 09.11.2024

Accepted: 29.12.2024

Published Online: 31.12.2024

Keywords

Concerto

Ilyas Mirzayev

Ney

Technical Analysis

Research Article

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79111>

Abstract

In this study, a technical analysis of Ilyas Mirzayev's work titled "Concerto for Ney and Orchestra" has been conducted. Within the scope of the research, the form structure, orchestration, and harmonic features of the piece were examined in detail using descriptive research methods and content analysis. Themes, motifs, and structural elements were evaluated to reveal the composer's musical approach. Ilyas Mirzayev studied at the Moscow Conservatory with notable composers such as Alfred Schnittke and Edison Denisov, developing a unique style that blends Eastern and Western art music. His works have been performed by major orchestras worldwide, combining traditional instruments with modern musical forms.

"Concerto for Ney and Orchestra" holds the distinction of being the first concerto composed for ney and orchestra in Turkish music. Consisting of three movements, each part of the work builds a bridge between Eastern and Western art music by utilizing traditional melodies and forms. The first movement is based on a theme constructed upon Dede Efendi's "Ferahfeza" scale, the second movement is founded on the folk song "Naz Bari", and the third movement takes inspiration from the Azerbaijani folk dance "Elmas". In the piece, the harmonious integration of the ney instrument with the orchestra has enhanced musical diversity and cultural richness. The analysis concluded that the composer successfully fused elements of traditional Turkish and Azerbaijani music with Western music's harmony and form. This work presents an important example of how traditional music can be used harmoniously with modern musical forms. In conclusion, Ilyas Mirzayev's concerto makes a significant contribution to the music literature with its innovative approach that brings together the aesthetic values of Eastern and Western art music.

GİRİŞ

Azerbaycan, zengin bir müzik geleneğine sahip olup kökenleri antik dönemlere kadar uzanan köklü bir müzik kültürüne sahiptir. Ünlü Azerbaycanlı bilim insanları ve müzisyenler olan Safiyyüddin Urmevi ve Abdülkadir Meragi, 13. ve 14. yüzyıllarda müzik teorisinin temellerini atarak bu kültürün gelişimine büyük katkıda bulunmuşlardır (Hüseynova, 2016). Urmevi'nin "Kitab al-Advar" ve "Şarafiyya" gibi eserleri, Azerbaycan müzik biliminin temelini oluşturmuş ve gelecek kuşaklara ışık tutmuştur (Guliyeva, 2023). Özellikle 20. yüzyıla gelindiğinde Azerbaycan müziği, opera ve senfonik eserler gibi Batı sanat müziği formlarıyla zenginleşmiş, Üzeyir Hacıbeyov, Kara Karayev (1918-1982), Musa Mirzayev (1933-2016) gibi besteciler sayesinde yeni bir çağa adım atmıştır (Seferova, 2006).

İlyas Mirzayev, 11 Mayıs 1961 yılında Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de dünyaya gelmiştir. Babası ünlü Azerbaycan bestecisi Musa Mirzayev, Azerbaycan Cumhuriyeti Halk Sanatçısı, Bakü Müzik Akademisi öğretim üyesi ve "Şöhret" madalyası sahibi bir sanatçıdır. Dünya çapında tanınmış besteci Kara Karayev'in öğrencisi olan Musa Mirzayev, Azerbaycan bestecilik ekolünün geleneklerini sürdürmüştür. Musa Mirzayev'in Türkiye'deki ilk canlı performansı, 1994 yılında Antalya'daki Aspendos Antik Tiyatrosu'nda, ünlü Türk orkestra şefi Gürer Aykal yönetiminde "Romantik Vals-Poema" eserinin seslendirilmesiyle gerçekleşmiştir. Türkiye ziyareti sonrası Türk müziği ve müzisyenleri hakkında makaleler yayınlayan Musa Mirzayev, Nevit Kodallı, Rüya Taner, Çetin Işıkoğlu ve Ercan İrnak gibi Türk sanatçılar üzerine yazılar yazmış ve sık sık programlar düzenlemiştir (Hasanova, 2008).

Küçük yaşlardan itibaren klasik müziğe olan ilgisi ve yeteneği fark edilen İlyas Mirzayev, bu destekle Bakü Müzik Akademisi'nin Kompozisyon Bölümü'ne 1979 yılında birincilikle girmiş ve burada eğitimini başarıyla tamamlamıştır. 1984 yılında Moskova Konservatuarı'nda lisansüstü eğitime başlayarak kompozisyon alanında ileri çalışmalar yapmıştır. Moskova'daki eğitim süreci, İlyas Mirzayev'in sanatsal gelişiminde önemli bir dönem olarak değerlendirilebilir. Burada, dönemin ünlü çağdaş bestecilerinden Alfred Schnittke (1934-1998) ile çalışma fırsatı bulmuştur. Schnittke, Sovyetler Birliği'nde kendine özgü post-modern müzik tarzıyla tanınan bir besteci olarak, polististik yaklaşımı ve deneysel yapısıyla öne çıkmıştır. Bir diğer hocası olan Edison Denisov (1929-1996), Sovyet avangart müziğinin önde gelen isimlerinden biri olarak tanınmaktadır. Denisov, yenilikçi ve modernist bir yaklaşımla bestecilik yapmış; geleneksel Sovyet müziğinin sınırlarını zorlayarak, batılı müzik unsurlarıyla zenginleştirdiği bir üslup geliştirmiştir. Mirzayev'in eğitmenleri arasında ayrıca 20. yüzyılın önemli bestecilerinden biri olan Dmitri Şostakoviç'in (1906-1975) öğrencisi Cevdet Hacıyev de bulunmaktadır. İlyas Mirzayev, Batı sanat müziğinin çağdaş teknikleri ile Doğu müziğini harmanlayarak eserlerinde zengin bir ifade gücü kullanmaktadır. Eserleri, Azerbaycan Devlet Filarmoni Orkestrası, NDR (Norddeutscher Rundfunk), Württembergische Philharmonie, Thüringer Symphoniker, Residentie Orkest (Den Haag), Orchestra of the Nations, Tiflis Senfoni, Camerata Zurich, Virtuosi di Praga ve London Mozart Players gibi pek çok seçkin orkestrada seslendirilmiştir (Taruskin, 2005).

Mirzayev, klasik formları ve modern yaklaşımları bir araya getirerek ney, kanun, ud gibi geleneksel çalgılar için konçertolar bestelemiştir. Üç Denizin Senfoni gibi senfonik eserleri ise hem doğu hem de batı müziğinin renklerini yansıtan zengin bir armoni yapısına sahiptir. Bu eserleri Tokyo, Berlin, Londra, Viyana, Moskova, Paris, Brüksel ve İstanbul gibi önemli sanat merkezlerinde sahnelenmiştir (Arın ve Beşevli, 2024). Ayrıca Türkiye'nin önde gelen piyano ikililerinden Güher ve Süher Pekinel kardeşlerin siparişi üzerine yazdığı, iki piyano, ney, klarnet, darbuka ve org için yazılan *Janus in Orient* adlı eserinde Mirzayev, doğu ve batı sentezini olağanüstü bir yapı ile bir araya getirmiştir. Adını Roma tanrısı Janus'tan alan ve doğuya bakan kapıları simgeleyen bu eser hem batı klasik müziği hem de doğu makamlarının harmanlandığı yenilikçi bir kompozisyon olarak öne çıkmaktadır. *Janus in Orient*, Türkiye ve yurtdışında pek çok önemli sanat merkezinde seslendirilmiş olup, doğu ve batının müzikal köprülerini vurgulayan yapısıyla hem eleştirmenler hem de dinleyiciler tarafından büyük beğeni toplamıştır (Mirzeyeva, 2021).

İlyas Mirzayev, caz müziğine de ilgi duymaktadır. 16 yaşında ünlü caz müzisyeni Vagif Mustafa Zadeh (1940 -1979) ile çalışmıştır. Vagif Mustafa Zadeh, Azerbaycanlı caz piyanisti ve bestecisidir. Zadeh,

geleneksel Azerbaycan müziği olan mugam ile cazı birleştirerek "mugam-caz" tarzını oluşturmuş ve bu alanda öncü olmuştur. İlyas Mirzayev, 1985 yılında ilk caz grubunu kurmuş ve Kiev Uluslararası Müzik Festivali'nde konserler vermiştir. 1997 yılında Türkiye'de kurduğu "International Project" adlı caz grubu, İlyas Mirzayev'in farklı kültürleri müzikle buluşturma vizyonunun bir yansıması olmuştur. Bu grup ile rock ve dünya müziğini birleştiren caz fusion türünde eserler üretmiş ve ünlü caz piyanisti Joe Zawinul ile aynı sahneyi paylaşmıştır. Eğitim alanında da etkin olan Mirzayev, 2021 yılından bu yana Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır (Starr, 1994).

İlyas Mirzayev'in "Ney ve Orkestra için Konçerto" adlı eseri, Türk müziğinde ney ve orkestra için bestelenmiş ilk konçerto olma özelliğine sahiptir. Eser, Türkiye'nin ünlü neyzenlerinden Ercan Irmak'a ithaf edilmiş ve ilk olarak onun tarafından seslendirilmiştir. Mirzayev bu eserinde, Türk ve Azerbaycan müziğinden öğeleri Batı sanat müziğinin armoni ve form yapısıyla kaynaştırarak, müzikal çeşitlilik ve kültürel zenginliği bir arada sunmayı başarmıştır.

Konçerto, solo bir enstrüman ile orkestra arasında etkileşim ve diyalog oluşturan, genellikle üç bölümden oluşan bir müzik formudur. Barok dönemde ortaya çıkan bu form, Antonio Vivaldi ve Johann Sebastian Bach gibi besteciler tarafından geliştirilmiştir. Konçerto, solo çalgının teknik ve ifade gücünü sergilemesine olanak tanırken, orkestra ile zengin bir müzikal dokuyu paylaşır. Klasik ve Romantik dönemlerde de sıkça kullanılan bu form, Ludwig van Beethoven ve Johannes Brahms gibi bestecilerin eserlerinde önemli bir yer tutar (Alizade, 2018). İlyas Mirzayev'in "Ney ve Orkestra için Konçerto" adlı eseri ise, bu geleneksel formu kullanarak Türk müziğinin özgün çalgısı neyi Batı orkestrasıyla bir araya getirmekte ve Doğu ile Batı müzik geleneklerini yenilikçi bir yaklaşımla buluşturmaktadır.

Bu araştırmada, İlyas Mirzayev'in "Ney ve Orkestra için Konçerto" adlı eserinin teknik ve müzikal analizi yapılmaktadır. Eserin yapısal analizinde, bestecinin tahta üflemeliler, yaylı çalgılar ve vurmali çalgılardan oluşan orkestrasyonu ve müzikal unsurlar detaylıca incelenmiştir. Bestecinin geleneksel Türk müziği makamlarını Batı sanat müziği formlarıyla birleştirme konusundaki özgün yaklaşımı, eserin hem kültürel hem de sanatsal açıdan değerini artırmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Mirzayev'in geleneksel ney çalgısı ile Batı orkestrasını buluşturan yenilikçi yaklaşımını, eserin müzikal yapısı ve orkestral dokusu üzerinden derinlemesine incelemektir. Eserin tüm bölümlerinde kullanılan tematik yapıların ve makamların analiz edilmesi, bestecinin kültürel mirasa duyduğu saygıyı ve müziğe getirdiği modern dokunuşları anlamamıza katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bu araştırmanın problem cümlesi "İlyas Mirzayev'in 'Ney ve Orkestra için Konçerto' adlı eserinin teknik ve müzikal analizi nasıldır?" şeklinde ifade edilmiştir. Bu analiz, eserin yapısal unsurlarını, armonik dizilerini ve orkestral yerleşimini detaylandırarak bestecinin doğu-batı sentezi yaratma yolundaki başarısını ortaya koymayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

Bu araştırma, İlyas Mirzayev'in "Ney ve Orkestra için Konçerto" adlı eserinin form ve teknik özelliklerinin incelendiği betimsel bir araştırmadır. Betimsel araştırma yöntemi, mevcut durumu olduğu gibi ortaya koymayı, olgu veya olayları ayrıntılı bir şekilde tanımlamayı ve anlamayı amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2012). Bu yöntem, araştırma konusu ile ilgili verilerin sistematik ve nesnel bir şekilde toplanmasını ve analiz edilmesini sağlar. Betimsel araştırmalar, bir olgunun veya olayın ne olduğunu, nasıl gerçekleştiğini ve hangi özelliklere sahip olduğunu belirlemeye odaklanır. Çalışmada ayrıca eser üzerinde içerik analizi gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla metin veya notaların daha küçük içerik kategorilerine ayrılarak özetlendiği sistematik bir tekniktir (Büyüköztürk, Akgün, Demirel, Karadeniz ve Çakmak, 2014: 240). Bu yöntem, eserin içeriğindeki temaların, motiflerin ve yapısal öğelerin ortaya çıkarılmasına olanak tanır. İçerik analizi sayesinde, eserin derin yapısı ve anlam katmanları daha net bir şekilde anlaşılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Cook'a göre (1987), form analizinde eser temel yapı taşlarına ayrılarak incelenir. Bu süreçte eserin

bölmeleri tanımlanır; her bir bölümün başlangıç ve bitiş noktaları belirlenir. Temalar ve motifler analiz edilir, tonal merkezler ve modülasyonlar incelenir. Ayrıca, bölümlerin birbirleriyle olan ilişkileri, tematik bağlantılar ve armonik yapılar değerlendirilir. Böylece eserin genel formu ve yapısı ortaya konur.

Bu doğrultuda, çalışmada eserin bölümleri ayrıntılı olarak incelenmiş, her bir bölümün form yapısı, orkestralama ve armonik özellikleri analiz edilmiştir. Temaların nasıl geliştirildiği, kullanılan makamlar ve armonik yapılar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bestecinin hem Batı sanat müziği hem de Türk müziği formlarını nasıl kullandığı ve ney çalgısı ve orkestra arasındaki etkileşimi nasıl sağladığı incelenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde, İlyas Mirzayev'in "Ney ve Orkestra için Konçerto" adlı eserinin teknik analizi sunulmaktadır. Besteci, eserinde orkestra düzenlemesi olarak tahta üflemleri çalgılardan flüt, obua ve si bemol klarnet; vurmali çalgılardan timpani (timpani), üçgen (triangle), tam-tam (tam-tam), çanlar (campanelli), asma zil (suspended cymbal) ve iki tom-tom (tom-toms); ayrıca piyano ve yaylı çalgılar grubunu (birinci ve ikinci keman, viyola, viyolonsel ve kontrbas) kullanmıştır.

Eserin birinci bölümü "Dede Efendi'nin Dördüncü Selamı" olarak adlandırılmış olup, ana teması Dede Efendi'nin orijinal eserinden alınmıştır. Bu tema, Türk müziğinin önemli makamlarından "Ferahfeza" dizisi üzerine bestelenmiştir. "Ferahfeza" dizisi, Türk musikisine musikişinas Vardakosta Ahmet Ağa tarafından kazandırılmıştır. Konçerto, solist ney ile yaylı çalgıların ünison olarak icra ettiği bu temayla başlamaktadır ve böylece geleneksel Türk müziği ile Batı orkestra enstrümanları arasında bir sentez oluşturulmaktadır.

Görsel 1. Birinci bölüm Dede Efendi dördüncü selam 1 ve 2. ölçüler.

Görsel 1'de Birinci bölümün (Dede Efendi dördüncü selam) 1 ve 2. ölçüleri gösterilmektedir. Eserin ikinci ölçüsünden itibaren, birinci keman neyle birlikte temayı çalmaya devam ederken, ikinci keman, viyola, viyolonsel ve kontrbas armonik bir destek oluşturmaya başlamış ve bu şekilde eserin dokuzuncu ölçüsüne ulaşmıştır. Bu bölümün ilk iki ölçüsünde birinci keman, neyden ayrılarak diğer yaylı çalgılarla eşliğe geçmiştir.

On birinci ölçüde birinci keman tekrar solistle(neyle) birlikte çalmaya başlamış, diğer yaylılar ise armonik ve kontrpuan bir yapı içerisinde eşlik etmiştir. On üçüncü ve on dördüncü ölçülerde önce obua, ardından flüt ilk kez kısa süreli olarak esere dahil olmuştur. On altıncı ölçü, birinci bölümün ilk kısmının doruk noktası olarak değerlendirilebilir. On sekizinci ölçüde solist, *ad libitum* şeklinde viyolonsel ve kontrbasın pedal (uzun ses) eşliğiyle serbest tarzda çalarak eseri yirmi yedinci ölçüye getirmiştir. Bu ölçüde giren tema, eserin bu bölümünü bir sonraki bölüme bağlayan bir köprü işlevi görmektedir. Görsel 2'de neyin icra ettiği (27-31. ölçüler arası) köprü işlevi gören tema gösterilmektedir.

Görsel 2. Birinci bölüm 27-31. ölçüler arası.

Bu bölme, Tamburi Cemil Bey'e ait Saz Semaisi eseri üzerine kurgulanmıştır. Saz semaisi, Türk müziğinde oldukça eski ve geleneksel bir form olup, saray müziği meclislerinde genellikle son eser olarak icra edilmiştir. Bu form, Batı müziğinde erken Barok döneminden günümüze kadar kullanılan rondo formunu andırmaktadır. Rondo formunun karakteristik özelliği, ilk sunulan "A" temasının sonraki temaların ardından tekrar geri dönmesidir; bu tekrarlanan tema röpriz olarak adlandırılır. Ara temaların sayısı sınırsız olabilir ve yapı genellikle "A-B-A-C-A-..." şeklindedir, ancak en yaygın kullanılan biçim "A-B-A-C-A" formudur. Saz semaisi formunda ise sürekli tekrarlanan tema "B" temasıdır. İlyas Mirzayev'in Ney ve Orkestra için Konçerto adlı eserinde, bu formda birinci hane olarak adlandırılan 1. Tema ("A" teması), 44-52. ölçüler arasında sekiz ölçü boyunca devam etmektedir. Görsel 3'te neyin icra ettiği (44-47. ölçüler arası) bu A teması gösterilmektedir.

Görsel 3. Birinci bölüm 44-47. ölçüler arası.

Solistle birlikte bu temayı ünison şeklinde birinci kemanlar çalmakta, diğer yaylı çalgılar ise armonik destek sağlamaktadır. Kırk sekizinci ölçüde üfleme çalgılar (obua ve klarinet) ile timpani esere dahil olmakta ve bu şekilde eserin bu bölümü sona ermektedir. Elli ikinci ölçüde, söz konusu formda ikinci hane olarak adlandırılan eserin "B" teması başlamaktadır. Bu temayı ilk olarak dört ölçü boyunca obua icra etmektedir. Görsel 4'te obuanın icra ettiği (53-56. ölçüler arası) bu B teması gösterilmektedir.

Görsel 4. Birinci bölüm 53-56. ölçüler arası.

Elli altıncı ölçüde tema, yaylı çalgılar tarafından icra edilmeye başlanır. Altmışınıncı ölçüde solist esere tekrar dahil olur ve dört ölçü boyunca solist ile üflemeli çalgılar arasında kısa bir diyalog oluşur. Görsel 5'te 60-63. ölçüler arası bu diyalog gösterilmektedir.

Görsel 5. Birinci bölüm 53-56. ölçüler arası.

Altmış dördüncü ölçüde solist, yaylı çalgıların eşliğiyle bu bölümü tamamlar. Altmış beşinci ölçüde "B" teması yeniden girer. Bu temanın tekrar dönüşü, saz semai formunda "teslim" olarak adlandırılmaktadır. Bu sefer, temanın ilk girişinden farklı olarak, tema bir oktav aşağıdan başlamaktadır. Yaylı çalgıların eşliğinde solist, temayı yetmiş üçüncü ölçüye getirir ve bu bölümün sonunu üflemeliler ve yaylılara bırakır. Yetmiş altıncı ölçüde üçüncü hane ("C" teması) devreye girer. 76-79. ölçüler arasında solist ve orkestra arasında kısa bir diyalog oluşur. Tema, obua, klarnet ve birinci keman tarafından icra edilirken, diğer yaylı çalgılar onlara armonik destek sağlar. Sekseninci ölçüde solist, temayı tekrar "teslim" bölümüne getirir (Batı sanat müziği terminolojisinde "röpriz" olarak adlandırılan bölüm). Bu bölümde solist susar. Üç ölçü boyunca yaylı çalgıların eşliği altında ezgiyi klarnet çalar ve seksen yedinci ölçünün son vuruşunda flüt ve obua esere dahil olur. Teslimin son dört ölçüsünü orkestranın solosu olarak değerlendirebiliriz. Doksan ikinci ölçüde, saz semai formunda "merkez hane" ismini taşıyan yeni bir bölüm girer. Bu bölümü bir vals olarak değerlendirmek mümkündür; besteci de tempo olarak "Tempo di Valse" belirtmiştir. Solistin büyük solusunda, ilk altı ölçü boyunca yaylı çalgılar armonik destek sağlamaktadır. Görsel 6'da 92-95. ölçüler arası gösterilmektedir.

Tempo di valse

Ney
Cl.
Violini I
Violini II
Viola
Violoncelli
Contrabassi

mp
mf
p
p
p
p
p

pizz.
arco
pizz.
pizz.
pizz.vibr.
pizz.vibr.

Görsel 6. Birinci bölüm 92-95. ölçüler arası.

Doksan sekizinci ve doksan dokuzuncu ölçülerde üflemeli çalgılar, solistle birlikte temayı ünison şeklinde çalmaktadır. Yüzyüncü ölçüde temanın ikinci geçişi başlar; soliste, temanın ilk girişindeki gibi yaylı çalgılar eşlik eder. Temanın üçüncü girişinde solist susar ve tema yaylı çalgılara geçer. Yüz yirminci ölçüde giren solo ney, eserin birinci bölümünü sonuca doğru taşımaktadır. 120-124. ölçülerde üflemeli çalgılar ile birinci ve ikinci kemanlar, solistle aynı ezgiyi icra ederler. Yüz yirmi dördüncü ölçüde solist susar ve orkestrada bu bölümün ikinci teması devreye girer. Bu temaya solist, yüz otuz ikinci ölçüde katılır. Yüz kırkıncı ölçüde sonuç bölümü başlar; temayı viyolonsel ve kontrbaslar, diğer yaylıların eşliğinde başlatır ve daha sonra onlara sırayla üflemeli çalgılar eklenir. Solist, yüz kırk dördüncü ölçüde yeniden girer. Batı müziği terminolojisinde bu bölüm koda olarak adlandırılmaktadır. Eserin birinci bölümü, solist ve orkestranın birlikte gerçekleştirdiği büyük bir dinamik yükselişe sona erer. Görsel 7'de 140 ve 141. ölçüler gösterilmektedir.

Allegretto

Violin I
Violin II
Viola
Violoncello
Contrabass

mf
mf
mf
f
f

Görsel 7. Birinci bölüm 140 ve 141. ölçüler.

İkinci bölüm, "Naz Barı" türküsü üzerine kurgulanmış olup, aynı eserin ismini taşımaktadır. İlk bakışta, ikinci bölümün genel formu "iki bölmeli Lied" formu olarak değerlendirilebilir. "Naz Barı"

türküsünde bu iki tema “söz-nakarat” olarak geçmektedir. Ancak daha sonra, bölümün sonat formunu andıran bir yapıda bestelenmiş olduğunu görebiliriz. Bölümün temposu “Lento rubato” olarak belirtilmiştir. 1-36. ölçüleri, büyük bir giriş bölümü olarak değerlendirilebilir. Bölüm, eserde ilk kez giren piyanonun solosuyla başlar; bu, bölümün girişidir. Görsel 8’de piyanonun icra ettiği ikinci bölüm 1-4. ölçüler arası gösterilmektedir.

Görsel 8. İkinci bölüm 1-4. ölçüler arası.

İkinci ölçüde viyola, uzun seslerle piyanoya eşlik etmeye başlar ve dördüncü ölçüde tüm yaylı çalgılar ile timpani eşliğe katılır. Onuncu ölçüde solist, on sekiz ölçü boyunca doğaçlama şeklinde bir kadans icra eder. Ona violonsel ve kontrbas pedal (uzun) seslerle eşlik eder. Yirmi yedinci ölçünün son vuruşunda solo ney, yaylı çalgıların eşliğinde, piyanonun girişte seslendirdiği temanın temel zemininde kurulmuş bir melodi çalmaya başlar ve bu melodiyle giriş bölümü tamamlanır. Otuz yedinci ölçüde piyanonun solosuyla “A” teması başlar. Kırk birinci ölçüde bu tema obua tarafından icra edilir. Görsel 9’da obuanın icra ettiği ikinci bölüm 1-4. ölçüler arası gösterilmektedir.

Görsel 9. İkinci bölüm 41-44. ölçüler arası.

Kırk beşinci ölçüde solist, bu temanın ikinci kısmını yaylı çalgıların eşliğinde icra eder. Elli üçüncü ölçüde “B” bölümü (nakarat) başlar. Görsel 10’da neyin icra ettiği ikinci bölüm 53-56. ölçüler arası gösterilmektedir.

Görsel 10. İkinci bölüm 53-56. ölçüler arası.

Solist, bu temayı birinci kemanla birlikte icra ederken, diğer yaylı çalgılar onlara armonik ve polifonik destek sağlar. Tema, altmış sekizinci ölçüye kadar devam etmektedir. Altmış dokuzuncu ölçüde, sonat formunda yer alan tamamlayıcı tema devreye girer. Görsel 11’de neyin icra ettiği ikinci bölüm 69-72. ölçüler arası gösterilmektedir.

Görsel 11. İkinci bölüm 69-72. ölçüler arası.

Solist, temayı yine yaylı çalgıların eşliğinde icra etmektedir. Seksen beşinci ölçüde sergi bölümü tamamlanır ve 86-90 ölçüleri arasında piyanonun dört ölçülük solosunun ardından, doksan birinci ölçüde küçük bir gelişme bölümü başlar. Piyanonun yoğun akorlu solosu gelişmenin başında devam eder ve piyano ile yaylı çalgılar arasında polifonik bir bağlantı kurulur. Besteci, birinci keman ve viyolonsel partileri üzerinde "solo" işareti koymuştur. Aynı zamanda, piyano, birinci ve ikinci keman ile viyolonsel partilerindeki farklı dinamik işaretler dikkat çekmektedir. Görsel 12'de ikinci bölümdeki 90 ve 91. ölçüler gösterilmektedir.

Görsel 12. İkinci bölüm 90 ve 91. ölçüler.

Doksan sekizinci ölçüde, eserin ikinci bölümü doruk noktasına ulaşmaktadır. Doksan dokuzuncu ölçüden itibaren röpriz başlamaktadır. Sergi bölümünde yer alan tamamlayıcı tema yeniden icra edilir. Yüz on birinci ölçüden itibaren bölümü tamamlayan sonuç (koda) başlar ve sekiz ölçülük bir pasajla ikinci bölüm sona erer. Üçüncü bölüm, Azerbaycan halk dansı "Elmas" üzerine bestelenmiştir. Bir folklor dansı olduğu için formu da halk dansları ve türküleri gibi gelişmemiş iki bölmeli formdadır. Bölüm, timpaninin eşliğinde solist tarafından başlatılır; diğer enstrümanlar susmaktadır. Görsel 13'te üçüncü bölümdeki 1-4. ölçüler arası gösterilmektedir.

Allegro moderato

Görsel 13. Üçüncü bölüm 1-4. ölçüler arası.

Dokuzuncu ölçüde, timpani ve eserde ilk kez giren tom-tomlar, halk müziği karakterinde ritmik bir solo icra etmektedir. Görsel 14'te timpani ve tom tomaların icra ettiği üçüncü bölüm 9-12. ölçüler arası gösterilmektedir.

Görsel 14. Üçüncü bölüm 9-12. ölçüler arası.

Görsel 14'teki bu solo, sekiz ölçü boyunca seslendirilir. On üçüncü ölçüde, piyanonun akorlarının eşliğinde tema üflemeli çalgılara geçer. Yirmi birinci ölçüde ikinci tema başlar. Tema, solist ve orkestranın diyalogu şeklinde bestelenmiş olup, otuz yedinci ölçüye kadar devam eder. Görsel 15'te üçüncü bölümdeki 21 ve 22. ölçüler gösterilmektedir.

Görsel 15. Üçüncü bölüm 21 ve 22. ölçüler.

Otuz sekizinci ölçüde, birinci tema geri döner. Solistle birlikte temayı önce flüt, ardından klarnet ve birinci kemanlar icra eder. Ritmik destek, klarnet, viyola, timpani ve tom-tomlar tarafından sağlanırken, armonik doku piyano tarafından eserin sonuna kadar sürdürülür. Eser, altmış beşinci ölçüde tam doruk noktasında sona erer.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, İlyas Mirzayev'in "Ney ve Orkestra için Konçerto" adlı eserinin teknik ve müzikal analizi gerçekleştirilmiştir. Eserin detaylı incelenmesi sonucunda, bestecinin geleneksel Türk ve Azerbaycan müziği öğelerini Batı sanat müziğinin armoni ve form yapısıyla başarılı bir şekilde kaynaştırdığı tespit edilmiştir. Üç bölümden oluşan konçertonun her bir bölümünde, geleneksel melodiler ve formlar kullanılarak doğu ile batı müziği arasında bir köprü oluşturulmuştur. Eserin orkestrasında ney gibi geleneksel bir enstrümanın Batı orkestrasıyla birlikte kullanılması, müzikal çeşitliliği ve kültürel zenginliği artırdığı değerlendirilmektedir.

Eserin analizinde, bestecinin hem Türk müziği formlarını (örneğin saz semai ve halk dansları) hem de Batı müziği formlarını (örneğin rondo ve sonat formu) ustalıkla birleştirdiği görülmüştür. İlk bölümde Dede Efendi'nin "Ferahfeza" dizisi üzerine kurulu tema, geleneksel Türk müziğinin melodik yapısını yansıtırken, saz semai formunun kullanılması esere özgün bir karakter kazandırmıştır. İkinci bölümde "Naz Barı" türküsünün temaları sonat formuna yakın bir yapıda işlenmiş, böylece geleneksel ve klasik formlar arasında bir sentez sağlanmıştır. Üçüncü bölümde ise Azerbaycan halk dansı "Elmas"ın ritmik ve melodik özellikleri esere dinamizm katmıştır.

Bestecinin ney enstrümanını orkestra ile bütünleştirirken, enstrümanın karakteristik özelliklerini koruduğu ve orkestral dokuyla uyumlu bir şekilde birleştirdiği görülmüştür. Bu yaklaşım, geleneksel müziğin modern yorumlanmasına ve yeni bir ifade dilinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, eserde kullanılan armonik yapıların ve orkestrasyon tekniklerinin, doğu ve batı müziğinin estetik değerlerini bir araya getirdiği ve dinleyiciye zengin bir müzikal deneyim sunduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışma, İlyas Mirzayev'in doğu-batı sentezi yaratma konusundaki başarısını ortaya koymakla birlikte, geleneksel müziğin modern müzik formlarıyla nasıl uyum içinde kullanılabileceğine dair bir örnek teşkil etmektedir. Eserin analizi, kültürel mirasın korunması ve yenilikçi yaklaşımlarla geleceğe taşınması açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, İlyas Mirzayev'in "Ney ve Orkestra için Konçerto" adlı eseri, geleneksel ve modern müziğin uyumlu bir bileşimi olarak dikkat çekmektedir. Eserin teknik analizi, bestecinin müzikal vizyonunu ve yenilikçi yaklaşımını ortaya koymuş, müzik literatürüne önemli bir katkı sağladığını göstermiştir.

ÖNERİLER

Bu çalışma, İlyas Mirzayev'in "Ney ve Orkestra için Konçerto" adlı eseri üzerine odaklanmıştır. Gelecekte yapılacak araştırmaların, bestecinin diğer eserlerini de benzer yöntemlerle analiz ederek genel bestecilik yaklaşımını daha kapsamlı bir şekilde anlamaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, diğer bestecilerin geleneksel enstrümanlarla orkestra için yazdığı eserlerin incelenmesi, doğu ve batı müziği sentezi üzerine daha geniş bir perspektif sunabilir.

Eserin eğitim kurumlarında incelenmesi ve performanslarının artırılması, geleneksel enstrümanların modern müzik formlarıyla entegrasyonunu teşvik edebilir. Ney gibi geleneksel enstrümanların orkestra repertuarına dahil edilmesi, müzisyenlerin ve dinleyicilerin kültürel çeşitliliği deneyimlemelerine katkı sağlayacaktır. Bu durum, müzikal eğitim ve performans alanında yeni deneyimler ve öğrenme fırsatları sunabilir.

Kültürel mirasın korunması ve tanıtılması amacıyla, benzer eserlerin desteklenmesi ve uluslararası platformlarda sergilenmesi önemlidir. Sanat kurumları ve kültürel politikaların, doğu ve batı müziği arasında köprü kuran projelere öncelik vererek kültürel etkileşimi ve anlayışı güçlendirmesi gerekmektedir. Bu sayede, müzik aracılığıyla kültürler arası diyalog ve iş birliği teşvik edilebilir.

<i>"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:</i>	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	
<i>The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":</i>	

Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

- Alizade, A. (2018). Yuri Bashmet'ın 20. Yüzyıl Konçerto Anlayışı Üzerine Etkisine Viyola Çalgısı Perspektifinden Bir Bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 41-50.
- Arın, A. & Beşevli, P. (2024). Ney Çalgısının Çağdaş Müzikte Kullanım Olanaklarının İncelenmesi. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 12(2), 185-217.
- Büyükoztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş. & Çakmak, E. K. (2011). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Cook, N. (1987). *A Guide to Musical Analysis*. London: Oxford University Press.
- Guliyeva, M. (2023). Elekber Esgerovun Azerbaycan Üflemeli Çalgıları Alanının Gelişimindeki Rolünün İncelenmesi. *Türk Müziği*, 1(2), 403-419.
- Hasanova, Ş. (2008). Besteci Musa Mirzayev ve Onun Türkiye Azerbaycan Sanat İlişkilerindeki Yeri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(18), 209-216.
- Hüseynova, L. (2016). Türkiye ve Azerbaycan Besteci Yapıtlarında Düşünürler". *Sanat Dergisi*, 1(25), 39-50.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Mirzeyeva, G. (2021). Azerbaycan Bestecilerinin Eserlerinde Etüd Türü. *Pearson Journal*, 6(12), 77-86.
- Starr, S. (1983). Frederick. *Red and Hot: The Fate of Jazz in the Soviet Union 1917-1980*. New York: Oxford University Press.
- Seferova, Z. (2006). *Azerbaycan Müzik Bilimi XIII-XX*. Bakü: Azərneşir.
- Taruskin, R. (2005). *The Oxford History of Western Music*. Oxford: Oxford University Press.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kabul ve Ret Açısından Kıraatler ve Kısımları*

Dr. Cengiz İder

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9586-647X>

Din Hizmetleri Uzmanı / Diyanet İşleri Başkanlığı, Tatvan İlçe Müftülüğü, Bitlis - TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 04.11.2024

Kabul: 25.12.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

Kıraat
Kabul
Tevatür
Ret
Şâz

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79098>

Öz

Kıraat ilmi, Kur'ân'ın doğru ve sahih bir şekilde okunması ve tefsir edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kıraat, Kur'ân kelimelerinin okunuşları ve okunuş farklılıklarını nakledenlere nisbet ederek bildiren ilme denilmektedir. Veya kıraat, vahyedilen Kur'ân kelimelerinin hafif, şeddeli olması ve Kur'ân harflerindeki farklılıkları konu edinen ilim olarak geçmektedir. Başka bir tarif de ise âlimler kıraati, kurrâ imamlardan birisinin Kur'ân okuyuşunda diğer kurrâ imamlara muhalefet etmesi anlamına gelmektedir. Kıraat ulemâsının üzerinde durduğu önemli konulardan biri de kabul ve ret edilen kıraatlerdir. Âlimler, kabul edilen kıraatlerde senedin mütevatir olması, resm-i Mushaf'a uyması ve Arap dil kurallarına bir yönüyle benzemiş olmasını şart koşmaktadır. Âlimler ret edilen kıraatleri de bu şartları taşımayan kıraatler şeklinde tarif etmektedirler. Bazı âlimler meşhur ve âhâd haberle nakledilenlerin Kur'ân sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı görüşler zikretmişler. Âlimler güvenilir kişiler tarafından rivayet edilip, Arap diline ve resm-i Mushaf'lar'dan birine uyupta tevatür derecesine ulaşmayan meşhur rivayetleri de mütevatir kıraat gibi kabul etmektedir. Bu kısmı da sahih kıraat gibi sayarak, okunmasıyla ibadetin yapılabildiğini ve inkâr edenin kâfir sayıldığını dile getirmektedirler. Ulemâ âhâd haberle nakledilen kıraatin ise Kur'ân olmadığını ve inkâr edenin kâfir olmadığını belirtmektedir. Reddedilen kıraatler de şâz, müdrec ve mevzu gibi kısımlara ayrılmaktadır. Âlimler bunlarla ibadet yapılmadığını, muarızlarına karşı meydan okunmadığını ve bu kısımları inkâr edenin kâfir olmayacağını ifade etmektedir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

İder, C. (2024). Kabul ve Ret Açısından Kıraatler ve Kısımları. *ISOREJ-Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 45-56.

*Qirs and Parts Thereof in Terms of Acceptance and Rejection**

Dr. Cengiz İder

Religious Services Specialist / Directorate of Religious Affairs, Bitlis/Tatvan District Mufti's Office, Bitlis - TÜRKİYE

Article History

Submitted: 04.11.2024

Accepted: 25.12.2024

Published Online: 31.12.2024

Keywords

Qira'at
Acceptance
Tawatur
Rejection
Shaz

Research Article

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79098>

Abstract

The science of recitation plays an important role in reading and interpreting the Quran correctly and authentically. Recitation is called the science that reports the pronunciation of the words of the Qur'an and the differences in pronunciation by comparing them to those who narrated them. Or recitation is the science that deals with the lightness and intensity of the revealed Qur'anic words and the differences in the Qur'anic letters. In another definition, scholars' recitation means that one of the quran imams opposes the other quran imams in reading the Quran. One of the important issues that recitation scholars focus on is the accepted and rejected recitations. Scholars require that the accepted recitations must be mutawatir, comply with the official Mushaf, and resemble the Arabic language rules in some way. Scholars describe rejected recitations as recitations that do not meet these conditions. Some scholars have expressed different opinions about whether what is conveyed through famous and ahad news can be considered as the Quran. Scholars accept the famous narrations that are narrated by reliable people and that comply with the Arabic language and one of the official Mushafs, but do not reach the level of tawatur, as mutawatir recitation. They consider this part as authentic recitation and state that worship can be performed by reading it and that anyone who denies it is considered an infidel. Ulema ahad state that the recitation conveyed through news is not the Quran and that anyone who denies it is not an unbeliever. Rejected recitations are divided into parts such as shaz, mudraj and mawzu. Scholars state that there is no worship with these parts, there is no challenge to their opponents, and that anyone who denies these parts will not be an unbeliever.

GİRİŞ

Kur'ân indirildiği günden bu yana çeşitli açılardan kapsamlı çalışmalara konu olmaktadır. Bu çalışmaların bir bölümü, Kur'ân'ın anlamını doğru bir şekilde kavramak amacıyla Kur'ân ilimleri ve tefsir başlığı altında gerçekleşmiştir. Bir kısmı ise Kur'ân'ın doğru bir şekilde okunmasını konu edinen kıraat alanında yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Kıraat, Kur'ân kelimelerindeki farklılıkları konu edinen bir ilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân kelimeleri doğru bir şekilde okunmadığı takdirde sahih bir anlam elde etmek, dolayısıyla Allah'ın âyetlerde kastettiği anlama ulaşmak imkânsız olacaktır. Bunun için âlimler kıraat ilmini kabul edilen ve reddedilen kıraatler şeklinde iki kısma ayırmaktadırlar. Her bir kısım da farklı bölümlere tabi tutulmaktadır. Kabul edilen kıraatler içinde âlimler sahih bir senedle nakledilmesi, resm-i Mushaf'a uygun olması ve Arap diline bir yönden benzemiş olmasını şart koşmaktadırlar. Bu şartları taşımayanlar ise şâz kıraat olarak isimlendirilmekte ve mütevatir kabul edilmemektedir. Kıraatin sahih kabul edilmesi için, senedinin mütevatir olması gerekmektedir. Bazı âlimler bu konuda senedin sahih olması kıraatin sahih olması için yeterli şart olduğunu zikretmektedirler. Çünkü senedin sahih olması, kıraatin Hz. Peygamber'den geldiğini, bunun da vahyedilen Kur'ân olduğunu belirtmektedirler. Reddedilen kıraatler ise şâz, müdrec ve mevzu gibi kısımlara ayrılmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse, kabul edilen kıraat şartlarını taşımayan kıraatler merdud kıraat kabul edilmektedir.

Kabul ve Ret Açısından Kıraat İlmî

Kur'ân'ı Kerim'in okunuşu ile alakalı olan kıraat ilmi, değişik açılardan taksim edilip üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada daha çok bir kıraatin kabul veya ret olması ele alınacaktır. Bu açıdan kıraat ilmi iki kısma ayrılmaktadır: Kabul edilen ve reddedilen kıraatler.¹ Konuya başlamadan önce kıraat kavramının tahlilini yapmak yerinde olacaktır.

1.Kıraat Kelimesinin Sözlük ve İstilah Anlamı

Kıraat (قراءة) kelimesi قرأ fiilinden masdar olup "okuma" anlamına gelmektedir.² İstilahî anlamı ise Kur'ân kelimelerinin nasıl okunacağını, şeddeli ve şeddesiz gibi harflerdeki farklılığı konu edinen ilme denilmektedir.³ Veya kurrâ imamlarından birisinin Kur'ân okuyuşunda diğer imamlardan farklı okuması anlamında kullanılmaktadır. Bu ihtilaf ister harflerin okunuşunda olsun ister heyetlerinde olsun farklılık meydana geldiğinde imamın kıraati sayılmaktadır.⁴ Kurra (قراء) ise aynı kök harflerden müştak olup Kur'ân kıraatlerinin kendisine nispet edildiği imam anlamına gelmektedir.⁵

1.1. Kıraat İlminin Tarihi Süreci

Allah Teâla Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in kalbine yedi harfle indirmiş, bu ise Kur'ân'ın indiği kavmin lehçelerinden farklılık arzetmekteydi. Allah Teâla'nın fazilet ve rahmetiyle Kur'ân'ı yedi vecihle indirmesi en çok bunlar için bir kolaylık olmuştu.⁶ Farklı kıraatler Kur'ân'ın nüzul dönemi ile birlikte Kur'ân'ın yedi harf üzerine nazil olmasıyla oluşmuştu.⁷ Bunun da iki önemli sebebi bulunmaktadır:

a) Bu kadar farklı kıraatlerin bulunması ile birlikte Allah'ın kelamının tebdil ve tahriften

¹ Muhammed İbrahim Âl İsmail Nebîl, *İlmu'l-kirâat neş'etuh etvâruh eseruh fi'l-ulûmi's-şer'iyye* (Riyad: Mektebetu't-Tevbe, 2007), 35.

² Mustafa İbrahim vd., *el-Mu'cemü'l-vasît* (b.y.: Daru'd-Da've, ts.), 2/722.

³ Ebû Abdillâh Nasr b Ali Muhammed eş-Şirâzî, *el-Muvaddeh fi vucûhi'l-Kıraâti ve ilelihâ* (Beyrut: Daru Kutûbi'l-İlmiyye, 1971), 17.

⁴ Heysem Hilâl, *Mu'cem mustalahi'l-usûl* (Beyrut: Darü'l-Cil, 2003), 244.

⁵ Hilâl, *Mu'cem mustalahi'l-usûl*, 245.

⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Şureyh el-Endülüsî er-Ruaynî, *el-Kâfi fi'l-kıraâti's-seb'a* (Beyrut: Daru Kutûbi'l-İlmiyye, 2000), 13.

⁷ Muhammed b. İsmail Ebu Abdullâh el-Ce'fi el-Buhârî, *Sahihu'l-buhârî*, thk. Muhammed Zühêyr b. Nasır en-Nasır (b.y.: Dâru Tukû'n-Necât, 2001), 4/113.

korunması.⁸

b) Bu farklı kıraatlerle ümmete kolaylık sağlanmıştır. Çünkü farklı birçok kabileden oluşan Araplar'ın lehçeleri, kelime ve medlulleri, ses tonları gibi birçok özelliklerinin değişik olması, Kur'ân'ın bir harf üzerine nazil olması durumunda en çok onları zorlayacaktı.⁹ Bu gün okunan kıraatler ister kıraati seb'a olsun, ister kıraati aşere, olsun ister şâz bir kıraat olsun 'Kur'ân yedi harf üzerine nazil oldu'¹⁰ hükmünün altına girmektedir.¹¹ Kıraatler bütün farklılıklarıyla Allah katından inmiş ve Hz. Peygamber'den nakledilmiştir.¹² Bundan dolayı her hangi bir şahsın kendi hevasına göre bir kelimeyi farklı bir kelime ile değiştirmesi veya bir lafzın yerine onun müradifini kullanması kabul edilmemektedir.¹³ Konu hakkında Hz. Peygamber'den de nakiller bulunmaktadır. Peygamber'den yapılan nakillerden birisinde Hişam b. Hâkim ve Hz. Ömer arasındaki kıraat ihtilafında Hz. Peygamber'in her ikisinin okuyuşuna da 'Böyle nazil oldu'¹⁴ diyerek her ikisinin de doğru okuduğunu söylemesidir. Bu hadis Kur'ân lafızlarında bulunan farklılıkların Allah tarafından belirlendiğini, dolayısıyla insanların kendi hevasına göre Kur'ân'ı değişik lafızlarla okuyamayacağını desteklemektedir. Kıraatlerde meydana gelen ihtilaflar da hükümlerde meydana gelen ihtilaflar gibi Allah'ın istek ve iradesiyle oluşmuştur.¹⁵

2.Kabul Edilen Kıraat

Ekseri ulemâ Kur'ân okuyuşunda kabul edilen kıraat hakkında üç şart ileri sürmektedir: Senedin sahih olması, resm-i Mushaf'a ve Arap diline uygun olması gerekmektedir.¹⁶

2.1. Senedinin Mütevatir Olması:

Senedi bakımından kıraatler altı kısma ayrılmaktadır. Âlimler bu altı kısmı mütevatir, meşhur, sahih, şâz, mevzu ve mudrec (eklenmiş, dercedilmiş ve araya sokulmuş) şeklinde sıralamaktadır.¹⁷ Kıraatin sahih olması konusunda ulemâ arasında bir ittifak bulunmamaktadır. Bazı âlimler senedin mütevatir olmasını şart koşarken, bir kısım âlimler de senedin meşhur olmasını ve son bir grup âlim ise senedin en azından âhâd¹⁸ olmasının şart olduğunu ileri sürmektedir.¹⁹ Bu sayılanlardan mütevatir²⁰ ve meşhur²¹ olan kıraatler bazı âlimler tarafından Kur'ân kabul edilmekte ve bunlarla namazın kılınabildiği, ibadetlerin yapılabildiği, muarızlarına karşı meydan okunabildiği ve bu kısımları inkâr edenin kâfir olduğu ifade edilmektedir.²² Âhâd olan kısım ise Arap lûgatına uygun olup senedi sahih olduğu takdirde, şâz olmaması halinde resm-i Mushaf'a muhalif olsa da kabul edilmektedir. Ancak Kur'ân gibi okunamayacağı ve bununla ibadetlerin yapılamayacağı ifade edilmektedir. Çünkü âhâd haber Kur'ân'ın isbatında yeterli olmamakta²³ ve bu kısmı inkâr eden kâfir sayılmamaktadır.²⁴

⁸ Şaban Muhammed İsmail, *el-Kıraât ahkâmuh ve masdaruh* (y.y.: y.y., 2022), 46.

⁹ İsmail, *el-Kıraât ahkâmuh ve masdaruh*, 46.

¹⁰ Ebû'l-Hasan b. el-Haccac Ebû'l-Hasan en-Nisaburî Müslim, *Sâhîh müslim el-muhtasâr* (Beyrut: Darû'l-Fikir, 2003), 1/561.

¹¹ İsmail, *el-Kıraât ahkâmuh ve masdaruh*, 50.

¹² İsmail, *el-Kıraât ahkâmuh ve masdaruh*, 51.

¹³ İsmail, *el-Kıraât ahkâmuh ve masdaruh*, 52.

¹⁴ Müslim, *Sâhîh müslim el-muhtasâr*, 1/560.

¹⁵ Ahmet Salim Muhammed Mahmud eş-Şenkîti, *Ebhâsu'l-kıraât* (Medine: el-Cami'atu'l-İslâmiyye, 2022), 8.

¹⁶ Nebîl, *İlmu'l-kıraât neş'etuh etvâruh eseruh fi'l-ulûmi's-şer'iyye*, 35.

¹⁷ İsmail, *el-Kıraât ahkâmuh ve masdaruh*, 92.

¹⁸ Âhad: bir veya iki kişinin naklettiği söz. Halit Ramazan Hasan, *Mu'cem usûli'l-fikh* (b.y.: er-Revda, 1998), 191.

¹⁹ Nebîl, *İlmu'l-kıraât neş'etuh etvâruh eseruh fi'l-ulûmi's-şer'iyye*, 36.

²⁰ Mütevatir: Yalan üzerine birleşmeleri mümkün olan bir toplulu tarafından nakledilen söz. Ali b. Muhammed Seyit Şerif el-Cürçânî, *Mu'cemû't-ta'rîfât* (Kahire: Dâru'l-Fâdile, 2004), 167; Hasan, *Mu'cem usûli'l-fikh*, 192.

²¹ Meşhur: Her tabakasında üç ve daha fazla kişinin rivayet ettiği söz. Hadisin bu kısmı bazı usulcülerin yanında kesinlik ifade etmektedir. Hasan, *Mu'cem usûli'l-fikh*, 192.

²² Nebîl, *İlmu'l-kıraât neş'etuh etvâruh eseruh fi'l-ulûmi's-şer'iyye*, 39.

²³ Mekkî b. Ebî Talib el-Kaysî, *el-İbâne 'an me'ânî'l-kıraât* (Mısır: Daru'n-Nuhde, 2007), 56.

Senedin Mütevatir Olması: Tevatür lügat kitaplarında bir şeyin art arda gelmesi ve takip etmesi gibi anlamlara gelmektedir.²⁵ Bu anlamda Allah (cc) *ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا كُلًّا مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاَهُمْ أَحَادِيثَ فَبَدَّأَ لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ* “Sonra birbiri peşinden peygamberlerimizi gönderdik. Her ümmete peygamberi geldikçe onu yalancı saydılar. Onları birbiri peşinden yok edip hepsini birer efsane yaptık. İnanmayan millet, rahmetden irak olsun!”²⁶ buyurmaktadır. Âyet-i kerimede geçen تَتْرًا kelimesi bir birinin ardından gelen peygamberler anlamında kullanılmıştır. Tevatür usul ilminde senedin başından Hz. Peygamber’e ulaşana kadar yalan üzerine birleşmeleri mümkün olmayan bir topluluk tarafından nakledilme anlamına gelmektedir.²⁷

Tevatür iki kısma ayrılmaktadır:

1) Lafzî Mütevatir: Lafız ve mana cihetinde tevatür derecesinde bulunan sözlere denir. Lafzî mütevatire Hz. Peygamber’den rivayet edilen *من كذب علي متعمداً فليتبوأ مقعده من النار* “Kim bilerek bana yalan isnat ederse cehennemdeki yerini hazırlasın”²⁸ bu hadis örnek olarak verilebilir. Bu hadisi yaklaşık yetmiş sahabe rivayet etmiştir. Bu çokluk senedin bütün tabakalarında bu sayının altına düşmemiş, belki bazı tabakalarda daha da yükselmiştir.²⁹

2) Manevi Mütevatir: Mana yönünden tevatür derecesinde olup, lafzi yönü bu dereceye ulaşmayan hadislerdir. Örneğin Peygamber (sav)’in dua esnasında ellerin kaldırılması ile ilgili hadisi bu kabildendir. Peygamber (sav)’in duada ellerini kaldırdığına dair yüz hadis³⁰ bulunmaktadır. Rivayet edilen bütün hadislerin ortak noktası ellerini kaldırmış olmasıdır. Ancak keyfiyeti hakkında farklılık bulunmaktadır. Bu farklılıklar tevatür derecesine ulaşmamaktadır. Fakat ellerin kaldırılması tevatür derecesinde kabul edilmektedir.³¹

Tevatür derecesinde kabul edilen bir sözde dört şartın bulunması gerekmektedir:³²

1) Rivayet edenlerin sayısının çok olması gerekir. Rivayet edenlerin sayısı hakkında farklı görüşler zikredilmektedir. Genel olarak âlimler bu sayıyı on kişi olarak belirtmektedir.

2) Bu çokluğun senedin bütün tabakalarında bulunması gerektiği nakledilmektedir.

3) Yalan üzerine birleşmeleri imkânsız bir topluluk olması şart koşulmaktadır.

4) İşittik, gördük *رأينا،سمعنا* gibi isnatların hissi olması gerekmektedir. Bu şekilde olduğunda nakledilen söz tevatür kabul edilmektedir.³³ Kıraatin sıhhati için tevatürü şart koşanlar olduğu gibi senedin sıhhatini de şart koşanlar bulunmaktadır.³⁴ Ancak bu konuda âlimler “Kıraatte tevatürün şart koşulmamasını iddia etmenin yeni bir şey olduğunu ve ulemânın icma’ına muhalif olduğunu belirtmektedirler. Çünkü Kur’ân, bütün mezheplerin katında Mushaf’ın iki kapağı arasında mütevatir bir şekilde nakledilen kitap” şeklinde tarif edilmektedir.³⁵ Yani kıraatin sahih olması bütün mezheplerce mütevatir olmasına bağlanmıştır.

Meşhur: Güvenilir kişiler tarafından rivayet edilip, Arap diline ve resm-i Mushaflar’dan birine

²⁴ Nebîl, *İlmu’l-kirâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’s-şer’iyye*, 39.

²⁵ Mes’ud Cubrân, *er-Râid* (Beirut: Dâru’l-İlmi li’l-Melâyîn, 1992); 251. Muhammed Alî et-Tehavênî, *Mevsu’atu keşşâf istilâhâtî’l-funûni ve’l-ulûm* (Lübnan: Mektebetu Lübnan, 1996), 1/579.

²⁶ Muminun, 43/44

²⁷ eş-Şenkîti, *Ebhâsu’l-kirâat*, 15.

²⁸ el-Buhârî, *Sahihu’l-buhârî*, 1/33.

²⁹ Ebû Hafs Mahmud b. Ahmed b. Mahmud Tahhân en-Neimî, *Teysir mustelehi’l-hadîs* (yy.: Mektebetu’l-Meârif, 2004), 25.

³⁰ Muhammed b. İsa b. Sevrete b. Musa ed-Dehhak et-Tirmizî, *Sünen et-Tirmizî* (Mısır: Matbaa Mustafa el-Babî, 1975), 5/463; Süleyman b. Ahmet b. Eyyüp b. Metîr el-Lehmîeş-Şamî Ebû’l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu’cemû’l-evsât*, (Kahire: Dârû’l-Haremeyn, ts.), 7/124.

³¹ Tahhân en-Neimî, *Teysir mustelehi’l-hadîs*, 25.

³² Tahhân en-Neimî, *Teysir mustelehi’l-hadîs*, 24.

³³ Tahhân en-Neimî, *Teysir mustelehi’l-hadîs*, 24.

³⁴ eş-Şenkîti, *Ebhâsu’l-kirâat*, 17.

³⁵ Ahmed b. Muhammed el-Benâ, *İthâfu fudelâi’l-beşer bi’l-kirâati’l-erba’a’aşer* (Beirut: Alemlu’l-Kutûb, 1987), 71.

uyup da tevatür derecesine ulaşmayan rivayetlere denir.³⁶ Örneğin Allah Teaâla âyet-i kerimede مَا أُنشِدْتَهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ “Oysa Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılmasında ve ne de kendilerinin yaratılmasında hazır bulundurdum.”³⁷ buyurmaktadır. Ebû Cafer³⁸ (öl.130/747-48) âyet-i kerimede geçen أُنشِدْتَهُمْ kelimesinin yerine ‘Elif’ ve ‘Nun’ ekleyerek أُنشِدْنَاهُمْ (Biz Şahit kılmadık) demiştir. Yine aynı âyet-i kerimede وَمَا كُنْتُ مَتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا “Saptıranları hiçbir işte asla yardımcı da edinmedim.”³⁹ buyurmaktadır. Yine Ebû Cafer burada geçen كُنْتُ (Ben) kelimesini ‘Ta’ harfini üstün okuyarak كُنْتُ (Sen ya Muhammed) demiştir.⁴⁰ Bu kısım da ittifakla Kur’ân sayılmaktadır.⁴¹ Yani meşhur kıraat da mütevatir kıraat gibi okunmasıyla ibadet edilmekte ve inkâr eden kâfir sayılmaktadır. Bu kısmın da Hz. Peygamber’e indirildiği kabul edilmektedir.⁴²

Âhâd Haber: أَحَادٌ sözlükte cem olup أَحَدٌ kelimesi de müfredi olarak gelmekte, sayıların birincisi ve tek anlamında kullanılmaktadır.⁴³ Bu anlamıyla âyet-i kerimede قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ “De ki: O Allah bir tektir.”⁴⁴ geçmektedir. Hadis ıstılahında tevatür olmayan hadislere âhâd hadis denilmektedir.⁴⁵ Kıraat ıstılahında ise âhâd senedi sahih olup, resm-i Mushaf veya Arap dilinden birine veya her ikisine birden muhalif olupta meşhur olmayan kıraatlere denilmektedir.⁴⁶ Resm-i Mushaf’a uymayana عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ “Cennetlikler orada yeşil yastıklara ve harikulade işlemeli döşeklere yastırlar.”⁴⁷ âyeti örnek verilebilir;

Bu âyetin (مُتَكَبِّرِينَ عَلَى رِفَارِفٍ وَعَبَاقِرِي حِسَانٍ) “refref ve abkâriyyin” kelimelerinin çoğul olarak okuması âhâd olarak kabul edilmektedir.⁴⁸ Senedi sahih olup Arap diline uymayana وَقَدْ جَاءَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا سِوَاكَمْ فِي الْأَرْضِ وَمَا تَشْكُرُونَ “Sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada size geçimlikler yarattık. Öyleyken pek az şükrediyorsunuz.”⁴⁹ âyeti örnek verilebilir. Bu âyet-i kerimede Mَعَايِشِ kelimesini مَعَايِشِ şeklinde hemzeli okuması ahâd kabul edilmektedir.⁵⁰ Senedi sahih olup da meşhur derecesine ulaşmayana لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَّحِيمٌ “Ey inananlar! And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir.”⁵¹ âyeti örnek gösterilebilir. Âyet-i kerimede geçen أَنْفُسِكُمْ kelimesindeki “Fa” harfinin üstün “Sin” harfinin esre okunması da âhâd kıraatlerden sayılmaktadır.⁵² Âhâd haberle gelen kıraatler ne kadar kabul edilse de

³⁶ İsmail, *el-Kıraât ahkâmuh ve masdaruh*, 91.

³⁷ Kehf, 18/51

³⁸ İsmi Yezid b. Ka’ka el-Mahzûmî el-Medenî’dir. Meşhur on imamdan biri olan Ebû Cafer, Abdullah b. Ayyaş’i b. Ebî Rebi’ın azatlısı olup, küçük bir çocukken Peygamberimizin hanımlarından Ümmü Seleme’ye götürülmüş ve kendisine dua etmiştir. Kıraatini Abdullah b. Ayyaş, Abdullah b. Abbas ve Ebu Hureyre’den almıştır. Ulemâ onun hakkında güvenilir ve salih biri olduğunu söylemektedir. Ebû Cafer hicri yüz otuz yılında vefat etmiştir. Abdulaziz b. Abdulfettah el-Kârî, *Tarihul-Kurrâi’l-’aşereti* (Mısır: el-Mektebetu’l-Ezheriyye, 2002), 55-56.

³⁹ Kehf, 18/51.

⁴⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Ebî Bekr b. Refah el-Ensârî el-Kurtûbî, *Tefsirûl-Kurtûbî* (Kahire: Dârûl-Kutûbî’l-Misriyye, 1964), 11/2.

⁴¹ Nebîl, *İlmu’l-kıraat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’ş-şer’iyye*, 42.

⁴² eş-Şirâzî, *el-Muaddeh fi vucûhi’l-Kıraâti ve ilelihâ*, 20.

⁴³ Muhammed b. Mükrim b. Ali Ebû’l-Fadl Cemaleddin İbn Mânzûr, *Lisânûl-Arap* (Beyrut: Daru’s-Sadr, 1993), 3/448.

⁴⁴ İhlas, 112/1

⁴⁵ Muhammed b. Salih Muhammed el-’Asimîn, *Mustelehu’l-hadîs* (Kahire: Mektebetu’l-İlm, 1994), 7.

⁴⁶ Nebîl, *İlmu’l-kıraat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’ş-şer’iyye*, 43.

⁴⁷ Rahman, 55/76.

⁴⁸ Ebu’l-Feth Osman b. Cinnî İbnu’l-Cinnî, *el-Muhtesib fi tebyîni vucûh şevâzi’l-kıraat ve’l-idâh anhâ* (Irak: Dar Sezgin, 1986), 2/305-306.

⁴⁹ Araf, 7/190

⁵⁰ Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzi’l-Kur’ân min Kitâbi’l-Bedî* (Mısır: el-Mektebetu’l-Rahmâniyye, 1934), 42.

⁵¹ Tevbe, 9/128.

⁵² İbn Hâleveyh, *Muhtasar fi şevâzi’l-Kur’ân min Kitâbi’l-Bedî*, 56.

Kur'ân kabul edilip Kur'ân gibi okunması caiz değildir.⁵³ Âlimler bunu da iki sebebe bağlamaktadır; birincisi bu tür kıraatler icma ile alınmamıştır. İkincisi ise icma ile nakledilen kıraatlere muhalif olmasıdır. Bu tür kıraatleri inkâr eden kâfir sayılmamaktadır.⁵⁴

2.2. *Resm-i Muhaf'a Uygun Olması:*

Nakledilen kıraatin Hz. Osman'ın (ra) tarafından çoğaltılan Mushaflar'dan birine uygun olması gerekmektedir. Hz. Osman'nın Kur'ân'ın yazılıp çoğaltılmasına götüren nedenleri kısaca şöyle özetleyebiliriz;

a) Her bölge orada bulunan sahabeden Kur'ân'ı öğrenip okumaktaydı. Şam bölgesi Ubey b. Kaab kıraati ile Kufeliler Abdullah b. Mes'ud kıraati ile geride kalanlar da Ebu Musa el-Aş'eri kıraati ile okumaktaydı. Her bölge kendi okuyuşunun doğru kıraat olduğunu iddia etmekteydi.⁵⁵

b) Hicri yirmi beşinci yılında İrminiyye ve Azarbeycan savaşlarında Huzeyfetu'l-Yeman Şam ve Iraklı askerlerin kıraatlerinin farklı olduğunu görünce durumu Hz. Osman'a bildirmesi.⁵⁶

c) Tefrikaların ortadan kaldırılması için sahabenin yaptığı istişare sonucunda Kur'ân'ın Hz. Ebu Bekir döneminde Zeyd b. Sabit başkanlığında toplanan nüshasının çoğaltılıp, farklı bölgelere gönderilmesi ve bunun dışında kalanların imha edilme kararı çıkması.⁵⁷

Yazılıp Kur'ân gibi okunacak kıraatin resm-i Mushaf'a uygun olması gerekmektedir. Ekleme, çıkarma ve hazfetme gibi değişiklikleri yapmak kat'i surette caiz görülmemektedir.⁵⁸ Ulemâ nakledilen kıraatin Resm-i Mushaf'a uygunluğu konusunu zahir, sarih veya mukadder olması şeklinde açıklamaktadır. Mukaddere örnek olarak *مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ* "Yargılanma gününün tek sahibi"⁵⁹ âyeti verilebilir. Bütün Mushaflar'da elif yazılmadan gelmektedir. Elif harfinin yazılıştan olmamasının hafiflik için olduğu söylenmektedir. Bu takdirde elifin okuyuşta var olduğu kabul edilmektedir.⁶⁰ Bu kıraat resm-i Mushaf'a zahir bir şekilde uymaktadır.⁶¹ Yine Bakara sûresinde bulunan *وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا* "Allah oğul edindi" dediler.⁶² *وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا* şeklinde "Vav" harfi başında olmadan okunmuştur. Yine Al-i İmran sûresinde geçen *وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ* "sahifeler ve aydınlatici kitap"⁶³ âyetini *وَبِالزُّبُرِ وَالزُّبُرِ* şeklinde her iki isme "Ba" harfini eklenerek okunmuştur. Bu okuyuşlar, İbn Amir'in kıraati olup Şam Mushaf'ında bulunmaktadır.⁶⁴ Dolayısıyla Resm-i Mushaf'a uymak gerekli bir emir olup, sahih kıraatin rükünlerindedir.⁶⁵

2.3. *Herhangi Bir Yönden Arap Diline Uygun Olması:*

Ulemâ nakledilen kıraatin Arap diline uygun olmasının da gerekli olduğunu dile getirmektedir.⁶⁶ Buna bir örnek verecek olursak, Bakara sûresindeki âyette Allah (cc) *فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ* "...Yaratanaınıza tevbe

⁵³ el-Kaysî, *el-İbâne 'an me'âni'l-kıraât*, 52.

⁵⁴ el-Kaysî, *el-İbâne 'an me'âni'l-kıraât*, 52.

⁵⁵ Muhammed Sâlim Muhaysin, *Tarihu'l-Kur'âni'l-Kerîm* (S. Arabistan: Daru'l-İsfahânî, 1973), 142.

⁵⁶ Muhaysin, *Tarihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 143.

⁵⁷ Muhaysin, *Tarihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 144.

⁵⁸ Abdulfettâh el-Kadî, *Tarihu'l-Mushafi's-Şerîfe* (Kahire: Mektebetu'l-Cündî, ts.), 55.

⁵⁹ Fatîha, 1/4.

⁶⁰ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muahammed b. Ali İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâati'l-aşr* (Beyrut: Daru Kutûbi'l-İlmiyye, ts), 1/11.

⁶¹ Nebîl, *İlmu'l-kirâat neş'etuh etvâruh eseruh fi'l-ulûmi's-şer'iyye*, 37.

⁶² Bakara, 2/116.

⁶³ Al-i İmran, 3/184.

⁶⁴ Ahmet Mahmud Abdussem'i el-Hafeyân, *Eşhuru'l-mustelehât fi fenni'l-edâi ve ilmi'l-kirâat* (Beyrut: Daru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 2001), 43.

⁶⁵ Hüseyin b. Ali b. Hüseyin el-Harebî, *Kavâidü't-tercih 'inde'l-müfessirîn* (Riyâd: Darû'l-Kâsım, 1996), 110.

⁶⁶ el-Hafeyân, *Eşhuru'l-mustelehât fi fenni'l-edâi ve ilmi'l-kirâat*, 43.

edin....”⁶⁷ buyurmaktadır. بَارِنُكُمْ kelimesindeki hemzeyi, İbn Kesîr, Nâfi, Asım, İbn Amr, Hamze ve Kisaî kesre okuyuşlar ve bu okuyuşun Arap dilindeki meşhur görüş olduğu âlimler tarafından kabul edilmiştir.⁶⁸ Ebû Amr bu kelimeyi بَارِنُكُمْ şeklinde hemzesini sakın okumaktadır.⁶⁹ Bu okuyuş birinci görüş kadar meşhur olmasa da her iki kıraat sahih ve makbul sayılmaktadır.⁷⁰ Arap dilinin kıraatin Kur’ân sayılmasındaki etkisi hakkında ulemâ “Sahih kıraatin Arapça’ya muvafık olmasından gaye, Arap dil kaidelerini Kur’ân’a hâkim kılmak değildir. Ancak Kur’ân Arapça inmiş ve Arapça’da bulunan kaidelere muhalif olması düşünülemez.” şeklinde bir açıklama yapmaktadır.⁷¹ İbnü’l-Cezerî ise bu konuda “Sahih bir isnatla nakledilen kıraat, Arap dil kaidelerine uygun olması veya muhalif olması zarar vermemektedir. Çünkü asıl olan sahih bir isnatla nakledilmesidir. Nahiv ulemâsı tarafından Arap dil kaidelerine uymadığı için inkâr edilip, ekseri ulemâ tarafından kabul gören birçok kıraat bulunmaktadır. Örneğin بَارِنُكُمْ şeklinde hemzeyi sakın okumak buna örnek verilebilir.”⁷² demektedir.

3.Reddedilen Kıraatler

Sahih kıraat için gerekli olan şartları taşımayan kıraatler kıraat ilminde kabul edilmemekte, Kur’ân gibi okunması caiz görülmemektedir.⁷³ Kabul edilmeyen kıraatler de ulemâ tarafından üç kısma ayrılmaktadır.⁷⁴

3.1. Şâz Kıraat

Şâz kıraat, senedi sahih olmayan kıraatlere denilmektedir. Şâz lügatta cumhurun üzerinde bulunduğu görüşten ayrılıp tek başına kalmak anlamındadır.⁷⁵ Kıraat usûlünde mütevatir, resmü’l-Mushaf ve Arap dilinine uygun olmayan kıraatlere denilmektedir.⁷⁶ Şâz kıraat da kendi içinde üç kısma ayrılmaktadır;

a) Senedi Sahih Olmayan Şâz Kıraat: Enes b. Malik’in مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ “Din Gününün sahibidir.”⁷⁷ âyetinde مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ meleke fiili mazi şeklinde “Mim”, “Lam” ve “Kaf” harfleri ile yevmi kelimesindeki “Mim” harfini üstün okuması örnek gösterilmektedir.⁷⁸

b)Resm-i Mushaf’a Muhalif Olan Şâz Kıraat: Bu kısımda kıraatin şâz olması resm-i Mushaf’a uygun olmamasından kaynaklanmaktadır. Buna Yasin sûresinde geçen إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً “Tek bir çığlık kopar,...”⁷⁹ âyeti İbn Mes’ud’un إِنْ كَانَتْ إِلَّا زَفِيَةً şeklinde okuması örnek verilebilir.⁸⁰

c) Arap Diline Muhalif Olan Şâz Kıraat: Bu kısımda ise kıraatin şâz olması Arap diline uygun olmamasından kaynaklanmaktadır. Enbiya sûresinde geçen وَإِنْ أَدْرِي أَقْرَبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ “...tehdit olduğunuz şeyin yakın mı uzak mı olduğunu bilmem.”⁸¹ âyetindeki أَدْرِي kelimesinin “Edriye” “Ya” harfinin üstün okunmasını, İbn Bekkar’ın Eyyüp’ten O’nun da Yahya yoluyla İbn Amir’den rivayet etmesi örnek olarak verilebilir.⁸²

d) Mana Yönünden Kabul Edilmeyen Şâz Kıraat: Fatır sûresindeki إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

⁶⁷ Bakara, 2/54.

⁶⁸ Nebîl, *İlmu’l-kirâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’s-şer’iyye*, 37.

⁶⁹ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kirâati’l-aşr*, 212.

⁷⁰ Nebîl, *İlmu’l-kirâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’s-şer’iyye*, 37-38.

⁷¹ Nebîl, *İlmu’l-kirâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’s-şer’iyye*, 38.

⁷² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kirâati’l-aşr*, 1/10.

⁷³ Nebîl, *İlmu’l-kirâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’s-şer’iyye*, 39.

⁷⁴ eş-Şirâzî, *el-Muvaddah fi vucûhi’l-Kirâati ve ilelihâ*, 20.

⁷⁵ İbn Mânzûr, *Lisânü’l-Arap*, 2219.

⁷⁶ İsmail, *el-Kirâat ahkâmuh ve masdaruh*, 113.

⁷⁷ Fatıha, ¼.

⁷⁸ Haleveyh İbn Haleveyh, *Muhtasâr fi şevâzi’l-Kur’ân* (Kahire: Mektebetü’l-Mutenebbî, 2012), 10.

⁷⁹ Yasin, 36/53.

⁸⁰ İbn Haleveyh, *Muhtasâr fi şevâzi’l-Kur’ân*, 125.

⁸¹ Enbiya, 21/109.

⁸² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kirâati’l-aşr*, 16.

“Allah’ın kulları arasında O’ndan korkan, ancak bilginlerdir. Doğrusu Allah güçlüdür, bağışlayandır.”⁸³ buyurmaktadır. Ebû Hanife’ye nisbet edilen *إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ* Allah lafzının merfu okunması ve el-ulemâ kelimesinin mansub okunması şâz olup, reddedilen kıraatlerden sayılmaktadır.⁸⁴ İbnü’l-Cezerî bu kıraatin Ebû Hanife’ye nisbet edilmesi konusunda “Âlimlerin bu kıraati Ebu Hanife’ye nisbet etme konusu aslı olmayan bir iddiadır. Bu kıraatin Arapça’da herhangi bir karşılığı bulunmamakta ve bu ancak bir hata ve yanılma olabilir.” demektedir.⁸⁵ Çünkü hakikatte âlimlerin Allah’tan korkması esastır.⁸⁶

3.2. Müdrec Kıraat

Müdrec sözlük kitaplarında *درج* maddesinden müştak olup, bir şeyi bir şeyin içine koymak anlamına gelmektedir. *ورجع فلان أدراجه* sözü “geldiği yolan tekrar dönen” anlamında kullanılmaktadır.⁸⁷ Hadis ıstılahında ravinin kendi sözünü, sahabe veya tabiîn olan birisinin sözünü hadisin içine bırakması anlamındadır. Bunu da tefsir veya mutlakı takyid gibi bir sebepten dolayı yapmaktadır.⁸⁸ Kıraat ıstılahında ise Kur’ân kelimeleri arasına tefsir veya başka bir sebep için eklenen ifadelerle denilmektedir.⁸⁹ Örneğin Sa’d b. Ebî Vakkas’ın Nisa sûresinde geçen *وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ* “...bir erkek veya bir kız kardeşi bulunuyorsa...”⁹⁰ âyeti *وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ مِنْ أُمِّهِ* şeklinde ekleyerek okuması,⁹¹ yine aynı şekilde İbn Abbas’ın Bakara sûresinde geçen *لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ* “Rabbiniz’den refah istemenizde bir engel yoktur.”⁹² âyete ‘Hac mevsiminde’ *فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ* ibaresini ekleyerek okuması,⁹³ müdrec kısmından sayılıp, kıraat konusunda itibar edilmemektedir.⁹⁴

3.3. Mevzu Kıraat

Mevzu lügatta *وَضَع* kalıbından gelip bir yere bırakmak, zarar etmek ve aşağı atmak gibi anlamlara gelmektedir. *وَالرَّجُلُ الْمَوْضِعُ* denildiğinde, işi sağlam olmayan adam için kullanılmaktadır.⁹⁵ Hadis ıstılahında bu tanımlama Peygamber (sav), sahabe veya tabiinden biri adına hadis uydurmaya denilmektedir.⁹⁶ Kıraat ıstılahında ise mevzu, birisinin başkasına yalan, iftira ve asılsız bir sözü isnat etmesine denilmektedir.⁹⁷ Örnek olarak Fatır sûresindeki *إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ* “Allah’ın kulları arasında O’ndan korkan, ancak bilginlerdir. Doğrusu Allah güçlüdür, bağışlayandır.”⁹⁸ âyetin *إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ* şeklinde Allah lafzının merfu okunmasının ve el-ulemâ kelimesinin mansub okunmasının Ebû Hanife’ye nisbet edilmesi mevzu kıraatlerden sayılmıştır.⁹⁹

⁸³ Fatır, 35/28.

⁸⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kırâati’l-‘aşr*, 16.

⁸⁵ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kırâati’l-‘aşr*, 16.

⁸⁶ Nebîl, *İlmu’l-kırâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’ş-şer’iyye*, 40.

⁸⁷ Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya b. Muhammed er-Razî el-Kazvîni el-Hemedânî İbn Fâris, *Mu’cemü mekâyîsi’l-luga* (Daru’l-Fikr, 1979), 2/275.

⁸⁸ Abdülhâk b. Seyfeddîn b. Sa’dullah el-Buhârî ed-Dehlevî, *Mukâddime fi usûli’l-hadîs* (Beyrut: Daru’l-Beşâiri’l-İslamiyye, 1986), 49-50.

⁸⁹ Nebîl, *İlmu’l-kırâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’ş-şer’iyye*, 45.

⁹⁰ Nisa, 4/12.

⁹¹ Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galib el-Amalî Ebu Cafer et-Taberî, *Tefsir et-Taberî câmi’û’l-beyân ‘an te’vil’l-Kur’ân*, ed. Muhammed Şakir Ahmet (b.y.: Muessesetu’r-Risale, 2000), 6/483.

⁹² Bakara, 2/198.

⁹³ el-Buhârî, *Sahihu’l-buhârî*, 6/27.

⁹⁴ Nebîl, *İlmu’l-kırâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’ş-şer’iyye*, 45.

⁹⁵ İbn Fâris, *Mu’cemü mekâyîsi’l-luga*, 6/118.

⁹⁶ Muhammed b. Muhammed b. Suveylim Ebû Şuhbe, *el-Vasît fi ulûm ve mustalahi’l-hadîs* (y.y.: Daru’l-Fikri’l-Arabî, ts.), 319.

⁹⁷ Nebîl, *İlmu’l-kırâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’ş-şer’iyye*, 45.

⁹⁸ Fatır, 35/28.

⁹⁹ Nebîl, *İlmu’l-kırâat neş’etuh etvâruh eseruh fi’l-ulûmi’ş-şer’iyye*, 46.

SONUÇ

Çalışmada kıraatin kabul veya reddedilen kısımları ele alınmıştır. Âlimlerin kabul veya reddedilmesi konusunda ihtilafa düştükleri üçüncü bir kısmın olduğu da görülmüştür. Âlimlerin kabul edilen kıraatin sahih bir senedle nakledilme, resm-i Mushaf'a ve bir yönüyle Arap diline uygunluğunu şart olarak öne sürdükleri müşahede edilmiştir. Sıhhat şartlarını taşımayan kıraatlerin kabul edilmediği gözlemlenmiştir. Bu iki kısım arasında bulunan meşhur ve âhâd kısımlarından meşhur kıraat da mütevatir kıraat gibi kabul edilmiştir. Dolayısıyla okunmasıyla ibadet yapılan, inkâr edenin kâfir sayıldığı Peygamber (sav)'e indirildiğinin kabul edildiği görülmüştür. Âhâd haberle gelen kıraatler ne kadar kabul edilse de onunla Kur'ân'ın okunmasının caiz olmadığı, bu tür kıraatleri inkâr eden kâfir sayılmadığı sonucuna varılmıştır. Kıraatin reddedilen kısımlarının ise senedinin sahih olmamasıyla şâz kabul edilmesi, ravi tarafından bir şeyin eklenmesiyle müdrec sayılması ve son olarak da yalan-iftirayla oluşan mevzu kısımlarından oluştuğu sonucuna varılmıştır. Bu reddedilen kıraatlerin hiçbir şekilde kabul edilmediği ve kıraat ulemâsı katında bir değerinin olmadığı görülmüştür.

<i>"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:</i>	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	
<i>The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

- Asimîn, Muhammed b. Salih Muhammed el-' (1994). *Mustelehu'l-Hadîs*. Kahire: Mektebetu'l-İlm.
- Benâ, Ahmed b. Muhammed el- (1987). *İthâfu fudelâi'l-beşer bi'l-kıraâti'l-erba'a 'aşer*. Beyrut: Alemu'l-Kutûb.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah el-Ce'fî el- (2001). *Sahihu'l-buhârî*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasır en-Nasır. b.y.: Dâru Tukû'n-Necât.
- Cubrân, Mes'ud (1992). *er-Râid*. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed Seyit Şerif el- (2004). *Mu'cemû't-ta'rifât*. Kahire: Dâru'l-Fâdile.
- Dehlevî, Abdülhâk b. Seyfeddîn b. Sa'dullah el-Buhârî ed- (1986). *Mukâddime fi usûli'l-hadîs*. Beyrut: Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye.
- Ebû Şuhbe, Muhammed b. Muhammed b. Suveylim (tsz.). *el-Vasît fi ulûm ve mustalahi'l-hadîs*. y.y.: Daru'l-Fikri'l-Arabî.
- Hafeyân, Ahmet Mahmud Abdussem'i el- (2001). *Eşhuru'l-mustelehât fi fenni'l-edâi ve ilmi'l-kirâat*. Beyrut: Daru'l-Kutûbi'l-İlmiyye.
- Harebî, Hüseyin b. Ali b. Hüseyin el- (1996). *Kavâidû't-tercih 'inde'l-müfessirîn*. Riyâd: Darû'l-Kâsım.
- Hasan, Halit Ramazan (1998). *Mu'cem usûli'l-fikh*. b.y.: er-Revda.
- Hilâl, Heysem (2003). *Mu'cem mustalahi'l-usûl*. Beyrut: Darü'l-Cil.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerriyya b. Muhammed er-Razî el-Kazvîni el-Hemedânî (1979). *Mu'cemü mekâyîsi'l-luga*. Daru'l-Fikr.
- İbn Hâleveyh, Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed (1934). *Muhtasar fi şevâzi'l-Kur'ân min Kîtâbi'l-Bedî*. Mısır: el-Mektebeu'r-Rahmâniyye.
- İbn Haleveyh, Haleveyh (2012) *Muhtasâr fi şevâzi'l-Kur'ân*. Kahire: Mektebetu'l-Mutenebbî.
- İbn Mânzûr, Muhammed b. Mükrim b. Ali Ebû'l-Fadl Cemaleddin (1993) *Lisânû'l-Arap*. Beyrut: Daru's-Sadr.
- İbnu'l-Cinnî, Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî (1986). *el-Muhtesib fi tebyîni vücûh şevâzi'l-kıraat ve'l-idâh anhá*. Irak: Dar Sezgin.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muahmed b. Ali (tsz). *en-Neşr fi'l-kıraâti'l-aşr*. Beyrut: Daru Kutûbi'l-İlmiyye.
- İbrahim, Mustafa vd. (tsz). *el-Mu'cemü'l-vasît*. b.y.: Daru'd-Da've.
- İsmail, Şaban Muhammed (2022). *el-Kıraât ahkâmuh ve masdaruh*. y.y.: y.y.
- Kadî, Abdulfettâh el- (tsz). *Tarihu'l-Mushafi's-Şerife*. Kahire: Mektebetu'l-Cündî.
- Kârî, Abdulaziz b. Abdulfettah el- (2002). *Tarihu'l-Kurrâi'l-aşereti*. Mısır: el-Mektebetu'l-Ezheriyye.
- Kaysî, Mekkî b. Ebî Talib el- (2007). *el-İbâne 'an me'ânî'l-kıraât*. Mısır: Daru'n-Nuhde.
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet b. Ebî Bekr b. Refah el-Ensârî el- (1964). *Tefsirû'l-Kurtûbî*. Kahire: Dârû'l-Kutûbi'l- Mısriyye.
- Muhaysin, Muhammed Sâlim (1973). *Tarihu'l-Kur'âni'l-Kerîm*. S. Arabistan: Daru'l-İsfahânî.
- Müslim, Ebû'l-Hasan b. el-Haccac Ebû'l-Hasan en-Nisaburî (2003). *Sâhîh müslim el-muhtasâr*. Beyrut: Darû'l-Fikir.
- Nebîl, Muhammed İbrahim Âl İsmail (2007). *İlmu'l-kirâat neş'etuh etvâruh eseruh fi'l-ulûmi's-şer'iyye*. Riyad: Mektebetu't-Tevbe.
- Ruaynî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Şureyh el-Endülüsi er- (2000). *el-Kâfi fi'l-kıraâti's-seb'a*. Beyrut: Daru Kutûbi'l-İlmiyye.
- Şenkîti, Ahmet Salim Muhammed Mahmud eş- (2022). *Ebhâsu'l-kirâat*. Medine: el-Cami'atu'l-İslâmiyye.
- Şirâzî, Ebû Abdillâh Nasr b Ali Muhammed eş- (1971). *el-Muvaddeh fi vücûhi'l-Kıraâti ve ilelihâ*. Beyrut: Daru Kutûbi'l-İlmiyye.

- Taberânî, Süleyman b. Ahmet b. Eyyüp b. Metîr el-Lehmîeş-Şamî Ebû'l-Kâsım et- (tsz). *el-Mu'cemû'l-
evsât*,. Kahire: Dârû'l-Haremeyn.
- Taberî, Muhammed b. Cerir b. Yezid b. Kesir b. Galib el-Amalî Ebu Cafer et- (2000). *Tefsir et-Taberî
câmi'û'l-beyân 'an te'vil'l-Kur'ân*. ed. Muhammed Şakir Ahmet. b.y.: Muessesetu'r-Risale.
- Tahhân en-Neimî, Ebû Hafs Mahmud b. Ahmed b. Mahmud (2004). *Teyisir mustelehi'l-hadîs*. yy.:
Mektebetu'l-Meârif.
- Tehavenî, Muhammed Alî et- (1996). *Mevsu'atu keşşâf istilâhâti'l-funûni ve'l-'ulûm*. Lübnan: Mektebetu
Lübnan.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevrete b. Musa ed-Dehhak et- (1975). *Sünen et-Tirmizî*. Mısır: Matbaa
Mustafa el-Babî.

Yaşanılabilir Dünyanın Ne Tadı Ne Tuzu Kaldı: Sürdürülebilir ve Bütüncül Ekolojik Bir Dünya Toplumu/Yaşamı İçin Tartışma ve Öneriler* **

Prof. Dr. Ali Ekber Gülersoy

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0338-13666>

Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir -TÜRKİYE

Doç. Dr. Gazanfer Kaya

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8236-4419>

Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir-TÜRKİYE

Doç. Dr. Aziz Şeker

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5634-0221>

Amasya Üniversitesi Rektörlüğü, Amasya-TÜRKİYE

Özlem Gülersoy

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-5561-6690>

Uzman Öğretmen / Milli Eğitim Bakanlığı, Necip Fazıl Kısakürek İlkokulu, (Buca / İzmir -TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 26.11.2024

Kabul: 26.12.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

Sürdürülebilir

Dünya

Ekolojik Toplum

Yaşam

Bütüncül Paradigma

Çevre Bilinci

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

** Bu dizeyi makale başlığında kullanabilmemiz için izin veren Âşık Dertli Divani'ye (Veli Aykut) içtenlikle teşekkür ederiz.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79516>

Öz

Dünya, canlı yaşamının olduğu bilinen tek gezegendir. Bu gezegende yaşayan 8 milyar civarındaki insanın ihtiyaçları karşısında doğanın kaynakları hızla tükenmektedir. Ekolojik sistemdeki bu tahribat, insanın doğa ve diğer insanlarla yaşanılabilir bir çevre ilişkisi kurmasını sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla sürdürülebilir ve bütüncül bir ekolojik bir gezegenin varlığı tüm canlılar için kritik bir önem taşır. Bu araştırmanın amacı doğa ve insan ilişkisine bütüncül yaklaşarak, sürdürülebilir ve bütüncül bir ekolojik dünya toplumu/yaşamı yaratmaya dönük tartışmalar yapmak ve bazı önerilerde bulunmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu çalışmada yer verilen örnekler üzerinden gerçekleştirilen değerlendirmelerle sürdürülebilir ve bütüncül bir ekolojik dünya toplumu/yaşamı yaratmada *Bütüncül Paradigmanın* yeri ve önemi vurgulanmıştır. Söz konusu çerçevede Kohlberg'in ahlaki gelişim evreleri ve çevre bilinci düzeyleri arasındaki ilişkilere gönderme yapılarak SEVA (Hayata Hizmet İçin Rejenerasyon, Beşinci Bilinç Düzeyi) anlayışına değinilmiş ve sonrasında sürdürülebilir-bütüncül ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmak için Miller'ın on iki eylemi yanında bazı düşün ve bilim insanlarının önerileri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Sözü edilen amaçların içselleştirilmesi için çevre eğitiminin hayati bir fonksiyonu vardır. Kısacası, sürdürülebilir-bütüncül bir ekolojik dünya toplumu/yaşamı yaratmak için bireysel eylemlerin kartopu etkisi oluşturma potansiyeli içkin bir hakikat olmakla birlikte toplumun tahakkümden, hiyerarşiden özgürleşmesi üretim ve tüketim sisteminin ekolojik bir perspektifle geniş halk kitlelerinin lehine dönüştürülmesi gereklidir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Gülersoy, A. E., Kaya, G., Şeker, A. & Gülersoy, Ö. (2024). *Yaşanılabilir Dünyanın Ne Tadı Ne Tuzu Kaldı: Sürdürülebilir ve Bütüncül Ekolojik Bir Dünya Toplumu/Yaşamı İçin Tartışma ve Öneriler*. *ISOREJ-Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 57-92.

*The Habitable World Has No Flavour or Salt Left: Discussion and Suggestions for a Sustainable and Holistic Ecological World Society/Life**

Prof. Dr. Ali Ekber Gülersoy

Dokuz Eylül University, Buca Faculty of Education, Department of Social Education, İzmir -TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Gazanfer Kaya

Dokuz Eylül University, Faculty of Literature, Department of Sociology, İzmir-TÜRKİYE

Assoc. Prof. Dr. Aziz Şeker

Amasya University Rectorate, Amasya-TÜRKİYE

Özlem Gülersoy

Expert Teacher / Ministry of National Education, Necip Fazıl Kısakürek Primary School (Buca), İzmir -TÜRKİYE

Article History

Submitted:26.11.2024

Accepted: 26.12.2024

Published Online: 31.12.2024

Keywords

Sustainable

World

Ecological Society

Life

Holistic Paradigm

Environmental Awareness

Research Article

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79516>

Abstract

World is the only planet known to have life. Nature's resources are rapidly depleting in response to the needs of around 8 billion people living on this planet. This destruction in the ecological system limits humans' ability to establish a livable environmental relationship with nature and other people. Therefore, the existence of a sustainable and holistic ecological planet is of critical importance for all living things. The aim of this research is to make discussions and make some suggestions towards creating a sustainable and holistic ecological world society/life by approaching the relationship between nature and humans holistically. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study. With the evaluations made through the examples given in this research, the place and importance of the Holistic Paradigm in creating a sustainable and holistic ecological world society/life is emphasized. In this framework, Kohlberg's understanding of SEVA (Regeneration for Service to Life, Fifth Level of Consciousness) is mentioned by referring to the relations between the stages of moral development and levels of environmental consciousness, and then Miller's twelve actions for creating a sustainable-integrated ecological world society/life, as well as the suggestions of some thinkers and scientists are discussed in detail. Environmental education has a vital function for the internalisation of these goals. In short, in order to create a sustainable and holistic ecological world society/life, while the potential of individual actions to create a snowball effect is an inherent truth, it is necessary for society to be free from domination and hierarchy and for the production and consumption system to be transformed in favour of the masses with an ecological perspective.

GİRİŞ

"Gülme, ağlama, lanetleme, sadece anla" diyen Baruch Spinoza'nın (1632-1677) izinden gidildiğinde çevre sorunlarını algılamamızın bütün olarak bakmak ve anlamakla mümkün olduğu görülür. İkinci bin yılın ilk çeyreğinin tamamlanmasına az bir zaman kalmışken, Âşık Dertli Divani'nin (Veli Aykut) "Serçeşme" deyişindeki şu dizeler oldukça anlamlıdır: "Yaşanılalı dünyanın ne tadı ne tuzu kaldı!" (Divani, 2019). Bu deyişin sözleri, Şekil 1'deki görsellerle örtüşmektedir. Ayrıca Nazım Hikmet'in zıtlıkların birliğini vurguladığı şu dizeleri de bu bağlamda dikkat çekicidir: "Büyük insanlığın toprağında gölge yok, sokağında fener, penceresinde cam, ama umudu var büyük insanlığın, umutsuz yaşanmıyor" (Hikmet, 1958).

Şekil 1. Yaşanılalı dünyanın tadı, tuzu geri gelir mi? (Soldaki görsel: Zlatkovsky, 2021; Sağdaki görsel: Uhm, 2013).

Bilindiği gibi Dünya 4,6 milyar yıl yaşında olup, yerkabuğunda ilk olarak 2,5 milyar yıl evvel kıtaları temsil eden granit¹ meydana gelmiştir. İlk canlıların görülmeye başlandığı tarih ise 3,5 milyar yıl öncedir. Beş kez² canlı yaşamının büyük ölçüde sekteye uğradığı dönemler yaşayan Dünya, çok badireler atlattı ve her birisinde ekolojik sistemini onarmayı ve yeni bir düzen oluşturmayı başarmıştır (Atabey ve Demirsoy, 2024; Yiğitbaşıoğlu, 2016). İnsan (*Homo*) soyunun geçmişi 2,5 milyon yıl önceye dayanmakla birlikte, *Homo sapiens sapiens* yaklaşık 300 000 ile 200 000 yıl evvel ortaya çıkmıştır. Asıl olarak yerleşik yaşama geçiş ve tarımın 12 000 yıllık, kapitalizmin 500 yıllık, sanayi kapitalizminin 200 yıllık ve neoliberal kapitalist küreselleşmenin ise 30-40 yıllık geçmişi vardır. Durum böyleyken, insanlık tarihinin yalnızca 500 yıllık bir dönemine damga vuran kapitalizm insanlığın normal hali olarak yansıtılmaktadır. Kapitalizm insanın varoluşunu ve kaderini, canlı cansız

¹ Granit, bizden 2,5 milyar daha yaşlı ve deneyimlidir. Üzerinde 1 cm'lik toprak oluşması için en iyimser tahminle 100-200 yıl gereklidir (Erinç, 1982). Ancak biz insanlar onun varlığına, üzerindeki toprağa, bitki örtüsüne saygı duymuyoruz! İnsanlık olarak kendi varlığımızın nedeni de kayalar ve içerisindeki besin maddeleridir. Sözü edilen kayaların ayrışmasıyla oluşan, üzerinde tarım yapabildiğimiz 35-40 cm kalınlığa sahip toprak ise yaklaşık 20 000 yılda oluşmaktadır. Başka bir deyişle tarım yapılabilen toprak katı yerleşik hayata geçişimizden daha eski bir doğal varlıktır.

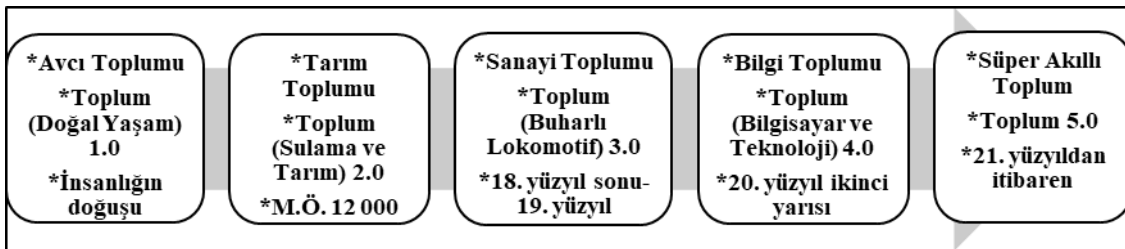
² Birinci Yok Oluş (Ordovisyan Sonu, 443,5 milyon yıl önce. Bitki ve hayvan türlerinin %60'ı yok olmuştur. Yok olan türlerin %85'i denizel canlılardır), İkinci Yok Oluş (Geç Devoniyen, 375 milyon yıl önce. Bitki-hayvan türlerinin %60'ı yok olmuştur), Üçüncü Yok Oluş (Permiyen Sonu, 252,3 milyon yıl önce. En büyük yok oluş: Deniz canlılarının %90'ı, amfibilerin %66'sı, böceklerin %30'u yeryüzünden silinmiştir), Dördüncü Yok Oluş (Trias sonu, 201,3 milyon yıl önce. Canlı türlerinin %20'si yok olmuştur), Beşinci Yok Oluş (Kretase Sonu, 66 milyon yıl önce. Dinozor, sürüngen ve deniz canlılarının çoğu yok olmuştur) (Atabey ve Demirsoy, 2024; Yiğitbaşıoğlu, 2016).

unsurlardan ayrı gören ve insanları ötekileştiren Orta Çağ anlayışına dayanmaktadır. Böylesi bir anlayışta canlı cansız unsurlar, sınırsız şekilde sömürülebilen ve yağmalanabilen pasif varlıklardır (Başkaya, 2018). Kapitalizm, doğanın kaynaklarını sonuna kadar kullanan, onun dayanma kapasitesini zorlayan ve bu arada ortaya çıkan maliyetleri dünyanın üstüne yıkan bir nitelik taşır (Foster, Clark & York, 2023). Nitekim insanın feodal dönem ve özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra kalkınma ve refah adına yaptıkları Dünyanın ekolojik sistemini tahrip etmiştir. Oysaki insan, yeryüzünde yaşayan bütün canlıların on binde birini (%0.01) oluşturmaktadır. Buna rağmen insan, var olduğu günden günümüze gezegendeki vahşi hayvanların %83'ünün bitkilerin de yarısının yok olmasına neden olmuştur (Bar-On, Philips & Milo, 2018). İnsanların etkisi türlerin daha hızlı tükenmesine neden olmaktadır. Bu durumu "altıncı yok oluş" sürecinin başlangıcı olarak görenlerin sayısı giderek artmaktadır. İlk beş yok oluş doğal bozulma veya ekolojik krizler nedeniyle gerçekleşirken, altıncı yok oluş antropojenik kökenli olabilir ve bu kriz bilim-düşün insanlarıncı Antroposen (Žižek, 2012) olarak ifade edilmektedir. Genel olarak çevre sorunları olarak adlandırılan bu süreç karmaşık bir neden-sonuç örüntüsünden ibarettir.

Piyasa ekonomisi, çevre sorunlarının yasal düzenlemelerden daha sinsi ama aynı derecede etkin ve başat nedenidir. Diğer bir deyişle sonsuz istekler (ihtiyaçlar değil) karşısında kıt kaynaklar yeterli olamamaktadır. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Nitekim Türkiye yüzölçümünün %54'ünden daha fazla bir alan için maden şirketlerinin ruhsat almış olması (Gülersoy, 2019a; Gülersoy, 2019b) tehlikenin boyutu hakkında yeterince fikir vermektedir.

Vurgulanması gereken asıl husus günümüzdeki bilgi ve teknolojik olanaklar çerçevesinde başka bir dünyanın olmadığı gerçeğidir. Buna rağmen 1980'li yılların sonlarında Arizona Eyaletinde (ABD) Biyosfer-2 (Birinci Biyosfer Dünyamız) adıyla bilinen bir yapı inşa edilerek küçük ölçekli bir dünya oluşturulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak oksijen seviyesinin sürekli düşmesi, karbondioksit seviyesinin çok yüksek olması, sıcaklığın atmosferdekinin tersine yükseklikle artması, insanların yeterince beslenememeleri gibi problemlerle karşılaşmıştır. Neticede, en az 200 milyon dolara mal olduğu hesaplanan bu deneyden pek çok şey öğrenilmiştir. Söz konusu deneyimle dünyayı taklit etmenin (modellemenin) hiç de kolay olmadığı ve dünyamızın bir tane olarak kalmaya devam edeceği bir kez daha anlaşılmıştır (Nelson & Dempster, 1995; Zilan, 2015).

Anadolu'da Çatalhöyük'te olduğu gibi barışçıl ve sınıfsız bir toplumu (Demircan, 2016) yaratabilen insanlık, Çatalhöyük'ün oluşumundan önce Erken Neolitik Dönem'de hiyerarşinin ve tahakkümün ortaya çıkmasıyla çevre sorunlarının başlangıcının da fitilini ateşlemiştir (Bookchin, 2013a; Çelik ve Gülersoy, 2016). Böyle olmakla birlikte asıl kopuş Sanayi Devrimi'yle (18. yüzyıl sonu) birlikte Durkheim'in kavramsallaştırmasını kullanarak söylersek, mekanik toplumdaki organik topluma geçişle gerçekleşmiştir (Ceylan, 2024; Er, Turan ve Kaymakçı, 2021; Kartal, 2015; Sencer, 1987; Yazgan, 2010). Aslında Sanayi Devrimi öncesi 17. yüzyılda Avrupa'da hâkim olmaya başlayan Kartezyen Düşünce Paradigması mekanik toplumdaki kopuşun habercisidir (Şekil 2).

Şekil 2. Geçmişten günümüze toplumun gelişim düzeyleri (Orijinal)³.

Kartezyen Düşünce Paradigması, Orta Çağ'ın feodal düşünce yapısını, insan ve toplum anlayışını köklü bir biçimde değiştirmiştir. Nitekim Bacon'un (1561-1626) tümevarım yöntemiyle her şeyi parçalara ayırarak bütüne ulaşılabileceği anlayışı kabul görmeye başlamıştır. İndirgemeci anlayış olarak da bilinen söz konusu paradigma, Descartes'in (1596-1650) maddeyi ve ruhu birbirinden ayırmasıyla da hemen hemen bütün alanlarda ortadan kalkmıştır. İşte bu değişimin hâkim olduğu mevcut sistem insan ve doğa arasındaki uyumu ve dengeyi bozmuş; doğanın sömürülmesinin ve yok edilmesinin yolunu açmıştır. 1960'lı yıllardan sonra çevre tahribatlarının insan hayatını olumsuz etkilemeye başlaması, tüketim kültürünün⁴ her alana yayılması ve ekolojik dengeyi bozacak birden fazla aktörün tüm güçlerini doğaya yöneltmeleri vb. insanların çevresel sorunlara ve tahribatlara karşı duyarlılık göstermelerine kaynaklık etmiş ve bu bağlam sözü edilen yıllardan itibaren güçlü bir şekilde vurgulanmaya başlanmıştır. Ekoloji Düşüncesi insanı doğaya karşıt değil, doğanın içinde onun parçası olarak görmektedir. Ekoloji Düşüncesinin söz konusu bağlamda en önemli amacı da Descartes'in getirmiş olduğu indirgemeci anlayıştan insanı kurtarmak ve insan-doğa karşıtlığını ortadan kaldırmaktır. Ekolojik düşüncenin toplum anlayışı da insan anlayışından farklı değildir. Bu anlayış, toplumun sadece insanlardan oluşmadığı; ağaçları, hayvanları, suları ve toprakları da kapsadığı şeklindedir. Ayrıca toplumdaki, türler arası yardımlaşma ve ilişkiler karşılıklı bağımlılık ilişkisi olarak görülmektedir. Özcesi, toplum herkesin birbiriyle savaştığı bir orman olarak değil; ormanın üyeleri arasında topluluk ilişkilerinin egemen olduğu bir anlayış olarak değerlendirilir (Ceylan, 2024; Er, Turan ve Kaymakçı, 2021; Kartal, 2015; Keleş ve Hamamcı, 2002; Mutlu, 2001; Sencer, 1987; Yazgan, 2010; Yıldırım, 2017). 21. yüzyılda ise yoğun olarak neoliberal küreselleşme ve postmodern nüvelere göndermeler olsa da dijitalleşme ve yapay zekânın toplumsal yaşamdaki etkileri çevre sorunları için de farklı perspektiflere (Örneğin Elysium: Yeni Cennet-2011 ve Çirkinler (Uglies)-2024 gibi filmlerde ifade edildiği üzere) sahip olabilecektir (Şekil 3).

Böylesi bir ortamda oksimoron ve aldatıcı⁵ bir niteliği sahip olan sürdürülebilir kalkınmadan ziyade sürdürülebilir⁶ ekolojik bir dünya toplumu veya yaşamından söz etmek daha gerçekçidir.⁷ Zira

³ Sanayi Toplumu aşamalarını ise şöyle ifade edebiliriz: Endüstri 1.0 (1780-1870), Endüstri 2.0 (1870-1970), Endüstri 3.0 (1970-2010), Endüstri 4.0 (2011'den günümüze).

⁴ Baudrillard (2024) tüketim toplumunu şöyle betimlemektedir: "Günümüzde tüketim, doğal ihtiyaçların mal ya da hizmet aracılığıyla tatmin edilmesi olarak değil, kodlar ve kurallarla düzenlenmiş global ve tutarlı bir göstergeler sistemi olarak yorumlanmalıdır. Bu sistemde ihtiyaç ve hazların olumsal dünyasının, doğal ve biyolojik düzenin yerini, bir toplumsal değerler ve sınıflandırmalar düzeni almıştır. Gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçlar arasındaki ayrımın ortadan kalktığı tüketim toplumunda birey tüketim mallarını satın almanın ve bunları sergilemenin toplumsal bir ayrıcalık ve prestij getirdiğine inanır. Böylece tüm bir toplumsal farklılaşma mantığı ortaya çıkar. İhtiyaç artık tikel bir nesneye duyulan ihtiyaçtan çok, bir farklılaşma ihtiyacıdır. Toplumsal olarak üretilmiş rasyonel ve hiyerarşik ihtiyaçlar sisteminde tüketici tek tek nesnelere değil, tüm bir mal ve hizmetler sistemini satın almaya yönlendirilir; bu süreçte bir yandan kendini toplumsal olarak diğerlerinden ayırt ettiğine inanırken, bir yandan da tüketim toplumuyla bütünleşir. Dolayısıyla tüketmek birey için bir zorunluğa dönüşür. Çünkü temel toplumsal etkinlik ve bütünleşme biçimi, geçerli ahlak, tüketim etkinliğinin ta kendisidir. Bu anlamda tüketim bireyin özgür bir etkinliği değildir. Tersine hem ihtiyaçlar sistemini üreten ve yönlendiren üretim düzenininin, hem de birer gösterge olarak tüketim mallarının kazandırdığı görece toplumsal prestiji ve değeri belirleyen anlamlandırma düzenininin zorlaması altındadır. Sonunda bu yabancılaşma o kadar kapsayıcı olur ki, tüketim toplumunun yapısı haline gelir."

⁵ Nitekim Demirsoy (2018) bizleri "sürdürülebilir kalkınma aldatmacasının arkasına saklanmayalım" şeklinde uyarılmaktadır. Ayrıca Atabay ve Kaçmaz (2018), sürdürülebilir kalkınmayı, çevre duyarlılığının piyasa ekonomisine yeni düştüğü nokta olarak ele alırlar.

⁶ "Yerli ve yersiz sıkça kullanılmaya başlanan sürdürülebilirlik kavramı, bazılarının sandığı gibi küresel sorunları çözecek bir sihirli değnek değil elbette. Ama yeryüzünün doğal kaynak bütçesini aşmadan toplumların yaşam kalitesini artırmanın formüllerini arayan uygarlık, artık bu kavram etrafında şekilleniyor. Doğal kaynakları talan ederek, hiç de gereksinim olmayan malları üretip, tüketip, çöpe atarak, koskoca atmosferin kimyasını değiştiren, dev okyanusları plastikle doldurmayı başaran ekonomik büyümenin sürdürülebilir olmadığı belli. Aynı şekilde bütçesini aşan şirketler gibi doğal kaynakları bütçesinin üzerinde harcayarak ve doğanın bize bedavadan sağladığı hizmetlerin kapasitesini

böylesi bir amaca demografik gelişmelerin ekosistemin değişen üretim potansiyeli ile uyum içinde olmasıyla ulaşılabilir. Durum böyleyken kartezyen paradigma tümevarım yaklaşımıyla bütünü parçalara ayırıp indirgemecilik yoluyla insan-doğa karşıtlığına zemin hazırlarken, bütüncül paradigma tüm dengeli yaklaşımıyla bütüncül bakarak, insan-doğa (canlı-cansız unsurların tümü) birliği-bütünleşmesi ve dayanışmasına vurgu yapar.

AMAÇ-YÖNTEM

Bu araştırmada doğa ve insan ilişkisine bütüncül bakarak sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmaya katkı vermek adına disiplinler arası bir tartışmanın açılması ve önerilerde bulunulması amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılan konuyla ilgili dokümanların bilimsel esaslar çerçevesinde incelenmesi anlamına gelmektedir. Dokümanlar araştırmaları tamamlamak, doğrulamak ve desteklemek için kullanılabilirler. Bu nedenle anlaşılabilir, analiz edilmeleri, yorumlanmaları ve çalışma içerisinde kullanılmaları gerekmektedir. Araştırma kapsamında herhangi bir doküman incelenirken bazı aşamalar söz konusudur. Bu aşamalar; dokümana ulaşma, orijinal olup olmadığını teyit etme, dokümanı anlama, analiz etme, veriyi kullanma, sonrasında raporlama ve yayınlama süreçlerinden oluşmaktadır (Kıral, 2020; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bunlar yanında dokümanlarda yer alan veriler objektif olarak ele alınmalı, yorumlanmalı, analiz sürecinde bilimsel etik unsurlarına dikkat edilmelidir (Merriam, 2009).

Araştırmanın bütününde eleştirel bir yaklaşıma dayalı gömülü bir kavramsal çerçeve söz konusudur. Sözü edilen yönüyle bu araştırma sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmaya yönelik bir kuramsal/kavramsal çerçeve veya kuram oluşturmaya katkı sağlayabilir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR-BÜTÜNCÜL EKOLOJİK BİR DÜNYA TOPLUMU/YAŞAMI YARATMAK İÇİN İNSAN-DOĞA İLİŞKİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEYE İHTİYAÇ VAR MIDIR?

Avladıkları hayvanlarla kendilerini eşit gören, o anı yaşayan ve paylaşmanın-iş birliğinin esas olduğu komünal (avcı-toplayıcı) toplum mu vahşi, yoksa sınırsız büyümeyi öğütleyen, mülkiyeti kutsayan, lüksün, zevkin, zamanın ve çevre sorunlarının yaratıcısı kapitalizm mi? Diğer bir deyişle “büyü ya da yok ol” diyen sınırsız ekonomik büyüme mi yoksa “etik ve ekolojik ilkelere dayanan” sürekli ve dengeli ekonomik gelişme mi?

W. F Nietzsche (1844-1900)'nin “Doğayla baş başayken kendimizi öylesine rahat ve keyifli duymamızın nedeni, doğanın bizim hakkımızda bir görüşü olmayışındır” (Oğuz, 2015; Özelçağlayan, 2024) sözünde de vurgulandığı gibi doğa bizi olduğumuz gibi kabul ederken bizim doğayı olduğu gibi kabul etmediğimiz aşikardır. Bu noktada akla şu sorular gelmektedir: İnsan ve doğa bir özne midir, nesne midir? Örneğin doğal unsurlardan sulak alanlar sürdürülebilirlik açısından bir özne olarak korunmalı mıdır? Sulak alanlar bir özne olarak doğal ortamın sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Söz konusu sulak alanlar besin maddelerinin akarsulara, göllere, denizlere ve okyanuslara hatta yeraltı sularına ulaşmadan önce özümseme azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Özetle sulak alanlar örneğinde olduğu

aşarak yürüttüğümüz yaşam tarzının, eninde sonunda iflas etmesi kaçınılmazdır. Bunun küresel belirtileri de ortada: iklim, enerji, ekoloji, gıda, su krizleri, hatta, kimilerine göre ekonomik kriz” (Barlas, 2013).

⁷ Köse (2024), sürdürülebilir kalkınmanın muğlaklığı ve buna karşın ekolojik bir toplum inşasının gerekliliğini şöyle ifade etmektedir: “Ekolojik bir toplum ancak mevcut üretim biçimleriyle hesaplaşılması, yerel üretim ve tüketimin desteklenmesi, tüketimden çok üretimin kısıtlanması, insanın doğanın üzerindeki tahakkümünü ortadan kaldırmak için cinsiyete, yaşa, çeşitliliğe dayalı hiyerarşinin son bulmasıyla inşa edilebilir. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı tüm bu gereksinimlerden uzak olan, refahı büyümeye bağlayan, muğlak ifadelerle dolu, insan merkezci ve sermaye odaklı bir yaklaşımdır ve ekolojik toplumun önünde ciddi ve bir an önce terk edilmesi gereken bir yaklaşımdır”.

gibi insan bir özne olarak, kendisinden daha büyük bir özne olan doğal unsurların işleyişini anlamalı ve bu çerçevede korunmasını sağlamalıdır. Bu büyük özne içinde bir özne olan insanın kendi varlığını sürdürülebilmesi açısından da şarttır.

Organik toplumun yok oluşu, insanın doğasının yok oluşunu da beraberinde getirmiştir. Sanayi Devrimi'nden sonra hızla doğadan kopmaya başlayan insan ve doğa arasında daha duyarlı olan yeni bir kültür oluşturmak olasıdır. Böylesi bir ekolojik toplumu kurabilmek için organik toplumlardan ilham alınması gereklidir. Kısacası, ekolojik değerlerin benimsenmesi, özellikle politik çevrede, yaşam değerlerinin önemli olduğunun anlaşılması, toplumun tüm kesimlerinin arasında kurulacak doğaya uyumlu bir iş birliği çerçevesinde âdemi merkezîyetçi eko-cemaatlerle mümkün görünmektedir.

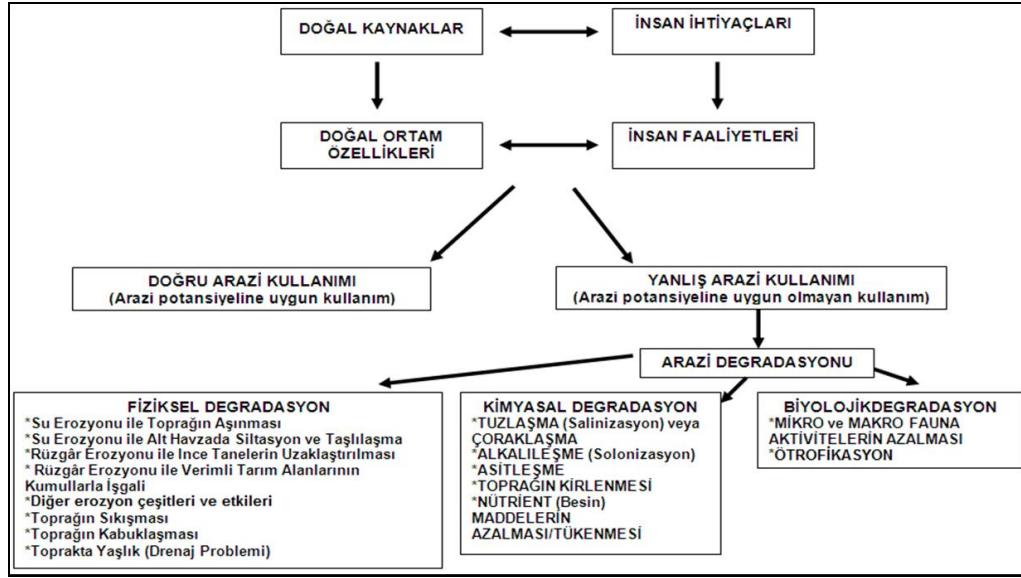
Şekil 3. Bir Bishnoi⁸ kadını hayvanları ailesinin bir parçası olarak gördüğü için kendi kız çocuğuyla birlikte bir yavru geyiği emzirmektedir⁹ (Salam, 2008).

Çevre sorunlarını çözmek veya sürdürülebilir ekolojik bir toplum/yaşam oluşturmak için öncelikle kapitalizmi tartışmak gerekir (Tanilli, 2007). Sınır tanımayan vahşi kapitalizm, doğal ortam özelliklerini dikkate almaz. Oysaki dilini, işleyişini anlayabilirsek Doğa Ana (Gaia) arındırır, iyileştirir (Şekil 3). Böylesi bir süreçte ekolojik toplumsal düzen oluşturulmadığı takdirde, insanlığın totalitarizm ve barbarlık çağına girmesi kaçınılmazdır.

Sürdürülebilirlik açısından insanların kendi ekosistemlerinin sağlığının kısa ve uzun vadede onların iyilikleri için gerekli olduğu gerçeğini anlamalarının sağlanması ve yerel halkın karar süreçlerine katılmaya özendirilmesi önemlidir. Bu çerçevede ekosistemlerin sürdürülebilirliği için arazilerin doğal kapasitelerine (yetenek sınıflarına) göre kullanılması gereklidir ki, aslında bu durum bir nevi arazilerin rızasının alınmasıdır (Şekil 4).

⁸ "Hindistan'ın kuzeybatısındaki Rajasthan eyaletinde yaşayan Bishnoi kabilesi yaklaşık 550 yıldır doğaya tapmaktadır. 1499 yılında dünyaya gelen Guru Jambheshwar'un yolundan giden kabile, Guru'nun 29 öğretilerinden asla şaşmamaktadır. Bu öğretilerin odak noktasıysa; doğayı ve hayvanları korumak ve onlara saygı duymaktır. Bishnoi kabilesinin üyeleri, hayvanları ailenin bir parçası olarak görmektedir" (Muallim, 2016).

⁹ Şekil 3'te belirtilen Hindistan'daki bu durumun tam tersi yönde bir ilişkiye Anadolu'ya ait halk anlatılarında rastlamak mümkündür. Nitekim Hacı Bektaşî Veli, sayısız avcının peşinde geyik sütünü elde edebilen, yani geyikleri sağabilen imtiyazlı bir kişi olarak görülür. Ayrıca Giresun yöresinde dişi geyiklerin kurtardığı, emzirdiği ve yetişkin oluncaya kadar büyüttüğü yeni doğmuş bebeklerin konu edinildiği anlatılar vardır (Laurant & Zarcone, 2016).

Şekil 4. Sürdürülebilir bir ekolojik toplumun/yaşamın inşasında arazilerin doğal potansiyellerine (arazi kabiliyet sınıflarına) göre kullanımı hayati bir öneme sahiptir (Gülersoy, 2008).

Şekil 5. “Ay ve güneş herkesin ışığıdır, hava herkesin havasıdır, su herkesin suyudur. Ya ekmek neden herkesin ekmeği olmasın?”, Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud (Bayındır, 2016; Görsel: Çiçek, 2021).

Toplumsal ekolojik birlik adalet, karşılıklı fayda, iş birliği, empati ve sevgi çerçevesinde şekillenmelidir. Nitekim Anadolu’da 3500 yıl kadar önce ilk örgütlü siyasal birliği kuran Hititler ekolojik toplum paradigmasıyla çevre kirliliğini önlemeye yönelik yasaklar koymuşlardır. Doğacı/insan merkezli bir felsefeyle şekillenen Rıza Şehri¹⁰ ise insan-mekân ilişkilerinin dengeli bir zeminde yürütülmesinin; diğer bir deyişle yeryüzünde sınıfsız, sömürsüz vicdani bir insan-mekân örgütlenmesinin mümkün olabileceğini dile getirmektedir. Şeyh Bedrettin, Rıza Şehri kuramcısı Ca’fer es-Sâdık’tan yaklaşık 715 yıl sonra “Ay ve güneş herkesin ışığıdır, hava herkesin havasıdır, su herkesin suyudur. Ya ekmek neden herkesin ekmeği olmasın?” diyerek (Şekil 5) sözü edilen topluma vurgu yapmış ve bu uğurda canını vermiştir (Gülersoy, 2019a). Yakın zamanlarda (1960-1970 yılları arası) Başköylü Seyyid Hacı Hasan Efendi’nin Kilise Komu (Başbudak Köyü, Tercan-Erzincan) ve Karaçay (Tercan-Erzincan) köylerinde (Boy, 2022), Melulî mahlaslı Karaca Erbil’in 1950’li yıllarda Kötüre (Afşin-

¹⁰ “Burada para pul geçmez. Burası Rıza Şehri’dir. Rızalıkla her istediğini alır, her istediğini yaparsın” (Gülersoy, 2019a).

Kahramanmaraş) Köyü'nde (Özpolat ve Erbil, 2021) Rıza Şehri örneğinde anlatılan yaşam biçimini hayata geçirdiği bilinen bir gerçektir. Ancak bu deneyimler uzun süreli olmamıştır.

Bunlar yanında komün örneklerine geçmişte (İspanya 1936-1939 Liberter Kolektifler gibi) ve günümüzde (İspanya'da Marinaleda köyü, Berlin'deki modern komünler, İzmir'in Menemen ilçesinin Turgutlar Köyü'ndeki Ekoköy¹¹ komünü gibi) rastlamak olasıdır (Gülersoy, 2019b).

Sürdürülebilir bir ekolojik toplum/yaşam yaratmanın bir başka boyutu da Bergama Altın Madeni Direnişi, Artvin Cerattepe Direnişi, Yeşil Yol Direnişi, Muğla Akbelen Ormanı Direnişi örneklerinde olduğu gibi halkın doğasına, doğal kaynaklarına (topraklarına, suyuna vb.) sahip çıkmasıdır (BBC News Türkçe, 2023; İnce, 2014; Ocak, 2015; Yılmaz, 2019). Emperyalizmin suyu, toprağı ve gıdayı metalaştırması, başka bir deyişle ekolojik emperyalizme¹² (Reyhan, 2014) dönüşmesi, insan-doğa ilişkilerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. İnsanlık bu tehdide karşılık bir araya gelmeli ve kendi ekolojik güvenliğini¹³ güvence altına almalıdır. Bu çerçevede umut veren girişimlerin varlığı insan-doğa ilişkilerinin başka bir boyuta taşınmasına ve tartışılmasına katkı sağlamaktadır.

Bu girişimlerin küresel bir forma dönüşmesini ifade eden Dünya Sosyal Forumu (Mani, 2019; Patomaki & Teivainen, 2004), alternatif küreselleşme hareketi yanlılarının dünyada yürütülecek kampanyaları düzenlemek, stratejileri belirlemek ve dünyadaki hareketler konusunda birbirlerini haberdar etmek için yılda bir kez düzenledikleri toplantıdır.

Sürdürülebilir bir ekoloji toplum/yaşam ideası halka dayalı olmalıdır. Tekeli'ye (2009) göre çevre sorunlarıyla ilgili planlama-uygulama-koruma/geliştirme sürecinde halkın katılımı hayati bir önem arz etmektedir. Des Jardins de (2006) halka dayalı korumanın önemine vurgu yaparak, Afrika'daki ekosistemlerin korunmasında en iyi uzun erimli stratejinin halkın katılımıyla olabileceği gerçeğini dile getirmektedir. Bu noktada Türkiye'deki milli park (49 adet) uygulamasının da sorgulanması gereklidir. Söz konusu doğal-kültürel alanların biyosfer rezerv uygulamasında olduğu gibi yerel halk tarafından hem kullanılması hem de korunması esas olmalıdır. Başka bir deyişle koruma-kullanma dengesi yerel halkla birlikte sağlanmalıdır. Aslında bu durum korunan alanlar dışındaki bütün karasal hatta sucül ekosistemler için de geçerli olmalıdır. Bir diğer husus ekonomik açıdan gelişmiş hatta gelişmekte olan ülkelerdeki uzmanların gelişmemiş, azgelişmiş ülkelere çevre korumacılık vb. açılardan önerilerde bulunurken o ülkelerin gerçeklerini göz ardı etmeleridir. Yani çözüm önerileri yerel olmalı, yerel halk işin içine katılmalıdır.

Tekeli'ye göre (2009) sürdürülebilirliği gerçekleştirmekte izlenebilecek alternatif stratejiler beş grup içinde toplanabilir: Bunlardan birincisi taşıma kapasitesi¹⁴, ya da çevresel eşik kavramlarını merkeze alan yaklaşımlardır. Söz konusu yaklaşımlar çözümü nüfusun ve insan faaliyetlerinin azaltılmasında ya da mekânda dağıtılmasında aramaktadır. İkincisi toplumunun çevreye etkisini tüketim alışkanlıklarını değiştirerek yaşam biçimini çevreye duyarlı hale getirerek azaltmaya

¹¹ "Ekoköyler, insan kaynaklı sorunların kısa yoldan en etkili çözümleri olmayabilir. Ancak bunların birer sürdürülebilir tohum olarak iyi örnekler oluşturmaları değerlidir. Hepimizin ekoköylerde oturması mümkün değildir belki; ama herkesin sürdürülebilirliği sağlamak adına evlerinde, işyerlerinde sürdürülebilir bir yaşam için yapacağı çok şey vardır. Çünkü Muir'in ifadesinde olduğu gibi 'her şey diğer her şeye bağlıdır. Ankara'da Güneşköy ve Sakarya'da (Earth Ekovillage olarak) Yeryüzü Ekoköyü vardır" (Baysan, 2022).

¹² Ekolojik emperyalizm kendisini en açık olarak şu şekillerde gösterir: Bazı ülkelerin kaynaklarının başka ülkeler tarafından yağmalanması ve devletlerin, ulusların bağlı olduğu bütün ekosistemlerin dönüşümü; kaynakların çekilip alınması ve aktarımı ile iç içe geçmiş kitlesel nüfus ve emek hareketleri; emperyalist denetimi güçlendirmek için toplumların ekolojik olarak savunmasız durumda olmalarının istismar edilmesi; ekonomik atıkların merkez ve çevre arasındaki uçurumu genişletecek şekilde boşaltılması (Foster, 2006).

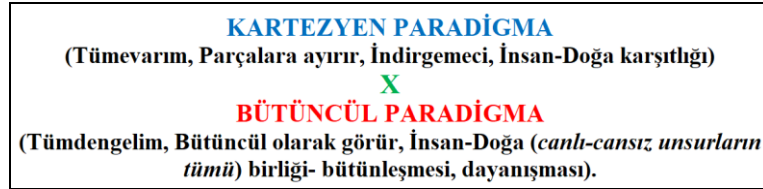
¹³ Çevresel güvenlik açısından çevre sorunlarının doğasına ve etkilerine göre, küresel düzeyde, devletler düzeyinde veya yerel düzeyde yapılacak iş birliği sonucunda, çatışmaların ve anlaşmazlıkların önlenmesiyle birlikte mutlak bir kazanım elde edilecektir. Bu da toplumsal yaşamın ve çevrenin sürdürülebilirliğidir (Kaya, 2019; Mazlum, 2003).

¹⁴Taşıma kapasitesi: Bir bölgenin ya da yaşam ortamının bozulmadan barındırabileceği en fazla canlı çeşidi.

çalışmaktadır. Çözüm yaşam kültürünün değişmesinde aranmaktadır. Üçüncü tür yaklaşımlarda ise çözüm teknolojinin iyileştirilmesinde görülmektedir. Teknolojideki gelişmelerden Malthus'çu sınırlamaların aşılmasında yararlanılmaya çalışılmaktadır. Dördüncü türdeki çözüm arayışlarında sonuç, ekonominin karar verme ölçütlerinin değiştirilmesiyle sağlanmaya uğraşmaktadır. Beşinci grup yaklaşımlar çözümü, toplumun başarısına ilişkin ölçütlerin salt ekonomik değişkenlerle sınırlı kalmaktan çıkarılarak genişletilmesi (toplumsal göstergeler) ile gerçekleştirme yoluna gitmektedir. Her kuşağın tükettiği fırsatların ve kaynakların kendi yarattığından fazla olmaması önemsenir.

Metaverse, Blockchain vb. gibi uygulamalar insan-doğa ilişkiselliğinde dikkate alınmalıdır. Hemen her şeyin sanallaşmaya başladığı bir süreçte insanın sanal öznesi veya nesnesi (avatarı) metaverse aleminde yerini alırken, doğanın da bu sanal ortamda sanal özne veya nesne olarak sanallaştığı görülür. Bu hayati bir konudur ve insanın özellikle doğanın sanallaşması, sanal evrende sanal arazilerin kolayca alınıp satılabilmesi (doğanın simülasyonu), gerçek yaşamla çelişkiler yaratacaktır. İçinde yaşadığı doğayı ve kendini tanımayan insan, sanal alemde kendisini mükemmel olarak tasarlayabilecektir. Oysa gerçek doğada ve gerçek insanda her şey mükemmel değildir ve eksiklikler kuralı belirler (örneğin çöl alanlarında suyun, kutuplarda sıcaklığın azlığı gibi). İşte bu noktada bilim-düşün insanlarının araştırmalar yürütmesi ve sürdürülebilir ekolojik bir toplum/yaşam çerçevesinde bir metaverse etiği geliştirmesi yerinde olacaktır.

Bunlar yanında ekolojik bir anayasaya (Torunoğlu, Koparal, Tezcan ve Göncü, 2013) sahip olmak da sürdürülebilir ekolojik bir toplum/yaşam yaratmak açısından hayati bir önem arz etmektedir. Can Kozanoğlu'nun deyimiyile Cilalı İmaj Devri'nde (Kozanoğlu, 2001) Venüs Projesi, Zeitgeist Hareketi, TEDx vb. gibi çözüm önerileri parıltılı görünse de geniş halk kitlelerinin doğayla iletişimini ve sürdürülebilir bir şekilde insan-doğa ilişkilerini dönüştürmekten uzak görünmektedir (Gülersoy, 2019b).

Şekil 6. Canlı-cansız unsurların birbirleriyle ilişkilerini bütüncül=kül perspektifle irdeleyen çevre etiği yaklaşımları daha gerçekçidir (Gülersoy & Dursun, 2023).

İnsan doğanın efendisi midir, yoksa doğanın bir parçası mıdır? Sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmak denildiğinde doğayı güzelleştirme çabaları mı akla gelmelidir? Ne doğa köle, insan efendi ne de doğa efendi, insan köledir. Bütüncül bir bakış açısıyla insanın doğanın bir parçası olduğunu hatırlaması ve eyleme geçmesi gereklidir. Böylesi bir ortamda insan-doğa ilişkilerinin bütüncül bir zeminde sağlıklı bir şekilde algılanmasını sağlayabilecek yeni bir ekolojik etik yaklaşımı zorunludur. Söz konusu ekolojik etik, canlı-cansız bütün unsurların ve bu unsurlar arasındaki ilişkilerin uyum ve iş birliği içinde var olabileceğini (yaşamın her alanında) vurgulayan bir çerçeveye sahip olmalıdır. Evrensel ekolojik etik, gezegenleri de içerecek şekilde genişletilmeli ve sistem holistik (bütüncül) olarak işlemlidir (Şekil 6).

Sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmak için çevre bilincinin ve çevresel farkındalığın oluşturulması oldukça önemlidir. Bu anlamda sözü edilen kavramları kısaca açıklamakta yarar vardır.

ÇEVRE BİLİNCİ VE ÇEVRESEL FARKINDALIK

Çevre bilincini “Bireylerin veya toplumların çevreyle dengeli bir şekilde ilişkilerde bulunabilmesi için gereken davranış, tutum ve düşünce biçimidir” şeklinde tanımlamak mümkündür (Çepel, 1995). Çevre bilinci denildiğinde bireyin kendisi yanında toplumu ve doğayı da algılama, anlama, hissetme, tanıma ve bilme yetisi akla gelmektedir. Başka bir deyişle çevre bilinci bireyin kendisine dönük “özbilinç” ya da “kendilik bilinci” yanında kendisinin dışındakilere yönelik “nesnel bilinci” içermektedir (Güçlü, Uzun, Uzun ve Yolsal, 2003). Çevre bilinci¹⁵ mekân, kültür ve zaman gibi değişik nedenlerin etkisiyle değişmekte ve başkalaşmaktadır.

Çevresel farkındalık ise “yaşadığınız meskeni, sokağı, mahalleyi, köyü, kasabayı veya şehri kapsadığı gibi; yöreyi, bölgeyi, ülkeyi hatta dünyayı, diğer gezegenleri ve evreni de kuşatmaktadır. Birçok insan için farkındalık ve duyarlılık kendi yaşam alanları veya kendi çıkar çevreleriyle sınırlıdır. Bazı insanlar içinse söz konusu farkındalık ve duyarlılık yaşadıkları alan dışında gidemedikleri hatta bilgi sahibi olmadıkları bölge ve ülkeleri, onların millet ve kültürlerini de kapsar. Bu farkındalık ve hassasiyet dünyadaki biyoçeşitliliğin korunmasına hatta uzayın derinliklerindeki diğer uydu ve gezegenlere kadar uzanır” (Gülersoy, 2022a).

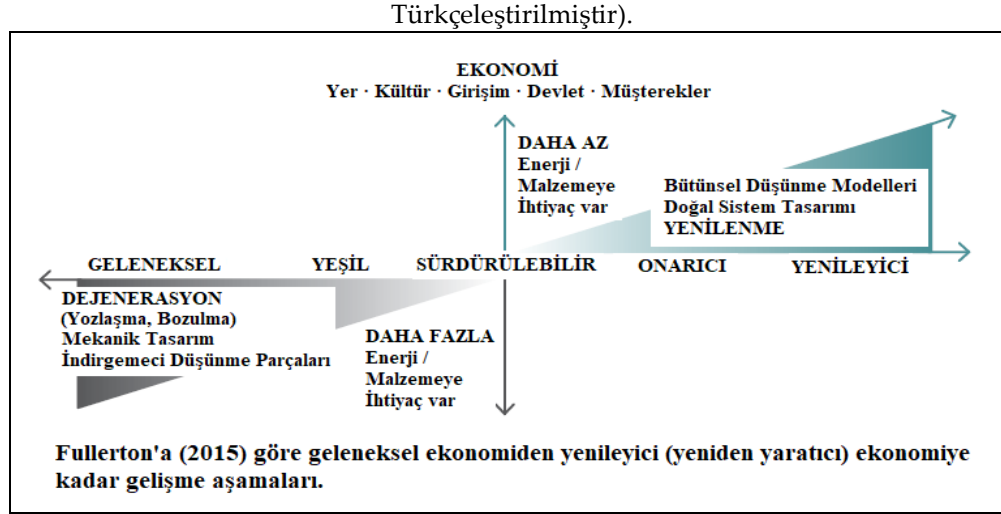
Doğal ve toplumsal çevreye ilişkin bilinçlilik, çeşitli farkındalıklar içermektedir. Söz konusu farkındalıkları altı başlık altında incelemek mümkündür: “1. Doğal ve toplumsal çevrenin var oluşunun farkındalığı. 2. Doğal ve toplumsal çevrenin özelliklerinin ve zenginliklerinin farkındalığı. 3. Doğal ve toplumsal çevrenin yararlarının, işlevlerinin, taşıdığı değerlerin ve sunduğu kaynakların farkındalığı. 4. Doğal ve toplumsal çevrenin kirlenebilir, bozulabilir, tükenebilir, yok edilebilir olmasının farkındalığı. 5. Çevre kirliliği, ulusal ve küresel ekolojik sorunların farkındalığı. 6. Çevre kirliliği ve ekolojik sorunların çözümünde görev ve sorumluluk alma gereksiniminin farkındalığı” (Atasoy, 2019).

Bütüncül ekolojik etiğe zemin oluşturabilmesi ve çevre bilincinin içselleştirilmesi adına SEVA anlayışını açıklamak yerinde olacaktır. Nitekim sözü edilen anlayış Gülersoy (2022a) tarafından Beşinci Bilinç Düzeyi şeklinde ifade edilmektedir.

Şekil 7. Geleneksel ekonomiden (rutin yaşamsal faaliyetlerden) yenileyici (yeniden yaratıcı) ekonomiye kadar gelişim aşamalarında onarımın özü, sürdürülebilirlik, onarıcılık ve yenileyiciliktir (Brown, Haselsteiner, Apró, Kopeva, Luca, Pulkkinen & Vula Rizvanolli, 2018'den yararlanarak

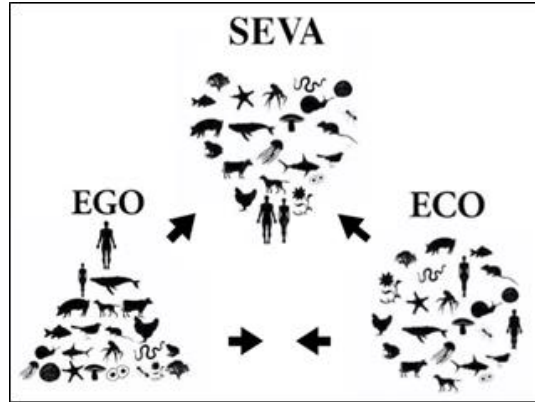
¹⁵ Bilinçlenme süreci bakımından ekolojinin tarihçesi şöyle özetlenebilir: “Birinci aşama; bu aşamaya ‘bilinçsiz oluş devri’ denmektedir. Bu dönemde insanlar, insan-doğa ilişkilerinin farkında değillerdi. İkinci aşama; bu aşamaya ‘bilinçlenme dönemi’ denmektedir. Bu devre, 19. yüzyıldan başlayarak 1965 yılına kadar olan dönemi içine almaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında insanların doğaya bakış açılarının değişmesine, endüstri devrimi (18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başları) ile oluşan sanayileşme neden olmuştur. Üçüncü aşama; 1965 yılından günümüze kadar olan zamanı kapsamakta olup dünyada önemli ekolojik problemlerin ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak da doğayı bu problemlerden koruma ve kurtarma arayışlarının gündeme geldiği ‘bilinçli oluş dönemi’dir” (Kocataş, 2010).

Şekil 8. Geleneksel ekonomiden yenileyici (yeniden yaratıcı) ekonomiye kadar gelişim aşamaları (Brown, Haselsteiner, Apró, Kopeva, Luca, Pulkkinen & Vula Rizvanolli, 2018'den yararlanarak Türkçeleştirilmiştir).

SÜRDÜRÜLEBİLİR-BÜTÜNCÜL EKOLOJİK BİR DÜNYA TOPLUMU /YAŞAMI İÇİN SEVA (BEŞİNCİ BİLİNÇ DÜZEYİ) ANLAYIŞI GEREKLİ MİDİR?

Gezegendeki konumumuzu anlamak, bir dünya görüşü olarak adlandırılabilir ve rejeneratif sürdürülebilirlik için farkındalığı oluşturmada önemli bir role sahiptir. İnsanlığın dünyadaki rolü, ego merkezli bir konumdan, gezegendeki yaşam ağının doğal bir parçası olduğumuzu ve ona tamamen bağımlı olduğumuzu anlamaya doğru yeniden konumlandırılmalıdır. Bu rolü benimsemek için, rejeneratif sürdürülebilirlik ihtiyacının da farkına varmamız gerekir. Nitekim geleneksel ekonomiden (rutin yaşamsal faaliyetlerden) yenileyici (yeniden yaratıcı) ekonomiye geçiş sürecinde onarımın özü, sürdürülebilirlik, onarıcılık ve yenileyciliktir (Şekil 7 ve 8).

Şekil 9. EGO, ECO ve SEVA (Beşinci Bilinç Düzeyi) arasındaki ilişkiler (Black, 2022).

Yukarıdaki görselleştirme EGO-ECO-SEVA olarak adlandırılan üç dünya görüşünü ifade etmektedir (Şekil 9). Görselleştirmedeki EGO, en üstte, baskın bir konumda, diğer tüm yaşam formlarına hükmeden insanı simgelemektedir. Bu, Batı kültürünün mevcut baskın dünya görüşünü temsil eder. ECO, kendimizi tür olarak, tüm türlerle birlikte, yaşam ağı içinde konumlandırmanın bir

yolunu sembolize eder. Bu dünya görüşü birçok yerli kültürde bulunabilir ve ayrıca ekoloji ve yaşamın evrimi üzerine yapılan araştırmalarla da kesin olarak desteklenmektedir. SEVA (Regeneration in Service to Life: Hayata Hizmet için Rejenerasyon) ise insanlığın gezegenin yaşayan sistemlerini sevgi ve özenle kucakladığı yenileyici bir dünya görüşünü temsil eder. SEVA hizmet anlamına gelir ve insanlığın yaşayan sistemlerden çıkardığından daha fazlasını eklediği eylemlere dönüşür. Pratikte bu, gezegensel dayanıklılık sınırlarını riske atan önceki eylemlerimizin neden olduğu hasarı iyileştirmeye adanmak anlamına gelir. EGO'dan ECO'ya ve SEVA'ya (Beşinci bilinç düzeyine) doğru ilerleyen gelişim, ekolojik sistemlerin içsel bağlılığının ve karşılıklı bağımlılıklarının bir parçası olduğumuzu fark edip EGO'dan uzaklaşarak başlar ve SEVA'yı yenileyici sürdürülebilirlik için gerekli bir rol olarak benimsemeye devam eder. Bu rol, yalnızca sürdürülebilir olmayan, aynı zamanda gezegenin yaşayan sistemlerinin birbirine bağlı bir parçası olarak gelişen bir kültür yaratmak için gereklidir. SEVA rolünü benimsemek, gezegende uzun vadede ECO yaşam biçimini mümkün kılar. Algıdaki bu değişim kapsamında yenileyici sürdürülebilirliğin, mekanikten ekolojik olana doğru bir dünya görüşü değişimini gerektirdiğini söylemek mümkündür (Black, 2022; Brown, Haselsteiner, Apró, Kopeva, Luca, Pulkkinen & Vula Rizvanoli, 2018).

SÜRDÜRÜLEBİLİR-BÜTÜNCÜL EKOLOJİK BİR DÜNYA TOPLUMU/YAŞAMI YARATMAK İÇİN ÇEVRE EĞİTİMİ ÖNEMLİ MİDİR?

Bu soruya yanıt, kesinlikle evet olacaktır. Nitekim çevre bilinci ve çevresel farkındalık oluşturabilmek için örgün ve yaygın eğitim kurum-kuruluşlarında yürütülecek çevre eğitimine önemli görevler düşmektedir. Sözü edilen anlamda eğitimciler açısından gizil öğrenme ile bilişsel haritalar oluşturulduğu ve bu süreçte Gestalt ilkelerinin etkili olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla algıda süreklilik, algıda yakınlık, algıda tamamlama, algıda benzerlik, algıda basitlik, algıda şekil-zemin olarak sıralanan bu ilkeleri sağlayan kent görünümleri gizil öğrenmelere olanak verir, imaj oluşturabilir, okunabilir. Yeşil doku kent görünümleri üzerinde özellikle süreklilik ve şekil-zemin ilkelerini destekleyen bir faktördür. Başka bir deyişle kentlerimizdeki parklar, rekreasyon alanları, sulak alanlar vb. ile yerleşim alanları, endüstriyel alanlar, ticari merkezler vb. arasındaki uyum zihin tarafından doğru bir bütünlük olarak algılanır.

Bu anlamda Kohlberg'in ahlaki gelişim evrelerine göre çevre bilinci düzeyleri arasında bir ilinti kurmak mümkündür (Tablo 1). Sözü edilen ilinti kapsamında çevre bilinci düzeylerinin dördü Miller'a (1991) göre şekillenirken beşinci düzey (Gülersoy, 2022a) yukarıda ifade edilen SEVA anlayışına gönderme yapmaktadır. Bu noktada SEVA anlayışının daha önce değindiğimiz Rıza Şehri (Gülersoy, 2019a) kıssası ile güçlü ilişkisine vurgu yapmak gerekir.

Eğitim kurumları içerisinde üniversiteler sürdürülebilirlik adına çevre eğitimi açısından hayati bir öneme sahiptir. Örneğin gelişmiş ülkelerde (A.B.D. ve Japonya gibi) üniversiteler sürdürülebilirlik konusunda akademik programlar ve araştırma merkezleri açmaktadır. Geleceğin mühendislerini, öğretmenlerini, ekonomistlerini vb. yetiştirecek olan üniversiteler programları yanında kampüslerini de sürdürülebilirlik ilkelerine göre düzenlemektedir. Bu halleriyle üniversiteler, "yaşayarak öğrenme merkezleri" olma potansiyelleriyle sürdürülebilir-bütüncül ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmak adına çok şeyi değiştirebilirler (Barlas, 2013).

Tablo 1. Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Evrelerine Göre Çevre Bilinci Düzeyleri ve Başlıca Özellikleri (Gülersoy, 2022a).

Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Evreleri	Çevre Bilinci Düzeyi	Ana Tema	Çevre Etiği Yaklaşımı	Ana Çözüm	Eleştiriler
GELENEK ÖNCESİ DÜZEY (BENMERKEZCİ, ÇIKAR)	1. Birinci Bilinç Düzeyi	Kirlenme ve Çevresel Bozulma)	İnsan-merkezli (antroposentrik) çevre yaklaşımı	Sorunu baştan önlemek yerine, kriz düzeyine ulaşıldıktan sonra, kirlenmeyi kontrol altına almak veya temizlemek için yasal, teknolojik ve ekonomik yöntemler kullanmak.	Bireyler soruna kendi etkilerini çok az görmektedirler. İnsanları, çevre ve kaynak sorunlarının çabuk teknolojik çözümleri olduğunu sanmaya yönlendirmektedir. Çevre ve kaynak sorunlarına yol açan nedenleri saptamaya çalışıp onlarla uğraşmak yerine, bu anlayışla, çevrenin kötü kullanımının semptomlarına çözüm bulmaya kalkışılmaktadır.
	2. İkinci Bilinç Düzeyi	Aşırı Tüketim, Aşırı Nüfus	İnsan-merkezli (antroposentrik) çevre yaklaşımı	Tüm ülkelerde nüfusu sabit tutup sonra düşürmek ve özellikle zengin ülkelerde, madde ve enerji kaynaklarının savurganca tüketilmesini azaltmak.	Bu bilinç düzeyi, hala insanları doğanın üzerinde veya dışında görmektedir; doğaya hükmetmek, fethetmek bir zorunluluktur.
	3. Üçüncü Bilinç Düzeyi	Uzaygemisi Dünya	İnsan-merkezli (antroposentrik) çevre yaklaşımı	Doğaya aşırı yüklenmeyi önlemek için nüfus artışını, kirlenmeyi ve kaynak tüketimini kontrol altına almak amacıyla teknoloji ve var olan ekonomik ve politik sistemlerden yararlanmak.	Bu düşünce, yerkürenin doğal sermayesini tüketip bozarak geçinmeye dayalı aşırı nüfuslu, çevresel olarak zorlanan ve küreselleşmiş bir dünyaya çözüm bulmada yetersizdir.
GELENEK SONRASI DÖNEM (Vicdan, Göreceli, Fedakârlık)	4. Dördüncü Bilinç Düzeyi	Sürdürülebilir Dünya	Dünya-merkezli veya yaşam (canlı) merkezli çevre yaklaşımı	Dünyanın doğal süreçleriyle uyum içinde çalışarak tüm dünyanın kendini sürdürülebilmesine yardımcı olmak.	Canlı-cansız bütün unsurlar dikkate alınmalıdır.
	5. Beşinci Bilinç Düzeyi	SEVA (Regeneration in Service to Life: Hayata Hizmet için Rejenerasyon)	Bütüncül (holistik) çevre yaklaşımı	İnsanlığın gezegenin canlı sistemlerini sevgi, özenle kucakladığı yenileyici bir dünya görüşü.	-----

TARTIŞMA

Charles Darwin (1809-1882)'in "Doğa hakkı insan hakkının önüne geçmediği takdirde, dünya büyük güçlüklerle karşılaşacaktır. Bir ortamda olanaklar kısıtlanmaya başlayınca, gerçek mücadele (yarışma) o zaman ortaya çıkar" sözleri (Demirsoy, 2018) günümüzde daha da anlam kazanmıştır. Nitekim insanlığın geleneksel toplum, modern ve postmodern toplum aşamaları, doğa ve insan ilişkilerinin daha da karmaşıklaşmasına yol açmıştır. Böyle olmakla birlikte geçmişten günümüze birçok düşün ve bilim insanı¹⁶ bizlere Kaos Çağı'nda sürdürülebilir ekolojik bir yaşam ve dünya toplumu oluşturmak adına hakikati göstermeye çalışmıştır.

Kaos çağında insanlığın önemli bir bölümü eskatolojik bir kurtarıcı beklerken kurtarıcının kendileri olduğunun farkında değildir. Bu anlamda Hâce¹⁷ Bektaş Veli'nin "dert bizde, derman ellerimizdedir" (Kaptan, 2024) ifadesi insanlığa rehber olacak bir anlamla yüklüdür. Sözü edilen çerçevede sürdürülebilir ekolojik bir yaşam ve dünya toplumu yaratmak mottosu oldukça iddialı görünse de bunun adına atılacak her adım her söz her eser kıymetlidir. Bu bağlamda Wallerstein (2016)'ın ideal bir sistem için akılcı, iyi niyetli ve kararlı bir şekilde hareket etmek gerektiğini ifade etmesi yanında, Harvey'in "yeni emperyalizm" olarak nitelendirdiği (Harvey, 2015a; Harvey, 2015b) neoliberalizmin reklamını yaptığı kadar özgürlük getiremeyeceğini gerçekçilik, yerellik, tarih, kültür, kolektif bellek ve gelenek değerlerinin politik-düşünce mekânı oluşturarak alternatif bir küreselleşme için zemin oluşturduğunu belirtmesi önem arz etmektedir. Gramsci (1997) ise zihinsel, toplumsal ve politik yapıların birbirleriyle etkileşiminden hareketle "Devlet ve toplum yasası, egemen doğal yasayı mümkün kılan tarihsel düzene uygun bir insan yaratır. Daha yoğun ve daha derin dönüşüm için doğal yaşama aktif olarak katılan bir insan modeli yaratmak onun nihai bir amacıdır" demektedir. Bauman (2019) da "Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?" sorusuna "Dünya çapında büyük bir ahlaki krizin içindeyiz. Halbuki liberal kapitalizmin en büyük düşünürü Adam Smith daha 18. yüzyılda şöyle diyordu: 'Zengin ve güçlü olanlara hayranlık duyup onlara neredeyse taparken, fakir ve muhtaç durumdakileri hor görme veya en azından görmezden gelme eğilimi ahlak anlayışımızı çökerten en büyük ve en yaygın nedendir'. Bu kötü durum insanların dostça iş birliğine, dayanışmaya, paylaşmaya, karşılıklı güvene, birbirini tanımaya ve saygıya dayalı birlikteliklerinin yerine, yarışma ve rekabetin (bir avuç insanın hırsıyla zenginleşmesinin herkesin iyiliğine giden asil bir yol olduğu düşüncesinden türetilmiş varoluş biçiminin) koyulmasının nihai sonucudur. Fakat hırsın faydası yoktur. Kimsenin hırsından kimseye fayda gelmez" şeklinde yanıt vermektedir. Bunlar yanında Albert (2018) sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı oluşturmak için sabırlı, ağırbaşlı, cüretkâr ve devrimci bir anlayışla hareket ederek minimalist maksimalizm perspektifle katılımcı ekonomi ve ekoloji ilişkisini önemsemekleyen, Garrard (2017) ise "Çevre krizlerine müdahale edebilmek için gereken akıllı teknolojilere, kurnaz politikalara ve etik değerlendirmelere ek olarak, daha iyi ve daha az insanmerkezci olan metaforlara ihtiyacımız var. Ekoeleştirinin projesi ve taahhüdü budur" diyerek ekoeleştiriyi

¹⁶ Lucius Annaeus Seneca (M.Ö. 4-M.S. 65): 'Bütün sanat doğanın bir taklididir', Hâce Bektaş Veli (1209-1271): 'Aslanlarla ceylanlar, dosttur kucağımızda. Bir olalım, iri olalım, diri olalım', Yunus Emre (1240-1320): 'Cümle yaratılmışa bir göz ile bakmayan: Halka müderris ise, hakikatte asidir', Paracelsus (1493-1541): 'İnsan dünyanın işleyişini anlarsa, insanoğlunun işleyişini anlayabilir', Alexander Von Humboldt (1769-1859): 'Doğa, özgürlüğün etki alanıdır', Honore de Balzac (1799-1850): 'Tabiatın istediklerini anlamazlıktan gelen, cezasını görür', Dostoyevski (1821-1881): 'Doğaya karşı işlenen suçun öcü, insan adaletinden daha zorlu olur', Mahatma Gandhi (1869-1948): 'Dünya, herkesin ihtiyacına yetecek kadarını sağlar, fakat herkesin hırsına yetecek kadarını değil', Nâzım Hikmet (1902-1963): 'Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz, Ya dünyamıza incek ölüm', Richard Charles Lewontin (1929-2021): 'İnsanlar dünyanın değişmesini engelleyemez, ancak uygun toplumsal örgütlenmelerle bu değişimi daha faydalı bir yöne kaydırabilir', Karslı Besti Hatun (20. Yüzyıl): 'Balam, taş dokunacaksan elin sıcak mı diye yüreğinin üstüne koy, taşın da canı var', Abdurrahim Karakoç (1932-2012): 'Suyundan içtiğin vakit, Kaynak senden incinmesin', Neşet Ertaş (1938-2012): 'Rızasız bahçenin gülü derilmez' (Çelik, 2013; Çelik, 2015).

¹⁷ Hâce: 'İlmi ve irfanı, gösterdiği kerametleri ile ulvi bir mertebeye erişen, yol gösterici, öğretmen, mürşit' (Gülersoy, 2021).

öncelemektedir. Burkett (2011) çözümü klasik Marksist komünizm vizyonunda¹⁸ görürken Cantzen (2015) “kapitalizm ideologları tarihin, ideolojilerin, siyasetin sonunun geldiğini ilan edip her türlü alternatif siyaseti değerden düşürmeye çalışırken solun tarihinde hüküm sürmüş merkezîyetçi, otoriter, determinist, sanayileşmeci, devletçi geleneğin ise alternatif olmak şöyle dursun kapitalizmin insanlara sunduğu özgürlük yanılışmasını bile gerçekleştirememiştir. Anti-otoriter, şiddet karşıtı, özyönetimci, ödünsüz özgürlükten ve karşılıklı yardımlaşmadan, âdemimerkezîyetçi federatif yapılardan yana bir anarşizm önüne asıl hedef olarak, ‘devletin toplumsallaştırılması’ ve ‘toplumun devletsizleştirilmesi’ süreçleriyle insanın her türlü tahakkümcü yapıdan kurtulup özgürleşmesi esastır” diyerek anarşizmin ekolojik, sosyolojik-ekonomik krizin çözümünde alternatif olabileceğini ifade etmektedir. McNally (2013) ise ezilenlerin ve yoksulların seslerini dinlememizi tavsiye edip George Orwell’in 1936’da Barselona’da garsonların ve mağaza görevlilerinin kendisine eşitleri gibi ve insanca davranmalarını unutamadığı gerçeğini vurgulayarak sonsuz metalaştırma/metalaştırılma dünyasında daha iyi bir dünya hayalinin peşinde koşmakta ve bunun mümkün olabileceği ütöpik mekânı şöyle ifade etmektedir: “Bu yer, ortaklaşalık, özgürlük ve dayanışmadır. Bu yer, insanların metalaştırmaktan kurtuldukları, özgürce kendileri olmak için yaşadıkları yerdir; artık azınlığın zenginleştirildiği yer değildir. Artık doğanın kötüleştirilip yıkıma uğramadığı, insanların farklılıklarının zenginliğini kutladıkları bir yerdir bu. Bu yaşanmaya değer bir hayatın olduğu, umudun var olduğu yerdir. Bir gün bu fısıltılar kükremeye dönüşecek ve dinlemeye hazır olan herkese başka bir dünyanın mümkün olduğunu açıklayacak”. Yine Indian Academy of Social Sciences tarafından düzenlenen Building An Ecologically Sustainable Society başlıklı kongrede belirtilen hususlar sürdürülebilir ekolojik bir toplum inşası için yol gösterici niteliktedir: “İhtiyaç ekolojik olarak sürdürülebilir yeni toplumun temel parametrelerinden biridir. Burada ihtiyacın anlamı, modern sosyal sistem tarafından yayılan olağan anlamından tamamen farklıdır. İkinci parametre demokrasi ilkesidir-eşitlik, özgürlük ve kardeşlik. Üçüncü parametre, iş birliği” (Chaubey, Hussain, & Swarup Sushma, 2013). Magdoff ve Williams ise ekolojik bir toplum yaratmak adına daha jakoben bir tutuma sahiptir. Nitekim eserlerinde bu durumu şöyle izah etmektedirler: “Ekolojik sürdürülebilirlik ile tam eşitliğin olduğu bir topluma doğru yola çıkılıyorsa, atlayarak değilse bile koca koca adımlarla çok daha hızlı ilerlemek gerekecektir. Eğer başarabilirsek, aşamalı bir evrim sürecine bel bağlayamayız artık. İktidar yüzde 1’in elinden çekip alınmalıdır. Gaspçıların ellerindekiler gasp edilmelidir. Hep daha fazlasına göz diken ve halkı bitimsiz bir yoksunluğa mecbur eden nicelikçi toplumumuz, nitelikli insan ilişkilerinde ve çevrenin sürdürülebilirliğinde daha dost bir tutuma yolu açmalıdır. Bunun için: 1) Alışıldık indirgemeci görme biçimlerindeki çelişkileri aşacak şekilde tüm ana toplumsal-ekolojik problemleri birleştirmesi, 2) Hedefin kitlesel halk hareketleri için toplumsal ve ekolojik mücadele sahasının haritasını çıkarmayı amaçlayan bir pedagojik yaklaşım içermesi, 3) Mevcut sistemin sınırları içinde çözümsüz kalan problemlere somut, anlamlı ve pratik çözümler tasarlayabilmesi gereklidir” (Magdoff & Williams, 2017). Heilbroner ise yeni uygarlık düzeyi için üç önermede bulunmuştur. Birincisi insanlık yaşamak için sevgiyle muhafaza ettiği taşıma kapasitesinin dikkate alındığı güvenli bir kara üssü (Yeryüzü) kazanmalıdır. İkincisi bir bütün olarak insanlığın savaş benzeri eğilimlere karşı korunma yolları bulmasıdır. Bunu etkin bir küresel hükümetle ve dünya vatandaşlığıyla¹⁹ (ortak ikinci kültür) yapmak olasıdır. Üçüncüsü ise

¹⁸ “Daha eşitlikçi ve çevresel olarak daha sürdürülebilir yaşam olanakları talebi, günümüzde dünyaya egemen olan ekonomik kurumlara (ulus ötesi şirketlere, IMF’ye, Dünya Bankası’na ve Dünya Ticaret Örgütü’ne) karşı dünya ölçeğinde büyüyen isyanın başlıca talebidir. Ancak bu hareket, içinde yaşam değerleri rehberliğinde, alternatif insani gelişme stratejilerini tartışacağı, uzlaştıracığı ve gerçekleştireceği bir çerçeveye ihtiyaç duymaktadır-piyasa, özel kâr ve sömürü ve baskının diğer biçimlerini değil. İnsani gelişmenin hizmetinde üretimin yabancılaşmışlığına son vermeye yönelik klasik Marksist komünizm vizyonu, hala ihtiyaç duyulan bu çerçeveye pek çok katkıda bulunabilir” (Burkett, 2011).

¹⁹ Sürdürülebilir-bütüncül ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmak için sürdürülebilir dünya vatandaşı olmak bireysel olarak her birimizin çevre konusunda dürüst olacağımıza söz vermemizi gerektirir. Bunu yasalar böyle istediği için değil hakikat olduğu için yapmamız elzemdir. Bu kapsamda bizi harekete geçmekten alıkoyan farksızlığa ve etkisizliğe götüren yaygın bazı tuzaklardan uzak durmamız gereklidir. Bu tuzaklar: “kötü haber ve karamsarlık (dünyayı nükleer savaş veya çevre felaketi sebebiyle kötü günler bekliyor eğlenebildiğimiz kadar eğlenelim), Uzmanlara ve liderlere körü körüne inanmak, Teknolojik

bilinçsiz dürtülerimizin ve fantezilerimizin önüne geçecek olan bilinçlilik (Heilbroner, 1996). Başkaya (2016) da müştereklerin önemi kapsamında Aristoteles'in 2400 yıl önce ifade ettiği "ortak şeylere sahip olmayan hiçbir toplum var olamaz" sözlerinden hareket ederek insanlığa umutlu olmasını ve bilinçlenmesini tavsiye etmektedir. Başkaya (2018) "Yeni Paradigmayı Oluşturmak" başlıklı eserinde ise "Canlı türlerini doğal yaşamı yok eden insanı üreten ve tüketen tuhaf bir makineye dönüştüren, yaşamı anlamsızlaştıran üretim ve tüketimdeki her artış, hâkim ideoloji tarafından bir refah unsuru sayılıyor ve büyük bir başarı olarak sunuluyor. Bu sefil sürecin daha büyük yıkımdan başka bir şey olmadığını anlaşılması zamanı çoktan artık gelmiş olmalıdır. Radikal bir düşünce devrimine, yeni bir Rönesansa ihtiyaç var. Bu da ancak yurttaş bilincine sahip çoğunluğun kendi kaderinin efendisi olduğu durumda mümkündür. Ya geçerli paradigmadan, kapitalizmden vakitlice çıkılacak, ya da insanlığın bir geleceği olmayacak" diyerek yeni bir paradigma için on iki öneride²⁰ bulunmuştur. Ertan (2014) ise çevre-merkezci yaklaşımı çevre korumaya yönelik en ileri

iyimserlik körlüğü (insan yaratıcılığı problemlerimizi çözmek için teknolojik gelişmeleri ortaya koyabilir), Kadercilik (eylemlerimizi ve geleceğimizi kontrol edemeyiz inancı), Niçin sıkıntı? sendromu (ben üzerime düşeni yapsam da başkaları yapmaz, niye zaman ve enerji harcaıyayım?), Sonsuza kadar tahmin yapılmasıdır (Tüm dünyayı en kısa sürede değiştiremezsem herhangi bir değişiklik için mücadele etmeyeceğim). Söz konusu tuzaklar bizi problemlerle ve değişim gereksinimiyle yüz yüze gelmekten alı koyan inkâr örnekleridir" (Miller, 1991). Biz insanlar hala gelişimimizin delikanlılık evresindeyiz. Bizlerin dünyayı sürdürme ve iyileştirme sorumluluğumuzu kabul etmemiz ve olgunlaşmamız gerekir. Bu anlamda bağımlı olduğumuz doğayı tüketmeden günlük yaşamımızda yaptığımız her şeyi yeniden düşünmemiz gerekir. Karamsarlık ve şikâyet yerine bizim neslimizin küresel bir değişim yapabileceğine, çevre felaketini savuşturabileceğimize inanmalıyız. Aksi durumda geleceğin insanları ve diğer türler takati kalmamış bir dünyada yaşamak zorunda kalacaktır. Nitekim Sagan ve Drüyan (2017) ve Sagan (2022) durumu şöyle özetlemektedir: "Dünya, uçsuz bucaksız kozmik arenada çok küçük bir sahne. Bütün o generallerin ve imparatorların, bir noktanın bir kesiminin geçici hâkimleri olabilsinler diye, şan ve zafer içinde döktükleri kandan nehirleri düşünün. Bu pikselin bir köşesinde yaşayanların, başka bir köşede yaşayan ve kendilerinden pek ayırt edilemeyen kişilere yaptığı, bitmek bilmez gaddarlıkları, aralarındaki yanlış anlayışların ne kadar çok, birbirlerini katletmeye ne kadar istekli, nefretlerinin ne kadar müthiş olduğunu düşünün. Takındığımız tavırlar, kendimize verdiğimiz hayali önem, Evrende ayrıcalıklı bir konumumuzun olduğu kuruntusu bu soluk ışık noktasıyla sarsıldı. Gezegenimiz, bizi çöreyeleyen büyük kozmik karanlıkta tek bir zerredir. Tüm bu sonsuzluğun içindeki ücralığımızda, başka bir yerden bizi kendimizden koruyacak bir yardımın geleceği yolunda hiçbir işaret yok. Dünya şimdilik, yaşam barındırdığı bilinen tek yer. En azından yakın gelecekte, türümüzün göç edebileceği başka bir yer yok. Ziyaret, evet. Yerleşme, henüz hayır. İster beğenin ister beğenmeyin, şimdilik, tutunacağımız yer Dünya'dır. Astronominin kibir kıran ve karakter oluşturan bir deneyim olduğu söylenirdi. İnsanların kendini beğenmişliğindeki ahmaklığını belki de küçük küçük dünyamızın uzaktan beliren bu görüntüsünden daha iyi gösteren bir şey yoktur. Bence, birbirimize karşı daha sevecen davranma ve bu soluk mavi noktayı, bildiğimiz tek vatanımızı koruma ve değerini bilme sorumluluğumuzu vurguluyor".

²⁰ "1. İktidarın oligarşinin elinden alınması anını beklemeden ve bugünden başlayarak, burjuva toplumu dahilinde yeni kurumsal yapılar, yeni yaşam alanları oluşturmak. 2. Kapitalizmin ortadan kaldırdığı üretim/tüketim bağımlı ihya etmek, ilişki tersliğini aşmak. Üretimin kâr amacıyla yapılması saçmalığına son vermek. 20. yüzyıldaki sosyalist deneyimlerin gerçek anlamda başaramadığı temel üretim ve yaşam araçlarını sosyalleştirmek (millileştirmek, devletleştirmekten ziyade halkın üretim ve yaşam araçlarını reel olarak sahiplenmesi). 3. Bürokratik olmayan, katılımı esas alan demokratik bir planlamayı hayata geçirmek. 4. Temel ihtiyaçları karşılamaya öncelik veren bir politika izlemek (Toplumun tüm üyelerinin temel ihtiyaçlarını güvence altına almak: herkese başını sokacak mütevazı bir ev, kaliteli sağlık bakımı, eğitim, beslenme, giyinme, sağlığa uygun içme ve kullanma suyu, ulaşım vb.). 5. Zararlı ve/veya gereksiz üretime ve tüketime son vermek (Nitekim zararlı ve gereksiz üretimden çıkıp, gerçekten gerekli olanların üretilmesi ve tüketilmesi durumunda, sadece enerji tasarrufu ve doğa tahribatını azaltmak değil, çalışma sürelerini kısaltmak da mümkün hale gelecektir. Bu arada pazarlama ve reklam saçmalığına da son vermek gerekir. Askeri harcamaların kısılması da yeni bir paradigma için gereklidir). 6. 15-20 milyon nüfuslu bir kent olamaz. Eğer kelimelerin ve kavramların bir anlamı olması gerekiyorsa, bu 'kent' için de geçerlidir. Megapol, megakent demekle işin içinden çıkmak mümkün değildir. Nüfusun ülke sathına yayılması sorunu da yeni paradigma iddiasında olanların üzerinde önemle düşünmeleri gereken bir şeydir. Kent nüfusunun belirli sınırın ötesine geçmemesi, kırla kent arasında uygun bir yakınlık ve tamamlayıcılık ilişkisi olması gerekir. Zira kırsal olmayan bir kent sürdürülebilir değildir. Kent nüfusunun belirli bir sınırı geçmemesi, etkin yönetim ve sağlıklı işleyen bir demokrasi için de gereklidir. Mesela kent nüfusunu 300 binle sınırlamak ve her kenti de 30'ar bin nüfuslu beldelere bölmek hem yönetim kolaylığı sağlar hem de 'doğrudan demokrasi' için uygun koşullar yaratabilir. 7. Farklı bir zenginlik, refah ve mutluluk anlayışına dayanan, yoksullukla değil, zenginlikle mücadele eden (zira doğrusu odur), ekolojik sınırı ve duyarlılığı esas alan bir üretim ve tüketim modeline geçişin koşulları ivedilikle yaratılmalıdır. Zira toplumsal uyum, doğayla uyumu gerektirir. Haudenasaunee de denilen Kuzey Amerika'nın yerli halkı Iroquois'lar, Alman her kararın yedi nesil ilerisini gözetmesi gerektiği ilkesine göre hareket ediyorlardı. 8. Kamusal mallar ve hizmetlerin meta kategorisi dışına çıkarılması ve parasız sağlanması mümkün ve gereklidir. Musluk suyu, kent içi ulaşım, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik tanınmasına giren şeyler, telekomünikasyon, kültürel etkinlikler parasız olmalıdır. 9. Fosil enerjiye dayalı üretim ve tüketim modeli, başta atmosferin ısınması, iklim değişikliği olmak üzere, sayısız kötülükler ortaya çıkarıyor ve kötülükleri küresel plana yayıyor. Dolayısıyla kömüre, petrole, doğal gaza,

etik yaklaşım olarak ifade ederken Zeybek (2016) de “Dünyayı karbona boğmayan, tekelleşmiş üretim ağlarından azade, önceliği sermaye birikimi değil, yaşam alanlarını zenginleştirmek olan bir mekân nasıl tasarlanır?” sorusuna cevaplar aramıştır.

Sürdürülebilir ekolojik bir yaşam ve dünya toplumu yaratmak perspektifinde çevreci düşüncüyü (Ekoloji Çağı’nı) savunanlar, katılımcı demokrasi, sosyal adalet, küçük ölçekli üretim, âdemi-merkeziyet, ihtiyaç temelinde tüketim, şiddet içermeyen eylemler gibi ilkeleri benimsemekte ve sonuçta, ekolojik ilkelere dayayan bir toplum yaratmanın gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Bookchin (2013b) ise eko-cemaatlerin yaratılmasını şu şekilde ifade etmektedir: “Bu kapsamlı tersine çevirme, kentlerimizi âdemi merkezîleştirmeye başlamamız ve içinde yer aldıkları eko-sistemlerin kalıbına tam anlamıyla uyum sağlayan tümüyle yeni eko-cemaatler kurmamız (zihinle beden ayırımını ortadan kaldırmamız) gerektiği anlamına gelir”. Bunun yanında Bookchin (2013c)’e göre insan-doğa ilişkisi kapsamında toplumsal çatışmaları çözmek toplumu iyileştirmek veya değiştirmekten ziyade toplumu yeniden kurmakla mümkündür. Yine Foster, Clark & York (2023), mevcut sistemin sürdürülemez gelişmesinin, kapitalizmin kendi yıkıcılığıyla baş edebilmesinin yolunun, adil ve sürdürülebilir toplum yaratmayı amaçlayan sosyal olan “ekolojik devrim” ile mümkün olacağını dile getirmektedirler.

Sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumunun/yaşamının inşasını engelleyen ekolojik krizin temel nedeni olarak ekomarksistler kapitalizmi ve sınıf temelinde eşitsizlikleri, ekoanarşistler ise hiyerarşi ve kapitalizmi sorumlu tutarlar. Her iki yaklaşıma göre de sürdürülebilir kapitalizm mümkün değildir. Buna karşılık ekolojik modernleşme teorisi, toplumun temel kurumları dönüştürülebileceği için modernleşmeden vazgeçmeden ekolojik krizin üstesinden gelenebilir düşüncesine dayanmaktadır (Mol & Spaargaren, 1993). Marksistler, ekolojik yaklaşımları emek-sermaye çelişmesini (ekonomik sömürüyü) göremedikleri için eleştirirken, ekolojistler Marksistleri insanlık-doğa ikilemini (doğanın tahribatını) yeterince irdilemedikleri için²¹ eleştirmektedir. Bu çerçevede “ne sağ ne sol fakat ön saflarda” şiarını benimseyen yeşiller, sosyalizm ve kapitalizmden öte üçüncü bir alternatif yol önermektedirler. Yeşiller, “küçük güzeldir” düşüncesini benimserler ve geniş ölçekli modern teknolojilerin insana ve doğaya zarar verdiğini kabul etmektedirler. Onlara göre teknolojik gelişmeye yeni bir yön vermek gerekmektedir ve bunu da küçük belirleyecektir. İnsan küçüktür ve böylece küçük güzeldir. Büyüklük kendi kendini yok etmektedir (Schumacher, 1973). Buna karşın ekolojik modernleşme teorisyenleri,

uranyuma dayalı enerji kullanımının önce radikal olarak kısmak, zamanla da yenilenebilir ve doğal yaşama daha az zarar veren yenilenebilir enerjilere geçiş vaktlice sağlamak. 10. Enerji tasarrufu ve doğanın korunmasının bir gereği olarak, ülke dahilinde üretilen malların ithalini durdurmak. Başka türlü söylemek gerekirse, enerji yutucu modelden çıkmak. Elbette bu içe kapanmak (otarşi) olarak anlaşılmalıdır. Aslında her ülkenin ve/veya bölgenin daha çok kendi (yerli) üretimiyle yetinmesi, delokalize olmuş üretimi relokalize etmek (düşük ücret, çevreyi koruma kaygısı, yüksek vergi ve ucuz hammadde ve enerjiye, kolay pazara ulaşma kaygısıyla yurtdışına kaçan üretimi geri getirmek anlamında). 11. Otomobil (araba) çılgınlığına son vermek. Şimdilerde herkesin bir araba sahibi olması gibi saçma bir perspektifin hiçbir makul ve mantıklı açıklaması mümkün değil. Zira arabanın neden olduğu olumsuzluklar, zararlar ve kötülükler saymakla bitmez. Vakitlice tren, tramvay, metro, otobüs, vapur, deniz otobüsü, bisiklet gibi daha ‘medeni’ araçlara öncelik veren bir rotaya girilmesi gerekiyor. 12. Mevcut politik ve sosyal aktörler, siyasi partiler, sendikalar, dernekler, vakıflar ve benzerlerinin bugünkü yapıları ve işleyişleri veri iken, yeni bir paradigmanın araçları olmaları mümkün değil ama yeni paradigmanın önünde birer engel oluşturduklarını söylemekte bir sakınca yoktur. Bu örgütler geçerli paradigmanın ürünleridir ve varlıklarını da ona borçludurlar. Bir şirketten başka bir şey olmayan, misyonu ve varlık nedeni kitleleri aldatmak/oyalamak olan bir siyasi parti veya bütünüyle bürokratlaşmış yozlaşmış bir sendika bürokrasisi, varlığını borçlu olduğu bu status quo’nun (statükonun) değişmesini istemez. O halde yeni bir perspektife sahip, piramidal (hiyerarşik) olmayan, ‘yatay’ ve demokratik işleyiş içselleştirmiş yeni örgütler oluşturmak ya da (zor olmakla birlikte) mevcut olanları dönüştürmek, öncelikle de ilerici bir retorikle durumu kurtarmaya çalışan örgüt bürokrasilerini teşhir etmek gerekiyor. Velhasıl ‘eski araçlarla’ yeni olana varmak mümkün değil” (Başkaya, 2018).

²¹ Erdoğan & Ejder’in saptamasına göre, Sosyalist ülkelerde bile, çevre sağlığı üretilen üründen sonra gelir. Nitekim Doğu Avrupa ve Rusya’da sanayileşme sürecinin hız kazanmasına bağlı olarak çevre bozulmalarının kapitalist ülkelerdeki durumdan geri kalmayacak biçimde yaygın olduğu açık bir şekilde görülmüştür (Erdoğan ve Ejder, 1997). Marshall’a göre ise kapitalist bir ekonomi uygulanmadığı halde Sovyetler Birliği’nde de önemli çevre sorunları ortaya çıkmıştır (Tekeli ve Ataöv, 2017). (Ayrıca sanayileşme ve kentleşmenin çevresel sorunlar üzerindeki etkileri için bkz. Kaya, Dülger ve Gülersoy, 2024).

bilim ve teknolojinin ekolojik krizin çözümünde önemli katkılarda bulunabileceğini savunurlar (Mol & Sonnenfeld, 2000). Ekolojik merkezli yaklaşımlar, bilim ve teknolojiye karşı olmayıp bilimciliğe ve teknolojik merkeziliğe (insan merkezli teknolojik iyimserliğe) karşı çıkmaktadırlar (Eckersley, 1997). Yeşiller tüketimi, özellikle de gereksiz tüketimi temel problem olarak kabul ederler ve “istek değil, ihtiyaç” ilkesinin temel alınarak “azaltılmış tüketimin” benimsenmesi gerektiğine dikkati çekerler (Dobson, 2016). Tekeli (2013), Tekeli ve Ataöv (2017) ise sürdürülebilir ekolojik bir toplum için ekolojik tasarımı önemsediklerini şöyle ifade etmektedirler: “İnsanın ya da ‘noosfer’in (üretilen kültür tabakası, insanın bilişsel süreçlerinin küresi) varlığı sürdürülebilirliği tehlikeye atarken, uzun erimli mantıkların egemen olduğu ortamlarda, çevrecilik hareketleri yaratarak, yeni kurumsal düzenlemeler geliştirerek, yeni tüketim ahlakları yaratarak, teknoloji geliştirerek sürdürülebilirliği gerçekleştirmeye çalışacaktır. Bu bağlamda noosfer ‘tasarımı’ bir öğrenme süreci olarak biyosfere katar. Bu da sürekli bir evrim içinde olması sonucunu doğurur. Noosferin geliştiği bir gezegende de bu koşulların sağlanması kendiliğinden gerçekleşmeyecek, mühendislik tekniklerini kullanarak insanın müdahalesini gerektirecektir. Ekolojik tasarımda amaç doğa üstünde hakimiyet kurmak, kontrolü sağlamak için bir müdahale değil, doğanın süreçlerine yaratıcı bir katkı için bir müdahale olmalıdır. Ekosistem tasarımında noosfer biyosferle bütünleşmiş olmaktadır. Başka bir deyişle yeni bir çevre kültürü/ahlakı geliştirmeye dönüktür. Ekolojik tasarım, ekolojik olarak sorumlu bütünleştirici (konnektioite) bir tasarım disiplini. Burada söz konusu olan tasarım şimdiye kadar olanı tersine çevirmek için yapılmaktadır. Bilinçli olarak tasarlanmış ve yönetilmiş ekosistemler kent süreçleri ve doğal süreçlerin simbiosis’ini gerçekleştirir. Tasarımı yalnız çevreyi bir denetleme süreci olarak değil, bir öğrenme süreci olarak görmek gerekir. Ekolojik tasarımın başarısı, sağlıklı, dayanıklı, adil ve varlıklı (prosperous) bir komünite oluşturmaya bağlıdır. Tasarım her zaman istediği sonucu alamaz. Hesaplanmamış birçok gelişmeye neden olabilir. Bu beklenmedik gelişmeler bilgimizi geliştirir. Yapılabilecek en önemli katkılar var olan yaşam tarzlarını değiştirmekten geçiyor. Bir tasarımcının bu yönde bir adım atabilmesi için bu konuda bir vizyon olması gerekir”.

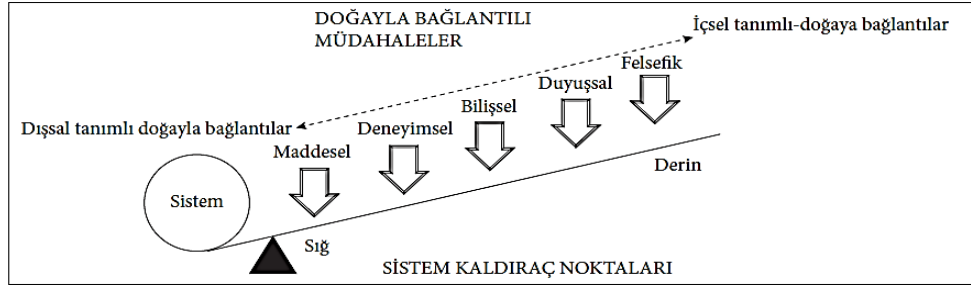
75

Bu noktada akla şu soru gelmektedir: “Bitkiler, hayvanlar daha doğrusu doğa, yargıç olsaydı, bize (insanlığa) ne ceza verirdi?” Böylesi bir sorunun farklı yanıtları olsa da insanlık olarak notumuzun kırık olacağı, verilecek cezanın bizim doğaya çektirdiklerimiz kadar sert olmayacağı şüphesizdir. Aslında doğanın yanıtı insan faaliyetlerinin sonucu iklim değişikliği ve hızlandırılan afetler ve benzeridir. Doğadaki bütün varlıkları metalaştıran yani onları araçsal değer olarak gören kapitalist sistem (bürokratik sosyalist uygulamaların da doğaya farklı baktığını söylemek güçtür) karşısında doğadaki bütün varlıkların kendine özgü değerine saygı duyan içsel değeri öncelemek gereklidir (Şekil 10, Şekil 11). Etik, yönetim ve politikanın (belki biyosiyasetin) birbirini tamamlaması gerekirken modern toplumda “daha büyük iyi yerine, daha az kötünün” gözetilmesi şeklinde çıkarıcı bir risk değerlendirme anlayışı ön plandadır.

Sözü edilen çıkarıcılığa karşı içsel bağlantıların ele alınması sürdürülebilirlik dönüşümünü meydana getirmek için gereklidir (Şekil 10 ve 11). Güçlendirilmiş dışsal bağlantılar potansiyel olarak destekleyici roller oynayabilirler, lakin tek başlarına, dönüştürücü değişiklik meydana getirmeleri olası değildir (Ives, Giusti, Fischer, Abson, Klaniacki, Dorninger, Laudan, Barthel, Abernethy, Martín-López, Raymond, Kendal & Wehrden, 2017).

Doğadaki bütün varlıkların kendine özgü değerine saygı duyan içsel değer	X	Doğadaki bütün varlıkları metalaştıran araçsal değer
---	----------	---

Şekil 10. Sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmanın başat adımlarından birisi doğadaki bütün varlıkların araçsal değer olarak görülmesinden ziyade doğadaki bütün varlıklara saygı duyan içsel değer anlayışıdır (Orijinal).

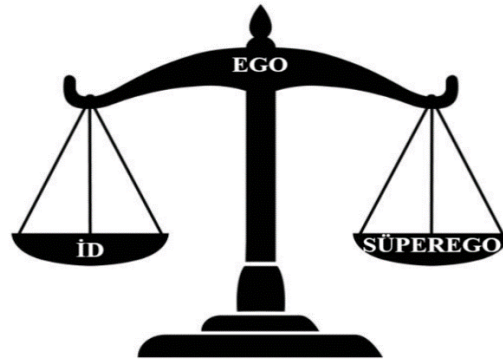
Şekil 11. İnsanları doğaya yeniden bağlamaya yönelik müdahalelerin içsel ve dışsal çerçevede sistem parametrelerinde meydana getirdiği değişiklikler (Ives, Giusti, Fischer, Abson, Klaniecki, Dorninger, Laudan, Barthel, Abernethy, Martín-López, Raymond, Kendal & Wehrden, 2017'ye göre Gülersoy, 2019b).

Kendi türüne acımayan, empati yapamayan insan, canlı-cansız doğayla empati yapabilir mi? İnsanlar kendi aralarındaki sorunları çözmeden, çevre sorunlarına kalıcı bir çözüm getirebilir mi? Nitekim kendi türüne yaşam hakkı tanımayan insan diğer canlı türlerine veya doğadaki cansız unsurlara da var olma şansı tanımamaktadır. Böylesi bir genellemeye gitmek problemli görülmekle birlikte kendi türüyle empati kuramayan insanın doğadaki canlı ve cansız unsurlarla da empati kuramayacağı aşıkardır. Bilinçdışımızın gerçek patronu konumundaki ilkel beynimizin (id: nefis), vicdanımızı (süperego) ve duygularımızı esir almasını önlemenin yolu bilinçlenmeden (dengeleyici konumdaki egomuzu hizalamaktan) yani nitelikli bir eğitimden²² ve bunun tezahürüyle inşa edilen ekolojik adil bir düzenden geçmektedir (Şekil 12). Bilim insanlarının asli görevlerinden birisinin de bu olması gerektir. Muğlâk ve zorlama tanımlamalardan ziyade bizzat halk içinde, halka dokunan bir üslupla açıklamalar yapmak, halka kendisini aynada göstermek yerinde olacaktır. Nitekim Eski Hint Uygarlığı Hekim Andı'nda 'Bütün canlı varlıkların iyiliği için çalış' (Çinko, 2001) veya Aşık Büryani'nin 'Canlı cansız cümlemiz bir nesneden' (Büryani, 2002) sözleri bu gerçeğe vurgu yapmaktadır. Nitekim Russell²³ (1962) da insanların yaradılışlarının özünü anlamaları gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

²² Russell (1998) bu gerçeği şöyle ifade etmektedir: "İnsan yaradılışının en az onda dokuzu yetişmeye, onda biri de soyacekime bağlıdır. Yetişmeyle ilgili yön, eğitimle işlenebilir. Belki zamanla, soya çeken yön de bilimi uysallıkla benimseyecektir. Bu geçiş döneminin başarıyla atlatıldığını düşünerek, bütün bu çabalar sonucunda ne gibi bir dünyanın doğabileceğini soralım kendimize. Sanat, edebiyat, bilim nasıl bir yönde ilerler böyle bir dünyada? Bence, üstünden büyük bir korku yükü kalkan hem özel ekonomik korkulardan hem de genel savaş korkusundan kurtulan insan ruhu, şimdiye değin düşümlüğümüzden bile geçirmedüğümüz yüceliklere erişebilir".

²³ Russell (1998) 1961'de Soğuk Savaş'ın gölgesinde insanlığın geleceği için bizlere şöyle seslenmiştir: "İnsanda daha özgür, daha mutlu bir dünyada nasıl bir yaşamın sağlanabileceğini gösteren, yücelik, parlaklık yetileri de vardır. İnsan, varabileceği boyutları bir görürse, kurabileceği yaşam şimdi düşümlüğümüze bile sığmayacak niteliktedir. Ortak amacımız olması gereken olgunluğa erişmeye kalmadan kendi kendimizi delicesine, körü körüne yok etmezsek, önümüzde uzanan binlerce yüzyıl içinde bütün saydıklarımız tek tek gerçekleşebilir. Hayır, kötümserlere kulak vermeyelim, verirse İnsan geleceği konusunda alçaklık işlemiş oluruz" diyerek neler yapılması gerektiğini de şöyle sıralamıştır: 'Bütün izahatının neticesi olarak, bir bilimsel toplumun belli şartlar dahilinde istikrarlı olabileceğine inanıyorum. Bunun için birinci şart: Her türlü askeri kuvveti tekeli altına almış ve bu sayede dünya barışını temin edebilen, tek bir Dünya İdaresinin kurulmasıdır. İkinci şart: Dünyanın bir kısmının, diğer kısmına, kıskançlık ve gıpta duyguları beslememesi için mevcut her türlü sebebi bertaraf edecek şekilde yaygın hale gelmiş umumi bir hayat seviyesi yüksekliğidir. Üçüncü şart: (ki bu, ikinci şartın gerçekleşmesi için bir ön şart durumundadır) Dünya nüfus artışının tamamen durgun hale gelmesi veya hiç değişilse, bu duruma yaklaşması için, doğum oranlarının her tarafta belli bir ölçüde sabit tutulmasının teminidir. Nihayet dördüncü şart ise: ister iş hayatında ister eğlencede olsun, ferdi davranış sahasının (inisiyatif) sağlanması ve icra kuvvetlerinin, siyasi ve iktisadi bir sistemin sağlam bir şekilde muhafazası ile kabili telif şekilde, mümkün olan azami derecede, merkezîlikten uzaklaştırılıp, dağıtılması gereklidir. Lakin Dünya henüz bu şartların gerçekleştirilmesinden fazlasıyla uzak durumdadır. Bu sebepten özlenen istikrarlılığa ulaşmadan önce, çok büyük sarsıntılı inkılap ve azaplara uğramak zorunda kalacaktır. Bununla beraber, büyük azaplar çekmek ve sarsıntılı büyük değişikliklere uğramak, şimdiye kadar insanlığın kaderi olağüstüdür. Bu itibarla, insanlığın geleceği içerisinde, fakirlik ve harp düşüncesinin yok edildiği ve her türlü korku ve endişenin patolojik olaylar sahasına

“Makine (Sanayileşme süreci) bizi, insan mutluluğunun önemli öğelerinden olan iki şeyden yoksun bırakır: Bunlar içtenlik ve çeşitliliktir. Makinenin hayatın tek renkliliğini zaman zaman kaldırmak ve bu arada, insanları her türlü tedbirlere başvurarak, serüvene zorlamak olmalı. Çok kimse, hayatlarını dağ sporlarında tehlikeye atmak olanağı bulunca, artık savaş isteğinden vazgeçecektir. Nefsi köreltmek ve zararlı davranışları yalnız dıştan yasak etmek, başıboş içgüdülerimizi yönetmeye yeter usuller değildir. Tek etkili çare içgüdülerimizin özünü bulup meydana çıkarmak ve onu en az zararlı yoldan doyurmaya çalışmaktır. Madem, makinanın en çok ezip boğduğu şey içtenliktir, onun yerine konabilecek tek şey, kişisel teşebbüsün gelişebileceği fırsatlar yaratmaktır. İnsanların hayatını herhangi yoldan düzeltmek işinde, insan yaradılışının özünü anlamak temel olmalıdır. Bilim, fizik dünyanın kanunlarını buyruğu altına almada mucizeler yaratmıştır. Ama, -bugüne dek, kendi yaradılışımızın kanunlarını, yıldızların ve elektronların kanunlarından çok daha az anlamaktayız. Bilim insan tabiatını anlayacak kerteğe vardığı zaman, makinanın ve fizik bilimlerinin şimdikiye dek yaratamadıkları bir mutluluğu insanlar insanlara sağlamak gücüne kavuşacaklardır”.

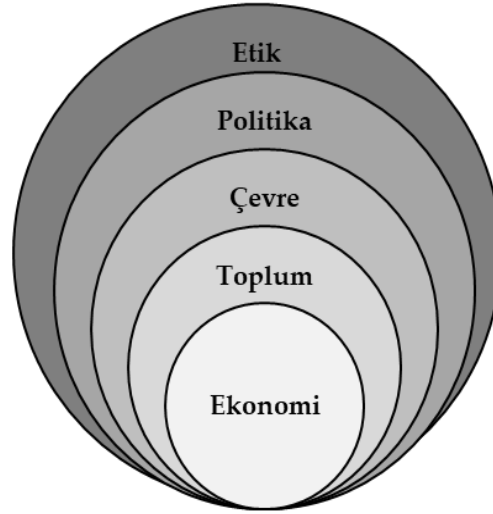
Şekil 12. Sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmanın anahtarlarından birisi de isteklerimizi (idimizi) vicdanımızla (süperegomuzla) ve bilincimizle (egomuzla) dengelemektir. (Orijinal).

Sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı oluşturmak adına sivil inisiyatifin oldukça hayati bir fonksiyonu vardır. Örneğin Hindistan’da Himalaya Dağlarının eteklerinde 24 Nisan 1973’te orman katliamını engellemek için ağaçlara siper olan kadınların eylemine Chipko (sarılmak, kucaklamak) Hareketi adı verilmiş ve bu hareket ekolojik farkındalığı yükseltmiş, sivil toplumu harekete geçirmiştir (Dinçer, 2024). Bu satırlar yazılırken (Kasım 2024) Kaz Dağı eteklerinde yer alan Çanakkale ili Bayramiç ilçesine bağlı Hacıbekirler köyündeki kadınların haberlere yansıyan görüntülerinde kesilmesin diye sarıldıkları ağaçların, sonrasında Halılağa Bakır Madeni projesi kapsamında kesilmesine ilişkin tepkileri vardı. Bir köylü kadını bu tepkisini şöyle ifade etmiştir: “Ben ağaca sarıldım. Buradaki, baştaki duran adam da dedi ki: “Teyzem, biz ağaçları kesmeyeceğiz.” “Ay oğlanım,” dedim. “Kesmeyeceğiz diyorsunuz ama” dedim, “damga vurmuşsunuz,” dedim. “Size” dedi, “iş vereceğiz,” dedi. “Kesmeyeceğiz teyzem,” dedi. “Üzülme sen,” dedi. “Tamam.” Üzülmedim. Ertesi gün geldim. Bir de baktım, çam, benim sarıldığım çam gitmiş! Yok olmuş! İki gün oldu ben buraya geleli, iki gün. İki günde burayı böyle talan etmiş. Hiç şantiye görünmüyordu. Şimdi şantiye başa geçmiş. Yapma! Havamıza, suyumuzla, toprağımıza, çamıma dokunma!” (Ege Postası, 2024).

Böylesi olumsuz uygulamalara karşın iletişimin daha da hızlandığı günümüzde uluslararası anlaşmalar ve devlet politikaları yanında çevre örgütlerinin ve gönüllü şirket organizasyonlarının

itildiği, yüksek bir noktayı; belli belirsiz, silik bir şekilde de olsa, fark eder gibiyiz. Bu mesut neticeye giden yolun, çok uzak olmasından korkuyorum. Fakat bu, en son ümidi de yitirmemiz için bir sebep değildir”.

sürdürülebilir bir toplum adına önemli adımlar attığı görülmektedir. Bu yolda bazı çevre örgütleri devletler düzeyinde bilgi üretmekte, sürdürülebilir üretim yöntemleri geliştirip ürünlere sertifikalar uygulamakta ve topladığı fonlarla toprak satın alıp koruma alanları oluşturmaktadır. Bazı gönüllü şirket organizasyonları ise mevzuatları onları zorlamadığı halde üretim ve dağıtım zincirlerindeki kurum-kuruluşları da işin içine katarak karbon emisyon ve atıklarını azaltmakta ve böylelikle küresel domino etkisi yaratmaktadırlar. Bazı büyük şirketler de yenilikçi üretim sistemi (sıfır atık üretmek, karbon-nötr olmak vb.) ve toplumsal yarar kapsamında kurumsal sorumluluk çerçevesinde gönüllü kuruluşlarla iş birliği yapmaktadır. Bu anlamda geridönüşebilirlik kapsamında organik atıklardan biyoyakıt üretilmekte, güneş enerjisinden elektrik üretecek kiremit ve yar karoları geliştirilmekte, binalar güneş enerjisinin ışık ve ısıyından yararlanabilmek adına yeniden tasarlanmakta ve şehirlerdeki çatılar sebze bahçelerine vb. dönüştürülmektedir (Barlas, 2013). Tekeli ve Ataöv (2017) sürdürülebilir toplum-yaşam adına mevcut sistem içerisinde de çözümler üretilebileceğini şöyle ifade etmektedirler: “Eğer etkili bir sonuç alınmak isteniyorsa varlığını korumakta olan kapitalist sistem içinde kalarak yapılabilecek olanları da küçümsememek gerekir. Bu bakımdan şirketlerin yapmakta olduklarını da değerlendirmek gerekir. Kırk yıldır çevrecilik hareketinin barışçı olarak sürdürdükleri kampanyalar ve mücadeleler insan ve çevre/doğa ilişkileri konusundaki değer yargılarını değiştirmiştir. Son günlerde 45 CEO bir araya gelerek, suyun adil olarak fiyatlandırılmasını istemişlerdir. Marka olan firmalar kendilerini tüm değer zincirinden sorumlu olarak görmeye başlamışlardır. Markalar kendilerini değişimin güçlü aktörleri olarak gördüklerini söylemektedirler. Bu önemlidir. Artık büyük firmaların üretimlerini sürdürülebilirlik çizgisi içinde kalarak yapmayı, yalnız bir sosyal sorumluluk konusu olarak görmesinin ötesine geçerek, ekonomik çıkarımın bir parçası olarak görmeye başlaması, barışçı çevrecilik hareketinin uzun erimde sağladığı bir başarı olarak görülmelidir”.

Şekil 13. Eskisi gibi yaşamın sürdürülemez olduğu günümüzde “sürdürülebilir-bütüncül ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı etiği” çerçevesinde şekillenecek yeni bir paradigmaya gereksinim vardır (Orijinal).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi Devrimi'ne kadar ön planda olan 'doğaya egemen olma tutkusu', ve de Sanayi Devrimi'nden günümüze hâkim paradigma olan 'doğayı sömürme tutkusu' doğaya ve insanlığa mutluluk getirmemiştir. Bu anlamda doğanın işleyişi ile insanın işleyişini (kültür) bütüncül bir perspektifle kaynaştırmak ve sürdürülebilir-bütüncül ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmak için

bireysel eylemlerin kartopu etkisi oluşturma potansiyeli için bir hakikat olmakla birlikte toplumun tahakkümden, hiyerarşiden özgür olması üretim ve tüketim sisteminin ekolojik bir perspektifle geniş halk kitlelerinin lehine dönüştürülmesi gereklidir. Bunun yanında günümüz emperyal düzeninde (müesses nizamında) insanlığın doğa-insan ilişkilerini holistik olarak irdeleyecek ve evrensel içeriğiyle toplumun bütün kesimlerini kapsayacak bir ekolojik paradigmaya, kanona²⁴ ve praksise²⁵ (bedensel-ruhsal pratik, aksiyon) ihtiyacı vardır. Bu ekolojik paradigma ekonomik, sosyal, ekolojik (çevre), politik ve etik boyutlarıyla doğanın potansiyelini, refahı, adaleti ve planlamayı da işe koşarak demokratik bir düzlemde sürdürülebilir ekolojik bir dünya ve dünya toplumu için gerçekçi öneriler sunabilecektir. Bu paradigma (Şekil 13) “sürdürülebilir-bütüncül ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı etiği” olarak da ifade edilebilir. Sözü edilen amaçlar kapsamında çevre bilincinin içselleştirilmesi için çevre eğitiminin hayati bir fonksiyonu vardır. Canlı-cansız bütün varlıkların karşılıklı ilişkilerini önceleyen sürdürülebilir-bütüncül ekolojik yeni bir uygarlık geliştirebilmek adına bizim asıl dayanak noktamız insanın en büyük düşmanının kendisi olmasına karşın en büyük umudun da kendisi olmasıdır. İnsanlıktan ziyade uygarlığın sonunun yakını olduğu bu süreçte gelecek nesillere ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için doğal ve toplumsal mirası bırakabilmek adına “küresel sürdürülebilir-bütüncül ekolojik bir toplum/yaşam yaratma seferberliği” başlatmak kaçınılmaz görünmektedir.

Çalışmanın bu kısmında, yukarıdaki paragrafta vurgulanan hususlar perspektifinden sürdürülebilir ekolojik bir toplum/yaşam yaratmak için bazı öneriler geliştirilmiştir:

1. İnsan, üzerinde yaşadığı çevreyi de kendi benliği gibi görüp anlamlandırarak koruması gerektiğini düşünmelidir. Bu anlamda çevre bilincinin içselleştirilmesi ve eylemsel çevre okuryazar vatandaşlar yetiştirebilmek adına Çevre Eğitimi dersi bütün eğitim-öğretim kademelerinde zorunlu olarak (alan uzmanlarınca) okutulmalıdır. Bir diğer husus alternatif eğitimin (orman okulları, Summerhill Okulu, Paulo Freire Girişimi vb.) çevre eğitiminde işe koşulmasıdır. Bu açıdan köy enstitülerinde uygulanan (Mutlu, 2019) yaparak-yaşayarak-üretmek eğitim modeli yol gösterici olabilir.

2. Doğa yoksunluğu sendromunu (Louv, 2023) aşabilmemiz için doğanın işleyişini ve insanı tanımamız gereklidir. Bunun için de doğanın günlük yaşamın bir parçası haline (örneğin ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte günde 1 saat doğada zaman geçirmesi) gelmesi gereklidir. Bunlar yanında gençlerin sürdürülebilir ekolojik bir toplumun dinamik gücü ve temsilcileri (Honkatukia & Rättilä, 2023) olduğu hakikatinden yola çıkarak onlara yönelik ulusal, uluslararası çalışmalara, seminerlere vb. destek verilmelidir.

3. Sürdürülebilir ekolojik bir toplum yaratmak adına çevreyle ilgili bir sivil toplum kuruluşuna (örneğin TEMA, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, ÇEVKO, Ege Orman Vakfı, WWF Türkiye-Doğal Hayatı Koruma Vakfı gibi) üye olunabilir.

4. Kolektif umutsuzluğun kol gezdiği Kaos Çağı'nda Fındıklı ilçesinde (Rize) ve Türkiye'nin bazı yörelerinde olduğu gibi Meci (Cömert, 2023) yani imece kültürünün (karşılıksız ve gönüllü ortak dayanışma örneklerinin) çoğaltılması gereklidir.

5. Doğal kaynaklar kapasitelerine göre kullanılmalıdır. Bu açıdan arazi yetenek sınıflarına (8 sınıf) göre havza bazında uygulanacak arazi kullanım planlamaları²⁶ çözümün parçası olmak adına

²⁴Kanon: Kural ve ilke anlamında kanun. Bilgi güçlerinin kullanılmasını saptayan önsel ilkelerin bütünü (Bobaroğlu, 2017).

²⁵Praksis: Bedensel-ruhsal pratik, aksiyon, pratik (Kar, 2021).

²⁶ Demirsoy (2018), dünyanın en önemli probleminin havza planlaması ve bununla ilintili taşıma kapasitesini belirlemek olarak ifade etmiş ve şöyle devam etmiştir: “Bütün bu açıklamalardan sonra, uygar bir dünyada her bölgenin ve her bölge içindeki biyotopun taşıma kapasitesi araştırılmalı, o bölgeye ya da mahalle hangi niteliklerde ya da özelliklerde atık madde bırakılacağı ne kadar sanayi ne kadar yerleşim yeri ne kadar ulaşım ağı kurulacağı ve ne kadar nüfus yerleştirileceği saptanmalıdır. Bunun üzerinde yapılacak yüklenmeler er ya da geç ortamı bozacak, bize sağlık ve maddi bakımdan çok daha ağır maliyetler getirecektir. İnsan eliyle yapılacak her türlü girişimde öncelikle bu araştırma yapılmalıdır. İnsan eliyle doğrudan olmasa bile, bir yere orada düşmanı olmayan yabancı bir bitkinin ya da hayvanın taşınması ya

önemli bir girişim olabilecektir (Şekil 4). Diğer bir deyişle kayaçların-taşların, bitkilerin, hayvanların, suların, havanın (iklimin), yeryüzü şekillerinin dilinin anlaşılması ve insan faaliyetlerinin buna göre şekillenmesi gerekir.

6. Kentsel ve kırsal alanlarda sürdürülebilirlik açısından doğal-beşerî kaynakların yerinden yönetilmesi, kırsal alanların tüzel kişiliklerinin korunması gereklidir. Yine kırdaki ve kentteki arazilerin, arsaların elit tabakanın eline geçmesini ifade eden kırsal ve kentsel soylulaştırma önlenmelidir. Bunların yanında yeni kırsal paradigmalarda da etkisiyle Dünyada ve Türkiye’de kentten kıra göçler artmaya başlamıştır. Böylesi bir ortamda kır-kent bütünleşmesi kapsamında kırdaki sosyo-ekonomik-kültürel olanakların iyileştirilerek kıra dönüş imkânlarının sağlanması, kentlerin üzerindeki yükün hafiflemesine, adeta terk edilmiş kırsal alanların ülke ekonomisine katkı sağlamasına yardımcı olabilecektir. Bir diğer husus kolektif anlayışın ön planda olduğu doğa-insan etkileşimini gözetilen toplumcu-ekolojik bir yerleşim birimi (kır, kent) modelinin (Gülersoy, 2022b) ivedilikle hayata geçirilmesi gerçeğidir.

7. Bertolt Brecht’in ifade ettiği gibi ‘Ya hep beraber ya da hiçbirimiz’ mottosundan hareketle sürdürülebilir ekolojik bir toplum yaratmak için adalet, karşılıklı fayda, iş birliği, empati ve sevgi²⁷ çerçevesinde kolektif olarak iş birliğine gitmenin yaşamsal önemine dikkat çekilmelidir.

8. İnsanın ve insan refahının merkezde olduğu Süper Akıllı Toplum Aşamasına (Toplum 5.0) bir adım öncesinde toplumu ve yaşamı yeniden tasarlama gücümüzle neoliberal düzene rağmen (Harari, 2018; Harvey, 2015a) geleceğimizi yapay zekâ ve biyoteknolojiden yararlanarak şekillendirmek mümkündür.

9. Miller ilkeleri, Earth Charter International prensipleri ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve metin içerisinde adları geçen düşün-bilim insanlarının ifade ettiği gibi sürdürülebilir ekolojik bir toplum/yaşam adına anayasaların²⁸ ekolojik bir hüviyete kavuşması ve bunun zemininin oluşabilmesi için yeni bütüncül bir ekolojik etik yaklaşımın geliştirilmesi gereklidir.

10. İdeal bir sistem için yaratıcılık kapasitemize güvenerek akılcı, iyi niyetli, merhametli, umutlu ve kararlı bir şekilde hareket edilmesi gerekmektedir (Başkaya, 2016; Başkaya, 2018; Başkaya, 2022; Chomsky, 1996; Ritzer, 2011; Ritzer, 2016; Russell, 1998; Wallerstein, 2016).

11. Yaşanılan yerleşim birimi çevresinde bitkilendirme (ağaçlandırma, otlandırma, çalı dikimi vb.), arazi rehabilitasyon vb. çalışmalarına katılabilir.

12. Doğal afetleri hızlandıran insan faaliyetlerini planlamamız ve beşerî kökenli afetlerin nedenlerini belirleyip buna göre önlemler (afet dirençli yerleşim birimleri oluşturmak vb. gibi) almamız zorunludur.

13. Rıza Şehri kıssası, 725 yıl önce Hâce Bektaş Veli’nin ağaç dikmeyi teşvik etmesi ve doğayla uyumlu²⁹ bir yaşam felsefesini savunması, Abdurrahim Karakoç’un şiirlerinde doğayla uyumlu bir yaşamı (Gölgesinde otur amma, Yaprak senden incinmesin) ifade etmesi vb. (Gülersoy, 2019a; Gülersoy, 2019b) sürdürülebilir ekolojik bir toplum/yaşam inşasında insanlara rehber olabilir.

da av ve avcı arasındaki ilişkileri bozacak bir değişim (örneğin avcıyı öldüren bir hastalığın bir ortama sokulması) oradaki dengeleri büyük ölçüde değiştirecektir. Dünyanın her yerinin bu açıdan gözden geçirilip yeniden bir sanayi ve nüfus dağılımı yapılması gerekmektedir”.

²⁷ Sevgi eğitimi bu anlamda anahtar bir misyon üstlenebilir (Gülersoy ve Yıldırım, 2024).

²⁸ ‘Dünyadaki anayasaların tümünün birinci maddesine ‘doğa hakkı insan haklarından önce gelir’ ibaresini koyup, ödünsüz bir şekilde ortak akılla uygulamaktan başka yol görünmüyor. Nitekim geleceği olmayan bir dünyanın geçmişi yok demektir’ (Demirsoy, 2018).

²⁹ Türkmen Yörük Duası: “Allah’ım! İlk önce dağa taşa ver. Ormana, hayvanlara, suya ver. Ondan sonra insanlara, kapı komşuma, muhtaç olana ver. Kalırsa (peşi sıra da) bana ver!..” (Sayar, 2021). Tunceli (Dersim)-Ovacık Sabah Duası: “Önce dünya âleme, sonra konu komşuma, sonra yabandaki kurda kuşa, yılanı çiyana, Bir lokma da kalırsa ben ve çocuklarıma ver... Ya sabah yıldızı ya sabah güneşi hoş geldin” (Boz, 2023).

14. Doğal Tarımın Babası Masanobu Fukuoka'nın³⁰ *"toprağı işlemek yok, gübrelemek yok, yabancı otları temizlemek yok ve kimyasallara bağlı kalmak yok"* şeklinde önerdiği doğal tarım (Hiçbir Şey Yapma Tarımı) yöntemi, başka bir çıkış yolu olabilir (Fukuoka, 2013). Yine Hindistan'da kimyasal gübre kullanımının getirdiği maliyetleri karşılamakta zorlanan bağımsız çiftçiler yeni tekniklerle harmanlanmış geleneksel yöntemlere dönmektedir (Açıkgoz, 2015). Bu arada kimyasal ilaçlar yerine organik tarım şirketlerinin organik ilaçları devreye girmiş olsa da organik ürünlerin çok yüksek fiyatlarla satılması sürdürülebilirlik açısından sıkıntılı bir durumdur. Bu durumun çözümü ise doğal tarım ve organik tarım yapan çiftçilerin yerel yönetimlerin desteğiyle kooperatifleşmeye gitmesidir. Böylelikle tarımsal ve hayvansal ürünler uygun fiyata tüketiciye ulaşabilecektir. Ayrıca GDO'suz ve kimyasallardan uzak bir ekolojik tarım sisteminde yerel tohumların kullanılması da sürdürülebilir ekolojik bir toplum/yaşam için gereklidir. Hindistan'daki tohum kooperatifleri ve her yıl Seferihisar'da düzenlenen Tohum Takas Şenliği bu durumun hayata geçmesi için önemli pratiklerdir (Gülersoy, 2019b). Bunlar yanında sürdürülebilirlik açısından topraksızların ve küçük çiftçilerin haklarının korunması da önemlidir. Örneğin Hindistan'da topraksızlar hareketi olarak bilinen "Ekta Parishad", Brezilya'daki "Topraksız Kır İşçileri Hareketi (MST)", "La Via Campesina Ağı (Çiftçilerin Yolu)" ve Mali'de ilan edilen "Gıda Egemenliği için Nyeleni Deklerasyonu" topraksızların ve küçük çiftçilerin hakları için mücadele etmektedir (Gülersoy ve Girgin, 2017; Gülersoy, 2019b; Gülersoy, 2020; Yeğin, 2004). Yine *"insan yerleşimiyle ilgili barınak ve enerji kullanımından toplumu yeniden kurmaya kadar bütünlükçü ekolojik tasarım yöntemi olan permakültür"*³¹ (kalcı kültür fikri), *katlık senaryolarına karşı bolluk, kendine yeterlilik yaratmayı amaçlayıp kapitalizme ve endüstriyalizme karşı durarak* alternatif bir çözüm olma potansiyeli taşımaktadır (Değirmenci, 2011; Gülersoy, 2019b). Öz olarak gıda emperyalizminin³² etkisini giderek hissettirdiği bir ortamda ülkesel ölçekte kapsamlı bir (toprak reformunu da içeren) tarım reformunun yapılması zorunludur. Böylesi bir uygulama diğer ülkelere de rol-model olabilir.

15. Sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmak açısından insanların kendi ekosistemlerinin sağlığının kısa ve uzun vadede onların iyilikleri için gerekli olduğu gerçeğini anlamaları sağlanmalı ve yerel halkın karar süreçlerine katılmaları özendirilmelidir.

16. Alternatif yaşam modelleri kapsamında köy-kent komünlerini, ekoköyleri ve diğer modelleri (Alternatif Bir Ekolojik Yaşam Modeli: TaTuTa (Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası) Projesi³³ gibi) dikkatle incelenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Bunlar

³⁰ *"Yeryüzüyle barışmanın yolu beton, metal ve plastik esaretindeki kentli yaşam tarzının değiştirilmesinden geçer. Bu doğayla olduğu kadar kendimizle de barışık olacağımız yoldur"* (Fukuoka, 2013). Nitekim Türkiye'nin iki katı yüzölçümüne sahip olan ve okyanusun tabanına kadar ulaşan devasa plastik çöp yığınundan oluşmuş kıtaya Yedinci Kıta adı verilmiştir (Tuna, 2019).

³¹ *"Permakültür tasarım yaklaşımında insan yerleşmesi ve tarımsal sistemlerin tasarımında doğal ekolojik sistemlerdeki ilişkiler taklit edilmektedir. Permakültür insanların gereksinmelerini, insanların yaşadıkları topraklarla uyumlu bir şekilde karşılayan verimli ve kararlı bir sistemi oluşturmayı amaçlamaktadır. Permakültür yaklaşımı işi en aza indirmek, atıkları kaynak haline getirmekte, verimlilik ve ürün artırılmakta, çevre restore etmektedir. Permakültür tasarımda esas kilit kavram bileşenler arasında bağlantıların nasıl kurulacağıdır. Kenti bir canlı sistemler gibi tasarlamak/inşa etmek yoluna gidilmektedir"* (Tekeli, 2013).

³² Asıl olarak sürdürülebilir bir toplum/yaşam için insanlığın beslenme şeklini de değiştirmesi zorunludur. Başka bir deyişle daha çok insanın beslenebilmesi için insanın besin piramidinde (ekolojik piramitte) ikinci basamağa (otçul) yerleşmesi yani vegan veya en azından vejetaryen beslenmesi gereklidir. Bu kapsamda sebze, meyve ve tahıl tarımı açısından tarımsal bağımsızlık önemlidir.

³³ *"2002 yılında kurumsallaştırılan Ekolojik Buğday Derneğinin kurduğu, TaTuTa (tarım, turizm, takas) Projesinin ana amacı Türkiye'de ekolojik tarımla geçinen çiftçi ailelerine mali, gönüllü işgücü ve/veya bilgi desteği sağlayarak ekolojik tarımı teşvik etmek ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Bunun yanı sıra Türkiye'de alternatif bir ekolojik yaşam modeli de sunmaya çalışmaktadır. Projenin amacı, TaTuTa çiftliklerine dahil olan bireylerde ekolojik bilinç düzeyini ölçmek ve ekolojik yaşam için nasıl bir ortam yarattıklarını gözlemlemektir"* (Ekolojik Buğday Derneği, 2024).

yanında vernaküler mimari³⁴ önemsenmelidir. Yine Pentoutopia³⁵, İdeal Cumhuriyet Köyü, Köykent, Tarım Kenti (Mutlu, 2022) gibi modeller incelenerek sürdürülebilir-bütüncül ekolojik bir ideal toplum/yaşam modeli geliştirilebilir.

17. Willy Brandt tarafından 1980'li yıllarda önerilen Brandt Hattı'nın kuzeyinde kalan ülkeler gelişmiş Kuzey Ülkeleri, güneyinde kalanlar ise gelişmekte olan/gelişmemiş Güney Ülkeleri olarak nitelendirilmiştir (Gülersoy, 2020). Bu anlamda Sachs (2005) Kuzey Ülkelerine şöyle seslenmektedir: "Ya bu duruma ses çıkarmayacaksınız ve bu gidiş insanlığın yok oluşunu yaratacak ya da çevrecilerin söylediği gibi daha adil bir bölüşümün ve kaynakların kullanımının daha demokratikleştirildiği bir dünyanın yaratılması için uğraşacaksınız. Ekoloji olmadan eşitlik olmaz. Bu bir insan hakları sorunudur" diyerek çözüm için şu şekilde on maddelik bir reçete sunmuştur: "1- 2050 yılına kadar sera gazı emisyonlarında, 1990 rakamlarına göre %60'a varan bir azalma zorunludur. 2- Enerjinin verimli kullanılması yasal değişikliklerle desteklenmelidir. 3- Elektrik üretiminde rüzgâr, güneş gibi temiz (yenilenebilir) enerji kaynaklarının payı hızla artırılmalıdır. 4- Hükümetler karbon vergileri ve temiz enerji ile teknolojileri teşvik ederek geçiş dönemlerine öncülük etmelidir. 5- Enerji tasarrufu her yerde kural haline gelmeli, binalarda enerji verimliliği için standartlar konulmalıdır. 6- Ulaşımdan kaynaklanan karbondioksiti azaltmak için motorlu taşıtlara dayanmayan ulaşım biçimleri ve toplu taşımacılık geliştirilmelidir. 7- Yaşam biçimlerimizi sorgulamak ve değiştirmek, daha çok bisiklet yolu, daha az otomobil ve uçak kullanmak, daha az enerji tüketmek zorundayız. 8- Atmosferdeki fazla karbondioksiti temizleyen orman alanlarının korunması ve genişletilmesi gerekiyor. 9-Küçük güzeldir (azla yaşayabilme); üretimde, tüketimde, yatırımlarda devasa ölçekleri terk etmek zorundayız. 10-Yeşil bir gelecek için çalışmalıyız" (Sachs, 2005).

18. Miller'a göre dünyada sürdürülebilir, daha anlamlı ve mutlu bir yaşam oluşturulabilir. Dünya vatandaşı olmak ve dünyayı sürdürebilir hale getirebilmek için şu on iki eylemi (Miller, 1991) yaparak işe başlanmalıdır: 1. Dünyanın çalışma şekline ait düşüncenizi gözden geçirin ve yakın çevrenize duyarlılık gösterin. 2. Eğitimin amacının yaşama saygı olduğu gerçeğinden hareketle ekolojik açıdan bilgilenin. 3. Doğayı anlamaya ve tanımaya çalışın ve onunla duygusal bağ kurun. 4. Kaynak tüketimini ve atık ile kirlenme üretimini azaltarak daha basit bir yaşam şekli seçin (küçük güzeldir). 5. Enerji kullanım ve israfı konusunda duyarlı olun. 6. Su, gıda ve geçimimiz açısından büyük merkezi sistemlere bağımlılıktan kurtularak kendi kendinize yetmeye çalışın. 7. Çevrenin evde başladığını unutmayın. 8. Bölgesel ve ulusal düzeyde politikayla ilgilenin hatta katılın. 9. Küresel olarak düşünmeye ve ulusal, yerel olarak eyleme geçmeye dayanan küçük eylemler yapın. 10. Başlıca politik eylemlerle, ekonomik boykotlarla ve seçici tüketimle, ana kirleticiler ve büyük sorunlar üzerinde çalışın (büyük resmi görün. 11. İnsanları bilinçlendirin eyleme geçmelerini sağlayın. 12. İnsanları suçlamayın. Burada ifade edilen eylemler, sürdürülebilir ekolojik bir dünya toplumuna/yaşamına yumuşak bir geçiş kapı aralayabilir.

19. Earth Charter International (2021) tarafından "Yeryüzü Şartı" başlığıyla yayımlanan beyannamedeki ilkelere de kulak verilmez. Bu ilkeler şu şekildedir: "I. Toplum Hayatına Saygı ve Özen Gösterme (1. Tüm çeşitliliği ile Yeryüzü ve yaşama saygı. 2. Anlayış, şefkat ve sevgi ile toplum hayatına özen gösterme. 3. Adaletli, katılımcı, sürdürülebilir ve barışçıl demokratik toplumlar oluşturma. 4. Şimdiki ve gelecek nesiller için Yeryüzü'nün cömertliğini ve güzelliğini güven altına alma). II. Ekolojik Bütünlük (5. Yaşamı

³⁴ "Vernaküler mimari iklimsel verileri ve arazi yapısını dikkate alan, insan konforuna önem veren, yöreye özgü malzemelerin ve yapım yöntemlerinin kullanıldığı, çevreye uyumlu, sürdürülebilir bir tasarım" (Canan vd., 2020). Örneğin Antalya'daki (Akseki ve İbradı ilçeleri kırsalındaki) üç yüz yıllık geçmişe sahip 'düğmeli evler' gibi.

³⁵ Pentoutopia'nın beş temel ilkesi şöyledir: 1. Özgürlük (bireylerin negatif ve pozitif özgürlüğü), 2. Demokrasi (demokratik tasarım, işleyiş, kurumların yönetimi ve idaresi, özellikle örgütler, siyasi kurumlar, kamu ve toplumsal alan), 3. Eşitlik (herkes için eşit haklar, fırsatlar ve koşullar), 4. Adalet (prosedürel ve dağıtımsal adalet) ve 5. Sürdürülebilirlik (kalıcı, denge ve ılımlılık) (Diefenbach, 2023).

sürdürecek doğal süreçlere ve biyolojik çeşitliliğe özellikle önem vererek, Yeryüzü'nün ekolojik sistemlerinin bütünlüğü korunmalı ve saklanmalıdır. 6. Çevre korumanın en iyi yöntemi olarak zararlar önlenmeli ve bilgi sınırlı olduğu takdirde önlem alıcı bir yaklaşım uygulanmalıdır. 7. Yeryüzü'nün üretken kapasitesini, insan haklarını ve toplum refahını koruyan üretim, tüketim ve yeniden üretim kalıpları kabul edilmelidir. 8. Ekolojik sürdürülebilirlik çalışması geliştirilmeli, gerekli bilginin geniş uygulaması ve açık değişimi yapılmalıdır). III. Sosyal ve Ekonomik Adalet (9. Etik, sosyal ve çevresel bir zorunluluk olarak fakirlik yok edilmelidir. 10. Tüm düzeylerdeki ekonomik etkinliklerin ve kurumların, adaletli ve sürdürülebilir bir şekilde insani kalkınmayı geliştirmesi sağlanmalıdır. 11. Sürdürülebilirlik için cinsiyet eşitliği ve hakkaniyet öncelik olarak belirlenmeli; eğitime, sağlık bakımına ve ekonomik fırsatlara evrensel erişim sağlanmalıdır. 12. İnsan itibarını, beden sağlığını ve manevi huzurunu destekleyecek şekilde, yerli halkların ve azınlıkların haklarına özen göstererek; doğal ve sosyal çevredeki herkesin hakkı, ayrımcılık olmaksızın, gözetilmelidir). IV. Demokrasi, Şiddetsizlik ve Barış (13. Her düzeydeki demokratik kurumlar güçlendirilmeli; yönetimde şeffaflık ve hesap verilebilirlik, karar almada kapsamlı katılım ve adalete erişim sağlanmalıdır. 14. Sürdürülebilir hayat şartları için gerekli olan bilgi, değerler ve yetenekler, resmi eğitime ve hayat boyu öğrenmeye entegre edilmelidir. 15. Tüm yaşayan varlıklara saygılı ve düşünceli bir şekilde davranılmalıdır. 16. Hoşgörü, şiddetsizlik ve barış kültürü geliştirilmelidir)" (Earth Charter International, 2021).

Beynamede insanlığın tarihte ilk kez ortak bir kader potasında yeni bir başlangıç aradığı³⁶ dile getirilerek söz konusu yeninin, "Yeryüzü Şartı" çerçevesinde aklın ve yüreğin değiştirilmesini gerektirdiğine vurgu yapılmıştır. Yine beynamede yeni bir küresel bağımlılık ve evrensel sorumluluk anlayışı perspektifinde sürdürülebilir bir yaşamı hayal gücümüzle geliştirmemiz; yerel, ulusal, bölgesel ve küresel olarak uygulamamız salık verilmektedir. Kültürel çeşitliliğimizin değerli bir miras olduğu ve "Yeryüzü Şartı"nu oluşturan küresel diyalogu derinleştirmek ve yaymak zorunda olduğumuz vurgulanmıştır. Yaşamdaki çelişkilere gerilimlere değinilerek kısa vadeli amaçlar ile uzun vadeli hedefleri, kamu yararı ile özgürlük eylemini, birlik ile çeşitliliği düzenlemek için çeşitli yollar bulmak zorunda olduğumuz ifade edilmiş ve bu çerçevede her bireye, aileye, örgüte ve topluluğa önemli roller düştüğü vurgulanmıştır. Bunlar yanında beynamede etkili yönetim adına, sanatçıların, dini kurumların, eğitim kurumlarının, basın-yayın kuruluşlarının, hükümetlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve iş dünyasının ortaklığı önemsenmektedir. Yine "sürdürülebilir küresel bir toplum yaratmak için, dünya halkları Birleşmiş Milletler ile bağlarını yenilemek, mevcut uluslararası antlaşmalar kapsamında sorumluluklarını yerine getirmek, çevre ve kalkınma için yasal olarak uluslararası bağlayıcı bir araç ile Yeryüzü Şartı ilkelerinin uygulanmasını desteklemek zorundadır" vurgusu dikkat çekmektedir. Son olarak beynamede sürdürülebilir ekolojik bir yaşam/toplum için yeni bir saygı anlayışına ihtiyaç duyulduğu ve adalet, barış mücadelesinden taviz verilmemesi gerektiği dile getirilmiştir.

³⁶ Kovel bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Zira başka hangi kuşağa insanlık ile doğa arasındaki ilişkiyi dönüştürme ve böyle eski bir yarayı iyileştirme fırsatı tanınmıştır ki?". O'na göre 'yeryüzünün, canlıların hatta zamanın, mekânın bir sonunun olduğu gerçeğinden hareketle, bizim (türümüzün) sonumuzu bir dereceye kadar belirleyebilme seçeneğimizin olması, sermayenin soğuk, acımasız elinde yok olmaktansa insanlığa ve doğaya yaraşır bir toplum kurulmasıyla anlam kazanacaktır" (Gülersoy, 2019b; Kovel, 2017).

Şekil 14. Sürdürülebilir kalkınma amaçları (Küresel Amaçlar, 2024).

Miller (1991, 12 ilke) ve Earth Charter International (2021, 16 ilke) tarafından ifade edilen sürdürülebilir ekolojik toplum/yaşam yaratma ilkelerinin BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (2015, 17 amaç) ile (özellikle "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" hedefiyle) ortak yönleri bulunmaktadır (Şekil 14).

20. Sadelik ahlaki çerçevesinde tüketim köleliğinden (Illich, 2000) kurtulabilmek için doğanın ve insanın yaratıcı potansiyelini gözeterek üreten toplumu diğer bir deyişle "kalkınmanın tersine çevrilmesi için tüketim ürünlerinin yerini kişisel eylemin, endüstriyel araçların yerini de şenlikli araçların almasının hedeflendiği" Şenlikli Toplum (Illich, 2018) inşa edilebilir.

21. Bilim toplumun uzağında değil içindedir, öğrenebilen toplumlar ayakta kalır ve gelecek planı, ütopyaları³⁷ olmayan toplumlar parçalanır (Bursalı, 2009³⁸; Demirsoy, 2021; Sagan, 2014) düsturlarından hareketle sürdürülebilir ekolojik bir toplumu yaratabilmek için bilgi toplumundan kurtulup bilimsel toplum inşa edilmelidir.

22. Sürdürülebilir ekolojik bir toplum/yaşam oluşturmak (yerleşim planlaması, ısınma, arıtma, hava kirliliği sorunu çözümü vb. için) için yerel yönetimler harekete geçirilmelidir. Nitekim Demirsoy (2018) bu gerçeği net bir şekilde ifade etmektedir: "Bir şehrin ya da bölgenin korunması çeşitli kurumların sorumluluğuna verilmiş olsa da insan ile çevreyi birlikte uyumlu bir şekilde götürmesi gereken yönetimler yerel yönetimlerdir; çünkü onlar sürekli girdisi çıktısı olan bir sistemin sorumluları olup insanların gereksinimlerini karşılamak zorundadır. Aynı zamanda bunu gelecek kuşaklar için de yapabilmelidir. Kısa vadeli çıkarlar için evrensel ve bilimsel kuralları ihlal etmemeliler. Sürdürülebilirlik böyle başlar."

23. İklim ekonomisi kapsamında iklim değişikliğine dirençli yerleşim birimleri oluşturulmalıdır. Bunun yanında iklim değişikliğinin yol açacağı sonuçlardan birisi de kontrol edilemeyecek göçler ve iklim mülteciliğidir. Özellikle alt ve orta-alt gelir grupları kırılganlığın yüksek olduğu ülkelerden ve bölgelerden kırılganlığın düşük olduğu orta, orta-üst ve üst gelir gruplarının yaşadığı ülkelere ve bölgelere doğru göç etmek zorunda kalacaklardır (Türkeş, 2022). Böylesi bir senaryonun önüne geçmek için Paris İklim Anlaşması ilkeleri doğrultusunda düşük karbon

³⁷ Sürdürülebilir-bütüncül ekolojik bir toplum yaratmak ütopya olmadığı gibi distopya da değildir. Söz konusu hedef yalın hakikatten yaşamdan beslenmektedir.

³⁸ Bursalı (2009) bu hakikati sade bir şekilde dile getirmektedir: "Doğa olayları ile toplumsal olaylar birbirinden ayrı gibi görünür. Ancak aralarında çok yakın bir bağ vardır. Bu bağın özünü, bilim insanlarının her iki konuda da doğruya en yakın olma çabası oluşturur. Bilim, toplumun uzağında değil içindedir. Toplumdaki değişim ve yenilik sürecini önemli ölçüde arka planda yöneten, insanlığın inşa ettiği başlıca mekanizmadır: Bilimsel düşünce. Geleceği planlamayan, gelecekle uğraşmayan, gelecekle ilgili büyük projeleri, ütopyaları olmayan ülke, geçmişle uğraşacak ve kendini tüketebilmek için orada onlarca konu bulacaktır."

ekonomisinin yaşama geçirilmesi adına gündemlerinde yeşilin olmadığı (Barlas, 2013) yöneticilere, siyasetçilere³⁹, çok uluslu şirketlere vb. gerekli baskı yapılmalıdır.

24. Sürdürülebilir bir ekolojik toplum/yaşam yaratmak adına Tekeli ve Ataöv (2017)'ün "ekolojik tasarım için çok katmanlı (ölçekli) ve çok aktörlü bir stratejiler yelpazesi"ne değinmek gereklidir. Bu yelpazeye göre; ekolojik bunalıma köklü bir çözüm için küresel düzeyde ekolojik, politik ve kültürel bir devrim esastır. Birleşmiş Milletler ve ulus-devletlerden oluşan yapısı böylesi bir devrimi yaratmaktan ve dünya barışını sağlamaktan uzaktır. Dünyada ancak ırkçılık, dini bağnazlık, milliyetçi ayrılık gibi söylemlerden azade kozmopoliten demokrasinin (Heilbroner, 1996; Tekeli ve Ataöv, 2017) kurulmasıyla sürdürülebilirlik konusunda radikal bir çözüme gidilebilir. Böyle bir demokraside insan iyi bir canlı olarak kabul edilir. Müesses nizamın hegemonik ve tekeli yapısı savaşımlı eylemlere yönelirken demokratik bir dünya için "Dünya Parlamentosu" kurulabilir. Bu parlamentoya 193 ülkeden bilimde, sanatta, çevre ve barış alanlarında yaptıklarıyla dünya toplumları üstünde yenilikçi etkiler yaratan kişiler katılabilir. Söz konusu parlamentoya birlikte çalışacak ülkeler, bölgeler, kentler, mahalleler, sektörler vb. arasında çok katmanlı yönetim mekanizmaları oluşturulabilir. Dünya kozmopoliten demokrasisinde katılımlı bir süreçle ekosistem dengesini koruyan bir anlayışla herkesin birlikte ortak yaşam kararlarını üretebilmeleri esastır. Bu karar verme süreci, sistematik bir bilgi üretme süreci şeklinde yönetilmelidir. Devrimin kültürel boyutunda ise tüketim köleliğinden kurtulmak esastır (Tekeli & Ataöv, 2017). Böylesi bir kültürel devrim sürecinde piyasa değerlerine bağlı olmadan doğanın yaratıcı potansiyelinden yararlanılabilir. Böyle olmakla birlikte devrimler birden gerçekleşmez ve toplumların yaşadığı değişim küçük değişimlerin birikmesiyle evrimsel olarak ortaya çıkmaktadır.

Ezümle bu makalede sürdürülebilir ve bütüncül ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmaya yönelik kuramsal/kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmış ve bu kapsamda öneriler geliştirilmiştir. Sözü edilen yönüyle makalenin özgün bir kuram oluşturmaya zemin oluşturabileceği söylenebilir. Bu kapsamda araştırmanın ilerleyen süreçte tarafımızca geliştirilmesi söz konusudur. Makalenin sürdürülebilir ve bütüncül ekolojik bir dünya toplumu/yaşamı yaratmak için emek veren, mücadele eden, düşünen, tartışan ve araştırman canlara faydalı olması temennimizdir.

<i>"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:</i>	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Katkı Oranı Beyanı:	1. yazar: %25 – 2. yazar: %25 – 3. yazar: %25 – 4. yazar: %25

³⁹ "Siyasilerimiz sürdürülebilir gelişme için bir ortak irade oluşturabilse, sifonlarımızdan çektiğimiz içme suyundan iletim hatlarında kaybettiğimiz elektriğe, çöpe attığımız ambalaj malzemesinden taşımacılıkta yaktığımız petrole kaynaklarımızı tutumlu kullanmayı hatırlayacağız; fabrikalarımızda hammaddede ve enerjiyi ziyan etmeden, az atıkla ve kirletmeden üretmenin yöntemlerini geliştirirken üstelik kâr ettiğimizi göreceğiz; kalabalık nüfuslar dünya pazarındaki tahılı silip süpürürken kendini doyurabilir olmanın ne büyük bir şans olduğunu hatırlayıp, tarım alanlarımızı gözümüz gibi korumanın (tarım ilaçlarıyla sularımızı zehirlemeden, aşırı kullanım sonucu topraklarımızı verimsizleştirmeden) hasadı arttırmanın yollarını keşfedeceğiz. Üstelik, bu süreçte yenilenebilir enerjiye teknoloji geliştirmeye, toplu taşıma sistemlerine, sürdürülebilir tarıma, ekosistemlerin rehabilitasyonuna ve geliştirilmesine, geri dönüşüme, eğitime yapılacak yatırımlarla yeni bir ekonomi yaratıp yeni iş kolları ortaya çıkararak yaşam düzeyimizi yükseltmeyi de başarabileceğiz" (Barlas, 2013).

Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Sorumlu Yazar:	Prof. Dr. Ali Ekber Gülersoy
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	
<i>The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Author Contributions:	1 st : %25 – 2 st : %25 – 3 st : %25 – 4 st : %25
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Corresponding Author:	Prof. Dr. Ali Ekber Gülersoy
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, D. (2015). Hindistan'daki Bağımsız Çiftçiler Yeni Bir "Yeşil Devrim"e Hazırlanıyor. <https://gaiadergi.com/hindistandaki-bagimsiz-ciftciler-yeni-bir-yesil-devrime-hazirlaniyor/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Albert, M. (2018). *Mümkün Ütopya*. (Çeviren: B. Baysal). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Atabay, S. & Kaçmaz, G. (2007). Çevre Duyarlılığının Piyasa Ekonomisine Yenik Düştüğü Nokta: Sürdürülebilir Kalkınma. (Ed. A. Mengi). *Çevre ve Politika-Başka Bir Dünya Özlemi* İçinde (s. 41-51). Ankara: İmge Kitabevi.
- Atabey, E. & Demirsoy, A. (2024). *Küresel İklim Değişikliği ve Kitlesele Yok Oluşlar*. İstanbul: Sarmal Kitabevi
- Atasoy, E. (2019). *İnsan-Doğa Etkileşimi ve Çevre İçin Eğitim*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Bar-On, Y., Philips, R. & Milo, R. (2018). The Biomass Distribution On Earth. *Proceedings of The National Academy of Sciences*, 115(25), 6506-6511.
- Barlas, N. (2013). *Küresel Krizlerden Sürdürülebilir Topluma Çağımızın Çevre Sorunları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Başkaya, F. (2016). *Başka Bir Uygarlık İçin Manifesto-Nasıl Üretmeli, Nasıl Tüketmeli, Nasıl Yaşamalı?* İstanbul: Yordam Kitap.
- Başkaya, F. (2018). *Yeni Paradigmayı Oluşturmak, Kapitalizmden Çıkmanın Gerekliği ve Aciliyeti Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Başkaya, F. (2022). *Çıkış Buradan Perspektifi ve Paradigmayı Değiştirmek*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Baudrillard, J. (2024). *Tüketim Toplumu Söylenceleri Yapıları*. (Çeviren: N. Tatal & F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?* (Çeviren: H. Keser). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bayındır, C. (2016). Şeyh Bedreddin. <https://cemoka23.wordpress.com/2016/06/16/seyh-bedreddin/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Baysan, S. (2022). Ekoköyler ve Sürdürülebilirlik. <http://www.geoced.org/wp-content/uploads/2022/09/ekokoyler-.pdf> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- BBC News Türkçe (2023). Akbelen'deki Orman Direnişi 9. Gününde: Jandarma Kesim Alanını Kapattı. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c0j475714p8o> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Black, I. (2022). Progression And Conceptual Adjustment. <https://glancesideways.com/2012/10/progression-and-conceptual-adjustment/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Bobaroğlu, M. (2017). Yöntem Sorunu. <https://www.dusunuyorumdergisi.com/yontem-sorunu/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Bookchin, M. (2013a). *Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm*. (Çeviren: F. D. Elhüseyni). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (2013b). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. (Çeviren: A. Yılmaz). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (2013c). *Toplumu Yeniden Kurmak*. (Çeviren: K. Şahin). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Boy, H. (2022). *Yaşamı ve Anlarıyla Başköylü Seyyid Hacı Hasan Efendi (Hasani Sani)*. İstanbul: Demos Yayınları.
- Boz, Ç. (2023). Pre-Kapitalist Toplumlarda İnsan-Doğa İlişkisi: Geleneksel Alevi Örneği. (Ed. H. Yurdanur). *Sosyo Ekolojik Bir Toplum İçin Ne Yapmalı* İçinde (s. 163-179), Ankara: İmge Kitabevi.
- Brown, M., Haselsteiner, E., Apró, D., Kopeva, D., Luca, E., Pulkkinen, K. & Vula Rizvanolli, B. (Eds.), (2018). Sustainability, Restorative To Regenerative. Cost Action Ca16114 Restore, Working Group One Report: Restorative Sustainability. https://www.researchgate.net/publication/336141577_sustainability_restorative_to_regenerative (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Burkett, P. (2011). *Marksizm ve Ekolojik İktisat*. (Çeviren: E. Günçiner). İstanbul: Yordam Kitap.
- Bursalı, O. (2009). *Bilim Toplum ve İnsana Bakış*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Büryani, B. (2002). Lütfet Sultanım. <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=724> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Canan, F., Kobyay, H. B., Aköz, A. B. & Temizci, A. (2020). Vernaküler ve Çağdaş Mimarlık Örneklerinin Sürdürülebilirlik Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi: Antalya Kaleiçi ve Deniz Mahallesi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 24 (2), 256-266.
- Cantzen, R. (2015). *Daha Az Devlet Daha Çok Toplum*. (Çeviren: V. Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ceylan, S. (2024). Geçmişten Günümüze İnsan-Çevre İlişkisi. *International Journal Of Geography And Geography Education (IGGE)*, 5 (52), 179-199.
- Chaubey, N.P., Hussain, S. & Swarup Sushma, R.N. (2013). Building An Ecologically Sustainable Society. In *37th Session Of Indian Social Science Congress (XXXVII ISSC) December 27-31 2013* (p. 13). Aligarh: Aligarh Muslim University Press.
- Chomsky, N. (1996). *Powers And Prospects: Reflections On Human Nature And The Social Order*. London: Pluto Press.
- Cömert, M. (2023). *Meci Toplumsal Bir Hareket ve Anti-Kapitalist İhtimaller*. İstanbul: Notabene Yayınları.
- Çelik M.A. & Gülersoy, A.E. (2016). Kaos Ortamında (Çağında) Mekân-İnsan Etkileşimine Bütüncül Bir Bakış: Ekolojik Toplum Paradigması. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 22, 163-183.
- Çelik, N. (2013). *Doğal Hayat'a Dair 500 Özlü Söz*. Eskişehir: Gülen Ofset Matbaacılık.
- Çelik, N. (2015). *Önce Evren, Önce İnsan Çevre Sorunlarının (Nedenleri, Sonuçları) "Ç"Si*. Eskişehir: Gülen Ofset Matbaacılık.
- Çepel, N. (1995). *Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Tema Vakfı Yayınları.

- Çiçek, T. (2021). "Kardeşçe Hayat"ın Savunucusu Şeyh Bedrettin. <https://www.mesele121.org/kardesce-hayat-in-savunucusu-seyh-bedrettin/0> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Çinko, M. S. (2001). Hasta Haklarının Hukuki ve Tıbbî Açından İrdelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Danışman: Prof. Gürsel Çetin). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- Değirmenci, E. (2011). Toplumsal Permakültür Küresel İklim Değişim Yaralarını Sarar Mı? <http://www.ekoloji.org/?option=content&task=view&id=52&catid=38&Itemid=53> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Demircan, U. (2016). İdeal Toplum 9 Bin Yıl Önce Bu Topraklardaydı: Çatalhöyük'te Hükümsüz ve Eşit Yaşam. <https://onedio.com/haber/ideal-toplum-9-bin-yil-once-bu-topraklardaydi-catalhoyuk-te-hukumetsiz-ve-esit-yasam-705940> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Demirsoy, A. (2018). *Uyarlık ve Bilim, Evrimci Gözüyle İnsanlığın Sorunlarının Kökeni, Nedeni, Çözüm*. İstanbul: Asi Kitap.
- Demirsoy, A. (2022). *Bilim Toplumunda Bilgiyi Kime Nasıl Vermeli, Son İmparatora Öğütler*. Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Des Jardins, J. R. (2006). *Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş*. (Çeviren: R. Keleş). Ankara: İmge Kitabevi.
- Diefenbach, T. (2023). *Pentoutopia-Free Individuals in A Democratic, Equal, Just And Sustainable Society*. Frankfurt: Mvb Marketing-Und Verlagsservice Des Buchhandels.
- Dinçer, Y. (2024). 24 Nisan 1973: Ağaçlara Siper Olan Kadınlar-Hindistan'da Chipko Hareketi. <https://catlakzemin.com/24-nisan-1973-agaclara-siper-olan-kadınlar-hindistanda-chipko-hareketi/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Divani, D. (2019). Kaldı (Serçeşme). <https://www.dertlidivani.com/index.php/eserler/siirler?start=0> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Dobson, A. (2016). *Ekolojizm*. (Çeviren: C. Yücel). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Earth Charter International. (2021). Yeryüzü Şartı. https://earthcharter.org/wp-content/uploads/2021/09/earth_charter_turkish.pdf (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Eckersley, R. (1997). *Environmentalism And Political Theory*. New York: Ucl Press.
- Ege Postası (2024). Kazdağları'nda Gözyaşları Sel Oldu: Köylü Kadınlar Ağaçlar Kesilmesin Diye Direniyor. <https://www.egepostasi.com/haber/kazdaglari-nda-gozyaslari-sel-oldu-koylu-kadınlar-agaclar-kesilmesin-diye-direniyor/346735> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Ekolojik Buğday Derneği (2024). Tatuta. <https://www.bugday.org/blog/latest-event/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Er, H., Turan, S. & Kaymakçı, S. (2021). Toplum 5.0 Sürecinin Gelişimi ve Eğitime Etkisinin Değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (39), 27-66.
- Erdoğan, İ. & Ejder, N. (1997). *Çevre Sorunları-Nedenler Çözümler/Egemen ve Marksist Anlayışın Nitelikleri Üzerine*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Erinç, S. (1982). *Jeomorfoloji I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ertan, K.A. (2014). Çevre Etiği Üzerine Değerlendirmeler. (Ed. H. Reyhan, A. Mutlu, H. H. Doğan & A. S. Reyhan). *Sosyal Çevre Bilimleri İçinde* (s. 95-118). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Foster, J. B. (2006). *Emperyalizmin Yeniden Keşfi*. (Çeviren: Ç. Çidamlı). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Foster, J. B, Clark, B. & York, R. (2023). *Ekolojik Yarık-Kapitalizmin Gezegene Karşı Savaşı*. (Çeviren: B. Erdem). İstanbul: Marx-21 Yayınları.
- Foucault, M. (2008). *The Birth of Biopolitics (Translated By Graham Burchell)*. New York: Palgrave Macmillan.
- Fukuoka, M. (2013). *Doğal Tarımın Yolu Felsefesi ve Uygulanması*. (Çeviren: M. Altan). İstanbul: Kaos Yayınları.
- Garrard, G. (2017). *Ekoeleştirici, Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar*. (Çeviren: E. Genç). İstanbul:

Kolektif Kitap.

- Gramsci, A. (1997). *Hapishane Defterleri*. (Çeviren: A. Cemgil). İstanbul: Belge Yayınları.
- Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S. & Yolsal, Ü.H. (2003). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gülersoy, A. E. (2008). Bakırçay Havzası'nda Doğal Ortam Koşulları İle Arazi Kullanımı Arasındaki İlişkiler. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). (Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmail Buldan). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gülersoy, A. E., & Girgin, M. (2017). Toprak Sömürüsünün Değişen Yüzü: Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde Arazi Kapatmaları (Arazi Satın Alımı / Kiralanması). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 2(37), 147-158.
- Gülersoy, A. E. (2019a). Mekân-İnsan Etkileşiminin İslahına Bâtını Bir Yorum: Rıza Şehri (Kâmil Toplum). 1. *İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiriler Kitabı 20-22 Haziran 2014* İçinde (s. 85-94), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Gülersoy, A. E. (2019b). İnsan-Doğa İlişkiselliğinde Sürdürülebilirliğin Yeniden Düşünülmesi. (Ed. N. Özgen). *Sürdürülebilir Kalkınma ve Eğitim* İçinde (s. 302-338). Ankara: Pegem Akademi.
- Gülersoy, A. E. (2020). Gini Toprak Endeksi Perspektifinde Küresel Ölçekte Toprak Mülkiyetine Coğrafi Bir Bakış. *JASS*, 13 (83), 1-39.
- Gülersoy, A.E. (2021). Çivisi Çıkmış Dünyada Medeniyet Potasına Bütüncül Bakmak. http://www.geoced.org/wpcontent/uploads/2021/12/geoced_sayii2_aegulersoy_civisicikmisdun_yadamedeniyetpotasinabutunculbakmak.pdf (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Gülersoy, A. E. (2022a). Altıncı Yok Oluş Eşiğinde Çevresel Bilincin (Farkındalığın) Dört Düzeyine Genel Bir Bakış. IV. *Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi (UCEK) Bildiriler Kitabı 7-9 Ekim 2022* İçinde (s. 423-434), Karabük: Karabük Üniversitesi Yayınları.
- Gülersoy, A. E. (2022b). Türkiye'de Çevre Hızla Kirleniyordu: Birinciliği Kentlere Verdiler. (Ed. G. Kaya & A. Şeker). *Dert Yükü Mekânları. Kentlerin Sosyal Sorunları* İçinde (s. 131-169). Ankara: Nika Yayınevi.
- Gülersoy, A. E. & Dursun, E. (2023). *Çevre Etiği Yaklaşımları ve Akımları*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Gülersoy A. E. & Yıldırım, G. (2024). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sevgi Eğitimi*. Ankara: İksad Yayınevi.
- Harari, Y. N. (2018). *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*. (Çeviren: S. Sıral). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Harvey, D. (2015a). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. (Çeviren: A. Onacak). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2015b). *Sermayenin Mekânları, Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*. (Çeviren: D. Koç). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Heilbroner, R. (1996). *Gelecek Vizyonları Uzak Geçmiş, Dün, Bugün, Yarın*. İstanbul: Cep Kitapları.
- Hikmet, N. (1958). Büyük İnsanlık. https://www.siir.gen.tr/siir/n/nazim_hikmet/buyuk_insanlik.htm (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Honkatukia, P. & Rättilä, T. (2023). *Young People As Agents Of Sustainable Society: Reclaiming The Future*. London and New York: Routledge.
- Illich, I. (2000). *Tüketim Köleliği*. (Çeviren: M. Kardeşhan). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Illich, I. (2018). *Şenlikli Toplum*. (Çeviren: A. Kot). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ives, C.D, Giusti, M, Fischer, J., Abson, D.J., Klanićki, K., Dorninger, C., Laudan, J., Barthel, S., Abernethy, P., Martín-López, B., Raymond, C.M., Kendal, D. & Wehrden, H. (2017). Human-Nature Connection: A Multidisciplinary Review. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 26-27, 106-113.
- İnce, E. (2014). Bergama Altın Madeni Direnişi: Toprağın Bekçileri. <https://bianet.org/bianet/siyaset/160766-bergama-altin-madeni-direnisi-topragin-bekcileri> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Kaptan, R. (2024). İnanmazsan Gelir Görürsün. <http://www.alevitentum.de/html/41.html> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).

- 13.07.2024).
- Kar, E. (2021). Aristoteles ve Platon'un Bilim Sınıflaması Üzerine. *Fikriyat*, 1(2), 183-192.
- Kartal, Z. (2015). Marxist Toplumsal Gelişme Aşamaları ile Rostow'un Gelişme Aşamaları Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2), 231-244.
- Kaya, Y. (2019). *Ekolojik Güvenlik*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Kaya, G., Dülger, İ. & Gülersoy, A. E. (2002). Sanayileşme ve Kentleşme Bağlamında Türkiye'de Çevre. (Ed. A. E. Gülersoy, G. Kaya & A. Şeker). *Cumhuriyetin 100. Yılında Çevre ve Toplum-Endişe de Var Umut da İçinde* (s. 395-411). Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Keleş, R. & Hamamcı, C. (2002). *Çevrebilim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Kocataş, A. (2010). *Ekoloji Çevre Biyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Kovel, J. (2017). *Doğanın Düşmanı Kapitalizmin Sonu Mu, Dünyanın Sonu Mu?* (Çeviren: G. Koca). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kozanoğlu, C. (2001). *1980'lerden 90'lara Türkiye ve Starları, Cilalı İmaj Devri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köse, Ş. (2024). Ekolojik Toplumun Önünde Bir Engel: Sürdürülebilir Kalkınma. (Ed. H. Yurdanur). *Sosyo Ekolojik Bir Toplum İçin Ne Yapmalı İçinde* (s. 287-297). Ankara: İmge Kitabevi.
- Küresel Amaçlar. (2024). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar. <https://www.kureselamaclar.org/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Laurant, J-P. & Zarcone, T. (2020). *Geyik-Bir Hristiyan ve Müslüman Simgesi*. (Çeviren: G. Artam). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Louv, R. (2023). *Doğadaki Son Çocuk*. (Çeviren: C. Temürcü). Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Magdoff, F. & Williams, C. (2017). *Creating An Ecological Society Toward A Revolutionary Transformation*. New York: Monthly Review Press.
- Mani, S. M. (2019). Dünya Sosyal Forumu ve Alternatif Küreselleşme. *Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 5(21), 1304-1315.
- Mazlum, İ. (2003). Çevre ve Güvenlik İlişisine Tanımsal Bir Yaklaşım. (Ed. A. Kaya & G. Göksu). *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar İçinde* (s. 333-360). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- McNally, D. (2013). *Başka Bir Dünya Mümkün, Küreselleşme ve Antikapitalizm*. (Çeviren: O. Köymen). İstanbul: Yordam Kitap.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research. A Guide to Design and Implementation*. San Francisco: John Wiley-Sons
- Miller, G. T. (1991). *Environmental Science: Sustaining The Earth*. London: International Thomson Publishing.
- Mol, A. & Spaargaren, G. (1993). Environment, Modernity And The Risk-Society: The Apocalyptic Horizon Of Environmental Reform. *International Sociology*, 8(4), 431-459.
- Mol, A. P. J. & Sonnenfeld, D. A. (2000). Ecological Modernization Around The World: An Introduction. *Environmental Politics*, 5, 9, 3-16.
- Muallim, F. (2016). Annelerin Yetim Geyik Yavrularını Emzirdiği Doğa Sevgisiyle Dolu Bishnoi Kabilesi. <https://listelist.com/bishnoi-kabilesi/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Mutlu, A. (2001). Ekoloji Düşüncesi ve Ekoloji Düşüncesinin Temel Kavramları. *Kooperatifçilik*, 134, 45-60.
- Mutlu, A. (2019). Köy Enstitüsü Eğitim Sistemi Çevre Eğitimi İçin Model Olabilir Mi? https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/9038_91262_1655.pdf (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Mutlu, A. (2022). *Bir Kır Ütopyası: Osmanlıdan Cumhuriyete İdeal Köy*. Ankara: İdealkent Yayınları.

- Nelson, M. & Dempster, W. F. (1995). Living In Space: Results From Biosphere 2's Initial Closure, An Early Testbed For Closed Ecological Systems On Mars. *Life Support Biosph Sci.*, 2 (2), 81-102.
- Ocak, S. (2015). Yeşil Yol'a Direnen 'Fırtına'. <https://www.atlasdergisi.com/gundem/yesil-yola-direnen-firtina.html> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Oğuz, D. (2015). Sanat Perspektifinden Çevre Sorunları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(8), 48-61.
- Özelçaylayan, E. D. (2024). Doğayı Olduğu Gibi Kabul Etmek. <https://livetobloom.com/dogayi-oldugu-gibi-kabul-etmek/> (Erişim Tarihi: 01.08.2024).
- Özpolat, L. & Erbil, H. (2021). *Melûli Divanı ve Aleviliğin, Tasavvufun, Bektaşiliğin Tarihçesi*. İstanbul: Demos Yayınları.
- Patomaki, H. & Teivainen, T. (2004). The World Social Forum An Open Space Or A Movement Of Movements? *Theory, Culture And Society*, 21(6), 145-154.
- Reyhan, H. (2014). Ekolojik Emperyalizm Kuramına Giriş: Biyopolitik Bir Kavramsallaştırma. (Ed. H. Reyhan, A. Mutlu). *Sosyal Çevre Bilimleri İçinde* (s. 491-525). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya*. (Çeviren: M. Pekdemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. (2016). *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*. (Çeviren: Ş. S. Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Russell, B. (1962). *Dünyamızın Sorunları*. (Çeviren: S. Eyüboğlu & V. Günyol). İstanbul: Çan Yayınları.
- Russell, B. (1998). *İnsanlığın Yarını*. (Çeviren: A. Göktürk). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Russell, B. (2008). *İnsanlığın Geleceği*. (Çeviren: İ. Kaya). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Sachs, W. (2005). Çevreci Yaklaşım Olmadan Eşitlik Olmaz. <http://bianet.org/bianet/print/68906-sachs-cevreci-yaklasim-olmadan-esitlik-olmaz> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Sagan, C. (2014). *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*. (Çeviren: M. Göktepe). Ankara: Tübitak Yayınları.
- Sagan, C. & Druyan, A. (2017). *Kuyruklu yıldız*. (Çeviren: A. A. Çağlayan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sagan, C. (2022). *Soluk Mavi Nokta*. (Çeviren: S. Sertaboğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sayar, K. (2021). Yörük Duası. <https://x.com/mkemalsayar/status/1447221082084290561> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Schumacher, E. F. (1973). *Small Is Beautiful. A Study of Economics As If People Mattered*. London: Blond & Briggs.
- Sencer, M. (1987). Toplumların Evrimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 20 (1), 33-58.
- Tanilli, S. (2007). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası VI. Cilt 20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Arayışında*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Tekeli, İ. (2009). *Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2013). *Sürdürülebilir Bir Toplum ve Çevre Tasarımı İçin Strateji Seçenekleri*. İzmir: İzmir Akdeniz Akademisi.
- Tekeli, İ. & Ataöv, A. (2017). *Sürdürülebilir Toplum ve Yapılı Çevre, Stratejiler Yelpazesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Torunoğlu, E., Koparal, A.S., Tezcan, Ü. & Göncü, S. (2013). *Çevre Sorunları ve Politikaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Tuna, B. (2019). Türkiye'nin İki Katı Olan Bu Dev Ada Hiç Kimsenin ve Herkesin, <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/turkiyenin-iki-kati-olan-bu-dev-ada-hic-kimsenin-ve-herkesin-41317570> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Türkeş, M. (2022). İklim Diplomasisi ve İklim Değişikliğinin Ekonomi Politikası. *Bilim ve Ütopya*, 332, 31-45.
- Uhm, I. K. (2013). Environmental İssue. <https://www.behance.net/gallery/13351891/environmental-issue> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).

- Wallerstein, I. (2016). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu, Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim*. (Çeviren: T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Yazgan, Ç. Ü. (2010). Tarihi Süreçte Toplum-Çevre İlişkileri ve Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkışı. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 5(1), 227-244.
- Yeğin, M. (2004). *Topraksızlar, Brezilya'da Topraksız Köylü Hareketi: MST*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C. (2017). Ekoloji Düşüncesinde İnsan ve Toplum Anlayışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 289-308.
- Yılmaz, M. (2019). Artvin Cerattepe Direniş-Cerattepe'de Neler Oluyor? <https://artvincerattepe.wordpress.com/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Yiğitbaşıoğlu, H. (2016). Dünyanın Oluşumundan Günümüze Kadar Yaşanan İklim Değişiklikleri, Nedenleri ve Etkileri. (Ed. M. Somuncu). *Küresel İklim Değişikliği ve Etkileri* (Engin Ural Anısına) İçinde (s. 43-70). Ankara: Türkiye Çevre Vakfı.
- Zeybek, S. O. (2016). Ekolojinin Politikası: Yeni Sınırlar, Yeni Aktörler. *Toplum ve Bilim*, 138-139, 3-25.
- Zilan, R. (2015). Dünyanın En Büyük Yer Bilimi Deneyi: Biyosfer 2. <https://gaiadergi.com/dunyanin-en-buyuk-yer-bilimi-deneyi-biyosfer-2/> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Zlatkovsky, M. (2021). Last Trees. <https://cartoonmovement.com/cartoon/last-trees> (Erişim Tarihi: 13.07.2024).
- Žižek, S. (2012). *Antroposene Hoşgeldiniz* (Çeviren: M. Budak). İstanbul: Encore Yayınevi.

İkinci Balkan Konferansı Sırasında (20-26 Ekim 1931) Türkiye'ye Gelen Yunan ve Bulgar Gazetecilerinin İstanbul ve Ankara'daki Temasları*

Prof. Dr. Osman Akandere

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7875-4214>

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Konya-TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 22.11.2024

Kabul: 27.12.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

İkinci Balkan Konferansı

Yunanlı Gazeteciler

Bulgar Gazeteciler

İstanbul Gazeteciler Cemiyeti

Temas ve İncelemeler

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79446>

Öz

Türkiye'nin Lozan sonrası Balkanlarda takip ettiği dış politika stratejisi "sınırları dışında bırakılmış olan Balkanlardaki eski toprakları üzerinde herhangi bir iddia ve talepte bulunmama ve Lozan Antlaşması ile belirlenmiş olan "statükonun korunması" olmuştur. Bu nedenle Lozan Antlaşması'ndan hemen sonra Balkan Devletleri ile olan ilişkilerini canlandırmak istemiş ve bu doğrultuda Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya ile ikili dostluk antlaşmaları imzalamıştır. 1929 yılına doğru hemen hemen bütün Balkan Devletleri arasındaki ilişkiler düzeltilmiş ve Balkanlar'da bir iş birliği yapılması için gerekli ortam hazırlanmıştır. Nitekim Atina'da toplanan Birinci Balkan Konferansı, Balkan Birliği'ne gidişin ilk adımı olmuştur. Bu konferansta, İkinci Balkan Konferansının Türkiye'nin ev sahipliğinde İstanbul'da yapılması kararlaştırılmıştır.

20-26 Ekim 1931 tarihlerinde İstanbul'da yapılan İkinci Balkan Konferansı'na Türkiye'nin dışında Arnavutluk, Bulgaristan Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan devletleri katılmıştır. Toplantılarını İstanbul ve Ankara'da yapan bu konferans; Balkan ülkeleri arasında, siyasî, sosyal, kültürel, ticarî ve ekonomik anlamda bir birliğin oluşması sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye ev sahipliğini yaptığı bu konferansın başarılı geçmesi için yoğun bir çaba harcamıştı. Nitekim İstanbul Gazeteciler Cemiyeti de hem konferans çalışmalarını izlemek hem de Türk gazetecilerine Yunanistan'da ve Bulgaristan'da gösterilen misafirperverliğe karşı bir jest olması için, Yunanlı ve Bulgar gazetecileri İstanbul'a davet etmişti. Bu çalışmada İstanbul'a gelen Yunanlı ve Bulgar gazetecilerinin İstanbul ve Ankara'da buldukları süre içinde yaptıkları temas ve incelemeler ele alınmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Akandemir, O. (2024). İkinci Balkan Konferansı Sırasında (20-26 Ekim 1931) Türkiye'ye Gelen Yunan ve Bulgar Gazetecilerinin İstanbul ve Ankara'daki Temasları. *ISOREJ-Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 1-12.

El-Ensari's Commentary Method in Tuhfetü'l-Bârî Bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*

Prof. Dr. Osman Akandemir

Necmettin Erbakan University, Faculty of Education, Department of Basic Education, Konya-
TÜRKİYE**Article History**

Submitted: 22.11.2024

Accepted: 27.12.2024

Published Online: 31.12.2024

Keywords

The Second Balkan Conference

The Greek Journalists

The Bulgarian Journalists

The Association of the Journalists
in Istanbul

The Contacts and Studies

Research Article

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79446>**Abstract**

The foreign policy strategy which Turkey followed in the Balkans after Lausanne Treaty was 'not asserting a claim or demand about the previously owned land in the Balkans, which was out of the territories after the treaty, and preserving the status-quo determined by Lausanne Treaty. Therefore, having the aim of strengthening relationships with the Balkan states just after Lausanne, Turkey, signed treaties of friendship with Albania, Bulgaria and Yugoslavia.

By 1929, the relationships had been strengthened among almost all the Balkans states, and the situation required for collaboration had been provided. Likewise, the First Balkan Conference held in Athens was the first step of the way to Balkan unity. In this conference it was decided to hold the second conference in Istanbul, having Turkey as the host state.

Albania, Bulgaria, Romania, Yugoslavia and Greece took part in the Second Balkan Conference which was held in Istanbul in the period of October 20-26, 1931, alongside Turkey. This conference, which held its meetings in Istanbul and Ankara, had an important role in the process of constructing a unity between the Balkans states in terms of political, social, cultural, trade and economic affairs.

Türkiye made a great effort to make this conference hosted a success. As a matter of fact, the Istanbul Journalists Association invited Greek and Bulgarian journalists to Istanbul, both to monitor the conference activities and as a gesture towards the hospitality shown to Turkish journalists in Greece and Bulgaria.

In this study, the contacts and studies of the Greek and Bulgarian journalists who came to Istanbul during their stay in Ankara and Istanbul were examined closely.

GİRİŞ

Türkiye'nin, Lozan Antlaşması sonrası Balkanlarda takip ettiği dış politika stratejisi "sınırları dışında bırakılmış olan Balkanlardaki eski toprakları üzerinde herhangi bir iddia ve talepte bulunmama ve Lozan Antlaşması ile belirlenmiş olan 'statüko'nun korunması" olmuştur¹. Bu nedenle Türkiye, bir taraftan yukarıdaki esasa bağlı kalırken, diğer taraftan da Balkan Devletleri ile olan ilişkilerini canlandırmak istemiş ve bu doğrultuda Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya ile ikili dostluk antlaşmaları imzalamıştır².

Türkiye'nin Balkan Devletleri ile yaptığı iki taraflı dostluk ve barış antlaşmalarıyla ilişkilerini düzeltmeye çalıştığı bu süreçte, Balkan Devletleri de yaptıkları uzlaşma ve antlaşmalarla kendi aralarındaki uyumsuzlukları halletmeye ve sorunlarını çözmeye çalışıyorlardı. Nitekim 1925-1929 döneminde Balkan Devletleri'nin kendi aralarındaki ilişkiler giderek düzeltilmişti³. Nihayet 1929 yılına gelindiğinde hemen hemen bütün Balkan Devletleri arasındaki ilişkiler düzelmiş ve Balkanlar'da bir iş birliği yapılması için gerekli ortam hazırlanmıştı

Balkan Birliği'nin kurulması yolunda ilk ciddi teşebbüs merkezi Cenevre'de bulunan "Milletlerarası Barış Bürosu"na yapılmıştır. Milletlerarası Barış Bürosu 6-10 Ekim 1929 tarihlerinde Atina'da "Evrensel Barış Kongresi" adıyla bir toplantı tertip etmişti. Bu kongrede yaptığı konuşmada Yunan Eski başbakanlarından Aleksander Papanastasiu, Balkan Devletleri arasındaki ortak sorunları ve çıkarları ele alacak "Balkan Birliği Enstitüsü'nün"⁴ kurulmasını teklif etmişti⁵. Bu teklif Kongrece olumlu karşılanmış ve kongre heyeti tarafından Balkan Devletleri arasında gayri resmi mahiyette bir konferansın toplanmasını ve ilk konferansın Yunanistan'ın Atina kentinde toplanmasını kararlaştırmıştır⁶.

Birinci Balkan Konferansı; Arnavutluk Bulgaristan, Romanya, Türkiye Yunanistan ve Yugoslavya'nın katılımıyla Atina'da toplanmıştır⁷. Atina'da toplanan Birinci Balkan Konferansı'nda bundan sonraki konferansın yani İkinci Balkan Konferansı'nın bir yıl sonra İstanbul'da yapılması kararı da alınmıştır.

¹ Mehmet Gönübol-Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s.106.; Mehmet Gönübol-Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1990, s.96.

² Türkiye'nin Balkan devletleri ile imzaladığı başlıca antlaşmalar şunlardı; Arnavutluk ile 15 Aralık 1923'te Ankara'da imzalanan Dostluk Antlaşması, Bulgaristan'la 18 Ekim 1925'te Ankara'da imzalanan Dostluk Antlaşması, Yugoslavya ile 28 Ekim 1925'te Ankara'da imzalanan Dostluk Antlaşması. Bkz. Gönübol-Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s.106-107; Gönübol-Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, s.96. Ayrıca bkz. *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları(1920-1945)*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989, s.245-391; İsmail Soysal, "Balkan Paketi, *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, TTK Basımevi, Ankara 1985, s.133-134; *Türkiye'nin Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyet'in İlk On Yılı ve Balkan Paketi(1923-1934)*, Dışişleri Bakanlığı yay., Ankara 1973, s..308-368. Hasan Dilan Berke, *Türkiye'nin Dış Politikası 1923-1939*, Alfa Yay, İstanbul 1998, s.87.

³ Balkan devletleri arasındaki ilişkiler 1925 döneminde yavaş yavaş düzeltilmişti: Romanya ile Yugoslavya 1921 İttifak Antlaşması'ndan beri Küçük Antant çerçevesinde ve Fransa'nın desteğine sahip olarak, zaten sıkı iş birliğini sürdürüyorlardı. Bulgaristan'ın, Makedonya sorunu nedeniyle Yugoslavya (Sırp-Hırvat-Sloven) devletine takındığı olumsuz tutumda bir iyileşme başlayınca 1929 Eylülünde sınır işleri konusunda bir antlaşma yapılmıştı. 1930 ortalarında Bulgar Hükümetinin Makedonya örgütüne karşı önlemler alması üzerine iki devlet arasındaki gerginlik son bulmuştu. Diğer taraftan, Yunanistan'ın Yugoslavya (Sırp-Hırvat-Sloven) devletiyle 1929 Mart'ında imzaladığı Antlaşma ile aralarındaki pürüzler son bulmuştu. Yunan-Bulgar sınırı üzerindeki gerginlik ise 1926'dan beri oldukça hafiflemişti. Bkz. İsmail Soysal, "*Balkan Paketi*", s.142.

⁴ M. Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)*, Ankara 1997, s.160.

⁵ Eski Yunan Başbakanı Papanastasiu, bu teklifini Evrensel Barış Kongresi'nin 27. oturumunda yapmıştı. Bkz. Aptülahat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s.259;

⁶ Bkz. Gönübol-Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, s.107; Gönübol-Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası*, s.96.; Melek Fırat, "1928-1939 Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran(ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt. I, İletişim Yay., İstanbul 2001, s.350.

⁷ Hatipoğlu, a.g.e., s.160.

İşte 20-26 Ekim* tarihlerinde İstanbul ve daha sonra da Ankara'da çalışmalarını sürdürecektir olan İkinci Balkan Konferansı'nı izlemek için Yunanistan'dan ve Bulgaristan'dan kalabalık bir gazeteci grubu Türkiye'ye gelmişti.

İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin davetlisi olarak ülkemize gelen, İstanbul ve Ankara'yı ziyaret eden bu gazeteciler grubunun, ziyaretleri esnasında yaptıkları temaslar bu çalışmamızda ele alınacak olan konu olacaktır.

I. YUNAN VE BULGAR GAZETECİLERİNİN İSTANBUL'A GELİŞLERİ

İstanbul'da toplanacak olan İkinci Balkan Konferansı'na büyük önem veren Türkiye, bu konferans için hazırlık çalışmalarını aylar öncesinden başlatmıştı⁸. Hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere iki ayrı heyet oluşturulmuştu. Heyetlerden birincisi; konferansta Türkiye'yi temsil edecek olan heyetin de başkanı olan Trabzon milletvekili ve Meclis Başkan Vekillerinden Hasan (Saka) Bey başkanlığında oluşturulmuştu⁹. Hasan Bey'in başkanlığında oluşturulan bu heyet yaptığı hazırlık toplantıları sonunda bazı komisyonlar oluşturarak, bu komisyonlarda görev alacak olan üyeleri de belirlemişti¹⁰. İkinci heyet ise daha ziyade İstanbul'da toplanacak olan bu konferansın şekli anlamda hazırlıklarını yapmak üzere oluşturulmuştu¹¹.

İstanbul'da yapılacak bu konferans için Dolmabahçe ve Yıldız Sarayları toplantıların yapılacağı mekanlar olarak belirlenmişti. İstanbul Konferansı'nın ilk açılış toplantısı Dolmabahçe Sarayı'nda, diğer toplantılar ise Yıldız Sarayı'nda yapılacaktı ve aleni olacaktı¹². Bilahare programda yapılan bir düzenleme ile konferansın son toplantısının Ankara'da ve Türkiye Büyük Millet Meclis Genel Kurul Salonu'nda yapılması kararlaştırılmıştı.

Konferans çalışmaları ağırlıklı olarak Yıldız Sarayı'nda yapılacağı için, öncelikle bu mekana yönelik düzenlemelere ağırlık verilmişti. Toplantılar için Yıldız Sarayı'nun merasim dairesi tahsis edilmiş ve tefrişi için gereken koltuk, sandalye ve masalar getirilerek salonun düzenlenmesine çalışılmıştı¹³.

* Bu çalışmamızda, yararlanılan gazetelerde belirtilen "Teşrinievvel (Cumhuriyet gazetesi), Teşrinievvel (Hakimiyeti Milliye gazetesi)" ayı dipnotlarda bu şekilde verilecek, ancak metin kısmında bu ayın günümüzde kullanılan ismi olan "Ekim" ayı kullanılacaktır

⁸ İkinci Balkan Konferansı'nın hazırlık çalışmaları ile ilgili haberler ağustos ayı sonlarından başlamak üzere Eylül ayı ve bilahare de konferansın toplanacağı Ekim ayının 20'sine kadar gazetelerde yer almıştır.

⁹ Heyet içerisinde ayrıca Afyonkarahisar milletvekili ve aynı zamanda Türkiye Balkan Birliği Genel Sekreteri Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey bulunuyordu. Heyette, konferansta Türk tarafının siyasi, iktisadi, Sıhhat ve diğer konulardaki görüşlerini oluşturmak amacıyla çeşitli kesimlerden ve özellikle Darülfünun hocalarından oluşturulmuş komitelere mensup kişiler bulunmaktaydı Bkz. **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1931, Nr. 2643.

¹⁰ Bu komisyonlar ve üyeleri şöyleydi:

" 1-Fikri Yakınlaşma Komisyonu: Fadıl Ahmet, İbrahim Alâettin ve Yakup Kadri Beylerden,

2-Kanunları Birleştirme Komisyonu: Mithat, Nazım ve Vasfi Reşit Beylerden,

3-İktisadi Komisyon: İbrahim Fadıl, Muvaffak, Mithat, Reşit Saffet ve Süreyya Beylerden,

4-Münakale ve Seyriserfer Komisyonu: Ali Rana, Cevdet ve Sabri Beylerden,

5-Siyasi Komisyon: Mahmut, Muzaffer, Necmettin Sadık, Ruşen Eşref ve Zeki Mesut Beylerden,

6-Sıhhat Teşkilât, İçtimâî Siyaset Komisyonu: Akil Muhtar, Tahir ve Vehbi Beylerden" den oluşacaktı Bu bilgi için bkz.

Cumhuriyet, 6 Eylül 1931, Nr.2634.

¹¹ Bu heyette; başkan olarak İstanbul Belediye Başkan Yardımcısı Hamit Beyin dışında İktisat Müdürü Kemal Ömer ve Seyyahin Şubesi Ekrem Beyler bulunuyordu **Cumhuriyet**, 17 Eylül 1931, Nr. 2645.

¹² Konuyla ilgili Cumhuriyet'te yer alan "İçtimalar Yıldız Sarayı'nda aleni olacak" başlıklı bir haberde "İlk celsesini Dolmabahçe Sarayında aktedecek olan Balkan konferansı'nın müteakip içtimalarını Yıldız Sarayı'nun merasim köşkünde yapacaktır. İçtimaları herkes dinleyebilecektir" denilmektedir. Bkz. **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1931, Nr. 2643.

¹³. Merasim dairesindeki büyük salon toplantılar için ayrılrken, etrafındaki diğer odalar da kalemlere ve encümenlere ayrılmış, gazeteciler ve ajanslar içinde bir oda tahsis edilmişti. Konferans süresince her delegasyon heyetine iki oda tahsis edilmesi

Konumuz açısından dikkati çeken bir düzenleme de, konferansı takip edecek olan gazeteciler ve ajanslar için oda ayrılmış olmasıydı¹⁴. Bu konferansa aşağıda isimlerini vereceğimiz Yunan ve Bulgar gazetecilerinin dışında yüz kadar gazetecinin geleceği beklenilmekteydi. Bu nedenle hazırlık heyeti, gelecek gazetecilerin rahat çalışabilmeleri için bazı düzenlemeler yapmıştı. Bu düzenlemelerin başında bir “haber ve yayın” bürosunun oluşturulması geliyordu. Bu bürodan her gün düzenli olarak bültenler ve tebliğler yayınlanacaktı. Konferansı takip edecek olan ve aynı zamanda haber ve yayın bürosundan bilgi almak isteyen gazetecilerin isimleri bir liste olarak konferans başkanlığına verilmişti. Listede İstanbul’da görev yapan yabancı gazetecilerin yanında, sadece konferans görüşmelerini izlemek için değişik ülkelerden gelmiş gazeteciler de bulunuyordu¹⁵.

İkinci Balkan Konferansı’na yönelik bu hazırlık çalışmaları sürerken, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı sıfatıyla Hakkı Tarık Bey de Yunan ve Bulgar Gazeteciler Cemiyeti ile temas ederek Yunan ve Bulgar gazetecilerini İstanbul’a davet etmişti¹⁶. Bu daveti memnuniyetle kabul eden Yunan ve Bulgar Gazeteciler Cemiyetleri, konferans için İstanbul’a gelecek olan heyetleriyle birlikte gazeteciler grubunun da geleceğini bildirmişlerdi¹⁷.

Yunan ve Bulgar gazetecilerinin de İstanbul’a geleceği kesinleşmesinden sonra, gazetelerde bununla ilgili haberler yer almaya başlamıştı.

Konuyla ilgili gazetelerde çıkan bir haberde “İstanbul Matbuat Cemiyeti’nin vaki olan daveti üzerine Yunan ve Bulgar gazetecileri Balkan Konferansı müzakeratını takip için haftaya İstanbul’a geleceklerdir. Gazeteciler İstanbulpalas otelinde misafir edileceklerdir” denilmekteydi¹⁸. Başka bir haberde de “Türk Matbuat Cemiyeti’nin davetlisi olarak İstanbul’a gelecek olan gazetecilerin Matbuat Cemiyeti yöneticileri ve İstanbul gazetecileri tarafından karşılanacakları” bildiriliyordu¹⁹.

İstanbul’a gelecek olan Yunan ve Bulgar gazeteciler heyetlerinde şu isimler yer alıyordu:

1-Yunan Gazeteciler Heyeti:

Yunan gazeteciler heyetinin kaç kişiden oluştuğu konusunda gazetelerde farklı sayılar verilmiştir. Bu sayı kimi haberlerde 14 kişi kimi haberlerde ise 12,15,16 kişi olarak verilmiştir²⁰. Yunan gazeteciler heyetine Yunan Matbuat Umumî Müdürü’nün başkanlık edeceği bildirilmişti. Ancak kendisinin Atina’da bulunması gerektiği için gelememiş, onun yerine heyet başkanlığını aynı zamanda Atina Gazeteciler Birliği’nin Başkanı olan M. Kraniyatis üstlenmişti²¹.

Heyet başkanı Kraniyatis’in dışında Yunan gazeteciler heyetinde bayan gazeteci olarak D. Cocinon bulunuyordu., Erkek gazetecilerin isimleri ise şöyleydi: B. Eliadou, Pierre Pieros, C. Colocotronis, Loukas Orépuos, Nicolas Mosehopulos, Théodore Calegérios, Yordanis Collitides, G. Seronios, Costis Bastina, Andromégas Constantinides, Basile Eliadés, Denis Cocinos, Yerasimos

kararlaştırılmıştı. Konferans görüşmeleri açık olacağından Salon’da dinleyiciler için ayrıca yer ayrılmıştı **Cumhuriyet**, 17 Eylül 1931, Nr. 2645

¹⁴ Hakimiyeti Milliye, Yıldız Sarayı’nda gazeteciler için ayrılan bu oda ile ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir “Sarayda Türk ve ecnebi gazeteciler için de hususî daireler ayrılmıştır.” Bkz. **Hakimiyeti Milliye**, 15 Teşrinievvel 1931, Nr. 3683. Cumhuriyet gazetesi ise aynı konuda “Gazeteciler için salonda hususî yer tefrik olunmuştur başlığıyla duyuruyordu.” **Cumhuriyet**, 11 Teşrinievvel 1931, Nr. 2669.

¹⁵ Cumhuriyet, 15 Teşrinievvel 1931, Nr. 2673.

¹⁶ Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir haberde “İstanbul Matbuat Cemiyeti Balkan Konferansı münasebeti ile Yunan ve Bulgar gazetecilerini İstanbul’a davet etmiştir. Yunan ve Bulgar murahasları bu daveti memnuniyetle kabul etmişlerdir” denilmektedir. Bkz. **Cumhuriyet**, 14 Eylül 1931, Nr. 2462.

¹⁷ “**Cumhuriyet**, 9 Eylül 1931, Nr. 2637.

¹⁸ “Şehrimize Gelecek Yunan ve Bulgar Gazetecileri”, **Cumhuriyet**, 9 Teşrinievvel 1931, Nr. 2667.

¹⁹ **Cumhuriyet**, 15 Teşrinievvel 1931, Nr. 2673.

²⁰ Bu sayılar için bkz. **Cumhuriyet**, 14 Teşrinievvel 1931, Nr. 2672; **Cumhuriyet**, 16 Teşrinievvel 1931, Nr. 2674.

²¹ Yunan heyetine başkanlık eden M. Kraniyatis Atina Gazeteciler Birliği Başkanlığı görevi dışında eski bir milletvekili ve aynı zamanda da Atina Belediyesi Müşaviriydi. **Cumhuriyet**, 16 Teşrinievvel 1931, Nr. 2674.

Lyehiros.

2-Bulgar Gazeteciler Heyeti:

Bulgaristan'dan İstanbul'a gelecek olan gazeteciler heyetinin başkanlığını eski Ziraat bakanı ve halen milletvekili olan Frigor Vasilef (Prioporç gazetesinden) yapıyordu. Heyette yer alan diğer gazetecilerin isimleri ve çalıştıkları gazeteler de şöyleydi: eski Ziraat Bakanı ve milletvekili Hiristo Stanef (Nezevisimust gazetesinden) doktor Petkopañçef(Zname gazetesinden), eski milletvekili Todor Kojuharof(Slavou gazetesini müdürü), Trako Papof(Bulgar Telgraf Ajansı Müdürü, Stefan Tanef(Utro gazetesini müdürü)

İstanbul'a ilk gelen gazeteci grubu Yunanlı gazeteciler olmuştu²². İkinci Balkan Konferansı'nda Yunanistan'ı temsil edecek heyet ile yola çıkan Yunanlı gazeteciler 15 Ekim Perşembe günü deniz yoluyla İstanbul' gelmişlerdi²³. Yunanlı gazetecileri getiren Seyrisefain İşletmesi'nin Ankara vapuru Türk karasularına girdiğinde, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti yöneticileri telsiz yoluyla Yunanlı misafirlerine hoş geldiniz telgrafı çekmişti. Ankara vapuru ile İstanbul'a gelen Yunan heyeti²⁴ ile Yunanlı gazeteciler olmuştu. Ankara vapuru açıkta demirlediği için²⁵, Yunanlı misafirler Şirketihayriye'ye ait Anadolu Kavağı isimli vapurla karşılanmıştı. Karşılıyıcılar arasında İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı ve Giresun milletvekili Hakkı Tarık Bey ile cemiyetin yönetim kurulu üyelerinden Fuat ve Fikret Beyler de bulunuyordu. Hakkı Tarık Bey başkanlığındaki Türk gazeteciler heyeti, Ankara Vapuru'nun güvertesine çıkarak, misafirlerini burada karşılamışlardı²⁶. Karşılama sırasında Yunan gazetecileri ile Türk gazetecileri tanıştırılmış ve samimî bir havada karşılıklı sohbetler yapılmıştır. Daha sonra Anadolu Kavağı vapuruyla Tophane'deki rıhtımına çıkan Yunanlı gazeteciler buradan da kalacakları İstanbul Palas oteline götürülmüşlerdi.

İstanbulpalas oteline gelindiğinde Hakkı Tarık Bey tarafından Yunanlı gazetecilere İstanbul

²² Hakimiyeti Milliye'de çıkan "Balkan Konferansı İçin" başlıklı haberde "Balkan Konferansı'na iştirak edecek olan 50 Yunan murahhası perşembe günü İstanbul'a geleceklerdir" denilmektedir. Bkz. **Hakimiyeti Milliye**, 14 Teşrinievvel 1931, Nr. 3682.

²³ Hakimiyeti Milliye gazetesi verdiği haberde "Balkan Konferansı'na iştirak edecek olan Yunan murahhasları bugün saat 15 de Ankara vapuru ile şehrimize geleceklerdir. Aynı vapurla Yunan gazetecileri de gelmektedir. İstikbal hazırlıkları yapılmaktadır. İstanbul gazetecileri bir vapurla kendilerini karşılayacaktır" demekteydi. Bkz. **Hakimiyeti Milliye**, 15 Teşrinievvel 1931, Nr. 3683.;

²⁴ Yunanlı gazetecilerin gelmesinden bir gün önce Cumhuriyet gazetesinde "Yunan gazetecileri de geliyor" alt başlığıyla verilen haberde "Yunan gazetecileri on dört kişi olmak üzere Seyrisefainin Ankara Vapuru ile şehrimize gelecekler ve Matbuat Cemiyeti ile İstanbul gazetecileri tarafından istikbal ve misafir edileceklerdir." denilmektedir. **Cumhuriyet**, 14 Teşrinievvel 1931, Nr. 2672.

²⁵ Hakimiyeti Milliye de "Balkan Konferansı'ndaki Yunan Heyeti Geldi" alt başlığıyla verilen haberde "Sabık Başvekil Papa Anastasyo'nun riyasetinde İkinci Balkan Konferansı'na iştirak edecek olan Yunan heyeti murahhasası ile M. Kraniyatis riyasetindeki Yunan gazeteciler heyeti saat 17'de Ankara vapuru ile şehrimize muvasalat etmişlerdir. Yunan gazetecileri 12 kişiden mürekkeptir. Gazetecilerden ikisinin refikaları da beraberdir, Yunan Hariciye Nezareti Matbuat Müdürü M. Moskopulos heyete refakat etmektedir" deniliyordu. Bkz. **Hakimiyeti Milliye**, 16 Teşrinievvel 1931, Nr. 3684.; Cumhuriyette gazetesi bu konuda şu bilgiyi vermektedir: "saat üçte limana girecek olan Ankara vapuru açıkta demirleyeceği cihetle misafirleri bir şirket vapuru olarak Seyrisefain rıhtımına çıkaracaktır" **Cumhuriyet**, 16 Teşrinievvel 1931, Nr. 2674.

²⁶ Yunan heyetinin karşılanması şöyle olmuştu.

"Ankara vapuru tam saat beşte Sarayburnu önüne gelmiştir. Bunun üzerine Balkan Birliği Reisi Trabzon meb'usu Hasan, Birlik Katibi Umumisi Ruşen Eşref , İstanbul meb'usu Ali Rana, Şehir Meclisi namuna reislerden Necip, Belediye Reis Muavini Hamit, Kemal Ömer, Ekrem Besim, İstanbul Darülfünun'u namuna müderrislerden İbrahim Fazıl ve Mithat, Kolordu namuna yaver Hafız Hüsnü, Matbuat Cemiyeti namuna reis Hakkı Tarık Beylerle Türk ve ecnebi gazetecileri Şirketihayriye'nin 73 numaralı vapuru ile Ankara vapuruna giderek Yunanlı misafirlere beyanı hoşamede etmişlerdir.

Misafirler ve müstakbilin heyeti saat altıyı çeyrek geçe 73 numaralı vapur ile Tophane'deki yolcu salonuna çıkmışlardır.

Burada Fevziati lisesi kız ve erkek talebesi ile rıhtımda toplanan binlerce halk, misafirleri alkışlarla karşılamışlardır. Fevziati lisesinden iki hanım heyeti murahhasaya Balkan Birliği, Matbuat Cemiyeti ve Fevziati lisesi namına birer buket takdim etmişlerdir.

Misafirler buradan doğrudan Tokatlıyan oteline gitmişlerdir." **Cumhuriyet**, 16 Teşrinievvel 1931, Nr. 2674. Benzer anlatımlar için de bkz. **Hakimiyeti Milliye**, 16 Teşrinievvel 1931, Nr. 3684.

Gazeteciler Cemiyeti'nin rozetleri takılmış ve Türk Gazeteciler Cemiyetine fahri üye olarak kaydedildikleri kendilerine bildirilmişti. Bu haber Yunanlı gazeteciler üzerinde olumlu bir etki yapmıştı. Nitekim gazeteciler heyetinin ve aynı zamanda Atina Gazeteciler Birliği'nin Başkanı olan Kraniyatis Cumhuriyet gazetesi muhabirine yaptığı açıklamada şunları söylemişti:

"Bu güzel şehre çok küçükken gelmişim. İstanbul'a gelen her yabancı buranın güzelliğine hayran kalır. Dost bir milletin güzel bir şehrinde geçireceğimiz günlerin çok kıymetli olacağını ve bugünden başlayan samimî tezahürat ayrıca anlatmaktadır

Biz bütün arkadaşlar böyle düşünüyoruz. Ve görüyoruz ki, siz de bütün Türkler de bizim gibi görüyor ve düşünüyorsunuz. Bundan dolayı ayrıca memnunuz.

Şurasını itina ile kaydedeyim ki, biz gazeteciler siyaset adamlarından daha ileri giderek onların söyleyemeyecekleri şeyleri söyleyebiliriz. Böylece gazeteciler arasında teessüs eden muhadenet milletler için kıymetli bir rabıta olur.

Bundan başka Türk-Yunan dostluğunun daha mühim bir cephesi vardır. Biz bu dostluğu kurmakla bütün Balkan memleketlerine hüsnü misal teşkil ettik. Bundan sonra daha samimî, daha sıkı temaslara buna devam edeceğiz.

*İstanbul'da Türk meslektaşlarımızdan gördüğümüz kardeşçe hüsnü kabulden çok mütehassis ve müteşekkiziz. Bunun hatırasını ömrümüzün sonuna kadar unutmayacağız. Tahassüslerimizi bu şekilde bildirirken bütün Yunan halkının fikirlerini temsil eden, bütün Yunanlılığın tercümanı amelî olan bizler bütün Türk milletine, Türk gazetecilerine olan samimî muhabbetlerimizi ve en kıymetli selâmlarımızı iblâğa muhterem Cumhuriyet gazetesini tesvit ediyoruz."*²⁷

Bulgar gazetecileri ise 19 Ekim'de gelmeleri bekleniyordu²⁸. Beklenildiği gibi Bulgar gazetecileri 19 Ekim pazartesi. Trenle İstanbul'a geldiler. Bulgar gazetecilerini Sirkeci istasyonunda İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık Bey, cemiyet yöneticileri ve İstanbul gazetecilerinden bir grup ile şehir ve hükûmeti temsilen bazı zevat karşılamıştı²⁹. Bulgar gazetecileri İstanbul'da buldukları sürece İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin misafiri olarak Perapalas'ta kalacaklardı.³⁰

II. YUNAN VE BULGAR GAZETECİLERİNİN İSTANBUL'DAKİ TEMASLARI

İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, misafirleri olarak İstanbul'a gelen Yunan ve Bulgar gazetecileri için oldukça yoğun bir program hazırlamıştı. Cemiyet yöneticileri kısa bir süre önce gerçekleşen Türk Başvekili İsmet Paşanın 3-6 Ekim 1931 tarihlerinde Atina'yı ziyareti esnasında³¹, Yunan Gazeteciler

²⁷ **Cumhuriyet**, 16 Teşrinievvel 1931, Nr. 2674.

²⁸ Bulgar gazetecilerin ise pazartesi günü sabahleyin İstanbul'a gelecekleri ve Yunanlı gazeteciler gibi karşılanacakları ve bunlardan bir kısmının Perapalas oteline yerleştirilecekleri belirtiliyordu. **Cumhuriyet**, 15 Teşrinievvel 1931, Nr. 2673. Aynı konudaki bir diğer haber için bkz. **Cumhuriyet**, 17 Teşrinievvel 1931, Nr. 2676.

²⁹ Bulgar gazetecilerinin gelişini Hakimiyeti Milliye "İstanbul'a gelen Bulgar Gazetecileri" alt başlığıyla şöyle duyuruyordu:

"Esbak Ziraat Nazırı M. Vasilof'un riyasetinde Bulgar gazetecilerden mürekkep bir heyet bu sabah 12.20'de şehrimize gelmişlerdir.

Gazeteciler istasyonda Matbuat Cemiyeti Reisi Hakkı Tarık, Şehir Meclisinden Kemal Ömer, Ticaret Odasından Hakkı, Halk Fırkasından Rüknettin, Vilayet Kâtibi Umumîsi Ekrem Beylerle gazetecilerimiz ve Bulgar kolonisine mensup bir çok zevat tarafından İstikbal edilmişlerdir" **Hakimiyeti Milliye**, 20 Teşrinievvel 1931, nr. 3688.

³⁰ **Cumhuriyet**, 20 Teşrinievvel 1931, Nr. 2678.

³¹ Türk başvekili İsmet Paşa ile Atina'ya giden Türk gazeteciler heyetinde şu isimler bulunuyordu;

"Cumhuriyet gazetesi başmuharriri Yunus Nadi, Vakit gazetesi sahibi Artvin meb'usu Mehmet Asım, Hakimiyeti Milliye başmuharriri ve Bolu meb'usu Falih Rifki, Akşam gazetesi başmuharriri Sivas meb'usu Necmettin Sadak, İzmir'de çıkan Anadolu gazetesi başmuharriri ve Denizli meb'usu Haydar Rüştu Adana'da çıkan Türk Sözü gazetesi sahibi ve Mersin meb'usu Ferit Celâl, Serveti Fünun-Uyanış mecmuası sahibi Ahmet İhsan, Matbuat Cemiyeti Umumî Katibi Milliyet gazetesi müdürü Ahmet Şükrü, Matbuat Cemiyeti İdare Meclisi azasından Vakit gazetesi yazı işleri müdürü Refik Ahmet, Son Posta gazetesi sahiplerinden Ali

Cemiyeti ile Atina Gazeteciler Birliği'nin Türk gazetecilerine gösterdikleri alaka, izzet ve ikramın altında kalmak istemiyordu³². Bu nedenle İkinci Balkan Konferansı'na gelen Balkanlı misafirler için planlanan programın dışında, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, misafir gazeteciler için ayrıca bazı programlar hazırlamıştı.

15 Ekim Perşembe günü İstanbul'a gelen Yunanlı gazeteciler, 16 Ekim Cuma günü öğleye kadar ikametlerine tahsis edilen İstanbul Palas otelinde dinlenmişlerdi. Aynı gün öğleden sonra ise şehir gezisine çıkan Yunanlı misafirler, bazı müzeleri ve camileri gezmişlerdi. Bu arada Yunanlı gazetecilerin kaldığı İstanbulpalas oteline Türk ve Yunan bayrakları asılmıştı³³.

Yunanlı gazeteciler, İstanbul'daki ilk resmi ziyaret ve temaslarını Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul vilayet merkezine yapmışlardır. CHP vilayet merkezine gelen Yunanlı gazetecileri burada CHP Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey tarafından kabul edilmişlerdi. Recep Bey, Yunanlı gazetecilerle yaklaşık bir saat kadar görüşmüş ve onlara CHP programı ve teşkilâtı hakkında açıklamalarda bulunmuştur. CHP İstanbul vilayet merkezinde gazetecilere çay ve pasta ikramında bulunulmuştu. Yunan gazetecileri ziyaretlerinden ve özellikle parti yöneticilerinin alakalarından duydukları memnuniyeti delemişlerdir³⁴.

Yunanistan'ı İkinci Balkan Konferansı'nda temsil edecek olan Yunanlı üyeler ile birlikte İstanbul'a gelmiş olan Yunanlı gazeteciler, İstanbul'daki ikinci resmi temaslarını Fener'deki Rum Patrikhanesi'ne yapmışlardı. Yunanlı misafirler, Fener Rum Patriği Fotiyos Efendi tarafından, patrikhanenin büyük tören salonunda kabul edilmişlerdi. Bu ziyaret münasebetiyle bir konuşma yapan Yunan heyeti başkanı Papaanastasiu, gösterilen alakaya teşekkür etmiş ve "Bu ziyaretten çok memnunum. Balkan Konferansı ümit ettiğimiz gibi itilafı neticelendiği takdirde harp ihtimalleri büsbütün bertaraf edilmiş olacaktır"³⁵ demiştir. Yunan heyeti başkanı Papaanastasiu, bu konferansın başarılı geçmesi için Patrik efendiden dua etmesini rica etmiştir Bunun üzerine bir konuşma yapan Patrik Fotiyos şunları söylemiştir:

"Türkiye-Yunan dostluğundan memnun olduğumu bilhassa yad etmek isterim. Bu kuvvetli ve mesut dostluk Balkan hükümetleri arasındaki mukarenetten evvel başlamıştır. Türk-Yunan itilafının Balkan memleketleri arasındaki yakınlaşmağa iyi bir tesir icra edeceğini ümit ediyorum. Bütün temennimiz sulhun devamını istihdaf eden Balkanlılar itilafının bir an evvel husul bulmasıdır"³⁶

İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, davetlisi olarak İstanbul'da bulunan Yunan ve Bulgar gazetecileri onuruna 19 Ekim pazartesi günü akşamı bir yemek vermişti³⁷. Yemek, Maçka'da Tevfik

Ekrem, Anadolu Ajansı başmuharriri Kemalettin Kami, Ankara Gazeteciler Birliği reisi mesut Halil ve Katibi Umumî Kerim Bey". Bkz. **Cumhuriyet**, 1 Teşrinievvel 1931, Nr.2659.

³² Bu ziyaret esnasında Yunan Matbuat Müdürü M. Kimon Diamontopulos, Theoxeneia otelinde Türk gazetecileri onuruna bir öğle yemeği vermişti. Bu ziyafete birçok Yunanlı gazeteci de katılmıştı. **Cumhuriyet**, 6 Teşrinievvel 1931, Nr. 2664. Yine Atina'da bulunan Türk gazetecileri onuruna Atina Matbuat Cemiyeti, eski Faler'de Faliriken otelinde bir yemek vermiştir. Atina Matbuat Cemiyeti reisi M. Kroniotatis, yemekte yaptığı konuşmada "Türk matbuat mümessillerini aralarında görmekten bahtiyar olduğunu söylemiştir Türk gazeteciler adına da Sivas meb'usu ve Akşam gazetesi başmuharriri olan Necmettin Sadık Bey yaptığı konuşmada "Atina'da gördükleri hüsnü kabulden dolayı"ı teşekkür etmiştir. Bu haberler için bkz. **Cumhuriyet**, 7 Teşrinievvel 1931, Nr. 2665.

³³ **Cumhuriyet**, 17 Teşrinievvel 1931, Nr. 2676.

³⁴ **Hakimiyeti Milliye**, 19 Teşrinievvel 1931, Nr. 3687ç

³⁵ **Hakimiyeti Milliye**, 19 Teşrinievvel 1931, Nr. 3687.

³⁶ **Hakimiyeti Milliye**, 19 Teşrinievvel 1931, Nr. 3687.

³⁷ Yemek ile ilgili program önceden hazırlanmıştı. Nitekim konuyla ilgili olarak Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir haberde "Matbuat Cemiyeti misafirler için bir merasim programı hazırlamıştır. Misafirlerin şerefine pazartesi günü akşamı Maçka'da Tevfik Paşa konağında yeni tesis edilen Park otelinde 120 kişilik bir ziyafet verilecektir. Bu ziyafette misafirlerden ve İstanbul matbuat mümessillerinden maada Vali, Kolordu Kumandanı, Yunan ve Bulgar sefir ve konsolosları İstanbul'daki ecebi gazetecilerde hazır bulunacaklardır" deniliyordu. **Cumhuriyet**, 16 Teşrinievvel 1931, Nr. 2674.

Paşanın konağında yeni tesis edilen Park otelinde verilmiştir. Yaklaşık 120 kişinin davet edildiği bu yemeğe Bulgar ve Yunan gazetecilerinin dışında, İstanbul'daki gazete başyazarları ve müdürleri, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti mensupları, hükümet adına Vali Muavini Fazlı Bey, Kolordu Kumandanı, İş Bankası Umum Müdürü Celâl (Bayar) Bey, Bulgar ve Yunan sefir ve konsolosları ile İstanbul'daki yabancı gazeteciler katılmışlardı.

Samimî bir havada geçen akşam yemeği esnasında Türk-Bulgar ve Yuna gazetecileri arasında mesleki sohbetler yapılmıştır. Yemeğin sonuna doğru İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık Bey bir konuşma yapmıştır. Hakkı Tarık Bey konuşmasında, Türk gazetecilerinin geçen sene Bulgaristan'da ve bir hafta evvel de Yunanistan'da geçirmiş oldukları samimî ve güzel günlerden bahsetmiş ve bu üç ülke gazetecileri arasında başlamış olan ortak çalışma döneminin öneminden bahsetmiştir.

Hakkı Tarık Bey konuşmasına şu sözlerle devam etmiştir:

“Türkiye’de Gazi devri, mazi devri değil, istikbal devridir (...) bugün ayrı ayrı dost olacak Balkanlıların yarın daha mes’ut bir istikbali kendilerine müşterek ideal yapmalarını muhal görmüyorum dersem bunu saffetime ve hayallığıme değil, muhali mümkün yapmış ve onun mümkün görmediği muhal olmamış bir şefe olan intisabıma bağışlayınız.

Dostluğa ve birliğe gidiyoruz. Bu gidiş ileri gidiştir. Terk ediyoruz vehmini veren menfaatleri birlik ile kazanılan menfaatler karşılayacaktır. İsmet Paşa’nın Atina’daki sözünü İstanbul’da da tekrar ediyoruz. Tiran’da, Sofya’da, Bükreş’te Belgrat’ta okuyabiliriz. Dostluk politikalarında hangi taraf fazla müstefit olacak? Bunu kestirmekte güçlük çekilebilir. Fakat aksi halde hangi taraf fazla zarar görecektir: elbette onu kestirmek de güç olacaktır”³⁸

Hakkı Tarık Bey, konuşmasını, davetlerini kabul ederek İstanbul’a gelen Bulgar ve Yunanlı gazetecilere teşekkür ederek tamamlamıştır. Daha sonra Yunanlı gazeteciler adına heyet başkanı ve aynı zamanda Atina Gazeteciler Birliği’nin başkanı olan M. Kraniyatis ile Bulgar gazetecileri adına da heyet başkanı olan eski Ziraat bakanı ve halen milletvekili olan Frigor Vasilef birer konuşma yapmışlardı.

Yunan ve Bulgar gazetecilerinin, İstanbul’da kaldıkları süre içinde asli görevlerinden birisi de İkinci Balkan Konferansı’nın görüşmelerini yakından takip etmek ve bu görüşmelerle ilgili bilgileri ülkelerine ve dolayısıyla çalıştıkları gazetelere haber olarak aktarmaktı. Gerçekten de İkinci Balkan Konferansı’nın 20 Ekim Salı gününden itibaren başlayan görüşmelerini, gazeteci misafirlerimiz yakından takip etmişlerdir. Yıldız Sarayı’nda kendilerine tahsis edilen bürolarda çalışan bu gazeteciler, konferansla ilgili gelişmeleri günü gününe İstanbul’dan Atina’ya ve Sofya’ya aktarmaya çalışmışlardır.

Toplantıların dışındaki zamanlarda ise Yunan ve Bulgar gazetecileri, konferansın daha önce hazırlanan programı gereği değişik tarihi, turistik mekanları gezmek ve resmî ve sivil kurum ve kuruluşların onurlarına düzenledikleri yemek ve balolara katılarak geçirmişlerdi. Bazen de İstanbul Gazeteciler Cemiyeti’nin kendileri için düzenlediği ziyaret ve yemeklere katılmışlardır.

Nitekim 21 Ekim Çarşamba günü Bulgar ve Yunan gazetecileri beraberlerinde İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık Bey ve mihmandarları olduğu halde Kapalı çarşığı gezmişler ve meşhur kebabçı Nafi Efendi’nin lokantasında öğle yemeği yemişlerdir³⁹.

Yemekten sonra ise Türk ve Bulgar gazetecileri müzeleri ve Topkapı Sarayı’nı ziyaret etmişler ve daha sonra da Halkevi’nde (eski Türk Ocağı Binası) Kadınlar Birliği tarafından verilen çaya

³⁸ Cumhuriyet, 20 Teşrinievvel 1920, Nr.2678.

³⁹ Cumhuriyet, 22 Teşrinievvel 1931, Nr. 2680.

katılmışlardır⁴⁰. Bu ziyaretten sonra otellerine dönen misafir gazeteciler, gece Yunan sefaretince onurlarına verilen baloya katılmışlardı

22 Ekim Perşembe günü Balkan Konferansı Komisyonları sabah oturumunda çalışmalarını sürdürmüşlerdi. Öğleden sonra ise konferans üyeleri ile birlikte Yunan ve Bulgar gazetecileri ilk olarak İstanbul'un gezilecek mekanlarına gitmişler ve bazı abideleri ziyaret etmişlerdi. Daha sonra Balkanlı misafirler Darülfünun'a gelmişlerdi. Bu ziyaret esnasında Darülfünun'da bir çay ziyafeti verilmiş ve başta Darülfünun Emini Muammer Raşit Bey olmak üzere, misafir heyetler adına da birer üye konuşma yapmıştı.⁴¹ Aynı günün akşamı ise gazetecilerinde dahil olduğu bütün misafirler Bulgar sefiri tarafından verilen akşam yemeğine katılmışlardı.

Balkan Konferansı üyeleri ve konferans çalışmalarını izleyen gazeteciler 23 Ekim cuma günü öğleden sonra hazırlanan program gereği, Şirketi Hayriye'nin bir vapuruyla İstanbul Boğazı'nda bir gezi yaptılar. Boğaz gezisi sonrası misafirler Beylerbeyi Sarayı'na geldiler. Sarayı gezen misafirler, daha sonra burada onurlarına verilen çay ziyafetine katıldılar⁴². İkinci Balkan Konferansı üyelerine aynı günün akşamı Dolmabahçe Sarayı'nda İstanbul şehri adına bir balo verilmişti⁴³.

24 Ekim cumartesi günü Sabahtan öğlene kadar süren komisyon çalışmalarından sonra, Balkan Konferansı'na katılan üyeler için öğleden sonra bir gezi programı düzenlenmişti. Bu geziye konferans üyeleri, diğer misafirler ve gazeteciler katıldılar. Konferans üyeleri ve gazeteciler Seyrisefain idaresinin tahsis ettiği bir vapurla Büyükdada'ya gittiler. Adada yapılan gezintiden sonra İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, Yat Klüp'te misafirler onuruna bir çay ziyafeti verdi. Misafirler ve gazeteciler aynı vapurla akşam 8.30'da tekrar İstanbul'a döndüler⁴⁴.

25 Ekim günü sabah ve öğleden sonra yapılan görüşmeler sonucunda, İkinci Balkan Konferansı'nın İstanbul'daki oturumları sona ermişti. Daha önce belirlenen konferans çalışma takvimine göre İkinci Balkan Konferansı Umumî Meclisi, son oturumunu Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Salonu'nda yapacaktı. Nitekim bu konu konferansa katılan bütün üyelere ve konferans görüşmelerini izleyen gazetecilere 25 Ekim günü öğleden sonra yapılan "Umumî Meclis" toplantısında Konferans Başkanı Hasan Bey tarafından "saat 6'da Tophane Rıhtımı'nda buluşulacağı ve yarın Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konferansın son oturumunun yapılacağı" bir kez daha duyurulmuştu⁴⁵.

III. YUNAN VE BULGAR GAZETECİLERİNİN ANKARA'YA GELİŞLERİ VE BURADAKİ TEMASLARI

İkinci Balkan Konferansı'nın İstanbul'da 25 Ekim pazar günü yaptığı son oturumunun tamamlanmasından sonra, bütün heyet üyelerinin saat 6'da Tophane Rıhtımına gelmeleri istenmişti. Konferans üyeleri Tophane Rıhtım'ndan Seyrisefain vapuruna binerek Haydarpaşa'ya çıkmışlardı.

⁴⁰ Hakimiyeti Milliye bu konuda "Bu sabah saat onda Balkan Konferansı komisyonları Yıldız'da toplanmış ve dünden kalan işleri ikmâl etmişlerdir. Öğleden sonra Topkapı Sarayı ve müzeler gezilecek ve saat on yedide kadın birliğinde bir çay ziyafeti verilecektir. Bu ziyafette Yunanlı ve Bulgar gazeteciler de bulunacaktır." Şeklinde bir haber vermektedir. Bkz. **Hakimiyeti Milliye**, 21 Teşrinievvel 1931, Nr. 3689; **Cumhuriyet**, 22 Teşrinievvel 1931, Nr. 2680.

⁴¹ Balkanlı misafirlerin Darülfünun'u ziyaretleri ve bu ziyaretleri esnasında yaptıkları konuşmalar için bkz. **Cumhuriyet**, 22 Teşrinievvel 1931, Nr. 2680; **Cumhuriyet**, 23 Teşrinievvel 1931, Nr. 2681, **Hakimiyeti Milliye**, 24 Teşrinievvel 1931, Nr. 3692.

⁴² **Hakimiyeti Milliye**, 24 Teşrinievvel 1931, Nr. 3692.

⁴³ **Hakimiyeti Milliye**, 24 Teşrinievvel 1931, Nr. 3692.

⁴⁴ **Hakimiyeti Milliye**, 25 Teşrinievvel 1931, Nr. 3693.

⁴⁵ **Cumhuriyet**, 26 Teşrinievvel 1931, Nr. 2694.

Haydarpaşa Garı'nda heyet üyelerini Ankara'ya götürmek için iki özel tren tahsis edilmişti⁴⁶. Trenlerden birinde 126 yolcu, diğesinde ise 80 yolcu bulunacaktı. Trenler ertesi günü Ankara'ya biri saat 10'40'da diğeri ise 11.40 da varacaklardı⁴⁷. Balkan Konferansı üyeleriyle birlikte çoğunluğunu Yunanlı ve Bulgar gazetecilerinin oluşturduğu 30 kişilik bir gazeteciler grubu da aynı trenlerle Ankara'ya gideceklerdi. Hatta Ankara'ya giden gazetecilerden isteyenler 29 Ekim'de kutlanacak olan Cumhuriyet Bayramı törenlerine kadar Ankara'da Hakimiyeti Milliye gazetesinin misafiri olarak kalabileceklerdi⁴⁸.

Gazetecilerin de içinde yer aldığı Balkanlı misafirler 26 Ekim günü trenlerle Ankara'ya gelmişlerdi⁴⁹. İstasyonda kendilerini Ankara Valisi Nevzat, Belediye Başkanı Yardımcısı Hazım Beyler ile vilayetin diğerkonu, Ankaralı gazeteciler ve kalabalık bir halk grubu tarafından karşılandılar. Karşılama töreninden sonra misafir üyeler ile Yunanlı ve Bulgar gazeteciler, istasyon dışındaki çok sayıdaki otomobillere bindirilerek şehir turuna çıkartıldılar. Ankara içinde otomobille yapılan bu şehir turu esnasında Ankara kalesi ve Çankaya başta olmak üzere, eski ve yeni Ankara'yı gördüler. Bilahare Balkanlı misafirler kendilerine tahsis edilen Ankara palas'a gelerek burada istirahata çekildiler⁵⁰.

Yunan ve Bulgar gazetecilerinin de yer aldığı Balkanlı misafirler, Türk Hariciye Vekili Tevfik Rüştü (Aras) Bey tarafından Ankara Palas'ta onurlarına verilen öğle yemeğine katıldılar. Öğle yemeğinden sonra Balkan Konferansı heyetleri ve misafir gazeteciler Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geldiler ve Meclisin toplantı salonuna geçtiler.

Kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, beraberinde Başbakan İsmet Paşa, Meclis Başkanı ve İçişleri Bakanı olduğu halde toplantı salonuna geldi. Bilahare Balkan ülkeleri heyet başkanları, kendi heyetlerinde yer alan tüm üyeleri Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşaya tanıtmaya başladılar. Mustafa Kemal Paşa kendisine takdim edilen her üyeye ayrı ayrı iltifat etmişti. Heyetlerin Cumhurbaşkanı'na takdimi en son Yunan ve Bulgar gazetecilerinin takdimiyle sona ermişti⁵¹

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı veciz konuşması ile bütün Balkanlı konferans üyelerini derinden etkilediği gibi Yunanlı ve Bulgar gazetecileri de bu konuşmadan oldukça etkilenmişlerdi. Konuşmasının başında Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'nin Balkan ülkelerinin, bağımsız siyasî varlıklar olduğunu söyleyen Mustafa Kemal Paşa, bütün bu devletlerin sahipleri olan milletlerin asırlarca beraber yaşadıklarını söyledi.

Konuşmasını, Balkan milletlerinin asırları içine alacak kadar uzun müsterek tarihleri olduğunu belirterek sürdüren Mustafa Kemal Paşa devamla şunları söylemiştir:

“İşte siz muhterem Balkan milletlerinin mümessilleri, mazinin karışık his ve hesaplarının üstüne çıkarak derin kardeşlik esasları kuracak ve geniş birlik ufukları açacaksınız. İhmal edilmiş ve unutulmuş hakikatleri ortaya

⁴⁶ Hakimiyeti Milliye “Murahhaslar Geliyor” alt başlığıyla verdiği haberde konferans üyelerinin saat 18,15'te hususî bir vapurla Haydarpaşa'ya geçeceklerini ve yedi de Ankara'ya hareket edeceklerini yazıyordu. Haberin devamında ise “Yunan ve Bulgar gazetecileri de aynı trenle Ankara'ya gideceklerdir” diyordu. Bkz **Hakimiyeti Milliye**, 25 Teşrinievvel 1931, nr. 3693.

⁴⁷ **Cumhuriyet**, 26 Teşrinievvel 1931, Nr. 2684.

⁴⁸ **Hakimiyeti Milliye**, 25 Teşrinievvel 1931, Nr.3693.Cumhuriyet gazetesi, gazetecilerin Ankara gidişleriyle ilgili şu bilgiyi okuyucularına duyuruyordu: “Balkan murahhasları ile birlikte gelen 30 kişilik Balkan Gazetecileri kafilesi “Hakimiyeti Milliye” gazetesinin misafiri olacaklardır. Gazeteciler arzu ettikleri takdirde Cumhuriyet Bayramı'na kadar burada kalacaklardır.” Bkz. **Cumhuriyet**, 26 Teşrinievvel 1931, Nr.2684.

⁴⁹ Bugün 10,50 ve 10, 40'ta gelen iki terenle Balkan Konferansı azaları ve misafir Yunan ve Bulgar gazetecileri Ankara'ya gelmişlerdir.” Haber için bkz. Hakimiyeti Milliye, 26 Teşrinievvel 1931, Nr.3694.

⁵⁰ **Hakimiyeti Milliye**, 25 Teşrinievvel Pazartesi, Nr.3693.; “Balkan murahhasları Ankara'da ne yapacaklar” **Cumhuriyet**, 26 Teşrinievvel 1931, Nr.2684.

⁵¹ Cumhuriyet gazetesi, gazetecilerin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ile tanıştırılması ile ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir “Gazi Hz. En son olarak Yunan ve Bulgar gazetecilerini kabul buyurdular. Takdim merasimi bu suretle nihayet buldu ve konferansın son celsesi açıldı.” **Cumhuriyet**, 27 Teşrinievvel 1931, Nr. 2685.

çıkarcaksınız

Muhterem milletler murahhasları, Balkan milletleri, içtimâî ve siyasî ne çehre arz ederlerse etsinler onların Orta Asya'dan gelmiş, aynı kandan, yakın soylardan müşterek cetleri olduğunu unutmamak lazımdır"

Balkan Birliği'nin temelini ve amacının karşılıklı olarak siyasî bağımsızlıklara saygı ile iktisadî sahada, kültür ve medeniyette ortak çalışmaya bağlı olduğunu söyleyen Mustafa Kemal Paşa, İnsanları mesut etmek için onları birbirine boğazlatmanın insanlık dışı son derece ayıplanacak bir sistem olduğunu belirttiği konuşmasını, *"İnsanları mes'ut edecek yegane vasıta onları birbirlerine yaklaştırarak karşılıklı maddî ve mane'vî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir"* sözleriyle sürdürmüştür.

Konuşmasının son kısmında ise, Dünya barışı için de insanlığın gerçek mutluluğunun ancak bu yüksek ideale inanmış olanların çoğalması ve başarılı olmasıyla mümkün olacağını söyleyen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Balkan Birliği yolunda başlatılan bu çalışmaların başarılı olmasını temenni etmiştir⁵².

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan konferans oturumundan sonra, program gereği, konferans üyeleri ile Bulgar ve Yunanlı gazeteciler hazırlanan otomobillerle Gazi Çiftliği'ne gittiler. Burada Başvekîl İsmet Paşa heyet üyeleri ve gazetecilerle ayrı ayrı görüşerek, onların Ankara ve konferans hakkında ne düşündüklerini öğrenmek istemişti. Bu konuda bir misafir gazeteci düşüncelerini şu sözlerle dile getirmeye çalışmıştı:

*"Gördüğümüz hüsnü kabulden, misafirperverlikten mütevellit teşekkürlerimizi bildirmek için vesile arıyorduk. Türkiye'den, Türkiye'nin güzel merkezinden teessürle ayrılacağız"*⁵³

Yine Ankara hakkındaki izlenimini dile getiren bir diğer gazeteci de *"İşte yeni Türkiye'nin âzîm ve çalışma kabiliyetinin en güzel abidesi"* demişti⁵⁴.

Gazi Çiftliği'ndeki programdan sonra dinlenmek üzere Ankara Palas'a geri dönen Yunanlı ve Bulgar gazetecileri ile konferans üyeleri, aynı günün akşamı Cumhurbaşkanlığı Orkestrasının Türk Ocağı salonu'nda vereceği konseri izlemişlerdi.

Eski Türk Ocağı binasında verilen bu konser öncesinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Bulgar ve Yunan gazetecileriyle yakından ilgilenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, önce Bulgar gazetecilerini ve daha sonra da Hakkı Tarık Bey'in vasıtasıyla Yunan gazetecilerini kabul etmiştir. Yunanlı gazetecileri ile görüşmesi esnasında, Yunanlı gazeteciler arasında bulunan tanınmış Yunanlı ilim adamı M. Mosholos Türkçe bir konuşma yaparak, Türkiye'de gördükleri samimî ve dostça muamele için teşekkür etmişti. Yunanlı ilim adamının tarihe ilişkin açıklamalarını da dikkatle dinleyen Mustafa Kemal Paşa cevaben yaptığı konuşmada, tarihle yakından ilgilendiğini söylemiş ve Balkanlıların tarihi vaziyetleri konusunda açıklamalarda bulunmuştu. Konuşmasının devamında *"Başka milletlerle karışmamış milletler olmadığına göre Balkan milletlerinin de birbirleriyle karışmış olduklarını, alâimi vechiye ve kılıf itibarıyla birbirine benzediklerini, aralarında kan karabeti bulunduğunu"* anlatmaya çalışmıştı⁵⁵.

Bu konserden sonra da Balkanlı misafirler kendilerine tahsis edilen iki trenle tekrar İstanbul'a hareket etmişlerdi. Bu arada gerek konferans üyelerinden ve gerekse gazetecilerden bir kısmı bir müddet daha Ankara'da kalmak istemişlerdi. Yukarıda da değindiğimiz gibi bunlardan bazıları Cumhuriyet Bayramı törenlerini izlemek, bazıları da Türkiye hakkında incelemelerde bulunmak üzere Ankara'da kalmışlardı.

Hakimiyeti Milliye gazetesinin misafiri olan Yunanlı gazetecilerin tamamı Ankara'dan

⁵² Mustafa Kemal Paşanın Konuşmasının tam metni için bkz. "Gazi Hz. Kürsüde", **Cumhuriyet**, 27 Teşrinievvel 1931, Nr. 2685. **Hakimiyeti Milliye**, 26 teşrinievvel 1931, Nr. 3694. Ayrıca bkz. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, C. III., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 305-307.

⁵³ **Cumhuriyet**, 27 Teşrinievvel 1931, Nr. 2685.

⁵⁴ **Cumhuriyet**, 28 Teşrinievvel 1931, Nr. 2686.

⁵⁵ **Cumhuriyet**, 28 Teşrinievvel 1931, Nr. 2686.

ayrılarak İstanbul'a dönmüşlerdir. Bulgar gazetecileri ise Ankara'da bir gün daha kalmayı planlamışlardı. Ankara'da kalan Bulgar gazetecileri ile Türk meslektaşları yakından ilgilenmiş ve 27 Ekim günü oldukça yoğun gezi ve inceleme ziyaretleri yapılmıştır.

27 Ekim Salı günü öğleden sonra Bulgar gazetecileri, beraberlerinde İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık Bey ve Ankaralı gazeteciler olduğu halde önce Ankara Kız Lisesi'ne gitmişlerdir. Bu okul ziyareti esnasında derslere giren ve bazı laboratuvarları gezen Bulgar gazetecileri okuldaki düzen ve temizlikten çok etkilenmişlerdi. Daha sonra İsmet Paşa Kız Enstitüsü ziyaret edilmiştir. Burada da derslere giren Bulgar gazetecilerine okulun dikiş ve şapkacılık kursları gezdirilmişti. Bulgar gazetecilerine bu okulda çay ve pasta ikramı yapılmıştır⁵⁶.

Okul ziyaretlerinden sonra Gazeteciler Cemiyeti tarafından Bulgar gazetecileri onuruna bir öğle yemeği verilmiştir. Karpıç lokantasında verilen bu ziyafete, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık Bey, Hakimiyeti Milliye gazetesi başyazarı Falih Rıfki (Atay) Bey ve bazı Ankaralı gazeteciler de katılmıştır. Yemeğin sonunda Bulgar gazetecileri adına heyet başkanı M. Vasilyef bir konuşma yapmıştı. Vasilyef konuşmasında "Türk-Bulgar dostluğunun önemi" üzerinde durmuştu. Bulgar gazetecisinin konuşmasına cevaben önce Naşit Hakkı (Uluğ) Bey ve Aka Gündüz Bey birer konuşma yapmışlardı.

Yemekten sonra tekrar Ankara'yı gezen Bulgar gazetecileri aynı gün saat 2,5 treni ile Ankara'dan İstanbul'a hareket etmişlerdi. Bulgar gazeteciler heyeti başkanı olan M. Vasilyef ve eşi ise Cumhuriyet Bayramı şenliklerini görmek üzere Ankara'da kalmıştı⁵⁷. Bulgar gazeteciler heyetinin başkanı Vasilyef cuma gününe kadar Ankara'da kalacak ve bilahare İstanbul'a dönecekti.

IV YUNAN VE BULGAR GAZETECİLERİNİN ÜLKEMİZDEN AYRILIŞLARI

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi 26 Ekim Salı günü Ankara'da yapılan İkinci Balkan Konferansı Meclisi'nin son toplantısından sonra Yunanlı gazetecilerin tamamı aynı gün İstanbul'a dönmüşlerdi. Bulgar gazetecileri ise Ankara'da bir gün daha kalmışlar ve heyet başkanı olan M. Vasilyef'in dışındakiler İstanbul'a dönmüşlerdi.

İstanbul'a dönen Yunanlı gazeteciler 28 Ekim Çarşamba günü bazı ziyaret ve incelemelerde bulunmuşlardı. Yunanlı gazeteciler önce Karaağaç mezbasını gezmişler ve daha sonra da Reji fabrikası ile Likör fabrikasını gezmişlerdir. Misafir gazeteciler akşamüzeri de İstanbul Matbuat Cemiyeti'ne ve İstanbul'da çıkmakta olan bazı gazetelerin idarehanelerine giderek veda ziyareti yapmışlardı⁵⁸.

Yunan gazetecileri 29 Ekim günü İstanbul'dan hareket eden Patris vapuru ile Atina'ya gitmek üzere hareket etmişlerdi⁵⁹. Yunanlı gazetecileri limandan, Gazeteciler Cemiyeti mensupları ile İstanbul gazetelerinin ileri gelen muharrirleri tarafından uğurlanmışlardı⁶⁰.

Bulgar gazetecileri ise Ankara'dan döndükten sonra pey der pey ülkemizden ayrılmaya başlamışlardı. Bazı Bulgar gazetecileri 28 Ekim, bir kısmı 29 Ekim diğer bir kısmı da 30 Ekim'de İstanbul'dan trenle ülkelerine hareket etmişlerdi.

Ankara'dan 30 Ekim Cuma günü dönen Bulgar gazeteciler heyeti başkanı M. Vasilyef ise İstanbul'da Darülfünun konferans salonunda bir konferans vermiştir. Ziraatçılık ve İktisadiyat konulu

⁵⁶ *Cumhuriyet*, 28 Teşrinievvel 1931, Nr. 2686.

⁵⁷ *Cumhuriyet*, 28 Teşrinievvel 1931, Nr. 2686.

⁵⁸ *Cumhuriyet* bu ziyareti "Yunan gazetecileri Veda Ettiler" alt başlığıyla şöyle duyurmaktadır: "Bugün memleketlerine dönecek olan Yunanlı meslektaşlarımız dün Akşam matbaamıza gelerek veda etmek nezaketinde bulunmuşlardır. Gördükleri hüsnü kabul ve samimiyete bir kez daha teşekkür etmişlerdir." Bkz. *Cumhuriyet*, 29 teşrinievvel 1931, Nr. 2687.

⁵⁹ Vakit gazetesinde yayınlanmış olan bu haber için bkz., *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Bulgar İlişkileri (1913-1938)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2002, s.541.

⁶⁰ *Cumhuriyet*, 29 Teşrinievvel 1931, nr. 2687.

bu konferansa özellikle Ziraat ve Orman okullarının hoca ve talebeleri katılmıştı. Ayrıca Ziraat Odaları ile kazalarda görev yapan ziraat memurları da bu konferansa katılmışlardır⁶¹.

Bu arada Bulgar gazeteciler heyeti başkanı M. Vasilyef, Türk gazeteciliğinin yüzüncü yıldönümü dolayısıyla Galatasaray Lisesi'nde düzenlenen serginin açılışına da katılmıştır⁶².

İstanbul'dan ayrılan Yunan ve Bulgar gazetecileri, ülkelerine dönerlerken İstanbul Matbuat Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık Beye birer telgraf göndererek teşekkürlerini ve dostluk hislerini bildirmişlerdi.

Patris vapurundan çekilen Yunanlı gazetecilerin telgrafı şöyleydi⁶³:

"Türk sularını terk ederken bütün meslektaşlarımıza dostane selâmlarımızı iblâğ ederiz. Unutulmaz ve çok müessir hüsnü kabulünüzden mütehassis olarak dönüyoruz. Ruhlarımızda kardeş dostluk hisleri yaratan hatıraları muhafaza ediyoruz.

Kroniotakis"

Svilengrad istasyonundan çekilen Bulgar gazetecilerinin telgrafı da şöyleydi⁶⁴:

"Misafirperver topraklardan ayrılırken bütün meslektaşları kardeşçe selâmlar ve gösterilen samimî hüsnü kabul ile orada bulunduğumuz günlerde hakkımızda mütemediyen ibzal edilen dikkatlere en har teşekkürlerimizi takdim eder ve bu günlerin hatırasının ruhlarımıza derin bir surette nakşolunmuş olduğunu ilave ederiz.

Bulgar gazeteciler Komitesi adına

Tanef"

SONUÇ

Türkiye'nin ev sahipliğini yaptığı İkinci Balkan Konferansı 20-26 Ekim 1931 tarihlerinde İstanbul'da yapılması, bir yıl önce Atina'da toplanan Birinci Balkan Konferansı'nda alınan bir karardı. Bu konferansın 26 Ekim'de yapılan son toplantısının ise Ankara'da yapılması ise bu konferansa ev sahipliği yapan ve konferansın başkanlığını üstlenmiş Türk heyetinin aldığı bir karar sonucu söz konusu olmuştu.

Balkan birliğine gidiş sürecinde çok önemli bir adım olacak olan İkinci Balkan Konferansı çalışmaları için ülkemize, Balkan ülkelerinden ve diğer ülkelerde birçok gazetecinin geleceği zaten bekleniliyordu. Ancak İstanbul Gazeteciler Cemiyeti aldığı bir kararla Bulgar ve Yunan Gazetecilerini İstanbul'a davet etmişti.

Bu davetin iki cephesi vardı. Birincisi Türk Başbakanı İsmet İnönü'nün Bulgaristan'a ve Yunanistan'a yaptığı resmî ziyaretleri esnasında, bu ziyaretlere katılan Türk gazeteciler heyetine, bu ülkelerin Gazeteciler Cemiyeti'nin gösterdiği misafirperverlik ve dostluğa bir jest olması ve bu nedenle İkinci Balkan Konferansı'na bu ülkelere gazetecilerin davet edilmesi düşüncesi idi.

Davetin ikinci cephesi ise gerek ulusal ve gerekse uluslararası kamuoyu oluşturmada basın ve gazetecilerin oynadığı rol çok iyi bilindiğinden, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşanın önderliğinde kısa zamanda çağdaş ve modern bir devlet ve toplum yapısına ulaşıldığının gazeteciler gözüyle görülmesi düşüncesi idi.

İstanbul gazeteciler Cemiyeti, Türkiye'ye davet ettiği Yunanlı ve Bulgar gazetecilerle yakından ilgilenmişti. İkinci Balkan Konferansı'nın gerek İstanbul'daki çalışmaları esnasında gerekse konferansın Ankara'da yapılan son oturumunda, Yunanlı ve Bulgar gazetecileri yapılan bütün resmî ve özel

⁶¹ Cumhuriyet, 29 Teşrinievvel 1931, Nr. 2687.

⁶² Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1931, Nr. 2689.

⁶³ Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1931, Nr. 2688.

⁶⁴ Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1931, Nr. 2688.

etkinliklere katılmışlardı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin en üst devlet yöneticisi Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere Başbakan İsmet Paşa, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ve diğer yöneticiler tarafından kabul edilen ve iltifat gören misafir gazeteciler, kendilerine karşı gösterilen bu alaka, samimiyet ve misafirperverlikten duydukları memnuniyeti her vesile ile dile getirmişlerdi.

İstanbul'un tarihi ve turistik mekanlarından fazlasıyla etkilenen Yunanlı ve Bulgar gazeteciler, Türkiye Cumhuriyeti'nin genç başkenti Ankara'nın kısa zamanda gösterdiği çağdaş şehir görüntüsünden de övgüyle bahsetmişlerdir.

İstanbul'a gelen Yunan gazeteciler heyetinin ve Atina Gazeteciler Birliği'nin Başkanı olan Kraniyatis Cumhuriyet gazetesi muhabirine yaptığı açıklamada söylediği *"biz gazeteciler siyaset adamlarından daha ileri giderek onların söyleyemeyecekleri şeyleri de söyleriz. Böylece gazeteciler arasında oluşan barış, milletler arasında da kıymetli bir baş olur"* sözleri gerçektende İkinci Balkan Konferansı çalışmaları süresince gazeteciler tarafından sağlanılmaya çalışılmıştı., Balkanlı gazeteciler arasında sağlanan bu dostluk ve barış ortamı Balkan Birliğine gidiş sürecinde, önemli bir adım olmuş ve ileride gerçekleşecek olan Balkan Birliği'nin de temelini oluşturmuştu.

<i>"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:</i>	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	
<i>The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

- Akşin, A. (1991). *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*. Ankara: TTK Basımevi.
- Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938, (1981). (Cilt: II). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, (1989). (Cilt: III). Ankara: TTK Basımevi.
- Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Bulgar İlişkileri (1913-1938), (2002). Akara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Berke, H. D. (1998). *Türkiye'nin Dış Politikası 1923-1939*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Cumhuriyet (Ağustos, Eylül-Teşrinievvel, Teşrinisani 1931).
- Fırat, M. (2001). 1928-1939 Yunanistan'la İlişkiler. (Ed.: Baskın Oran). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (Cilt:I) İçinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gönlübol, M. & Sar, C. (1977). *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, (III. Baskı). Ankara.
- Gönlübol, M. & Sar, C. (1990). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- Hakimiyeti Milliye (Ağustos, Eylül, Teşrinievvel 1931).
- Hatipoğlu, M. M. (1997). *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan (1923-1954)*. Ankara.
- Soysal, İ. (1985). Balkan Paktı. *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan İçinde* (s. 125-226). Ankara: TTK Basımevi.
- Türkiye'nin Dış Politikasında 50 Yıl, Cumhuriyet'in İlk On Yılı ve Balkan Paktı (1923-1934)* (1973). Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yay.
- Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1945)* (1989). (Cilt: I), (Haz. İsmail Soysal). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Pandemi Sürecinde Uzaktan Yürütülen Yaratıcı Drama Dersinin Etkililiğine İlişkin Öğrenci Deneyimleri ve Görüşlerinin İncelenmesi*

Doç. Dr. Şafak Öztürk

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6900-2248>

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Manisa-TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 05.11.2024

Kabul: 29.12.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

Yaratıcı Drama Dersi,
Uzaktan Eğitim
Pandemi (COVID-19)

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79115>

Öz

İlk olarak Çin'in Wuhan kentinde görülen ve bu zamandan beri dünyanın tüm ülkelerinin maruz kaldığı COVID- 19 salgını nedeniyle tüm alanlarda birçok değişiklikler meydana gelmiş ve farklı uygulamalar yapılmaya başlanmıştır. Bundan en fazla etkilenen alanlardan birisi de eğitim sektörü olmuştur. Özellikle yüksek öğretimde pandemi sürecinde yüzü yüze eğitime ara verilmiş ve eğitim açıktan veya uzaktan yürütülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de yüz yüze yürütülen eğitim öğretim faaliyetlerine bir süre ara verilmiş ve uzaktan eğitim yapılması yoluna gidilmiştir. Bu çalışmada da; 2020- 21 güz yarı yılında öğretmen adayları için önemli bir yöntem dersi olan ve yüz yüze eğitimin yanında işbirliği, tartışma, düşünme, sorun çözümü, yaratıcılık vb. birçok beceriyi uygulayarak öğrenme fırsatı sağlayan yaratıcı drama dersinin pandemiyle birlikte uzaktan yürütülmesinin bir kamu üniversitesinde öğrenim gören bir grup öğrenci üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri saptanmaya çalışılmıştır. İçerik analizi ile elde edilen verilerin sonucunda öğretmen adayları tarafından drama yöntemi içerdiği bir çok uygulamalı çalışma nedeniyle ancak yaşayarak öğrenilebilen bir ders olduğu ve uzaktan anlaşılmasının bu nedenle zor olacağı belirtilmiştir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Öztürk, Ş. (2024). Pandemi Sürecinde Uzaktan Yürütülen Yaratıcı Drama Dersinin Etkililiğine İlişkin Öğrenci Deneyimleri ve Görüşlerinin İncelenmesi. *ISOREJ-Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 109-118.

*Creative Drama Lesson in Distance Education During the Pandemic Process Examining Student Experiences and Opinions Regarding Its Effectiveness**

Assoc. Prof. Dr. Şafak Öztürk

Manisa Celal Bayar University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences,
Antalya-TÜRKİYE

Article History

Submitted: 05.11.2024

Accepted: 29.12.2024

Published Online: 31.12.2024

Keywords

Creative Drama Lesson
Distance Learning
Pandemic (COVID-19)

Research Article

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.79115>

Abstract

Due to the COVID-19 epidemic seen in Wuhan in China on December 2019 has caused many changes in all areas and different applications have been carried out that since then all countries of the world have been exposed to it. One of the areas most affected by this has been the education area. Especially at academic education, face-to-face education was postponed due to the pandemic process and education has been based on openly or remotely method. Therefore, as in the rest of the world, face-to-face education has been postponed for a while in education grades in our country and e-learning opportunities have been used. In this research; It is an important course method for teacher candidates in the 2020-21 fall semester and includes topics such as collaboration, discussion, thinking, problem solving, creativity, etc. in addition to face-to-face education. We tried to determine their views on the effects of conducting the creative drama course remotely, which provides the opportunity to learn by applying many skills, on a group of students studying at a public university, due to the pandemic. As a result of the data obtained through content analysis, it was stated by the prospective teachers that the drama method is a lesson that can only be learned by experience due to the many applied studies it contains and therefore it will be difficult to understand from a distance.

GİRİŞ

Dünyada bir çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da artık farklı yönelimler görülmektedir. Özellikle pandemi süreciyle birlikte artık bilim ve teknoloji daha belirgin bir şekilde toplum hayatına girmeye başlamıştır. 2019 yılında patlak veren ve tüm dünyayı yaklaşık üç yıl etkileyen salgın süreci bir çok sektörü olduğu gibi dünya genelinde hem sağlık, hem ekonomik, hem de sosyo - psikolojik açıdan bir çok olumsuz etkiler bırakmıştır. Bu sektörlerden eğitim sektörü de payını almıştır. Uzun bir süre evden dersler uzaktan eğitim yoluyla sürdürülmüş ve 2022 yılında kademeli olarak yüz yüze eğitime tekrar geçilmeye başlanmıştır. Ülkemizde de birçok ülkede olduğu gibi koronavirüs (Covid-19) salgını, tüm eğitim kademelerini ve yükseköğretim kurumlarını da ciddi bir şekilde etkilemiş ve salgının kontrol altında tutulabilmesi için uzunca bir zaman eğitim öğretim faaliyetleri uzaktan yapılmaya çalışılmıştır. Ancak maalesef bu süreçten ciddi anlamda olumsuz yönde etkilenilmiştir. Tüm dünyada yaklaşık 2 milyar öğrenci yüz yüze eğitimden mahrum kalarak çevrimiçi (online) eğitime geçmek zorunda kalmıştır. Ciddi sosyal ve mali sıkıntılarla birlikte dijital öğrenme, öğrencilerin maddi zorlukları, ev ortamının eğitime uygun olmayışı, çocuk bakımı, evden çalışmanın uygun olmaması, internete ulaşım yaşanan güçlükler gibi birçok sorunun derinden hissedilmesine yol açmıştır (Can,2020; Erkut, 2020; Alap, 2021).

Yukarda kısaca özetlenen pandemi sürecinin eğitimdeki durumu aslında genel yaşama da yansımıştır. Artık dijital dünya toplum hayatına özellikle iş hayatına daha keskin bir giriş yapmıştır. Bugün eğitimin her düzeyinde aslında pandemi öncesi başlayan ancak pandemi süreciyle daha hız kazanan uzaktan eğitim ile dijital dünyaya daha derin bir geçiş sağlanarak bilim ve teknolojinin artık yaşam içinde daha belirginleşmesine yol açmıştır. Sadece eğitim sektörü değil tüm alanlar bu gelişmelere ayak uydurmak zorunda kalmışlardır. İnternetin her yaş kesimin hayatına girmesi artık bilginin çok daha hızlı üretimi ve yayılmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı özellikle günümüz bilgi çağında eğitimde de artık yeni ve çağdaş görüşler (reggio emilia görüşü, waldorf ekolü, yapılandırmacı görüş gibi) yer almaya başlamıştır. Bu görüşlerden öncelikle erken çocukluk eğitim düzeyi yanında diğer eğitim düzeyleri de etkilenmiştir. Bu çıkan yeni görüşler; öncelikle yapılan beyin çalışmalarından yola çıkarak farklı öğretim yöntem ve tekniklerin kullanımını içeren ve daha çok çocuklardaki yaratıcı düşünmenin gelişimini destekleyen, sorun çözücü, sorgulayan, merak eden bireyler yetiştirmeyi öncelikli hedef olarak göstermekteydiler.

Yapılan beyin çalışmaları sonucunda beynin iki düşünme biçimi olduğu vurgulanmaktadır. Buna göre beynin sol yarı küresi daha mantıksal, matematiksel, ardışık, planlı, organizeli, analitik, nicel ve daha teknik düşünürken sağ yarı küresi de daha yaratıcı, sanatsal, ruhsal, sezgisel, sezisel, yenilikçi, görsel, imgesel, ilişkisel, kinestetik, duygusal ve duysal düşünmektedir. Ancak beynimiz her ne kadar iki ayrı düşünme biçimine sahip ise de aslında bu iki düşünme biçimi birbirini tamamlayan biçimde çalışır. Çünkü her hangi bir konuda genellikle önce sağ yarı küre ile fikirler üretirken sol yarı küre ile de bu fikirlerin sınaması yapılmaktadır. İşte bu iki düşünme biçiminin bugün artık eğitimde mutlaka yer alması gerektiği bu çağdaş görüşler tarafından başka bir deyişle; alternatif eğitim görüşlerince vurgulana gelmiştir. Hiç kuşku yoktur ki, bunun en temel sebebi biraz önce de vurgulanan nöro bilimsel çalışmaların bir sonucudur. O halde bu yukarda değinilen beyin çalışmalarının eğitim açısından ortaya koyduğu çıkarımlara da değinmekte fayda görülmektedir. Bunlar kısaca aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Yapılan beyin çalışmaları sonucunda;

1. İnsan beyni fiziksel olarak bulunduğu çevreden etkilenen ve kendini bulunduğu çevresel koşullara uydura bilen bir organdır. Bir başka deyişle, beyin çevre ile iletişime geçtikçe işlevsellik kazandığı gözlenmiştir. Bu nedenle, beyin çalışmaları zengin çevresel uyarıcıların yer aldığı ortamları önermektedir. Çünkü zenginleştirilmiş bir çevre beynin gelişiminin birden fazla alanla etkileşimde bulunarak gerçekleşmesine ve öğrenmenin anlamlı olmasına olanak sağlamaktadır.
2. İnsan beyni yaşamın ilk yıllarında inanılmaz bir hızla gelişir.
3. Bu nedenle özellikle erken çocukluk döneminin ilk en hızlı sinaptik bağlantıların yer aldığı dönem olduğunu ve bu dönemin bu nedenle kritik bir dönem olduğu yapılan nöro

bilimsel çalışmalarda belirtilmektedir. Dolayısıyla, bu dönemlerin iyi bir eğitim çevresiyle değerlendirilmesi önerilmektedir.

4. Yapılan beyin çalışmalarının belki de en önemli sonuçlarından birisi de eğitimde mutlaka duyguların ve duyuların da yer alması gerektiğidir. Çünkü duygular öğrenmeyi etkilemektedir. Öğrenme ortamında çocuk kendini ne kadar rahat, güvenli ve öğrenmeye hazır hissederse öğrenme o kadar kalıcı olmaktadır.
5. Yapılan çalışmalarla her beyinin eşsiz olduğu bireysel farklılıkların önemi vurgulanmaktadır (Öztürk Aynal, 2020; Öztürk Aynal, 2021; Öztürk, 2004; Güneysu vd. 2005; San, 2004; Yontar, 1993).

Tüm bu yukarıda belirtilen sonuçlar eğitimde çok farklı yönelimlere sebebiyet vererek çok farklı ortamlar, materyaller, teknolojiler, malzemeler, yöntem ve tekniklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yöntemlerden belki de en etkili eğitimde drama yöntemi ya da yaratıcı drama yöntemidir.

İlk olarak 1800 lü yıllarda İngiltere’de ortaya çıkan bu yöntem ilk çıktığı dönemlerde daha çok temeli çocuk oyunlarından yola çıkan ve oynayarak davranış geliştirme (acting behavior) biçimindeydi. Sınıfta drama ilk defa bir köy öğretmeni olan Harriet Finlay – Johnson tarafından uygulanmıştır. Sınıfta ilk olarak drama’nın uygulanışı daha çok *öyleymiş gibi yapma* türündeydi ve burda aslında çocuğun kendini ifade etmesi önemsenmekteydi. Aynı zamanda drama yönteminin ilk kuramsal temelleri oluşturularak değişik yayınlar da yapılmaktaydı. İlerleyen yıllar içinde drama yöntem olarak bugünkü halini almış ve içinde çocuk oyunlarının ve kimi tiyatro tekniklerinin de yer aldığı ancak kendine has teknikleri de barındıran ve günümüzde eğitim alanında sıklıkla kullanılan bir yöntem olmuştur. Eğitimde drama yönteminin bu kadar tercih edilmesinin bir çok nedeni olmakla birlikte belki de en önemli nedeni çocuğun tüm gelişim alanlarına hitap etmesi ve beynin her iki yarı küresinin de kullanımını sağlamasıdır.

Bugün drama yöntemi bu yönüyle hem sağ hem sol yarı kürenin de yer aldığı yaratıcı eğitimi başka bir ifadeyle, çok yönlü düşünmeyi geliştiren hem ussal hem de duygusal bileşenlerin de yer aldığı bir düşünme biçimini ortaya koyan bir yöntemdir. Drama yöntemi bir yöntem olarak hem mantıksal düşünmeyi hem de sanatsal, sezgilere dayalı, hayal gücünün de kullanıldığı aynı zamanda çocukların aktif olarak katılımcı olduğu, devamlı bir iletişim ve etkileşimin yer aldığı, çocuğun hemkendini ifade ettiği hem de karşısındaki de duygularını anlamaya çalıştığı, duygusal ve duygusal yaşantıların yer aldığı bir yöntemi bizlere sunmaktadır (San, 1983; San,1991 a ; San 1991 b; San, 1992).

Tüm bu anlatılanlardan yola çıkarak bu araştırmada; öğretmen adayları için önemli bir yöntem dersi olan ve yüz yüze eğitimin yanında işbirliği, tartışma, düşünme, sorun çözümü, yaratıcılık vb. birçok beceriyi uygulayarak öğrenme fırsatı sağlayan eğitimde drama dersinin pandemiyle birlikte uzaktan yürütülmesinin kamu üniversitesinde öğrenim gören bir grup öğrenci üzerindeki etkilerine ilişkin görüşlerinin saptanmaya çalışılması önemli görülmüştür (Özden, 2000; Öztürk 2009; Üstündağ, 2000).

Çalışmanın genel amacı, daha çok ders esnasında uygulama çalışmaları gerektiren eğitimde drama dersinin pandemi sürecinde etkin olarak uygulanabilirliğini tespit edebilmektir. Bir başka ifadeyle, salgın sürecinde eğitimin uzaktan yapılmasının bu dersin öğretimine ne düzeyde etki ettiğini tespit edebilmektir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Uzaktan eğitimde drama dersinin öğretmen adaylarına katkısı yeterli oldu mu?
2. Uzaktan yapılan bu dersin yüz yüze eğitimden farklı ve benzer noktaları nelerdir?
3. Bu dersin pandemi sürecinde uzaktan olmasının yararları/avantajları veya dezavantajları oldu mu? Olduysa nelerdir?
4. Pandemiye dolayı bu derste en zorlanılan nokta ne oldu?
5. Drama planı hazırlarken genelde hangi kaynaklardan yararlanıldı?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma 2020-2021 güz döneminde bir devlet üniversitesinde yürütülen uzaktan yapılan eğitimde

drama dersinin pandemi sürecinde ne derece etkili yürütüldüğünün belirlenmesine yönelik durumu ortaya koyması bakımından nitel araştırma türlerinden biri olan ve bir konunun derinlemesine incelendiği durum çalışması modelinde yürütülmüştür (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırma sürecinde eğitimde drama dersini alan bir grup öğretmen adayı ve onların deneyimlerine odaklanılmıştır. Creswell'e (2016) göre durum çalışması, durumlar hakkında çoklu bilgi kaynakları ile detaylı bilgi toplanıp, durum analizinin yapılmasıdır. Bu çalışmada da öğrencilerin uyguladıkları etkinliklerle ilgili tecrübeleri çoklu bilgi kaynaklarıyla – sunu raporları ve dönem sonu değerlendirme soruları- toplanıp, analiz edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma grubunu 2020-2021 öğretim yılı güz döneminde Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlı bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde eğitimde drama dersini alan bir grup (n=29) öğrenci oluşturmaktadır. Öğrenciler amaçlı örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Veri toplama ve araştırma süreçlerinin kolay yürütülmesi açısından bu grup üzerinde çalışma yapılmıştır. Eğitimde drama dersi hali hazırda tüm devlet üniversitelerinin eğitim fakültelerinde seçmeli bir ders olarak yürütülmektedir. O nedenle, dersi alan öğretmen adayları eğitim fakültesinin farklı öğretmenlik bölümünde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Pandemi sürecinde öğretmen adayları ikamet ettikleri il merkezlerinden güz yarıyılı boyunca derse senkron ya da asenkron katılım gerçekleştirmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, ders süreci boyunca öğretmen adaylarının teslim ettikleri dokümanlardan (sunu raporları ve dersin sorumlu öğretim elemanı tarafından hazırlanan ders değerlendirme sorularına verilen bireysel yanıtlar) elde edilmiştir.

Verilerin analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler araştırma sorularından yola çıkılarak nitel olarak belirlenmeye çalışılmış, içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular tablolarda özetlenmiştir. Ayrıca öğrenci görüşleri betimlenerek verilmiş ve araştırmacı tarafından yorumlanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın verileri içerik çözümlemesi yoluyla ve araştırma soruları doğrultusunda tablolara özetlenmiştir.

Buna göre uzaktan ders kapsamında eğitimde drama dersinin öğrencilerin öğrenme durumlarına olan katkıları ve yüz yüzedeki farklılık ve benzerlikleri Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Uzaktan Yürütülen Eğitimde Drama Dersinin Yüz Yüze Eğitimden Benzer ve Farklı Yönlerine ve Öğrenmeye Katkısına İlişkin Görüşleri

		Sayı
Uzaktan ve Yüzyüze Eğitimin Benzer Yönleri	Ders saatleri ve ders planı, öğrencilerin fikirlerinin derste sorulması	26
	Derse harcanan zaman, emek	1
	Fark yoktur	2
Uzaktan ve Yüzyüze Eğitimin farklı Yönleri	Dersin uygulama kısımları uzaktan eğitimde olumsuz etkilenmiştir.	26
	Tek fark her şeyin sanal ortamda gerçekleşmesidir.	1
Öğrenime Katkısı	Drama yöntemi ile dersin işlenişi, sınıfla etkili iletişim ve ders öğretimi , yaratıcılığı geliştirmemize katkı sağlamaktadır	3

Dersin teorik kısmı belki uzaktan eğitimle anlaşılacakla birlikte uygulamalı kısmının uzaktan yapılmasının mümkün olmadığını düşündüğümden dersi tam olarak anlaşılmedi.	2
Her ne kadar yüz yüze ders gibi olmasa da uzaktan eğitimle de ders hocasının anlattıkları anlaşılmiştir. Eğer uygulamalar yüz yüze yapılsaydı ders daha anlamlı olacaktı. Bu ders uzaktan da olsa keyifli ve verimli bir ders oldu.	14
Hayır katkısı olduğunu düşünmüyorum. Çünkü bu ders uygulamalı ve yüz yüze katılım sağlanarak daha iyi öğrenilebilecek bir ders.	8
Sadece drama dersi açısından değil tüm dersler açısından uzaktan eğitimin çok uygun değil.	1
Dersin hızlı işlenebilmesi ve teknolojinin hızlı ve etkili kullanımını sağladı.	1

Tablo 1 de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının pandemiden dolayı çoğunlukla dersin teorik kısmının uzaktan uygun olabileceğini ancak uygulamalı kısmının eksik kaldığını vurgulamışlardır. Drama yöntemi daha çok uygulamalı olarak işlenmesi uygun olan derslerden birisi olduğundan bu boşluğun uzaktan eğitimde öğretmen adaylarıncaya yoğun olarak fark edildiği gözlenmiştir. Bunun yanında sınıf içinde uzaktan iletişim kuramadıklarını da dile getirmişlerdir. Ancak az sayıda kişi de uzaktan eğitimin derste zaman kaybını giderdiğini teknolojinin daha verimli kullanılması açısından katkı sağladığını ifade etmişlerdir. Bunun yanında ayrıca öğretmen adaylarının çoğunluğunun dersin uygulanış açısından uzaktan ile yüz yüzenin farkını dile getirmişlerdir. Ayrıca dersin teorik işleniş biçiminin benzerliği daha çok vurgulanmıştır.

Bu konuda öğretmen adaylarından bazılarının görüşleri şu şekildedir:

ÖA1: "Evet drama dersini yeterince anladığımı düşünüyorum. Bu süreçte bir öğrenciyeye nasıl yaklaşabilirim ve dersleri nasıl daha eğlenceli bir hale getirebilirim konularında ve öğrencilerimle neler yaparsam daha iyi bir iletişim kurabileceğim konusunda fikir sahibi olmam ileri zamanlar için işime yarayacaktır."

ÖA17: "Pandemi sürecinden dolayı yaptığımız uzaktan eğitim dersleri yüz yüze yapılan eğitim kadar olmasa da ben bu dersi iyi anladığımı düşünüyorum. Bu dersi iyi anlamamın yanında eğlendiğimi de düşünüyorum. Bu sürecin öğrenmeye katkıları; derslerin kayıt altına alınması istediğimiz zaman teams üzerinden kayıtları izleyebiliyor olmamız öğrenmemizi daha çok kolaylaştırmıştır."

ÖA1: "Bu dersin yüz yüze olan derslerden benzer noktalarından biri konularımızın aynı olması ve dersimizin ders programında olan saatle aynı zamanda işlenmesi oldu. Yüz yüze olandan farkı ise ne yazık ki uzaktan olduğundan ders sadece ekrandan izleyerek geçmiş oldu bizler için. Eminim yüz yüze olmuş olsaydı bu ders, daha fiziksel hareketlere dayalı olacaktı ve daha öğretici ve eğlenceli geçmiş olacaktı."

ÖA4: "Uzaktan yapılan drama dersinin yüz yüze olandan en büyük farkı uygulamayı kendimiz yapmamamızdı. Yüz yüze olmasını ve arkadaşlarımla hocamızın videolarındaki gibi çalışmalar yapmayı çok isterdim. Derse katılım açısından aynı disipline sahiptim. Okulda olsak da derse devam edecektim, online eğitimde de devam ettim. öğrenme açısından gerçekten yüksek bir verim aldığımı düşünüyorum, ikisinde de bu verim böyle olurdu ama sanırım en büyük eksikliği yüz yüze uygulama yapmamızdı."

ÖA6: "Fark görmüyorum yapılmak istenen dersler online da olsa bir şekilde yapılarak kazandırıldı."

Araştırma sürecinde pandemiden dolayı uzaktan yürütülen bu dersin en zorlanılan noktaları ve avantaj /dezavantajlarının ne olduğu aşağıda tablo2' de özetlenmiştir.

Tablo 2. Pandemi Sürecinde Uzaktan Yürütülen Eğitimde Drama Dersinde Zorlanılan Noktalar ve Bu Dersin Uzaktan Olmasının Avantaj/Dezavantajları

Derste zorlanılan noktalar ile bu dersin uzaktan olmasının avantaj ve dezavantajları		Sayı
Pandemi sürecinde Zorlanılan Noktalar	Hiçbir sorun yaşanmadı. Ders işleyişinde her hangi bir sorun olmadı.	5
	Grup arkadaşları ile tanışmamaktan kaynaklı olarak grup dinamiği, iletişim , organize olamada sıkıntı ve kaygı , internetten kaynaklı teknik aksaklıklar yaşanması, dersin uygulamasına yönelik kaynak sıkıntısı yaşama ve hazırlanan örnekleri uygulamalı yapılamadığından ötürü anlama ve doğruluğundan emin olunamama, etkinlikleri kendimizin uygulayamamış veya uygulayacak çocuk bulamamak gibi durumlar .	21
Uzaktan Eğitimin Sağladığı Avantajlar	Teknolojiyi kullanma, zaman ve mekandan tasarruf sağlaması	26
	Uzaktan eğitimi deneyimlemiş olmak	1
	Avantajı olmadı	1
Uzaktan Eğitimin Neden Olduğu Dezavantajlar	Dersin uygulama kısımlarının yapılamaması, katılımcıların birbiriyle iletişim ve diyalog eksikliği, genellikle dersin kayıttan izlenmesi, öğrencinin pasif kalması, teknolojik sıkıntıların yer alması.	29
	Derse hazırlanırken pandemiden mütevellit kaynak (insan, yayın, ortam , video örnekleri vs.) sıkıntıları ve motivasyon eksikliği	2

Tablo 2 incelendiğinde, bu derste en çok zorlanılan noktanın teknik sorunlar yaşama, sınıf arkadaşlarını tanımadıklarından ötürü sunu ödevi hazırlamada sorun yaşama korkusu ve ders için kaynak temin etme gibi durumlar belirtilmiştir. Uzaktan drama dersinin en önemli avantajı özellikle bazı bilgisayar programlarını aktif ve etkin kullanma fırsatı sağlaması ve dolayısıyla zamandan ve mekandan tasarruf sağladığı belirtilmiştir. Uzaktan drama dersinin dez avantajı olarak ise, daha çok dersin uygulama kısımlarının yapılamaması, katılımcıların birbiriyle iletişim ve diyalog eksikliği, takım çalışmasının gerçekleştirilememesi, genellikle dersin kayıttan izlenmesi, öğrencinin pasif kalması, internet ve bilgisayar kaynaklı sıkıntılar vurgulanmıştır.

Bu konuda öğretmen adaylarından bazılarının görüşleri şu şekildedir:

ÖA15: "En başlarda en çok zorlandığım nokta çalıştığım için dersleri hiç senkron olarak takip edemiyordum. Sonrasında bu sorunu halletsem de çeşitli sorunlarla karşılaşmaya devam ettim. Örneğin gruplar oluşturulurken, grupta görev dağılımları yapılırken, sunumumu gerçekleştirirken hep bir sorun yaşayacağım diye endişe içindeydim. Bu endişe de dersime ve sunumuma tam anlamıyla konsantr olmamı engelliyordu. Grup arkadaşlarım ile beraber bu sorunların hepsinin üstesinden geldik. Keşke canlandırma kısmında sadece internet videoları ile sınırlı kalmayıp yüz yüze olacak bir şekilde çeşitli etkinlikler ile gerçekleştirebilseydik."

ÖA25: "Bu derse hazırlıkta zorlandığım nokta sunum hazırlığında bulduğumuz etkinliklerin videolarını bulabilmek çünkü videosu olmayan etkinliklerde vardı. Eğer bu derse yüz yüze alabilseydik böyle bir sıkıntımız olmayacaktı çünkü bu etkinlikleri biz canlandıracaktık."

ÖA16: "Bu süreçte grupların oluşturulması zorlayıcı bir konuydu. Onun dışında bu derste de diğer derslerde de yaşadığım bir sorun girdi devreye. Bilgisayarımın olmaması. Her ödevi ya da sunumu telefonda yapmak mümkün olmuyor bazen."

ÖA14: "Bu süreçte öncelikle grupların oluşum aşamasında biraz zorlandım çünkü çoğu kişiyi tanıımıyordum ama daha sonra kendi bölüm arkadaşlarımla ekip oldum ve bu konuda birazcık zorluk çektim. Görev dağılımını çok güzel yaptık tıpkı derste öğretmenimizin izlediği yolda yürüdük. En zorlandığım kısım ise canlandırma kısmını sadece

videolarla yapmamız oldu çünkü teknolojik araçlarımızın yetersizliğinden dolayı sadece sunuyu videolarla destekleyebildik ama o videoları biz kendimiz de yapabiliydik.”

ÖA7: *Dezavantajı ise canlı olmaması drama adına bir dezavantaj sayabiliriz.”*

ÖA29: *“Uzaktan yapılan bu ders bizim çalışmalarımız için kolaylık sağladı. Çok fazla görsel kaynaktan dersi takip edebildiğimiz için iyi ve kolay anlayabildik dersi.”*

ÖA23: *“Aslında bence çok fazla avantajlı olduğunu düşünmüyorum fakat yine de yaptığımız sunumlarda eğlenceli etkinlikler vardı. Derste ise hocamızın gösterdiği etkinlikler ve ilgiden dolayı dikkat çekici bir avantajı vardı.”*

Uzaktan yürütülen bu dersin hazırlığında öğretmen adaylarının kullandıkları kaynaklar da Tablo3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Uzaktan Yürütülen Eğitimde Drama Dersinin Hazırlığında Kullandıkları Kaynaklar

Öğretmen adaylarının görüşleri	Sayı	
Kullanılan kaynaklar	Ders videoları, you tube ve diğer web siteleri, Google akademikden makaleler, drama ile ilgili kitaplar, kendi çektiğimiz video örnekleri, ilgili dergiler, fotoğraflar, slaytlar, eğitimci yakınlarımdan yararlandım.	29

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmen adaylarının uzaktan yürütülen eğitimde drama dersinde sunum hazırlıklarında daha çok ders kayıt videoları, internet olanaklarını (arama motorları gibi) , kitaplar kullandıklarını belirtilmiştir.

Bu konuda öğretmen adaylarından bazılarının görüşleri şu şekildedir:

ÖA11: *“Drama’ ya hazırlanırken Tülay Üstündağ’ ın yaratıcı drama öğretmenimin günlüğü, Dr. Şükran Calp, Dr. Demet Şahin Kalyon, Dr. Pınar Bulut, Dr. Yasemin Kuşdemir’ in hazırlanmış olduğu ilköğretim uygulamaları, Ali Kırkar ve Nilay Yılmaz’ ın hazırladığı ilköğretim derslerinde yaratıcı drama uygulamaları kitaplarından faydalandık. Video ve drama etkinlikleri için youtube kullandık. Ayrıca dersi daha önce aldığımız için kısa ders notları vardı onları kullandım.”*

ÖA8: *“ Kitap, internet taraması ve google akademiden yararlandım.”*

ÖA5: *“Eğitimde Drama Teorik Temelleri ve Uygulama Örnekleri adlı kitaptan, ders kayıtlarından, sunulardan ve örnek videolardan yararlandım.”*

ÖA3: *“Ders sunuları, konu ile alakalı youtube videoları ve web sitesi olarak TRT etkinlikleri sayfalarından yararlandım.”*

TARTIŞMA VE SONUÇ

Eğitimde drama veya yaratıcı drama yöntemi hakkında ilgili alan yazında bir çok çalışmanın yer aldığı görülmektedir (Adıgüzel, 2006; Adıgüzel 2007; Genç, 2003; Üstündağ, 1998; Özsoy, 2003) Ancak pandemi sürecinde bu dersin uygulanışı ve yaşanan sorunlar ile ilgili çalışmaya pek rastlanılmadığından böyle bir çalışma araştırmacılar tarafından yapılması ilgili alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda, pandemi sebebiyle uzaktan yürütülmek durumunda kalınan eğitimde drama dersinin uygulanışı ile ilgili öğretmen adaylarının son derece gerçekçi görüşler ortaya koydukları gözlenmiştir. Şöyle ki:

Bu araştırmanın bulgularına göre; çalışmaya katılan öğretmen adaylarının bu dersin teorik kısımlarının ve ders işleyiş biçiminin her ne kadar yüz yüze ile benzerlik gösterdiği belirtmişse de uygulama kısmının yüz yüzedeki kadar tam gerçekleşmediğini ve kendilerinin drama yönteminin özellikle uygulama kısmında sanal ortamda eksik kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum araştırmanın diğer sorularına verilen yanıtlar içinde de sıklıkla vurgulanmış olduğu gözlenmiştir. Ayrıca alınan diğer sonuçlara göre, uzaktan drama dersinde en çok zorlanan kısmın teknik sorunlar, sınıf arkadaşlarını tanımadıklarından ötürü sunu ödevi hazırlamada sorun yaşama, kaynağa ulaşamama gibi durumlar belirtilmiştir. Bunların dışında uzaktan drama dersinin en önemli avantajı olarak özellikle bazı bilgisayar programlarını aktif ve etkin kullanma

fırsatı sağlayarak mesleğe ve teknolojiye bakış açılarının mesleki açıdan olumlu yönde değiştiğini ve ayrıca zamandan ve mekandan tasarruf sağlandığı vurgulanmıştır.

Yukarıdaki sonuçlara bakıldığında her ne kadar kimi teknik sıkıntılar yaşanmasına rağmen bu dersin örnek videolar ile işlenebilmesi sağlamıştır. Ancak dersi bizzat yaşayan ve değerlendiren öğretmen adaylarının hemen hemen tamamı bu ders uygulama da içerdiğinden yüz yüze kadar sanal ortamda etkili olmadığı özellikle vurgulanmıştır. Çocukların eğitiminde en etkili yöntemlerden birisi olan drama yöntemi içerdiği bir çok uygulamalı çalışmayı barındırdığından ancak yaşayarak öğrenilebilen bir ders olduğu uzaktan anlaşılmasının bu nedenle zor olacağı yapılan çalışma neticesinde belirtmişlerdir. Çünkü yüzyüze eğitim ile drama dersi öğrencilerin karşılıklı iletişim, etkileşim, çok yönlü düşünebilme, fikirlerini ifade etme ve paylaşma gibi bir çok becerinin gelişimi daha etkin olmaktadır. Bu nedenle alınacak önlemlerde uzaktan yürütülen veya yürütülmesi düşünülen derslerin bu dezavantajlarının göz önüne alınarak belirlenmesi yararlı olacaktır (Özden, 2000; Öztürk 2009; Bozkurt, 2020; Can, 2020; Erkut, 2020).

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	
<i>The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, H.Ö. (2006). Yaratıcı Drama Kavramı, Bileşenleri ve Aşamaları. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 17-29.
- Adıgüzel, H.Ö. (2007). Yaratıcı Drama (Okulöncesinde Drama ve İlköğretimde Drama) Derslerine İlişkin Tutum Ölçeği Geliştirilmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(2), 7-15.

- Alap, M. S. (2021). Türkiye’de Covid-19 Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Çalışmaları. Bayyigit, M., Özkan, M., Çanakçı, A. A., ve Abdelghany, A. H. A. (Edt). *Pandemi Sürecinde Aile Olmak Çalıştayı*, (2. Cilt) İçinde (s. 105-112). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Süreci ve Pandemi Sonrası Dünyada Eğitime Yönelik Değerlendirmeler: Yeni Normal ve Yeni Eğitim Paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi ve Pedagojik Yansımaları: *Türkiye’de Açık ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (3. Baskı). (Çev.: M. Bütün & S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Erbil, D. (1990). Çağdaş Sanat ve Eğitim. İstanbul: ÇYDD Yayınları.
- Erkut, E. (2020). Covid-19 Sonrası yüksek öğretim. *Yüksek Öğretim Dergisi*, 10(2), 125–133.
- Erinç, S. (1995). *Kültür Sanat Sanat Kültür*. İstanbul: Çınargüncel Yayıncılık.
- Etike, S. (1995). *Sanat Eğitimi Yazıları*. Ankara: İlke Yayıncılık.
- Genç, H.N. (2003). Eğitimde Yaratıcı Dramanın Alınlanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(24), 196-205.
- Güneysu, S., Çağlayan, E. & Kaygısız, P. (2005). *Beyin Araştırmalarının Eğitime Yansımaları*. Ankara: SMG Yayıncılık.
- San, İ. (1983). *Sanat Eğitimi Kuramları*. Ankara: Tan Yayıncılık.
- San, İ. (1991a). Eğitim – Öğretimde Yaşayarak Öğrenme Yöntemi ve Estetik Süreç Olarak Yaratıcı Drama. *Eğitimde Nitelik Geliştirme Sempozyumu*, (13-14 Nisan). İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.
- San, İ. (1991b). Yaratıcı Drama, Eğitsel Boyutları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi 1. İzmir Eğitim Kongresi*, (25-27 Kasım).
- San, İ. (1992). Eğitsel Yaratıcı Drama. *ASSITEJ Türkiye Merkezi Semineri*, (25-26 Mayıs).
- San İ. (1996). *Yaratıcılık Eğitimi İçin Gerekli Yenilikler. Bir Sanat Eğitilimci Gözüyle. Eğitimimize Bakışlar*. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları Vakfı Yayınları No.1.
- San, İ. (2004). *Sanat ve Eğitim.Yaratıcılık Temel Sanat Kuramları Sanat Eleştirisi Yaklaşımları*, (3. Baskı). Ankara: Ütopya yayıncılık.
- Özden, Y. (1998). *Öğrenme ve Öğretmen*, (2. Baskı). Ankara: PEGEM yayıncılık.
- Öztürk, Ş. (2004). Eğitimde Yaratıcı Düşünme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(18), 77- 84.
- Öztürk, Ş. (2009). Okulda Eğitimle Bütünleştirilmiş Mekan Dışı Eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 0(181), 131-145.
- Öztürk Aynal, Ş. (2021). Eğitimde Yaratıcılık, (Ed.: Öncü, E.). *Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılık ve Geliştirilmesi Kitabı*, (7. Baskı) İçinde (s. 134-155). Ankara: PEGEM Yayıncılık.
- Öztürk Aynal, Ş. (2020). *Erken Çocuklukta Reggio Emilia Görüşü*. Ankara: Eğiten Yayıncılık.
- Özsoy N. (2003). İlköğretim Matematik Derslerinde Yaratıcı Drama Yönteminin Kullanılması. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 112-119.
- Üstündağ, T. (2000). *Yaratıcı drama öğretmenimin günlüğü*. Ankara: PEGEMA yayıncılık.
- Üstündağ T. (1998). Yaratıcı Drama Eğitim Programının Öğeleri. *Eğitim ve Bilim*, 22(107), 28-35.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yontar, A. (1993). *İnsanda Yaratıcılığın Gelişimi*. Ankara: TED yayıncılık.

Toplumsal Kaygı Bozukluğu ve Mindfulness Üzerine Sistemik Derleme*

Eda Akbulut

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-00042784-2109>

Yüksek Lisans Öğrencisi / Yakın Doğu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Lefkoşa-KKTC

Doç. Dr. Meryem Karaaziz

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-612X>

Yakın Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Lefkoşa-KKTC

Makale Geçmişi

Geliş: 11.08.2024

Kabul: 22.10.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

Kaygı

Toplumsal Kaygı Bozukluğu

Mindfulness

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.77851>

Öz

The purpose of this review study is to examine the use of Mindfulness therapy in individuals with Social Anxiety Disorder. In this study, the systematic review method was used and no field study or any scale was used. The studies in Turkish and English are between 2010-2024. These studies consist of randomized controlled studies. This compilation study was carried out in two stages: February, 2024 and May, 2024. As a result of the literature review, 6 studies were considered. As a result of these 6 studies, it was seen that the mindfulness therapy method is a healing, low-cost and treatable method. It has been found that the symptoms decrease and disappear in a short time after the mindfulness therapy method is applied to individuals suffering from Social Anxiety Disorder, and it is a positive treatment method. Therefore, mindfulness therapy is an effective method in the treatment of social anxiety disorder.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Akbulut, E. & Karaaziz, M. (2024). Toplumsal Kaygı Bozukluğu ve Mindfulness Üzerine Sistemik Derleme. *ISOREJ-Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 119-130.

*Systematic Review on Social Anxiety Disorder and Mindfulness**

Eda Akbulut

Master Student / Near East University, Graduate School of Education, Department of Psychology,
Nicosia – CYPRUS

Assoc. Prof. Dr. Meryem Karaaziz

Near East University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Nicosia – CYPRUS

Article History

Submitted: 11.08.2024

Accepted: 22.10.2024

Published Online: 31.12.2024

Keywords

Anxiety

Social Anxiety Disorder

Mindfulness

Research Article

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.77851>

Abstract

The purpose of this review study is to examine the use of Mindfulness therapy in individuals with Social Anxiety Disorder. In this study, the systematic review method was used and no field study or any scale was used. The studies in Turkish and English are between 2010-2024. These studies consist of randomized controlled studies. This compilation study was carried out in two stages: February, 2024 and May, 2024. As a result of the literature review, 6 studies were considered. As a result of these 6 studies, it was seen that the mindfulness therapy method is a healing, low-cost and treatable method. It has been found that the symptoms decrease and disappear in a short time after the mindfulness therapy method is applied to individuals suffering from Social Anxiety Disorder, and it is a positive treatment method. Therefore, mindfulness therapy is an effective method in the treatment of social anxiety disorder.

GİRİŞ

Psikolojide kaygı; kişinin nedensiz olarak, gerçekleşmesi muhtemel olmayan bir durumla ilgili yaşadığı tedirgin ve korku hali içerisinde olmasıdır. Bu çalışmada kaygıyı, toplumsal kaygı bozukluğunun ne olduğunu, nasıl geliştiğini ve bu bozukluğun nasıl iyileştirildiği ele alınmıştır.

Kaygı, bilinç dışı çatışmaya bağlı olarak, içsel tehlike durumunda görünen bir reaksiyondur. Bu içsel tehlike durumu, dış dünyada herhangi bir tehdit edici uyaran olamamasına rağmen yaşanır (Şahin, 2019). Kaygı bozukluklarının içerisinde ele alınan en yaygın bozukluklardan biri de toplumsal kaygı bozukluğudur. Toplumsal kaygı bozukluğu (sosyal fobi); kişinin diğer insanlar tarafından eleştirileceği korkusuyla başkalarıyla etkileşim içerisinde olamama ve sosyal ortamlarda bulunmakla ilgili yaşadığı korku ya da kaygı durumudur. Toplumsal kaygı bozukluğuna sahip insanlar, başkaları tarafından olumsuz değerlendirilmekten korkar ve bundan dolayı da kendilerinin eleştirilebileceği, utandırabileceği, küçük düşebileceği ortamlarda olmaktan kaçınırlar. Sosyal fobi tanısı alan kişilerin çoğunluğu çocukluğunda utangaçlık duygusuna sahiptir (Ciccarelli ve White, 2019).

Sosyal fobi çoğunlukla yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkmaktadır. Çocukluktaki yaşam öyküsü ve maruz kalınan olayların ilerleyen hayatında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Arslan vd., 2022).

Toplumsal kaygı bozukluğuna sahip olan kişilerin yaşam kalitesi düşer, yeni bir işe başlayamaz, başkaları tarafından izlendiklerini düşündükleri için dışarıda yemek yiyemezler, kalabalık içerisine dahil olamazlar, sunum yapamazlar, statü olarak kendinden üstün olan birileriyle konuşamazlar. Bu bozukluğa sahip kişiler, toplumsal durumlardan kaçınır veya yoğun bir kaygı ya da korku ile bu duruma katlanır (Burkovik, 2022).

Toplumsal kaygı bozukluğu, kişi için her yaşta olumsuz etkiye sahiptir ve bu etkilerin iyileştirilmesi ve ortadan kaldırılması için bir takım tedavi yöntemleri mevcuttur. Bu terapi tekniklerinden biri de Mindfulness terapisisidir. Literatürde Mindfulness, toplumsal kaygı bozukluğu tedavisinde etkili bir yöntem olduğuna yönelik araştırmalar mevcuttur. Bu çalışmada da Mindfulness terapisinin toplumsal kaygı bozukluğunun üzerindeki etkisini ortaya konması amaçlanmıştır.

Araştırma Modeli

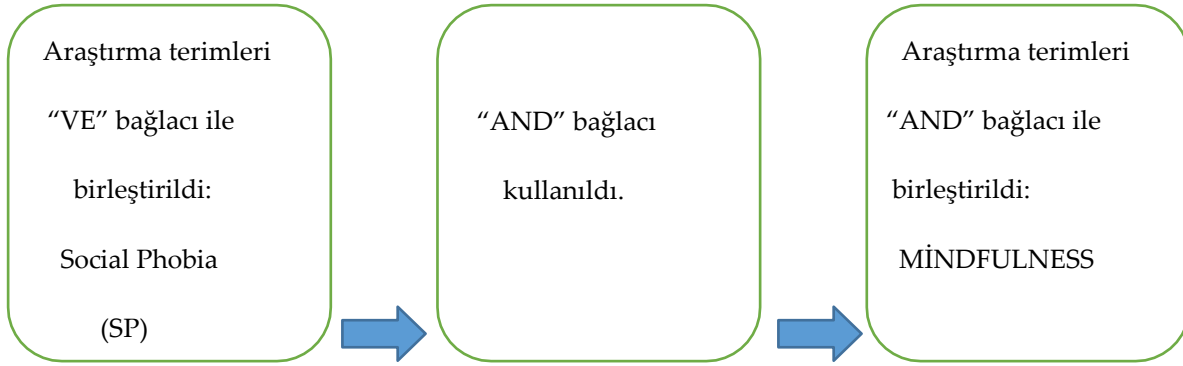
Yapılan bu çalışmada sistematik derleme tekniğine yer verilmiştir. Bu sistematik derlemde, saha çalışması ve ölçek kullanılmamıştır. Sistematik derleme, konusu belli olan bir çalışmanın araştırma sorusuna yanıt bulmak için araştırma sorusuyla ilgili olan çalışmalarda, orijinal daha önceden yayınlanmış olan yayınların gözden geçirilerek değerlendirilmesidir (Yılmaz, 2020).

Tasarım

Çalışma boyunca makalelerin seçilmesi ve tanımlanması gibi bütün aşamalar PRISMA (Sistematik İncelemeler ve Meta-Analizler İçin Tercih Edilen Raporlama Öğeleri) yönergeleri doğrultusunda yürütülmüştür (Moher vd., 2009).

Literatür Araştırması

Araştırmada 2010'dan 2024 yılına kadar olan Google Akademik veri tabanından İngilizce olarak yayınlanmış, ilgili anahtar kelimelerle özet ve tam metnine ulaşılabilen araştırma makaleleri değerlendirilmiş olup, gözden geçirme sürecinde tutarlılığı sağlayabilmek için başlıktaki kelimelere yönelik basit bir arama algoritması uygulanmıştır. Araştırmacıdan kaynaklanabilecek hataları en az düzeyde tutabilmek için çalışmaların başlık ve özet kısımları uygunluk yönünden ilk olarak Şubat 2024 ve ikinci olarak Mayıs 2024' te sistemli bir şekilde incelenmiştir. Çalışmaların özetinde ve başlığında yeterli bilginin olmadığı durumlarda, gerekli verilere tam metinden ulaşılmış ve değerlendirilmiştir. Reddedilmiş çalışmalar ayrı ayrı kaydedilmiş olup dışlanma nedenleri gösterilmiştir. İnceleme aşamasında kullanılmış olan arama terimleri şunlardır (Şekil 1).

Şekil 1. İnceleme sürecinde kullanılan arama terimleri.

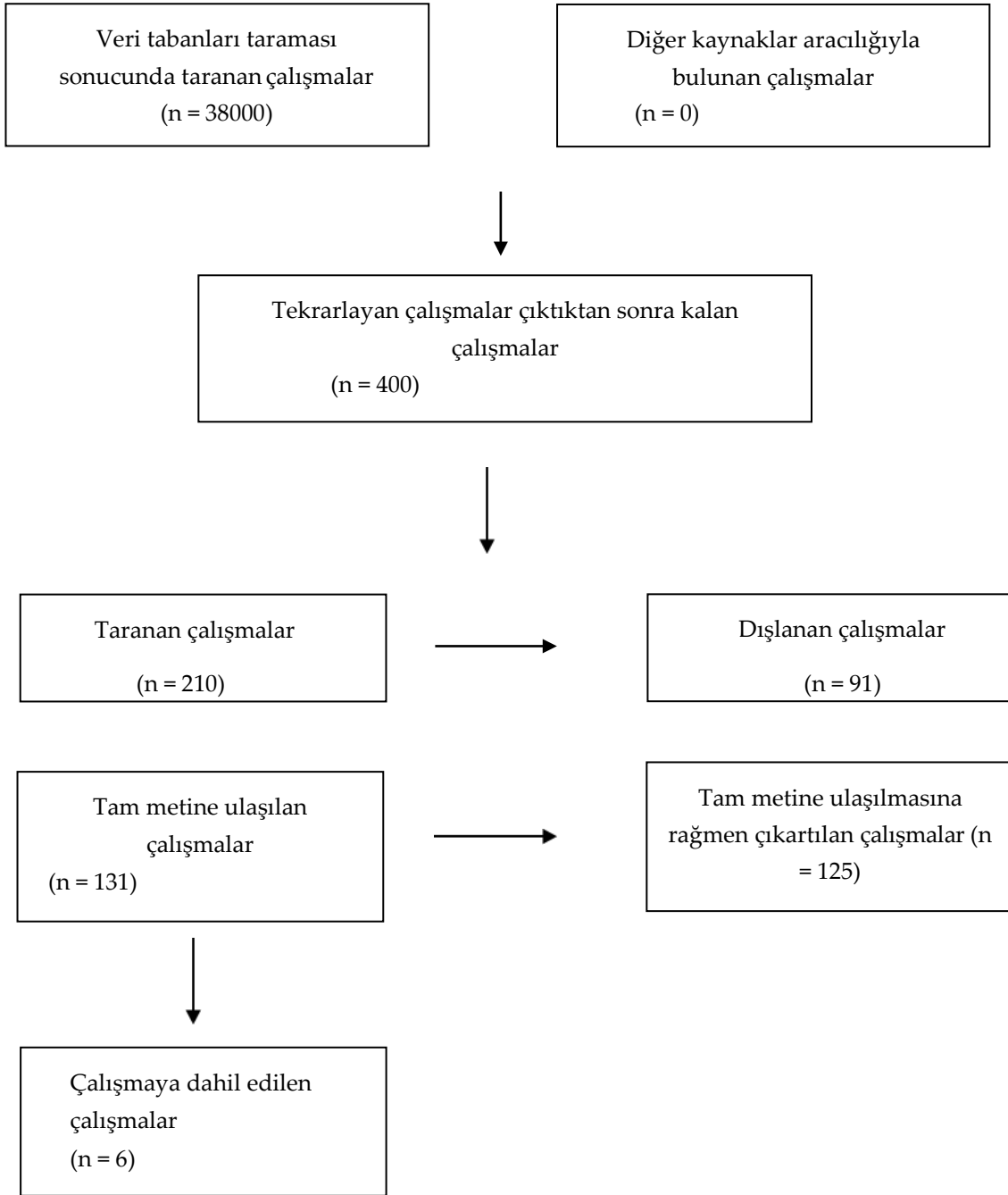
Tablo 1. Araştırmaya Dahil Edilme ve Dışlama Kriterleri

Dahil Etme Kriterleri	Dışlama Kriterleri
<ul style="list-style-type: none">Toplumsal Kaygı Bozukluğu ve Mindfulness tedavisi ile ilgili konuları ele alan randomize kontrollü çalışmalar;Google Akademik veri tabanında kullanılan İngilizce makaleler;	<ul style="list-style-type: none">Gri edebiyat, tezler, kohort tasarımına sahip el yazmaları;Çalışma protokolleri, kurumsal raporlar veya yerel veya endekslenmemiş dergilerden veya kitaplardan metinler;Sistematik derleme.

BULGULAR

Çevrimiçi olarak, sadece Google Akademik veri tabanında yapılmış olan taramada, Toplumsal Kaygı Bozukluğu ve Mindfulness terapisi başlığı ile toplam 38000 çalışmaya ulaşılmış olup, bu çalışmalar arasında 210 tanesi taranmış ve içeriğe uygun olmayan çalışmalar dışlanmıştır. 2010-2024 yılları arasında uygun olan yalnızca 6 kesişen çalışma değerlendirilmeye alınmıştır. Bu çalışmalar ABD, Danimarka, Kanada ve Japonya'da yapılmıştır. 6 kesişen çalışma, 2010, 2012, 2013, 2016, 2020, 2024 yıllarında yapılmıştır. Bunlardan 6 tanesi randomize kontrollü çalışmadır. Mindfulness terapisinin Toplumsal Kaygı Bozukluğu' nu nasıl tedavi ettiği üzerinde durulmuştur.

Şekil 2'de çalışmaya dahil edilen çalışmalar PRISMA akış diyagramı şeklinde verilmiştir. Araştırmada yer alan arama kriterlerine uymayan, psikofarmakolojik araştırmalar, olgu sunumları, vaka sunumları ve takip çalışması olmayan çalışmalar tam metinlere ulaşılmasına rağmen dışlanmıştır.

Şekil 2. Çalışmanın PRISMA akış diyagramı

2010 yılında 18-25 yaş arasındaki 26 katılımcıyla yapılan çalışmada, mindfulnessin sosyal fobide ne kadar etkili bir terapi yöntemi olduğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu 26 katılımcı, 8 seans olmak üzere 2 saatlik bilişsel davranışçı grup terapisine ve mindfulness terapi yöntemindeki seanslara girmiştir. Bu katılımcılar 6 ve 12 aylık takip süreciyle değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda iki terapi yönteminde de bu hastalıkta iyileştirici bir tedavi yöntemi olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda mindfulness terapi yönteminin sosyal fobi için yararlı, düşük maliyetli, tedavi edilebilir bir terapi olduğuna fakat BDT'den daha az etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Piet vd., 2010).

2012 yılında yapılan çalışmada, mindfulness terapi yönteminin toplumsal kaygı bozukluğunda olumsuz ve olumlu benlik görüşlerinin davranış olarak ve beyin ölçümlerinde değişiklik gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Toplumsal Kaygı Bozukluğu'na sahip 56 erişkin hasta fark etmeksizin mindfulness terapi yöntemine veya aerobik egzersiz programına atanmıştır. Bu katılımcıların beyin ağındaki davranışsal ve sinirsel tepkilerini gözlemlemek için başlangıçta ve müdahale sonunda kendiliğinden olan referanslı bir kodlama görevi yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda davranışsal olarak aerobik egzersiz ve mindfulness karşılaştırıldığında mindfulnessin olumsuz benlik görüşlerinde azalmaya sebep olduğu ve olumlu benlik görüşlerinde artış gözlemlendiği tespit edilmiştir. Mindfulnessin toplumsal kaygı bozukluğunun belirtilerini azalttığı ve bu hastalık için uyarlanabilir bir tedavi yöntemi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Goldin vd., 2012).

2013 yılında yapılan çalışmada, Toplumsal Kaygı Bozukluğu'nun farkındalık ve kabullenmeye dayalı grup terapisi ile bilişsel davranışçı grup terapisinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Toplumsal Kaygı Bozukluğu tanısı alan 137 kişinin ortalama yaşı 34, %54'ü kadın, %62'si Asyalı olmak üzere 53'ü farkındalık ve kabullenmeye dayalı grup terapisine, diğer 53'ü de bilişsel davranışçı grup terapisine geri kalan 31'i de kontrol grubuna atanmıştır. Birincil sonuç olarak 3 aylık değerlendirmede toplumsal kaygı bozukluğunun belirtilerinin şiddetli olduğu, ikincil sonuç olarakta bu belirtilerin tekrarlandığı gözlemlenmiştir. Bu çalışma sonucunda farkındalık ve kabullenmeye dayalı grup terapisi ve bilişsel davranışçı grup terapisinin, kontrol grubuna göre daha etkili olduğu tespit edilmiştir. Toplumsal Kaygı Bozukluğu'nda farkındalık ve kabule dayalı tedavinin kullanımı, olumlu yönde destek sağladığı ve gelecekteki araştırmalar bu tedavinin daha da etkili olup değişime yol açabileceği sonucuna varılmıştır (Kocovski vd., 2013).

2016 yılında yapılan çalışmanın amacı Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan hastalarda, Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi ve Farkındalık Temelli Stres Azaltma'nın tedavi sürecini ve sonucunu araştırmaktır. Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan 108 katılımcı ilaç kullanmamıştır. Bu katılımcılardan %55.6'sı kadın, ortalama yaşları 32.7, %43.5 Kafkasyalı, %39 Asyalı, %9.3 Hisponik'tir. Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi'nin ve Farkındalık Temelli Stres Azaltma terapisi, bekleme listesine karşı randomize edildi. Bu çalışmada tedavi öncesi ve tedavi sonrasında bekleme listesinde Liebowitz Sosyal Anksiyete ölçeği kullanıldı. Katılımcılar 1 yıl gözetim altına alındı. Bu çalışmanın sonucunda Toplumsal Kaygı Bozukluğu'nda, Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi ve Farkındalık Temelli Stres Azaltma Terapisi'nin etkilidir. Öz denetim, çarpıtmalar, dikkat, bilişsel değerlendirme ve ruminasyon yönünde iyileşmeler sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Goldin vd., 2016).

2020 yılında yapılan çalışmada Toplumsal Kaygı Bozukluğu tanısı almış kişilerin tedavisi için farkındalık temelli terapinin etkenliği değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Toplumsal Kaygı Bozukluğu tedavisi için bilişsel davranışçı grup terapisine karşı farkındalık temelli terapi değerlendirilmiştir. Katılımcıların 52'si farkındalık temelli terapiye, 45'i de bilişsel davranışçı grup terapisine atanmıştır. Bu katılımcılar, 12 haftalık takip ve tedavi süreciyle gözlemlenmiştir. Bunun sonucunda Toplumsal Kaygı Bozukluğu için farkındalık temelli terapi ve bilişsel davranışçı grup terapisinin olumlu, iyileştirici bir terapi yöntemi olduğuna ulaşıldı fakat bilişsel davranışçı grup terapisinin bu bozukluk için birinci basamak tedavi yöntemi olması gerektiği rapor edilmiştir (Koszycki vd., 2020).

2024 yılında yapılan çalışmada bilinçli farkındalık ve bilişsel davranışçı terapinin Toplumsal Kaygı Bozukluğu'na sahip olan bireylerde, sosyal kaygı semptomlarını ne derecede azalttığı ele alınmıştır. Yüksek derecede Toplumsal Kaygı Bozukluğu tanısı alan 50 katılımcının 27'sine dört seanslık bilinçli farkındalık ve bilişsel davranışçı terapi uygulanırken 27'sine herhangi bir tedavi uygulanmamıştır. Bu katılımcıların 50'si üniversite öğrencisi, 37'si kadın ve 13'ü erkektir. Bu çalışmanın sonucunda bilinçli farkındalık ve bilişsel davranışçı terapinin Toplumsal Kaygı Bozukluğu'nda etkili tedavi yöntemi olduğuna ve bilişsel davranışçı terapinin bu bozuklukta daha etkili bir tedavi yöntemi olduğuna ve bu rahatsızlığa sahip kişilerin, sürekli olarak başka kişilere dikkat ettiğinden dolayı olumsuz bilişse sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Noda vd., 2024).

Tablo 2: Toplumsal Kaygı Bozukluğu Tedavisinde Mindfulness Kullanımı

Yazar/Yıl/Ülke	Araştırma Tasarımı	Örneklem	Ölçekler	Müdahale	Sonuçlar
Noda vd.,/2024/Japonya	Randomize Kontrollü Çalışma	27 Japon Lisans Öğrencisi	Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği (LSAS)	4 Seans Mindfulness	Toplumsal Kaygı Bozukluğu tedavisinde mindfulness etkili bir terapi yöntemi olduğu görülmüştür.
Koszycki vd.,/2020/Kanada	Randomize Kontrollü Çalışma	18-65 Yaş Arası 52 Katılımcı 37 Kadın 15 Erkek	Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği (LSAS) Sosyal Fobi Envanteri (SPIN) Beck Depresyon Envanteri (BDI) Sosyal Uyum Ölçeği- Öz Bildirim (SAS-SR) Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RSES) Yaşam Memnuniyeti Ölçeği (SWLS) Öz Şefkat Ölçeği- Kısa	12 Haftalık Mindfulness	Toplumsal Kaygı Bozukluğu'nda bilinçli farkındalık temelli terapinin olumlu, iyileştirici bir terapi yöntemi olduğuna ulaşıldı.

			Form (SCS-SF) Beş Yönlü Farkındalık Anketi (FFMQ)		
Goldin vd.,/2016/ABD	Randomize Kontrollü Çalışma	36 Katılımcı	Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği (LSAS)	12 Haftalık 2.5 Saatlik Mindfulness Seansı	Toplumsal Kaygı Bozukluğu'nda Mindfulness etkilidir ve iyileşmeler sağlamıştır.

Kocovski vd.,/2013/Kanada	Randomize Kontrollü Çalışma	53 Katılımcı	Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği (LSAS) Sosyal Fobi Envanteri (SPIN)	12 Haftalık 2 Saatlik Mindfulness Seansı	Toplumsal Kaygı Bozukluğu'nda mindfulness olumlu yönde tedaviye destek sağladığı görülmüştür.
Goldin vd.,/2012/ABD	Randomize Kontrollü Çalışma	31 Katılımcı	Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği (LSAS) Sheehan Engellilik Ölçeği (SDS) Kentucky Farkındalık Becerileri Envanteri (KIMS)	-	Mindfulness terapisinin olumsuz benlik görüşlerinde azalmaya neden olduğu görülmüştür.
Piet vd.,/2010/Danimarka	Randomize Kontrollü Çalışma	18-25 Yaş Arası 26 Katılımcı	Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği (LSAS) Sosyal Fobi Ölçeği (SPÖ) Sosyal Etkileşim Ölçeği (SIAS) Beck Anksiyete Envanteri (BAÖ) Kişilerarası Sorunlar Envanteri- Döngüsel Versiyon (IIP-C) Olumsuz Değerlendirme Korkusu-Kısa	2 Saatlik 8 Seans Mindfulness	Mindfulness terapi yönteminin Sosyal Fobi için yararlı, düşük maliyetli, tedavi edilebilir bir terapi olduğu görülmüştür.

			Versiyon (FNE-BV)		
--	--	--	-------------------	--	--

MBSR: Bilinçli Farkındalık Temelli Stres Azaltma; MCBT: Farkındalığa Dayalı Bilişsel Terapi; AE: Aerobik Egzersiz; MAGT: Farkındalık ve Kabullenmeye Dayalı Grup Terapisi; BDGT: Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi; MBI: Farkındalık Temelli Müdahaleler; LSAS: Liebowitz Sosyal Kaygı Ölçeği; SPIN: Sosyal Fobi Envanteri; BDI: Beck Depresyon Envanteri; SAS-SR: Sosyal Uyum Ölçeği-Öz Bildirim; RSES: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği; SWLS: Yaşam Memnuniyeti Ölçeği; SCS-SF: Öz Şefkat Ölçeği-Kısa Form; FFMQ: Beş Yönlü Farkındalık Envanteri; SDS: Sheehan Engellilik Ölçeği; (KIMS): Kentucky Farkındalık Becerileri Envanteri; SPÖ: Sosyal Fobi Ölçeği; SIAS: Sosyal Etkileşim Ölçeği; BAÖ: Beck Anksiyete Envanteri; IIP-C: Kişilerarası Sorunlar Envanteri-Döngüsel Versiyon; FNE-BV: Olumsuz Değerlendirme Korkusu-Kısa Versiyon.

TARTIŞMA

Bu sistematik derleme çalışmasında Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan bireylerde Mindfulness terapisinin etkilerini araştıran randomize kontrollü çalışmalar dahil edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, sistematik derleme yöntemi ile Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan bireylerde Mindfulness terapi yönteminin kullanılmasyla ilgili yazı taraması ile inceleme yapmaktadır. Bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre Mindfulness terapi yönteminin Toplumsal Kaygı Bozukluğu için etkili, tedavi edilebilir, olumlu bir tedavi yöntemi olduğu görülmüştür. Mindfulness terapinin amacı; kişinin günlük yaşamında ve davranışlarında farkındaıyla ilgili herhangi bir eksiklik olan durumlarda, bu davranışların bilinçliliğini ve farkındalığını sağlamaktır (Akyol Bircan ve Çakmak, 2023). Mindfulness, Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan hastalardaki belirtileri direkt olarak devreye sokar. Mindfulness tedavi yöntemi, toplumsal kaygı bozukluğu belirtilerinde azalma gösterirken eş zamanlı olarak kaygı durumunda da bir azalma gösterir. Sonuç olarak Mindfulness terapi yönteminin Toplumsal Kaygı Bozukluğu'nda etkili, iyileştirici bir tedavi yöntemi olduğu, bu bozukluktaki semptomları azaltmak için ceserat verici bir yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Carlton vd., 2020). Mindfulness terapisinin Toplumsal Kaygı Bozukluğu üzerindeki etkilerini araştıran çalışmaları karşılaştıracak olursak; 2024 yılında yapılan çalışmada, toplumsal kaygı bozukluğu yaşayan 27 japon lisans öğrencisine 4 seans mindfulness terapi yöntemi uygulanmış ve hastanın belirtileri azalmıştır (Noda vd., 2024). 2020 yılında yapılan bir çalışmada Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan ergenlerde, bu bozukluk için BDT terapi yönteminin en az yanıt veren bir terapi yöntemi olduğuna ve bu bozukluğu yaşayan ergenlerde mindfulness tedavi yönteminin semptomları azalttığına yönelik sonucuna varılmıştır (Carlton vd., 2020).

2020 yılında yapılan çalışmada, Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan 37 katılımcıya 12 haftalık mindfulness terapi seansı uygulanmış ve bunun sonucunda bu bozukluk için olumlu, tedavi edilebilir bir terapi olduğuna ulaşılmıştır (Koszycki vd., 2020). 2012 yılında yapılan çalışmada, Toplumsal kaygı bozukluğu ve depresyon yaşayan kanser hastalarına mindfulness terapi yöntemi uygulandı. Bunun sonucunda toplumsal kaygı bozukluğu ve depresyon yaşayan kanser hastalarında mindfulness terapisi semptomları azalttığı sonucuna varılmıştır (Piet, 2012).

2016 yılında yapılan çalışmada, Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan 36 katılımcıya 12 haftalık, 2,5 saatlik mindfulness seansı uygulandı. Bunun sonucunda Toplumsal Kaygı Bozukluğu'nda mindfulness terapi yönteminin etkili olduğu ve iyileşmeler sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Goldin vd., 2016). 2012 yılında yapılan çalışmada, yüksek toplumsal kaygı bozukluğu yaşayan 22 katılımcıya farkındalık seansı uygulanmıştır. Bunun sonucunda mindfulness terapi yönteminin kaygı semptomları azalttığı sonucuna

ulaşmıştır (Treanor, 2012).

2013 yılında yapılan çalışmada, Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan 53 katılımcıya 12 haftalık, 2 saatlik mindfulness seansı uygulanmıştır. Bunun sonucunda mindfulness tedavi yönteminin, olumlu yönde hastalığın tedavisine destek sağladığı görülmüştür (Kocovski vd., 2013). 2015 yılında yapılan çalışmada, toplumsal kaygı bozukluğunun tedavisinde mindfulness tedavi yönteminin semptomları azaltmada etkili olduğu fakat bu bozukluk için en etkili yöntemin BDT olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Norton vd., 2015).

2012 yılında yapılan çalışmada, Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan 31 katılımcıya mindfulness seansı uygulanmıştır. Bunun sonucunda toplumsal kaygı bozukluğu yaşayan katılımcılar için mindfulness tedavi yönteminin, kendilerinde olumsuz benlik görüşlerini en

aza indirdiği ve olumlu düşüncelerde bir artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Goldin vd., 2012). 2023 yılında yapılan çalışmada, İran'ın Şiraz kentinde toplumsal kaygı bozukluğuna sahip psikiyatrist kliniklere sevk edilen 45 birey rastgele gruplara ayrılarak BDT ve Mindfulness seansları uygulanmıştır. Bunun sonucunda mindfulness tedavisinin BDT'ye oranla daha etkili olduğu ve sosyal kaygılı bireylerde iki tedavi yönteminde de başkaları tarafından olumsuz değerlendirme korkusunu azalttığı görülmüştür (Mirzaei vd., 2023).

2010 yılında yapılan çalışmada, toplumsal kaygı bozukluğu yaşayan 26 katılımcıya, 2 saatlik olmak üzere 8 seans mindfulness uygulanmıştır. Bunun sonucunda bu hastaların, 6 ay sonunda iyileştiği görülmüştür. Mindfulness tedavisinin yararlı, maliyeti düşük, etkili bir yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Piet vd., 2010). 2016 yılında yapılan çalışmada, toplumsal kaygı bozukluğuna sahip katılımcılara aerobik egzersiz programları ve farkındalık temelli stres azaltma tedavi yöntemi uygulandı. Bunun sonucunda mindfulness terpinin aerobik egzersiz programına göre daha etkili bir tedavi yöntemi olduğu ve iyileşmelere neden olduğu görülmüştür (Adams, 2016).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal Kaygı Bozukluğu, kişinin başkaları tarafından eleştirileceği, utandırılacağı ve küçümseneceğiyle ilgili sürekli olarak korku ya da kaygı yaşamasıdır. Kişi, bu korku ve kaygı durumlarına maruz kaldığında o ortamdan kaçır ya da o duruma aşırı derecede kaygı ve korku yaşayarak katlanır. Araştırmaları gözden geçirdiğimizde Toplumsal Kaygı Bozukluğu, en sık görülen psikiyatrik rahatsızlıklarından biridir. Maddi durumun yetersiz olması, yalnız olmak, eğitim düzeyinin düşük olması, işsiz olmak, çocukluk döneminde ebeveyn tutumu gibi birçok faktör bu bozukluk için önemli bir etkidir. Bu bozukluğun semptomları arasında toplum içinde telefonla konuşma, toplum içinde yemek yeme, başkalarının olduğu ortama ve etkinliklere katılma, sunum yapma, başkaları tarafından izlenirken yazı yazma, iyi tanımadığı biriyle göz teması kurmak gibi belirtiler yer almaktadır. Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan bireylerin tedavisinde, psikoterapi ve ilaç tedavisinin etkili olduğu görülmüştür. Toplumsal Kaygı Bozukluğu yaşayan bireylerde kaygı durumunun yüksek olmasıyla birlikte kendini eleştirme, yetersiz bulma, duygu ve düşünceleri bastırma da oldukça yüksektir. Bu kaygı durumunun ve kendini eleştirmenin ortadan kaldırılması için birçok terapi yöntemleri mevcuttur. Bu terapi yöntemlerinden biri de mindfulness terapi yöntemidir. Mindfulness tedavi yöntemi, toplumsal kaygı bozukluğu yaşayan kişilerde stres ve kaygı durumunun azalmasına ve kişinin kendi kontrolünü kendisinin ele geçirmesini sağlar.

Bulunan 6 çalışmanın sonuçlarına bakıldığında Mindfulness terapi yönteminin toplumsal kaygı bozukluğunda etkili olduğu, iyileştirici bir tedavi yöntemi olduğu, semptomları azalttığı ve ortadan kaldırıldığı görülmüştür. Mindfulness terapi yönteminin toplumsal kaygı bozukluğunda var olan olumsuz benlik görüşlerinin azalmasında diğer terapi yöntemlere göre daha etkilidir. Ülkemizde Mindfulness yönteminin kullanımı yaygın değildir. Avrupa ülkelerine baktığımızda toplumsal kaygı bozukluğu ve mindfulness ile ilgili çalışmalar ve araştırmalar, klinik gözlemler daha fazladır. Literatüre bakıldığında Türkiye' de Toplumsal Kaygı Bozukluğu için oldukça fazla çalışma ve araştırma yapıldığı görülmektedir. Ülkemizde de Mindfulness ile ilgili çalışmalar daha fazla yapılar, bu bozukluk için mindfulness kullanımı daha gelişmiş hale gelebilir. Yapılan çalışmalar dahilinde klinisyenler de mindfulness terapi yönteminin

toplumsal kaygı bozukluğunu tedavi ettiğini ve semptomlarını ortadan etkili olarak kaldırdığını düşünebilmektedir.

<i>“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları:</i>	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Katkı Oranı Beyanı:	1. yazar: %70 – 2. yazar: %30
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Sorumlu Yazar:	Eda Akbulut
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	
<i>The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Author Contributions:	1 st : %70 – 2 st : %30
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Corresponding Author:	Eda Akbulut
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

- Adams, P.E. (2016). *Mindfulness-Based Stress Reduction Versus Aerobic Exercise in Social Anxiety Disorder: Symptom Severity and Social Cost Bias*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kaliforniya: California State University.
- Akyol Bircan, Y. & Çakmak, A. F. (2023). Mindfulness (Farkındalık) Olgusu Üzerine Kavramsal Bir Araştırma. *Turkish Management Review*, 2(1), 54-69.
- Arslan, Z., Emre, O., Varlıklöz, K., Ulutaş Keskinçilic, A., Alagöz, N. & Akto, S. (2022). Türkiye’de Sosyal Kaygı ve Sosyal Fobi ile İlgili Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *DergiPark*, 6(2), 278-305.
- Burkovik, Y. (2021, 30 Ocak). *Sosyal Fobi Nedir? Sosyal Fobinin Belirtileri*. NP İstanbul.
- Carlton, C. N., Sullivan Toole, H., Strege, M. V., Ollendic, T. H. & Richey, J. A. (2020). Mindfulness- Based Interventions for Adolescent Social Anxiety: A Unique Convergence of Factors. *Frontiers*, 11(1783), 1-

- 7.
- Ciccarelli, S.K. & White, J. N. (2019). Psikoloji Bir Keşif Gezintisi. (Ed.: D. N. Şahin). *Kaygı bozuklukları* içinde (s. 459-460). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Goldin, P., Ziv, M., Jazaieri, H. & Gross, J. J. (2012). Randomized Controlled Trial of Mindfulness-Based Stress Reduction Versus Aerobic Exercise: Effects on the Self-Referential Brain Network in Social Anxiety Disorder. *Frontiers in Human Neuroscience*, 6(295), 1-16.
- Goldin, P. R., Morrison, A., Jazaieri, H., Brozovich, F., Heimberg, R. & Gross, J. J. (2016). Group CBT Versus MBSR for Social Anxiety Disorder: A Randomized Controlled Trial. *American Psychological Association*, 1, 301-310.
- Kocovski, N. L., Fleming, J. E., Hawley, L. L., Huta, V. & Antony, M. M. (2013). Mindfulness and Acceptance-Based Group Therapy Versus Traditional Cognitive Behavioral Group Therapy for Social Anxiety Disorder: A Randomized Controlled Trial. *Behaviour Research and Therapy*, 51(2013), 889-898.
- Koszycki, D., Guérin, E., DiMillo, J. ve Bradwejn, J. (2020). Randomized trial of Cognitive Behaviour Group Therapy and a Mindfulness-Based Intervention for Social Anxiety Disorder: Preliminary Findings. *Wiley*, 0(28), 200-218.
- Mirzaei, L., Baghooli, H., Javidi, H. & Barzegar, M. (2023). Comparison of the Efficacy of Cognitive-Behavioral Therapy and Mindfulness Therapy on Fear the Negative of Evaluation in Individuals with Social Anxiety Disorder. *Shenakht Journal of Psychology and Psychiatry*, 10(4), 83-95.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, DG. & The PG (2009). *Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement*. *Annals of Internal Medicine*.
- Noda, S., Shiotsuki, K. & Nakao, M. (2024). Low-Intensity Mindfulness and Cognitive-Behavioral Therapy for Social Anxiety: A Pilot Randomized Controlled Trial. *BMC Psychiatry*, 24(190), 1-16.
- Norton, A. R., Abbott, M. J., Norberg, M. M. & Hunt, C. (2015). A Systematic Review of Mindfulness and Acceptance-Based Treatments for Social Anxiety Disorder. *Journal of Clinical Psychology*, 71(4), 283-301.
- Piet, J., Hougaard, E., Hecksher, M. S. & Rosenberg, N. K. (2010). A Randomized Pilot Study of Mindfulness-Based Cognitive Therapy and Group Cognitive-Behavioral Therapy for Young Adults with Social Phobia. *Scandinavian Journal of Psychology*, 0(51), 403-410.
- Piet, J. (2012). *Mindfulness-Based Therapy for Social Phobia, Recurrent Depression and Psychological Sypmtoms in Cancer Patients and Survivors*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Danimarka: Aarhus University.
- Şahin, M. (2019). *Korku, Kaygı ve Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları*. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 117-135.
- Treanor, M. (2012). *The Impact of Mindfulness on Exposure and Extinction Processes in Social Anxiety*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). ABD: Massachusetts University.

Çalışan Memnuniyeti Perspektifinden En İyi İşverenlerin İçerik Analizi: Forbes 2024 En İyi İşveren Restoran İşletmeleri Örneği*

Dr. Ahmet Sarnıç

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8825-5205>

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara-TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 09.11.2024

Kabul: 29.12.2024

On-line Yayın: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler

Çalışan Memnuniyeti

Forbes En İyi İşverenler

İnsan Kaynakları Yönetimi

Restoran Sektörü

Araştırma Makalesi

* Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.80005>

Öz

Çalışan memnuniyeti, çalışanların işletmelerin "iç müşterileri" olarak görülmesi nedeniyle, kurumsal bağlılığı, üretkenliği ve genel performansı artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu kavram, işletmelerin sürdürülebilir başarısı ve rekabet gücü açısından da kritik bir öneme sahiptir. Çalışan memnuniyeti üzerine yapılan literatür taramaları, bu kavramı etkileyen faktörlerin genellikle iç faktörler, dış faktörler ve bireysel faktörler olmak üzere üç ana gruba ayrıldığını ortaya koymaktadır. İç faktörler, işletme kültürü, liderlik tarzı ve örgütsel yapıyla ilgili unsurları içerirken; dış faktörler, ekonomik koşullar, sektörel dinamikler ve iş piyasası gibi işletme dışı unsurları kapsamaktadır. Bireysel faktörler ise çalışanların kişisel motivasyonları, ihtiyaçları ve demografik özellikleri ile ilişkilidir. Bu çalışma, Forbes'un Statista ile işbirliği içinde gerçekleştirdiği ve toplamda 300.000'den fazla çalışan ile en az 1.000 çalışını olan 50'den fazla ülkedeki işletmeleri inceleyen "Dünyanın En İyi İşverenleri" araştırmasından elde edilen verilere dayanmaktadır. Araştırmada, ilk 850 şirket arasında yer alan, restoran sektöründe faaliyet gösteren beş işletme analiz edilmiştir. Bu işletmelerde çalışan memnuniyetini etkileyen temel faktörler, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi ile incelenmiştir. Çalışmanın daha sistematik ve anlamlı bir şekilde değerlendirilmesi için Forbes'in en iyi işveren işletmeleri seçerken kullandığı "şirket tavsiyesi, maaş, Yetenek Gelişimi, Şirketin Sektördeki Yeri, Arkadaş ve Aile Geri Bildirimler" alt boyutları için 5 farklı kod oluşturulmuş ve bu kodlar üzerinden detaylı analizler yapılmıştır. Araştırma sonuçları, Forbes sıralamasında yer alan restoran işletmelerinin, çalışan memnuniyetini artırmada belirleyici bir rol oynayan çalışan merkezli uygulamalar geliştirdiğini göstermektedir. Bu uygulamalar, çalışan bağlılığı, iş tatmini ve performans üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Çalışma, aynı zamanda bütünsel bir yaklaşımın önemini vurgularken; çalışan memnuniyetini iyileştirmek isteyen diğer sektör ve kuruluşlar için değerli öneriler sunmaktadır. Çalışan merkezli yaklaşımlar ve memnuniyetin performansa etkisi, bu bağlamda daha geniş bir perspektifte ele alınmış ve alanyazına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Sarnıç, A. (2024). Çalışan Memnuniyeti Perspektifinden En İyi İşverenlerin İçerik Analizi: Forbes 2024 En İyi İşveren Restoran İşletmeleri Örneği. *ISOREJ-Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Ulusal Eğitim Dergisi*, 8(8), 131-148.

Content Analysis of the Best Employers from the Perspective of Employee Satisfaction: The Case of Forbes 2024 Best Employer Restaurant Businesses*

Dr. Ahmet Sarnıç

Gendermeria and Coast Guard Academy, Ankara-TÜRKİYE

Article History

Submitted: 09.11.2024

Accepted: 29.12.2024

Published Online: 31.12.2024

Keywords

Employee Satisfaction

Forbes Best Employers

Human Resources Management

Restaurant Sector

Research Article

* This article was checked by Intihal.net. This article is under the Creative Commons license. Ethics committee approval is not required for this article.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/isorej.80005>

Abstract

Employee satisfaction plays a significant role in enhancing organizational commitment, productivity, and overall performance, as employees are considered the "internal customers" of organizations. This concept is also critical for the sustainable success and competitiveness of businesses. Literature reviews on employee satisfaction reveal that the factors influencing this concept are generally categorized into three main groups: internal factors, external factors, and individual factors. Internal factors include elements related to organizational culture, leadership style, and organizational structure, while external factors encompass aspects such as economic conditions, sectoral dynamics, and the labor market. Individual factors, on the other hand, pertain to employees' personal motivations, needs, and demographic characteristics. This study is based on data obtained from the "World's Best Employers" research conducted by Forbes in collaboration with Statista, which examined businesses with at least 1,000 employees across more than 50 countries and involved over 300,000 employees. The study analyzed five companies in the restaurant sector ranked among the top 850 companies. The key factors influencing employee satisfaction in these companies were examined through content analysis, a qualitative research method. To systematically and meaningfully evaluate the study, five distinct codes were created for the sub-dimensions used by Forbes to select the best employers: "company recommendation, salary, talent development, Company's Position in the Industry, and friends and family feedback." Detailed analyses were conducted based on these codes. The research findings indicate that restaurant businesses listed in the Forbes rankings have developed employee-centered practices that play a decisive role in enhancing employee satisfaction. These practices positively impact employee engagement, job satisfaction, and performance. Furthermore, the study emphasizes the importance of adopting a holistic approach, offering valuable recommendations for other sectors and organizations aiming to improve employee satisfaction. Employee-centered approaches and the impact of satisfaction on performance are examined in a broader perspective, contributing significantly to the existing body of literature.

GİRİŞ

Çalışan memnuniyeti, günümüz iş dünyasında işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmesi için kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Çalışanların işyerlerinde mutlu ve motive olmaları, sadece bireysel performanslarını artırmakla kalmaz, aynı zamanda organizasyonel başarı ve müşteri memnuniyeti üzerinde de doğrudan etkili olur. Özellikle hizmet sektörü, çalışanların memnuniyet düzeyinden en fazla etkilenen sektörlerden biridir. Bu bağlamda, restoran işletmeleri, yoğun müşteri odaklı yapıları ve yüksek insan kaynağı etkileşimleri nedeniyle çalışan memnuniyetine dayalı başarı örneklerinin en belirgin görüldüğü alanlardan biri olarak dikkat çekmektedir.

Çalışan memnuniyeti, bireylerin iş yaşamlarında bekledikleri unsurların ne kadar karşılandığına bağlı olarak hissettikleri duygusal durumdur. Diğer bir ifadeyle, çalışan memnuniyeti, zamanla gelişen bir olgu olup, bu süreçte edinilen deneyimler daha gerçekçi beklentilerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Karataş, 2008: 119-120). Çalışan memnuniyeti, bir çalışanın yaptığı işteki beklentilerinin karşılandığı durumda duyduğu olumlu bir duygudur. Bu beklentilerin karşılanabilmesi için, iş yerindeki iş arkadaşlarının ve yöneticilerin desteği büyük önem taşımaktadır (Karaduman, 2002: 70).

Çalışan memnuniyeti, bir çalışanın işinden beklentilerinin ne ölçüde yerine getirildiğine dayalı olarak işine yönelik tutum ve davranış eğilimleriyle tanımlanabilir. Bireylerin yaşamlarının büyük bir kısmını iş yerinde geçirdiği düşünüldüğünde, çalışma ortamlarının ve işlerinin istenilen düzeye getirilmesi oldukça önemlidir. Çalışanların memnuniyet düzeylerinin, işte gösterdikleri yetenek, yaratıcılık ve performans üzerinde önemli etkiler yarattığı bir gerçektir (Çabukel, 2008: 1).

Çalışan memnuniyeti, günümüzde giderek artan bir öneme sahiptir. Bir organizasyon için kritik bir faktör olan çalışan memnuniyeti, organizasyonun başarısında belirleyici unsurlardan biridir çünkü insan kaynağı, başarının en önemli unsurlarından biridir. Teknolojinin hızla geliştiği modern iş dünyasında, rekabet sürekli olarak artmaktadır. Bu yoğun rekabet ortamında, çalışanların motivasyon seviyelerinin yüksek tutulması ve sürekli gelişmeye açık olmaları, organizasyonun piyasada sürdürülebilir başarıyla varlığını sürdürmesine önemli katkılar sağlayacaktır (Telman ve Ünsal, 2004: 32).

Çalışan memnuniyetinin önemini belirleyen bir diğer etken ise, insanların iş yaşamındaki pozitif ve negatif etkileridir (Keskin, 2008: 52). Yüksek iş memnuniyeti yaşayan çalışanlar, genellikle fiziksel ve zihinsel açıdan daha huzurlu olduklarından, kendilerini geliştirmeye ve öğrenmeye daha yatkın, özgüveni yüksek ve iş arkadaşlarıyla daha uyumlu olma eğilimindedirler (Aksu, 2012: 61). Ayrıca çalışan memnuniyeti, yalın yönetim uygulamaları açısından değerlendirildiğinde; israf ve tekrar eden işlerin ortadan kaldırılarak çalışan memnuniyetinde yaklaşık %25'lik bir artış yaşanacağı ön görülmüştür (Acar, 2023: 252).

Literatürde çalışan memnuniyetini etkileyen faktörler; İçsel, Dışsal ve Bireysel Faktörler olmak üzere 3 grupta toplanmıştır. İşin doğasıyla ilgili olan **içsel faktörler**, işin temel yapısında bulunan özellikleri ifade eder. Bu özellikler arasında, işin otonomisi, görevin tanımı, görevin önemi, beceri çeşitliliği ve iş geri bildirim gibi unsurlar yer almaktadır (Reitz, 1987: 216).

Çalışan memnuniyetini etkileyen **dışsal faktörler** ise finansal, yönetsel ve örgütsel unsurlar olmak üzere kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır. Çalışanların memnuniyetini etkileyen en kritik finansal faktörlerden biri, aldıkları ücret düzeyidir. Çalışanların ücretlerinin artması, genellikle daha iyi yaşam koşullarına erişmelerini sağlar ve bunun sonucunda genellikle daha üretken hale gelirler (Şahin, 2015: 32). İkinci dışsal faktör boyutu ise yönetsel unsurlardır. Örgütlerde çalışan memnuniyetini artıran yönetsel kararlardan biri, çalışanların kararlara katılımını sağlamaktır. Çalışanların kararlara katılmasıyla iş tatmini arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Kararlara katılma, çalışanların üretkenliğini artırırken iş doyumunu da sağlar. Son dışsal faktör ise örgütsel unsurlardır. Çalışan

memnuniyetinin oluşumunda, örgütsel faktörler, işin doğası ve çalışma ortamı gibi unsurlar önemli bir rol oynar. İş ve çalışma ortamıyla ilgili değişkenlerin kontrolü sayesinde çalışan memnuniyeti artırılabilir, bu da örgütsel faktörlerin önemini ortaya koyar (Özer, 2023: 52).

Çalışan memnuniyetinin son faktörü ise; **bireysel faktörlerdir**. Çalışan memnuniyetini etkileyen yaş, cinsiyet, medeni durumu, kişiliği, eğitim seviyesi ve yetenekleri gibi unsurlar bireysel faktörler arasında yer alır. Bu bireysel faktörler, kişinin iş tatminini ne ölçüde yaşadığını belirler. Örneğin, genç yaşlarda işe başlayan bir kişinin işinden beklentileri ile yapacağı kariyere dair umutları yüksek olduğundan daha fazla memnuniyet yaşarken, yaşı ilerleyip orta yaşlara geldiğinde bu hedeflere ulaşp ulaşamamasına bağlı olarak tatmin olma düzeyi değişebilir (Reitz, 1987: 216).

Restoran sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin başarısı, çalışanların sağlıklı bir iş ortamına, kariyer gelişim fırsatlarına ve tatmin edici çalışma koşullarına sahip olmasına bağlıdır. Çalışanlar, işletmenin kültürünü, değerlerini ve hizmet anlayışını müşterilere doğrudan yansıtan en önemli unsurlardır. Bu nedenle, çalışanların memnuniyet düzeyi, restoran işletmelerinin müşteri sadakati, marka itibarı ve finansal performansı üzerinde önemli bir etki yaratır. Günümüzde birçok işletme, çalışanlarının memnuniyetini artırmak ve onları işyerine daha güçlü bir şekilde bağlamak için yenilikçi stratejiler geliştirmekte ve bu stratejileri uygulamaktadır (Özer, 2023: 62).

Forbes tarafından her yıl yayınlanan "En İyi İşverenler" listesi, farklı sektörlerdeki işletmeleri çalışan memnuniyeti açısından değerlendiren prestijli bir çalışmadır. Bu liste, çalışanların Kendi Şirketlerini Önerme Durumları, Maaşları, Yetenek Geliştirme, Şirketin Sektördeki Yeri ve Arkadaşlar ve Aile Geri Bildirimlerine dayalı olarak 5 farklı boyutta hazırlanır. Forbes 2024 En İyi İşverenler listesinde restoran sektörü de temsil edilmekte olup, bu sektörde çalışan memnuniyeti açısından örnek teşkil eden işletmelerin özellikleri dikkat çekmektedir.

Bu çalışma, Forbes 2024 En İyi İşverenler listesinde yer alan restoran işletmelerinin çalışan memnuniyeti perspektifinden bir içerik analizi yoluyla incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, bu işletmelerin çalışanlarına sunduğu olanaklar, sağladıkları çalışma koşulları ve çalışan memnuniyetine yönelik uygulamaları ele alınacaktır. Bu sayede, restoran sektöründe çalışan memnuniyeti odaklı politikaların ve uygulamaların daha iyi anlaşılması hedeflenmektedir. Ayrıca, elde edilen bulguların sektör genelinde iyi uygulama örnekleri sunması ve diğer işletmeler için yol gösterici olması beklenmektedir.

Günümüzün dinamik iş ortamında, çalışan memnuniyetini artırmaya yönelik stratejiler geliştirmek, işletmelerin sürdürülebilir başarı elde etmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Özellikle restoran sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için bu konu daha da önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda, Forbes 2024 En İyi İşverenler listesinde yer alan restoran işletmeleri üzerine yapılan bu araştırma, hem akademik hem de sektörel düzeyde değerli katkılar sağlayacaktır. Çalışma, çalışan memnuniyetine dayalı performans artırma stratejilerini anlamak ve uygulamak isteyen işletmeler için önemli bir rehber niteliği taşımaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Çalışan memnuniyetinin 1930'lardan beri literatürde yapılmış birçok tanımı bulunmaktadır. Çalışma olarak eski bir geçmişi de olsa çalışan memnuniyeti günümüzdeki önemli konular arasında yer almaktadır.

Carey vd. (1951) yılında "Yazılı Görüşme Kayıtlarına Dayalı Çalışan Memnuniyeti Derecelendirmelerinin Güvenilirliği" üzerine yapmış oldukları araştırmalarında eğitim seviyesinin aslında çalışan memnuniyeti çok fazla etkilemediği üzerine sonuçlar elde etmişlerdir. Friedlander (1963) ise "Çalışan memnuniyetinin altında yatan kaynaklar" üzerine yapmış olduğu çalışmasında; birinci faktörün çalışanların üretkenliği sonucu yaşadıkları memnuniyet, ikinci faktörün bireysel veya

grup çabasının övülmesi sonucu elde edilen memnuniyet ve üçüncü faktör olarak ise terfi yoluyla tanınma sonucu elde edilen memnuniyet olduğunu belirtmiştir.

Hunt ve Liebscher (1973) ise "Leadership, Preference, Leadership Behavior and Employee Satisfaction" araştırmalarında liderlik yaklaşımlarının çalışan memnuniyetini doğrudan etkiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Sergilenen liderlik yaklaşımına göre çalışanların iş tatmini ve memnuniyet yaşadığı belirtilirken; Tasarım ve İnşaat sektöründe, daha katı liderlik modellerinde söz konusu iş tatmininin ve çalışan memnuniyetinin düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Webb vd. (1980)'nin "Employees' Satisfaction Among Workers In Mental Health Settings" araştırmasında, çalışan bireylerin iş yerlerinden memnun olmalarının ruhsal sağlıklarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmalarının yanı sıra iş tanımı, denetim, ücret, terfi fırsatları ve iş arkadaşlıklarının ise çalışan memnuniyetini artırdığını ortaya çıkarmışlardır. Gregory (1991) ise "Pay And Job Satisfaction In The Federal Civil Service" araştırmasında maaşın ve artan bürokrasilerin kamu çalışanlarının memnuniyet düzeylerini doğrudan etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Wright (1998) ise "Employee Satisfaction: Creating A Positive Work Force" araştırmasında, son günlerde El Camino Hastanesinde yaşanan personel devir hızındaki artışlara, moral bozukluklarına ve verimlilikteki düşüş nedenlerine odaklanarak çözüm önerilerinde bulunmuştur. Özellikle çalışan memnuniyeti konularına odaklanarak, tüm çalışanların kişisel bir misyon veya hedefe sahip olması gerektiği sonucuna ulaşmış ve çalışanları, başkalarıyla iletişim kurarken kendi davranışlarının farkında olmaları konusunda teşvik etmiştir.

Weldon & Chang (2004), "The Portman Ritz-Carlton Shanghai: Asia's Best Employer" çalışmasında Şangay Ritz-Carlton işletmesinin Asya'nın en iyi işvereni seçilmesinin temel nedeni olarak, çalışanlara ödediği maaşı piyasa üstünde olması sonucuna ulaşmışlardır. Çünkü; Çin ve benzeri çok nüfuslu ve çok kültürlü ülkelerde çalışanların, biraz daha fazla maaş alabilmek için çalıştıkları işletmeden hemen ayrılıp başka bir işletmeye geçebileceklerini tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada çalışanların farklı kültürlerden olması ise çalışan memnuniyetini kayda değer olarak etkilemedi sonucuna ulaşılmıştır.

Barhem, Younies & Younis (2010), "Employee Satisfaction In The Health Care Sector: A Comparative Study Of Private And Public Health Care Organisations In The UAE" başlıklı araştırmalarında, sağlık çalışanlarının memnuniyet düzeylerinin hastalar üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya çıkarmalarının yanı sıra iş tatmini ve kişisel gelişimle ilgili farkların ve tıbbi ekipman, malzemeler, tesisler ve destek personelinin mevcut olması gibi faktörlerin de sağlık çalışanlarının memnuniyetini etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Robinson vd. (2015)'in "Employee Satisfaction and Internal Service Performance: Some Preliminary Evidence" araştırmasında ise; çevre, işyeri ilişkileri, kariyer olanakları, ödül, makul bir iş yükü ve kültürel uyumun çalışan memnuniyetini doğrudan etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Pawel (2022) ise "Role of Technostress in Job Satisfaction and Work Engagement in People Working with Information and Communication" araştırmasında, günümüz iş ortamlarında ve iş süreçlerinde kullanılan, hızla değişen bilgi ve iletişim teknolojilerinin çalışanları strese yönlendirdiğini ortaya çıkarmalarının yanı sıra teknolojik stresin çalışan memnuniyetini ve bağlılığını olumsuz etkilediği; bu yüzden işletmelerde teknolojik stres engelleyicilerin artırılması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Ce vd. (2024) ise "Employee satisfaction and digital transformation: Evidence from China's Top 100 Best Employers List" araştırmalarında; yüksek endüstri yoğunluğuna sahip işletmelerde ve yüksek Ar-Ge yoğunluğu olan işletmelerde dijital dönüşümün çalışan memnuniyetini artırdığını ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca söz konusu çalışmada daha yüksek çalışan memnuniyetine sahip işletmelerin daha iyi finansal duruma sahip oldukları ve bunun yenilik verimliliğini artırdığı, gelirleri artırdığı ve ölçek genişlemesini teşvik ettiği gözlemlenmiştir.

ARAŞTIRMA

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Forbes 2024 En İyi İşverenler listesinde yer alan restoran işletmelerinin çalışan memnuniyeti perspektifinden içerik analizi yoluyla incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, bu işletmelerin çalışanlarına sunduğu olanaklar, sağladıkları çalışma koşulları ve çalışan memnuniyetini artırmaya yönelik uygulamalar detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Yapılan bu çalışma ile çalışan memnuniyeti ile işletme başarısı arasındaki ilişkiyi anlamak, restoran sektöründeki iyi uygulama örneklerini belirlemek ve sektörde çalışan memnuniyetine yönelik stratejiler geliştirmek isteyen diğer işletmelere yol göstermektir. Bunun yanında, yapılan bu araştırma kapsamında çalışanlara yönelik iş-yaşam dengesi uygulamaları, kariyer gelişim fırsatları, ücret ve yan haklar, kapsayıcılık ve çeşitlilik politikaları gibi kritik konular detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Böylece, çalışan memnuniyeti odaklı işletme politikalarının, çalışan bağlılığı, işletme verimliliği ve sektördeki rekabet avantajı üzerindeki etkileri de değerlendirilmiştir.

İşgücü piyasası değerlendirildiğinde çalışanların memnuniyet düzeylerinin artırılmasına yönelik olan uygulamaları işletmelerin sürdürülebilir bir başarı elde etmesi için stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle analiz kapsamına alınan restoran sektöründe işgücünün durumu gözlemlendiğinde, yüksek çalışan devir oranı ve yoğun iş temposu sebebiyle çalışan memnuniyetine yönelik birçok zorluğun olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede yapılan araştırmanın ve ulaşılan bulguların restoran sektöründe faaliyet gösteren firmalar yönüyle önemi olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi, nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan içerik analizine dayanmaktadır. İçerik analizi, mesaj değeri taşıyan her türlü verinin bir amaç doğrultusunda taranması, kategorilere ayrılması, özetlenmesi ve bulguların araştırma amacı doğrultusunda analiz edilerek, yorumlanmasını kapsayan, bilimsel bir araştırma yöntemidir (Başfıncı, 2008: 53). Bu kapsamda, çalışan memnuniyetine ilişkin verilerin daha sistematik ve anlamlı bir şekilde değerlendirilmesi için belirli kodlar oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlar Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışmanın Kodları

Kodlar	Alt Başlıklar
Kod 1	Şirket Tavsiyesi
Kod 2	Maaş
Kod 3	Yetenek Gelişimi
Kod 4	Şirketin Sektördeki Yeri
Kod 5	Arkadaş ve Aile Geri Bildirimleri

Tablo 1 kapsamında sunulan kodlar vasıtasıyla araştırma kapsamına alınan şirketler değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme 15 Aralık 2024 ile 20 Aralık 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda veriler, Araştırma sürecinde kullanılan ana kodlar olan Şirket Tavsiyesi (Company Recommendation), maaş (Salary), Yetenek Geliştirme (Talent Development), Şirketin Sektördeki Yeri (Company's Position in the Industry) ve Arkadaş ve Aile Geri Bildirimleri (Friends and Family Feedback) çerçevesinde değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde ilk aşamada, veri seti (internet sitelerinden elde edilen veriler) dikkatli bir şekilde okunarak çalışan memnuniyetine ilişkin önemli unsurlar tanımlanmıştır. Devamında elde edilen bu unsurlar belirlenmiş olan kodlar doğrultusunda kodlanmış ve her kodun veriye hangi yönden katkı sağladığı incelenmiştir. Üçüncü aşamada, bu kodlar doğrultusunda kodlanan veriler daha geniş bir analiz sürecine tabi tutulmuş,

örüntüler ve ilişkiler belirlenmiştir. Son aşamada ise elde edilen kodlamalar arasında ortaya çıkan ortak yönler değerlendirilerek bulguların daha net anlaşılması için görsel grafikler hazırlanmıştır. Bu aşamalar ile restoran sektöründe çalışan memnuniyeti ile ilgili yapılan iyi uygulamaların tespit edilmesine yönelik verilere ulaşılmıştır.

Araştırmanın Örneklemini

Bu araştırmanın örneklemini, Forbes 2024 En İyi İşverenler listesinde yer alan restoran işletmeleri oluşturmaktadır. Bu işletmelerin seçimi, çalışan memnuniyetine yönelik başarılı uygulamalarıyla tanınmaları ve sektöre öncülük eden yaklaşımlar sergilemeleri nedeniyle gerçekleştirilmiştir. Forbes tarafından hazırlanan liste, küresel düzeyde çalışanların geri bildirimleri ve bağımsız değerlendirmeler doğrultusunda hazırlanmış olup, bu işletmelerin çalışan memnuniyeti odaklı politikalarının geçerliliğini ve güvenilirliğini ortaya koymaktadır. Örneklemini oluşturan restoran işletmelerinin adları, faaliyet gösterdikleri ülke bilgileri ve çalışan sayıları gibi bilgileri içeren veriler tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırma Kapsamında Yer Alan İşletmeler

Sıralama	Şirket İsmi	Sektör	Ülke	Çalışan Sayısı
436	Starbucks	Restoran	Amerika Birleşik Devletleri	402.000
531	Five Guys		Amerika Birleşik Devletleri	1.000
784	Groupe Le Duff		Fransa	19.000
807	Papa John's International		Amerika Birleşik Devletleri	12.000
838	AmRest		İspanya	45.000

Tablo 2’de yer alan verilerde görüldüğü üzere araştırmaya farklı ülkelerde ve farklı çalışan sayısına sahip olan restoran sektöründe faaliyet gösteren 5 işletme dâhil edilmiştir. Bu firmaların 3 tanesi Amerika Birleşik Devletlerinde, 1’er tanesi ile Fransa ve İspanya’da faaliyetlerine devam etmektedirler. En az çalışana sahip olan Five Guys işletmesi 1.000 kişilik bir ekip ile hizmet verirken en fazla çalışana sahip olan Starbucks işletmesi ile 402.000 kişinin çalıştığı bir işletmedir.

Örnekleme kapsamında yer alan 5 restoran işletmesinin kamuya açık kaynakları arasında yer alan web siteleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu işletmelerin çalışanlarına sunduğu olanaklar, çalışma koşulları ve memnuniyet artırıcı politikalarına çerçevesinde çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca, örneklemin bu şekilde belirlenmesi, restoran sektöründe iyi uygulama örneklerini ortaya koyma ve sektör genelinde rehber niteliğinde sonuçlar elde etme açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, örnekleme yer alan işletmelerin politikalarının ve uygulamalarının analiz edilmesi, sektörün genel durumuna ışık tutacak değerli bilgiler sunmaktadır.

BULGULAR

Araştırma bulguları kapsamında ilk aşamada, Forbes 2024 listesinde yer alan 5 restoran

işletmesinin daha önceden belirlenmiş olan kodlar yönüyle incelenmesinin ardından ulaşılan veriler sunulmuş devamında ikinci aşamada ise belirlenmiş olan kodlar çerçevesinde şirketlerde ortak olarak vurgulanan noktalara ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Bu kapsamda analiz kapsamında yer alan 5 restoran işletmesinin internet sitelerinden elde edilen ve kodlara göre tasnif edilen verilerine ilişkin veriler şu şekildedir.

Şirket Tavsiyesi

Yapılan analizden elde edilen verilere göre işletmelerin değerlendirildiği ilk kod olan Şirket Tavsiyesi kapsamında elde edilen veriler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Şirket Tavsiyesi Yönüyle İşletmeler

Şirket İsmi	Şirket Tavsiyesi
Starbucks	Çalışanlar arasında yüksek düzeyde tavsiye edilmektedir.
Five Guys	Güçlü çalışan bağlılığı ve yüksek öneriler.
Groupe Le Duff	Çalışanlar, şirketi yüksek puanlarla değerlendirmektedir
Papa John's International	Çalışan memnuniyeti açısından önerilmektedir.
AmRest	Çalışanlar arasında genel memnuniyet düzeyi yüksektir.

Veriler, bu şirketlerin çalışan memnuniyeti ve öneri oranları konusunda yüksek performans sergilediğini gösteriyor. Çalışanlar, genellikle bu firmalarda olumlu deneyimler yaşamış ve bunu çevrelerine aktarma konusunda istekli görünüyorlar. Çalışan memnuniyeti, bu şirketlerin genel başarısını etkileyen önemli bir faktör ve çalışanlar üzerindeki yüksek memnuniyet, işyerinin genel atmosferi ve yönetim uygulamalarına bağlanabilir.

Yapılan analizden elde edilen verilere göre işletmelerin değerlendirildiği ikinci kod olan Maaş kapsamında elde edilen veriler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Maaş Yönüyle İşletmeler

Şirket İsmi	Maaş
Starbucks	Rekabetçi maaşlar ve ek haklar sunmaktadır.
Five Guys	Sektör standartlarının üzerinde maaş ödemektedir.
Groupe Le Duff	Maaşlar genellikle ortalamanın üzerindedir.
Papa John's International	Performansa dayalı maaş artışları mevcuttur.
AmRest	Piyasa standardına uygun maaşlar sağlamaktadır.

Bu firmalar, maaş konusunda çeşitli stratejiler izliyor. Starbucks ve Five Guys gibi firmalar, maaş ve yan haklar konusunda daha rekabetçi bir yaklaşım sergilerken, Groupe Le Duff ve Papa John's gibi firmalar da maaşların genel olarak ortalamanın üzerinde olduğunu ya da performansa dayalı

artışlar sunduklarını belirtiyorlar. AmRest ise pazarda yaygın olan maaş seviyeleriyle kalmayı tercih ediyor. Yüksek maaşlar ve performans odaklı ücret artışları, çalışan memnuniyetini artıran önemli faktörler olarak öne çıkıyor. Her firma farklı maaş stratejileri benimsemiş olsa da, bu stratejiler doğrudan çalışanların memnuniyetine, bağlılığına ve performansına etki etmektedir. Yüksek maaşlar, performansa dayalı artışlar ve rekabetçi ücret paketleri, çalışanların motivasyonunu artıran önemli unsurlar olmakla birlikte, bu uygulamaların doğru bir şekilde yönetilmesi, uzun vadeli başarı için kritik öneme sahiptir.

Yapılan analizden elde edilen verilere göre işletmelerin değerlendirildiği üçüncü kod olan Yetenek Geliştirme kapsamında elde edilen veriler Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Yetenek Geliştirme Yönüyle İşletmeler

Şirket İsmi	Yetenek Geliştirme
Starbucks	Eğitim programları ve kariyer fırsatları sunmaktadır.
Five Guys	Çalışanlara liderlik ve gelişim fırsatları sağlanmaktadır.
Groupe Le Duff	Çeşitli eğitim programları mevcuttur.
Papa John's International	Eğitim programları düzenli olarak uygulanmaktadır.
AmRest	Bölgesel eğitim ve liderlik fırsatları sunulmaktadır.

Bu beş firmanın "Yetenek Geliştirme" politikaları, çalışanların gelişimine yatırım yaparak, daha yüksek verimlilik ve bağlılık sağlamayı amaçlıyor. Eğitim ve kariyer fırsatları, çalışanların uzun vadeli motivasyonunu artırırken, aynı zamanda şirketlerin rekabet avantajını güçlendirebilir. Her firma farklı stratejiler uygularken, liderlik gelişimi ve bölgesel odaklı eğitimler gibi unsurların vurgulanması, çalışanlar için daha fazla fırsat yaratılmasına olanak tanıyacaktır. Bu şirketlerin her biri, yetenek geliştirmeyi sadece bir eğitim aracı olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda firmanın genel stratejisinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul eder. Eğitim programlarının çeşitliliği, liderlik gelişimi ve kariyer fırsatları, çalışanları motive etmekte ve şirketin büyümesine katkı sağlamaktadır. Bu firmalar, çalışanlarının kariyerlerinde ilerlemeleri için sağlam fırsatlar sunarak, uzun vadede güçlü ve sadık bir iş gücü yaratmayı amaçlar. Bu tür stratejiler, hem çalışan memnuniyetini artırır hem de şirketin piyasadaki liderlik pozisyonunu güçlendirir.

Yapılan analizden elde edilen verilere göre işletmelerin değerlendirildiği dördüncü kod olan Şirketin Sektördeki Yeri kapsamında elde edilen veriler Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Şirketin Sektördeki Yeri Yönüyle İşletmeler

Şirket İsmi	Şirketin Sektördeki Yeri
Starbucks	Müşteri memnuniyetine odaklanmış, sektör lideridir.
Five Guys	Kalite ve taze malzemelerle tanınmaktadır.
Groupe Le Duff	Fransız mutfağına odaklanmış, uluslararası genişleme sağlamıştır.
Papa John's International	Küresel pizza endüstrisinde güçlü bir markadır.
AmRest	Avrupa ve Asya pazarlarında önemli bir liderdir.

Bu beş restoran zinciri, kendi sektörlerinde sahip oldukları güçlü bilgiler ve stratejik odaklarla, endüstri bilgisi konusunda çeşitli farklılıklara sahiptir. Starbucks ve Papa John's, küresel pazarlarda müşteri memnuniyetini ve kaliteyi esas alırken, Five Guys kalite ve tazeliği ön planda tutmaktadır. Groupe Le Duff, Fransız mutfağına odaklanarak uluslararası pazarlarda büyüme sağlarken, AmRest, farklı coğrafyalarda güçlü bir oyuncu olma stratejisi izlemektedir.

Her firma, sektördeki bilinirliğini ve liderliğini farklı stratejilerle pekiştirirken, endüstri bilgisi yalnızca ürün ve hizmetlerde değil, aynı zamanda pazar büyümesi ve inovasyon stratejilerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Bu firmalar, sektördeki gelişmelere nasıl adapte olduklarını ve mevcut bilgi birikimlerini nasıl sürdürülebilir bir şekilde kullandıklarını göstererek başarılı birer model sunmaktadır.

Yapılan analizden elde edilen verilere göre işletmelerin değerlendirildiği son kod olan yani beşinci kod Arkadaş ve Aile Bildirimleri kapsamında elde edilen veriler Tablo 7'de yer almaktadır.

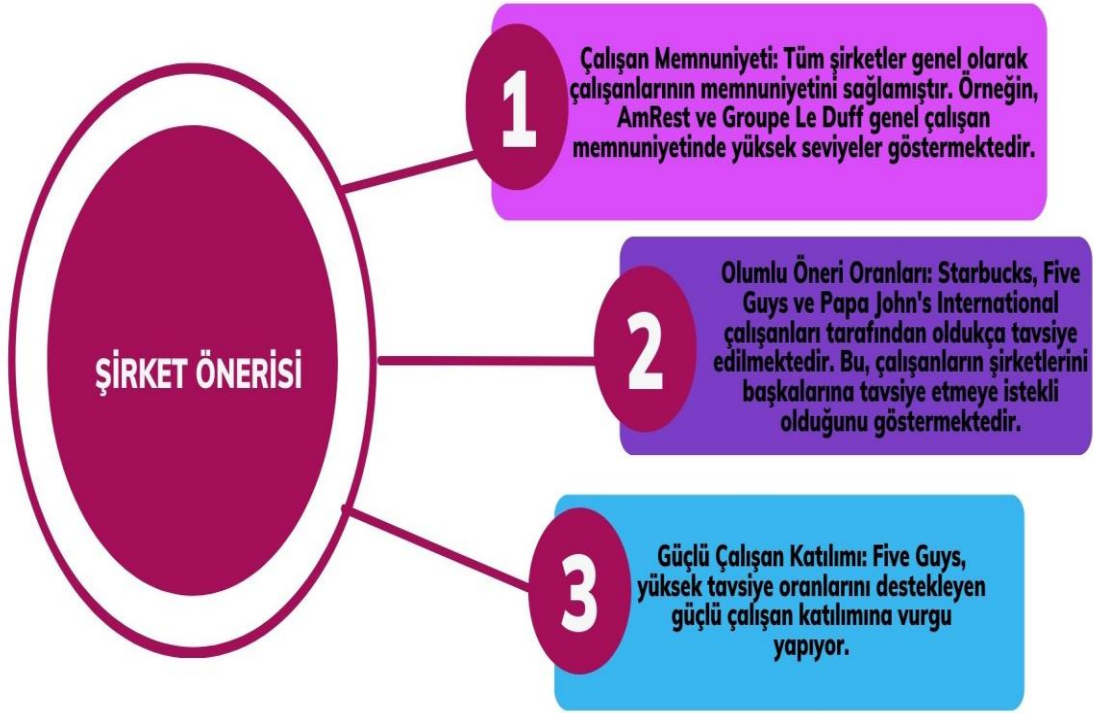
Tablo 7. Arkadaş ve Aile Geri Bildirimleri Yönüyle İşletmeler

Şirket İsmi	Arkadaş ve Aile Geri Bildirimleri
Starbucks	Çalışma ortamı genellikle olumlu olarak algılanmaktadır.
Five Guys	Aile ortamı yaratma konusunda sıkça övülmektedir.
Groupe Le Duff	Geribildirimlerde olumlu yorumlar baskın çıkmaktadır.
Papa John's International	Müşteri ve çalışan dostu bir imaja sahiptir.
AmRest	Genellikle olumlu geribildirimler almaktadır.

Bu beş restoran zinciri, çalışanları ve onların aileleri tarafından genellikle olumlu bir şekilde değerlendirilmiştir. Starbucks, pozitif bir çalışma ortamı sunarken, Five Guys özellikle aile atmosferi yaratma konusunda güçlü bir izlenim bırakmaktadır. Groupe Le Duff, çalışan memnuniyetini yüksek tutarak, şirketin iç kültürüne dair olumlu yorumlar alırken, Papa John's ise hem müşteri hem de çalışan dostu imajı ile dikkat çekmektedir. AmRest ise, genel olarak olumlu geri bildirimler alarak destekleyici bir çalışma ortamı sunduğunu göstermektedir.

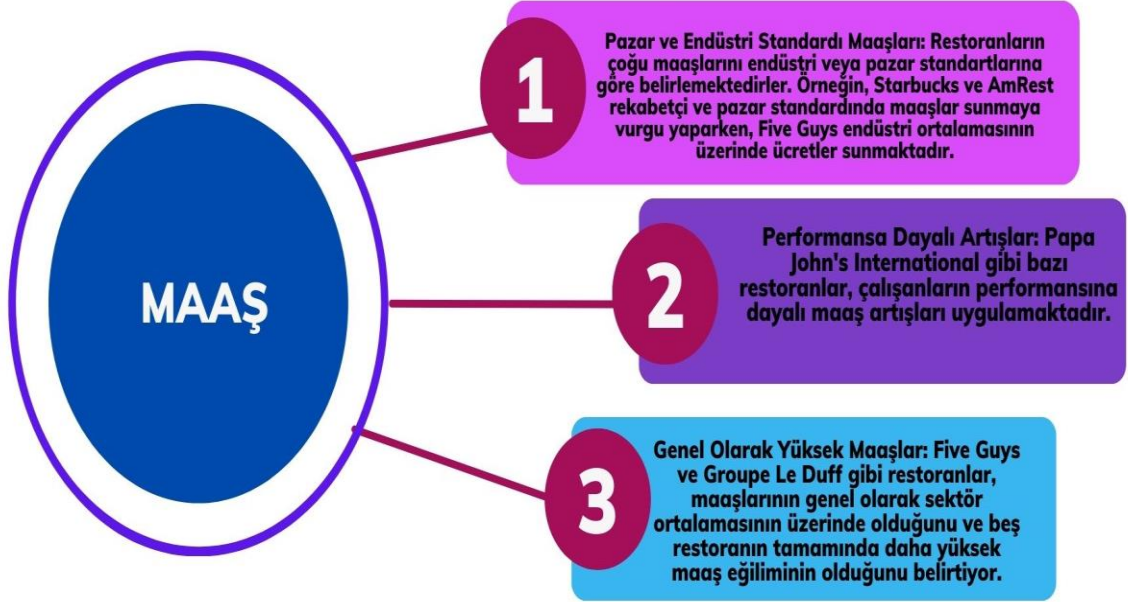
Tüm bu firmalar, çalışan memnuniyetini ön planda tutarak ve işyeri kültürünü pozitif yönde şekillendirerek, hem çalışanların hem de onların ailelerinin işyerleri hakkında olumlu yorumlar yapmalarını sağlamaktadır. Aile dostu bir ortam oluşturma çabaları, firmaların işveren markasını güçlendirmekte ve sektördeki rekabetçi avantajlarını pekiştirmektedir.

Analizin ikinci aşaması olan ve işletmelerin belirlenmiş olan kodlara yönelik elde edilen verilerinde ortak noktaların tespitine yönelik yapılan analizlerden elde edilen bulgulara ilişkin bilgiler şunlardır;

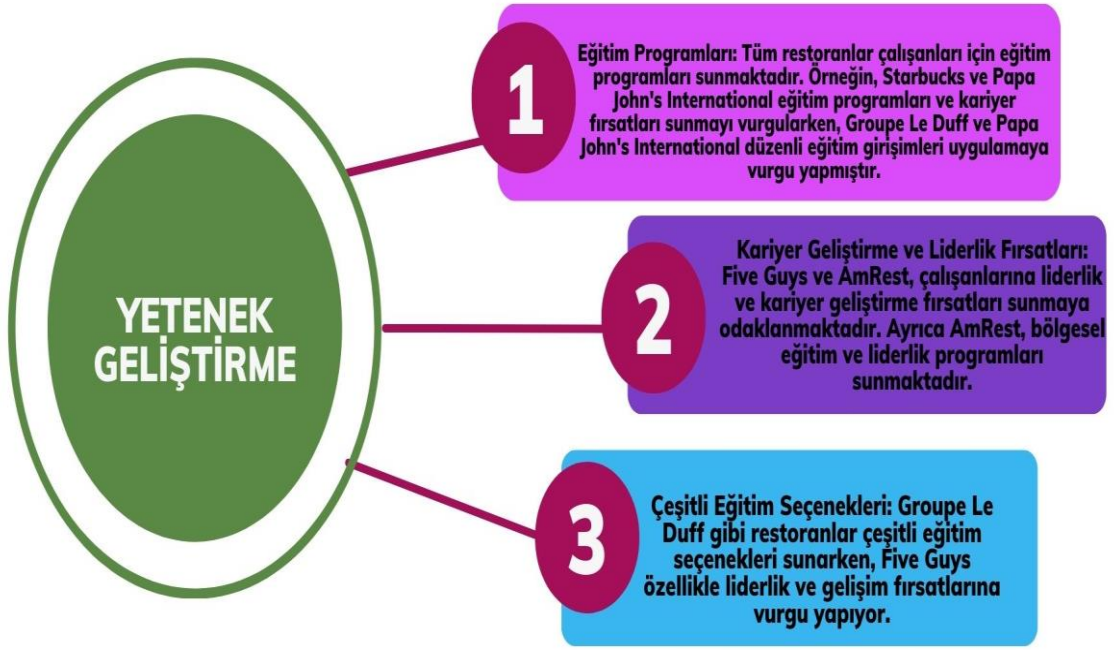
Şekil 1: Şirket Önerisi Açısından İşletmelerin Ortak Yönleri

Görselin “Şirket Tavsiyesi” başlıklı bölümü, çalışan memnuniyeti ve şirketlere yönelik çalışanların öneri eğilimlerini analiz etmektedir. İlk olarak, **çalışan memnuniyeti**, tüm şirketlerde ortak bir tema olarak vurgulanmaktadır. Örneğin, AmRest ve Groupe Le Duff gibi şirketler, çalışanlarının genel memnuniyet seviyelerini yüksek tutarak bu durumu kanıtlamaktadır. Bu tür memnuniyet, örgütsel bağlılık ve motivasyon gibi kavramları da destekleyecektir. Ayrıca, **olumlu öneri oranları**, çalışanların şirketlerine olan bağlılığını ve güvenini yansıtır. Starbucks, Five Guys ve Papa John's International örnekleri üzerinden, çalışanların kendi kurumlarını çevrelere tavsiye etme eğiliminde oldukları belirtilmektedir. Bu durum, şirket kültürünün sağlam olduğunu ve çalışanların bu kültürü dışarıya taşıdığının bir göstergesidir. Son olarak, **güçlü çalışan bağlılığı** özellikle Five Guys şirketinde vurgulanmaktadır. Çalışanların işe karşı bağlılıkları, şirketin yüksek öneri oranlarını destekleyen önemli bir faktördür. Bu bağlamda, çalışan bağlılığı; performansı, örgütsel aidiyeti ve uzun vadeli istihdamı güçlendiren bir unsur olarak ele alınabilir.

Şekil 2: Maaş Açısından İşletmelerin Ortak Yönleri

Görselin “maaş” başlıklı bölümü, maaş politikalarının piyasa standartları ve performansa dayalı uygulamalar çerçevesinde ele alındığını göstermektedir. İlk olarak, **piyasa ve endüstri standartlarına uygun maaşlar**, şirketlerin ücret politikalarını sektör normlarına göre şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Starbucks ve AmRest gibi şirketler, rekabetçi maaşlar sunarken Five Guys, sektör ortalamasının üzerinde ücretlendirme politikasıyla öne çıkmaktadır. Bu durum, çalışanların mali tatminini artırarak iş gücü devir oranını azaltmada etkili bir strateji olarak görülebilir. İkinci olarak, **performansa dayalı maaş artışları**, özellikle Papa John's International gibi şirketlerde uygulanmaktadır. Bu uygulama, çalışan motivasyonunu artırarak bireysel performansın yükseltilmesine katkıda bulunur. Son olarak, **genel olarak yüksek maaşlar**, Five Guys ve Groupe Le Duff gibi şirketlerde, çalışan ücretlerinin sektör ortalamasının üzerinde olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum, yetenekli iş gücünü çekme ve elde tutma stratejilerinde önemli bir rekabet avantajı yaratır. Akademik açıdan incelendiğinde, maaş politikalarının hem çalışan bağlılığını güçlendirdiği hem de işletme verimliliğini artırdığı görülmektedir. Bu bağlamda, performansa dayalı ve piyasa standartlarına uygun ücretlendirme stratejileri, çağdaş insan kaynakları yönetiminin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilebilir.

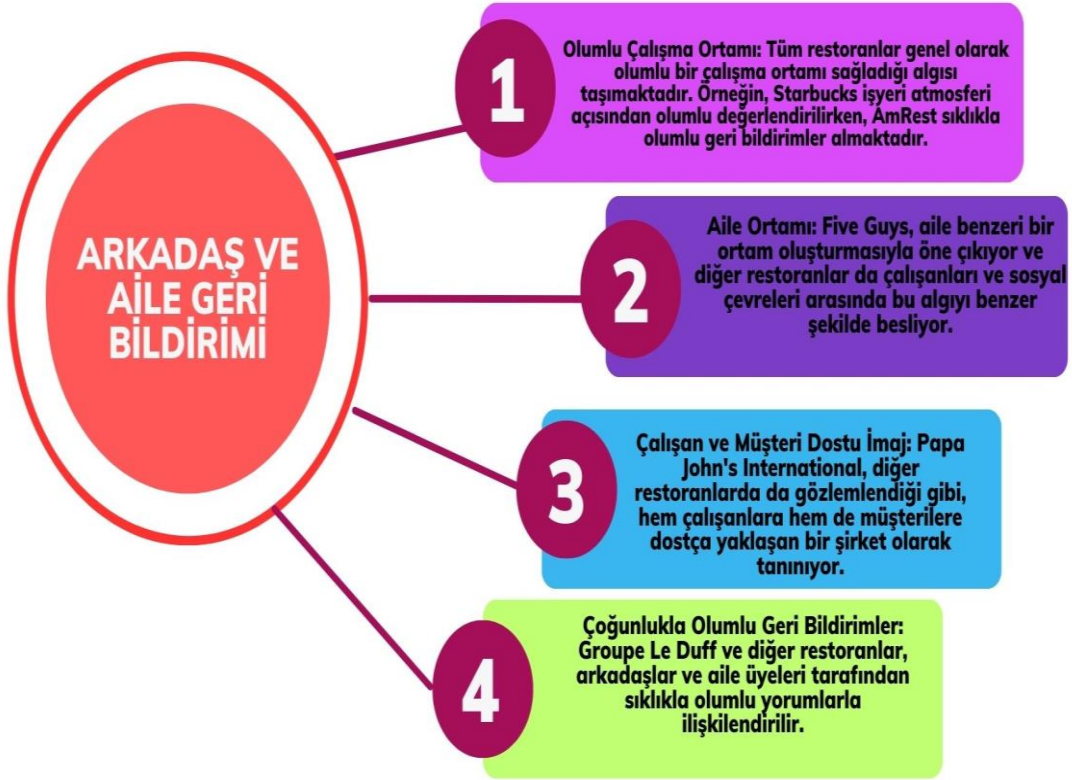
Şekil 3: Yetenek Gelişimi Açısından İşletmelerin Ortak Yönleri

Görselin "Yetenek Gelişimi" başlıklı bölümü, çalışanların kariyer gelişimi ve yetenek yönetimi stratejilerine odaklanmaktadır. İlk olarak, **eğitim programları**, tüm restoranlar tarafından çalışanların yetkinliklerini artırmak amacıyla sunulmaktadır. Starbucks ve Papa John's International, eğitim programlarının yanı sıra kariyer fırsatlarına da vurgu yaparken, Groupe Le Duff ve Papa John's International düzenli eğitim girişimlerini ön planda tutmaktadır. Bu durum, çalışanların yeteneklerinin geliştirilmesi için sistematik bir yaklaşım benimsenmesini göstermektedir. İkinci olarak, **kariyer gelişimi ve liderlik fırsatları**; Five Guys ve AmRest gibi şirketlerde çalışanların liderlik becerilerini geliştirmeyi hedefleyen girişimler ile desteklenmektedir. AmRest ayrıca bölgesel eğitim ve liderlik programlarıyla yetenek yönetimini güçlendirmektedir. Üçüncü olarak, **çeşitli eğitim seçenekleri**, Groupe Le Duff gibi şirketlerde geniş bir yelpazede sunulurken, Five Guys liderlik ve gelişim fırsatlarına özel bir vurgu yapmaktadır. Bu durum, işletmelerin çalışanların kariyer beklentilerini karşılamada esnek ve hedef odaklı yaklaşımlar sergilediğini göstermektedir. Akademik açıdan değerlendirildiğinde, yetenek gelişimi stratejilerinin çalışan bağlılığı ve performansı üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmaktadır. Eğitim programları ve liderlik fırsatları, sürdürülebilir insan kaynakları yönetimi için kritik birer unsurdur.

Şekil 4: Şirketin Sektördeki Yeri Açısından İşletmelerin Ortak Yönleri

Görselin “Şirketin Sektördeki Yeri” başlıklı bölümü, restoranların sektördeki konumlarını ve müşteri odaklı stratejilerini değerlendirmektedir. İlk olarak, **sektördeki güçlü pozisyon**, restoranların kendi endüstrilerinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Starbucks, sektör lideri olarak tanımlanırken, AmRest Avrupa ve Asya pazarlarında büyük bir oyuncu konumundadır. Bu durum, şirketlerin stratejik pazar genişlemesini başarıyla yürüttüğünü kanıtlamaktadır. İkinci olarak, **küresel tanınırlık ve marka gücü**, Papa John's International ve Groupe Le Duff gibi şirketlerin uluslararası pazarlarda güçlü markalar oluşturduklarını vurgulamaktadır. Bu şirketler, küresel genişlemeyi başarıyla gerçekleştirmiştir. Üçüncü olarak, **müşteri odaklılık ve kalite vurgusu**, restoranların kalite ve müşteri memnuniyeti stratejilerini ön plana çıkarmaktadır. Starbucks müşteri memnuniyetine odaklanırken, Five Guys taze ve kaliteli malzemeleri ile tanınmaktadır. Son olarak, **alanlarında uzmanlaşma**, Groupe Le Duff'ın Fransız mutfağına odaklanmasını, Papa John's International'ın ise global pizza endüstrisinde güçlü bir pozisyon elde etmesini sağlamaktadır. Akademik açıdan, sektörde uzmanlaşma, müşteri memnuniyeti ve marka gücü, rekabet avantajı sağlamak için kritik unsurlar olup işletmelerin sürdürülebilir başarısını destekleyen faktörlerdir.

Şekil 5: Arkadaş ve Aile Geri Bildirimleri Açısından İşletmelerin Ortak Yönleri

Bu görsel, çalışan memnuniyeti ve iş yerindeki sosyal atmosferin işletme başarısı üzerindeki etkilerini değerlendiren önemli unsurları vurgulamaktadır. İlk olarak, pozitif çalışma ortamı, tüm restoranlarda gözlemlenen ortak bir özelliktir. Starbucks gibi işletmeler, çalışma kültürü ve iş atmosferi açısından olumlu değerlendirmeler alırken, AmRest düzenli olarak olumlu geri bildirimler toplamaktadır. Pozitif çalışma ortamları, çalışan bağlılığı ve performansını artırarak işletmenin sürdürülebilir başarısına katkıda bulunmaktadır. İkinci olarak, aile atmosferi, özellikle Five Guys tarafından vurgulanan bir özellik olarak dikkat çekmektedir. Bu işletme, çalışanlar arasında güçlü sosyal bağların kurulduğu, aile benzeri bir ortam yaratmayı başarmıştır. Benzer uygulamalar, diğer restoranlar tarafından da benimsenmiş ve çalışanların sosyal çevrelerinde bu algıyı desteklemiştir. Üçüncü olarak, çalışan ve müşteri dostu imaj, Papa John's International'ın çalışanlarına ve müşterilerine karşı gösterdiği pozitif yaklaşım sayesinde öne çıkmaktadır. Bu durum, çalışan memnuniyeti ile müşteri deneyimi arasındaki güçlü ilişkiyi göstermektedir. Son olarak, baskın pozitif geri bildirimler, Groupe Le Duff gibi restoranların arkadaşlar ve aile çevresinde olumlu yorumlarla anılmasını sağlamaktadır. Akademik bağlamda değerlendirildiğinde, çalışan mutluluğu, aile atmosferi ve pozitif geri bildirimler, işletmelerin sosyal sermayesini artırarak marka değerini güçlendiren kritik unsurlardır.

TARTIŞMA

Carey vd. (1951) eğitim seviyesinin çalışan memnuniyetine etkisinin sınırlı olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Forbes 2024 restoran işletmeleri örneğinde de çalışan memnuniyetinin daha çok iş ortamı, liderlik ve sosyal destek gibi faktörlerden etkilendiği gözlemlenmiştir. Weldon & Chang (2004) ise maaşın çalışan memnuniyeti üzerindeki önemini vurgulamıştır. Bu bulgu, Forbes 2024 listesinde yer alan restoran sektöründeki işletmelerde de benzer çıkmaktadır.

Robinson vd. (2015) ise çalışanlar arasındaki ilişkiler, kültürel uyum ve işyerindeki çevrenin memnuniyeti etkilediğini belirtmiştir. Aynı durum, araştırma yapılan restoran sektöründeki işletmelerde de arkadaş ve aileye önerilme yönüyle benzerlikler göstermektedir. Diğer taraftan Hunt ve Liebscher (1973), liderlik modellerinin çalışan memnuniyetine doğrudan etkili olduğunu belirtmiştir. Araştırma yapılan Restoran işletmelerinde daha esnek liderlik modellerinin memnuniyeti artıracığı düşünülmektedir. Friedlander (1963) yaptığı çalışmasında, kariyer olanaklarının ve bireysel başarıların ödüllendirilmesinin memnuniyeti artırdığını sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde, Groupe Le Duff ve AmRest gibi işletmelerin çalışanlara sağladığı gelişim fırsatları da memnuniyeti artırıcı etkenler olarak düşünülebilir.

Diğer taraftan, Ce vd. (2024), dijital dönüşüm ve teknolojik yeniliklerin, çalışan memnuniyetini artırdığını belirtirken, Pawel (2022) ise çalışmasında, teknolojik stresin çalışan memnuniyetini düşürdüğünü sonucuna ulaşmıştır. Forbes en iyi işverenler araştırmasını yaparken, günümüz teknolojisinin çalışan memnuniyetine etkisini göz ardı etmiştir. Hunt & Liebscher (1973)'in tasarım ve inşaat sektörü üzerine yapmış oldukları çalışan memnuniyeti araştırması sonucunda; daha katı liderlik modellerinin tasarım ve inşaat sektöründe memnuniyeti düşürdüğü gözlemlenmiştir. Ancak Forbes'in en iyi işveren olarak belirlediği restoran sektöründe faaliyet gösteren 5 farklı işletmede katı liderliğin aksine, bireysel destek ve aile dostu politikalar daha fazla öne çıkmıştır. Son olarak Webb vd. (1980) yapmış oldukları araştırmalarında, ruhsal sağlık ve çalışan memnuniyeti arasındaki ilişkiyi vurgulamış. Ancak Forbes 2024 restoran işletmeleri bağlamında ruhsal sağlık ile ilişkili bir değerlendirme yapılmamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, çalışan memnuniyeti perspektifinden Forbes 2024 En İyi İşverenler listesinde yer alan restoran işletmelerini incelemiştir. Araştırmada, sektörde çalışan memnuniyetini etkileyen temel faktörler, şirket bazında farklılaşan uygulamalarla birlikte detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Bulgular, çalışan memnuniyetinin çok boyutlu bir kavram olduğunu ve bu memnuniyetin sağlanmasında birden fazla değişkenin etkili olduğunu göstermiştir. Tablolardan elde edilen veriler, ücret politikalarının ve yan hakların çalışan memnuniyetini artırıcı etkisini ortaya koymuştur. Starbucks, 402.000 çalışanıyla listede öne çıkan bir şirket olarak, çalışanlarına sağladığı kapsamlı sosyal haklar ve ücret politikaları ile dikkat çekmektedir. Starbucks'ın yanı sıra 1.000 çalışanı olan Five Guys, ölçek farklılığına rağmen bireysel ilişkilerin çalışan memnuniyeti üzerindeki etkisini gösteren bir başka önemli işveren olarak görülmektedir.

Araştırmanın diğer bir önemli bulgusu, yetenek yönetimi olanaklarının çalışan memnuniyeti üzerindeki etkisidir. Groupe Le Duff ve AmRest gibi uluslararası faaliyet gösteren şirketler, çalışanlarına sundukları çeşitli eğitim programları ve yetenek geliştirme olanakları ile öne çıkmıştır. Tablo 2 ve diğer ilgili tablolarda yer alan çalışan sayıları ve işlevsel uygulamalar, bu şirketlerin düşük personel devir oranlarına sahip olduklarını ve çalışanlarıyla uzun vadeli bir ilişki kurduklarını göstermektedir. Bu durum, şirketlerin çalışanlarına verdiği değer bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Çalışanların sosyal çevresiyle olan etkileşimleri ve bu etkileşimlerin şirket politikalarıyla desteklenmesi, memnuniyet üzerinde belirleyici bir faktör olmuştur. Araştırma bulguları, çalışanların aile ve arkadaş çevrelerinden aldıkları olumlu geri bildirimlerin memnuniyeti artırdığını göstermiştir. Papa John's International bu konuda öne çıkan bir işletme olarak, çalışanlarına aile dostu politikalar sunmaktadır. Bu politikalar, esnek çalışma saatlerinden aile bireyleri için sağlanan yan faydalara kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ayrıca çalışanların iş-yaşam dengesini desteklemek, araştırma yapılan işletmelerin rekabet avantajı elde etmelerine olanak sağlayacaktır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer çarpıcı bulgu ise sektör bilgisinin çalışanlar üzerindeki etkisidir. Starbucks ve AmRest gibi şirketler, sektörel yenilikleri çalışanlarıyla paylaşarak iş tatminini artırıcı bir rol oynamaktadır. Bu bilgi paylaşımı, çalışanların kendilerini işlerine daha fazla adanmasını ve sektör içerisindeki gelişmeleri daha yakından takip etmelerini sağlayabilir. Çalışanların kendilerini değerli hissettiği bir ortam yaratmak, bu şirketlerin çalışan memnuniyetini sürdürülebilir kılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Sonuç olarak, bu araştırma çalışan memnuniyetini etkileyen çok yönlü faktörleri ortaya koymuş ve restoran işletmelerinde bu faktörlerin uygulamadaki örneklerini analiz etmiştir. Çalışan memnuniyetini

artırmaya yönelik şirket politikalarının; rekabetçi ücretlendirme, esnek çalışma modelleri, sosyal destek uygulamaları ve sektör bilgisinin paylaşımı gibi çeşitli stratejilerle birleştirilmesi gerektiği işletmeler açısından faydalı olacaktır. Çalışanların çeşitli memnuniyet düzeylerine ulaşmasını sağlayan bu uygulamaların, diğer restoran işletmeleri için örnek teşkil edebileceği düşünülmektedir. Restoran sektörü gibi yoğun işgücü gerektiren bir alanda, çalışan memnuniyeti konusundaki stratejik yaklaşımlar, sadece işletmelerin verimliliğini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda sektörde rekabet avantajı da sağlayacaktır. Bu bağlamda çalışan memnuniyetine yönelik uygulamaların, daha geniş çalışmalarla desteklenmesi ve çeşitli endüstrilerle karşılaştırılması, restoran sektöründeki başarılı uygulamaların etkisini daha da artıracaktır. Muhtemelen bu durum, hem çalışanların hem de şirketlerin uzun vadeli hedeflerine ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

Ek olarak gelecekte bu konular üzerine çalışma yapacak araştırmacılar, restoran işletmelerinde çalışan memnuniyetini artırmak için kültürel ve bölgesel farklılıkları da göz önünde bulundurmaların yanı sıra ülkelerarası memnuniyet faktörlerinin ve bu faktörlerin çalışan davranışlarına etkisini de ortaya çıkartabilirler. Yapmış olduğumuz bu çalışmaya ek olarak gelecekte araştırmacılar Forbes'in 2024 yılında yayınlamış olduğu ve 850 farklı işletmenin bulunduğu "en iyi işverenler" listesinden başka sektörleri de analiz ederek benzer ve farklı yönlerini ortaya çıkartabilirler. Ayrıca sektörel karşılaştırmaların genişletilmesi, çalışan memnuniyetini artırmak için yeni stratejiler geliştirilmesine yardımcı olmasının yanı sıra işletmelere de yol gösterici olacaktır.

<i>"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları:</i>	
Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.	
<i>The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Double-Blind Peer Review:	External-independent
<i>This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.</i>	

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2023). Yalın Yönetimin Sağlık Sektörü Uygulamalarına İlişkin Örnekler ve Literatür İncelemesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(26), 241-263.
- Aksu, N. (2012). İş Tatmininin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 14(1), 59-80.
- Barhem, B., Younies, H. & Younis, M. (2010). Employee Satisfaction in the Health Care Sector: A Comparative Study of Private and Public Health Care Organisations in the UAE. *Journal Of Health Management*, 12(1), 19-38.
- Başfıncı, Ç. Ş. (2008). Bir Pazarlama İletişim Medyası Olarak Web Ortamında İçerik Analizi Yapmanın Güçlükleri ve Olası Çözüm Önerileri. *Yönetim Dergisi: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü*, 19(61), 52-71.
- Carey, J. F., Jr., Berg, I. A. & Van Dusen, A. C. (1951). Reliability of Ratings of Employee Satisfaction Based on Written Interview Records. *Journal of Applied Psychology*, 35(4), 252-255.
- Ce, C., Duxuan, Z., Qiong, W. & Yifei, L. (2024). Employee Satisfaction and Digital Transformation: Evidence from China's Top 100 Best Employers List. *Journal of Asian Economics*, 94, 101791.
- Çabukel, R. (2008). Çalışan Memnuniyeti Analizleri. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Friedlander, F. (1963). Underlying Sources of Job Satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 47(4), 246-250.
- Gregory, B.L. (1991). Pay and Job Satisfaction in the Federal Civil Service. *Sage Journals*, 11(3), 17-31.
- Hunt, J. G. & Liebscher, V. K. (1973). Leadership Preference, Leadership Behavior, and Employee Satisfaction. *Organizational Behavior & Human Performance*, 9(1), 59-77.
- Karaman, F. & Altunoğlu, A. E. (2007). Kamu Üniversiteleri Öğretim Elemanlarının İş Tatmini Düzeyini Etkileyen Faktörler. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 109-120.
- Doğan, s. & Karataş, A. (2008). Örgütsel Etiğin Çalışan Memnuniyetine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0(37), 1-40.
- Karataş, A. (2008). Örgütsel Etiğin Çalışan Memnuniyetine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, C. (2023). Örgüt İklimi, Örgütsel Bağlılık ve Çalışan Memnuniyeti Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Bir Devlet Üniversitesi Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Nişantaşı Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı.
- Pawel, K. (2022). Role of Technostress in Job Satisfaction and Work Engagement in People Working with Information and Communication Technologies. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 37(3), 331-349.
- Reitz, H. J. (1987). *Behavior in Organizations*, (3rd ed.). U.S.A: Irwin Inc.
- Robinson, L., Stamps, M.B., Marshall, G.W. & Lamb, C. (2015). Employee Satisfaction and Internal Service Performance: Some Preliminary Evidence. *Development in Marketing Science: Proceedings of the Academy of Marketing Science*, 347-353.
- Şahin, L. (2015). Çalışan Memnuniyetinin Sağlanmasında Temel Dinamikler: Dışsal Faktörlerin Çalışanların Memnuniyet Algıları Üzerindeki Etkilerine Yönelik Bir Alan Araştırması. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 17(2), 28-44.
- Telman, N. & Ünsal P. (2004). *Çalışan Memnuniyeti*. İstanbul: Epilson Yayıncılık.
- Webb, L.j., Gold, R.S., Brady, C.p., Chapman, R.B., Ferree, E. & DeLange, W. (1980). Employees' Satisfaction Among Workers in Mental Health Settings. *Psychological Reports Review*, 47(1), 30-30.
- Weldon, E. & Chang, M. (2004), The Portman Ritz-Carlton Shanghai: Asia's Best Employer. *Asian Journal Management*, 1(1), 109-120.
- Wright, M. (1998). Employee Satisfaction: Creating A Positive Work Force. *Radiology Management*, 20(3), 34-38.